අභිධම්මපිටකෙ

විභඞ්ග-අනුටීකා

ධම්මවිචය

පටුන

7. සතිපට්ඨානවිභඞ්ගො...........145

8. සම්මප්පධානවිභඞ්ගො...........157

9. ඉද්ධිපාදවිභඞ්ගො.............160

10. බොජ්ඣඞ්ගවිභඞ්ගො............165

17. ඛුද්දකවත්ථුවිභඞ්ගො.............211

18. ධම්මහදයවිභඞ්ගො............221

"ධම්මා සුතා ධාතා වචසා පරිචිතා මනසානුපෙක්ඛිතා දිට්ඨියා සුප්පටිවිද්ධා."

(මහා සුඤ්ඤත සුත්තං; මජ්ඣිම නිකායො, උපරිපණ්ණාසකො, සුඤ්ඤත වග්ගො.)

පටුන සංස්කරණය - භික්ඛු ධම්මවිහාරි

(ඡට්ඨ සංගායනා ත්‍රිපිටක වැඩසටහනින් උපුටා සකසන ලදී)

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

අභිධම්මපිටකෙ

විභඞ්ග-අනුටීකා

1. ඛන්ධවිභඞ්ගො

1. සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා

චතුසච්චන්තොගධත්තා චතුන්නං අරියසච්චානං ගාථායං ‘‘චතුසච්චදසො’’ති නිප්පදෙසතො සච්චානි ගහිතානීති නිප්පදෙසතො එව තදත්ථං විභාවෙන්තො ‘‘**චත්තාරි සච්චානී**’’තිආදිමාහ. තත්ථ **සමාහටානීති** සමානීතානි, චිත්තෙන එකතො ගහිතානීති අධිප්පායො. ‘‘**සමාහටානී**’’ති ච එතෙන සමාහාරෙ අයං සමාසොති දස්සෙති. තෙනෙවස්ස කතෙකත්තස්ස චතුසච්චන්ති නපුංසකනිද්දෙසො ‘‘තිවට්ට’’න්තිආදීසු විය. පත්තාදිපක්ඛෙපෙන හිස්ස න ඉත්ථිලිඞ්ගතා යථා පඤ්චපත්තං, චතුයුගං, තිභුවනන්ති, තං චතුසච්චං පස්සි අදක්ඛි, පරිඤ්ඤාපහානසච්ඡිකිරියාභාවනාභිසමයවසෙන පටිවිජ්ඣීති අත්ථො. කස්මා පනෙත්ථ අනන්තාපරිමාණෙසු අනඤ්ඤසාධාරණෙසු මහාකරුණාසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණාදීසු බුද්ධගුණෙසු සංවිජ්ජමානෙසු සාවකෙහි, පච්චෙකබුද්ධෙහි ච සාධාරණෙන චතුසච්චදස්සනෙන භගවන්තං ථොමෙතීති චොදනං මනසි කත්වා ආහ ‘‘**සතිපි සාවකාන**’’න්තිආදි. තත්ථ ‘‘**අනඤ්ඤපුබ්බකත්තා**’’ති ඉමිනා සාවකෙහි, ‘‘**තත්ථ වා**’’තිආදිනා පච්චෙකබුද්ධෙහි ච භගවතො චතුසච්චදස්සනස්ස අසාධාරණතං, නිරතිසයතඤ්ච දස්සෙති. **පරසන්තානෙසු පසාරිතභාවෙන සුපාකටත්තාති** දෙසනානුභාවෙන වෙනෙය්‍යසන්තානෙසු චතුසච්චදස්සනස්ස විත්ථාරිතභාවෙන යාව දෙවමනුස්සෙසු සුප්පකාසිතත්තා. නාථසද්දං ලොකෙ යාචනුපතාපිස්සරියාසීසාසු පයුත්තීති තමත්ථං දස්සෙතුං ‘‘**නාථතීති නාථො**’’තිආදි වුත්තං. තත්ථ යස්මා භගවා චතුසච්චදස්සනභාවෙනෙව අත්තනො හිතසුඛාසීසාය කිලෙසබ්යසනුපතාපනස්ස, හිතපටිපත්තියාචනස්ස ච මත්ථකං පත්තො, තස්මා තං තෙනෙව පකාසිතන්ති අත්ථුද්ධාරං අනාමසිත්වා පදුද්ධාරවසෙන නාථසද්දස්ස අත්ථං දස්සෙන්තො ‘‘**වෙනෙය්‍යානං හිතසුඛං ආසීසතී**’’තිආදිමාහ. ‘‘චතුසච්චදසො’’ති වා ඉමිනා අනඤ්ඤසාධාරණො භගවතො ඤාණානුභාවො පකාසිතොති ‘‘නාථො’’ති ඉමිනා අනඤ්ඤසාධාරණං කරුණානුභාවං විභාවෙතුං ‘‘**වෙනෙය්‍යාන**’’න්තිආදි

වුත්තං. පරමෙන චිත්තිස්සරියෙන සමන්නාගතො භගවා නාථොති වුච්චතීති යොජනා. තථා පරමෙන චිත්තිස්සරියෙන සමන්නාගතො සබ්බසත්තෙ ගුණෙහි ඊසතීති යොජෙතබ්බං. **චිත්තිස්සරියෙනා**ති අරියිද්ධිආදිනා චිත්තෙ වසීභාවෙන. **ගුණෙහි ඊසතී**ති පරමුක්කංසගතෙහි අත්තනො සීලාදිගුණෙහි ධම්මෙන ඉස්සරියං වත්තෙතීති අත්ථො. එවංභූතො යස්මා සබ්බාභිභූ නාම හොති, තෙන වුත්තං ''**අභිභවතී**''ති. තථා චාහ ''සදෙවකෙ, භික්ඛවෙ, ලොකෙ...පෙ.... අභිභූ අනභිභූතො, තස්මා 'තථාගතො'ති වුච්චතී''ති (අ. නි. 4.23; දී. නි. 1.188). දුවිධෙනාපි ඉස්සරියත්ථං නාථසද්දං දස්සෙති.

අට්ඨාරසප්පභෙදාය දෙසනාය ථොමනමෙවාති යොජනා. **සමානගණනගුණෙහී**ති සමානගණනෙහි ගුණෙහි කරණභූතෙහි. **යථාවුත්තෙන නිරතිසයෙන චතුසච්චදස්සනෙනා**ති සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස, දසබලෙසු වසීභාවස්ස ච පදට්ඨානභූතෙන. සච්චාභිසම්බොධෙන හි අභිනීහාරානුරූපං රූපාරූපධම්මෙසු ඡත්තිංසකොටිසතසහස්සමුඛප්පවත්තෙන සාතිසයං සන්තතිසමූහකිච්චාරම්මණඝනප්පභෙදෙන මහාවජිරඤාණසඞ්ඛාතෙන බුද්ධාවෙණිකෙන සම්මසනෙන සම්භූතෙන භගවා සම්මාසම්බොධියං පතිට්ඨිතොව කුසලාදිභෙදෙන, ඵස්සාදිභෙදෙන ච ධම්මෙ විභජන්තො චිත්තුප්පාදකණ්ඩාදිවසෙන ධම්මසඞ්ගහං චතුධා දෙසෙතුං සමත්ථො අහොසි. තථා අතීතංසෙ අප්පටිහතඤාණතාදිබුද්ධධම්මසමන්නාගතො භගවා අතීතාදිභෙදතො ඛන්ධාදිකෙ විභජිත්වා දෙසෙතුං සමත්ථො අහොසි. තෙන වුත්තං ''**යථාවුත්තෙන...පෙ.... විභඞ්ග**''න්ති. ''**සබ්බඤ්ඤුභාසිතත්තා**''ති වත්වා පුන ''**අසබ්බඤ්ඤුනා දෙසෙතුං අසක්කුණෙය්‍යතං දස්සෙන්තො**''ති එතෙන ධම්මසඞ්ගණීවිභඞ්ගානං අන්වයතො බ්‍යතිරෙකතො ච සම්මාසම්බුද්ධප්පවෙදිතතඤ්ඤෙව විභාවෙති. **සම්මාසම්බුද්ධතාදිගුණෙ**ති බුද්ධරතනස්ස සම්මාසම්බුද්ධතා, ධම්මසඞ්ඝරතනානං ස්වාක්ඛාතතා, සුප්පටිපන්නතාති එවමාදිගුණෙ පකාසෙති.

නනු ච ''චතුසච්චදසො''තිආදිනා භගවතොව ගුණා විභාවිතාති? සච්චං, තෙනෙව ධම්මසඞ්ඝානම්පි ගුණා විභාවිතා හොන්ති තප්පභවස්ස අනඤ්ඤථාභාවතො, තදපදෙසෙන වා ධම්මො, තදාධාරො ච සඞ්ඝො වුත්තොව හොතීති වුත්තං ''**බුද්ධාදීනං...පෙ.... විභාවෙතී**''ති.

අතීතංසෙති අතීතකොට්ඨාසෙ, පුබ්බන්තෙති අත්ථො. **අප්පටිහත**න්ති නප්පටිහතං, ඤාණස්ස පටිඝාතො නාම අඤ්ඤාණං, සබ්බම්පි වා කිලෙසජාතං.

තං යස්මා භගවතො සහ වාසනාය පහීනං, තස්මාස්ස අතීතංසෙ සබ්බත්ථකමෙව ඤෙය්‍යාවරණප්පහානෙන ඤාණං අප්පටිහතන්ති වුච්චති. එස නයො සෙසෙසුපි. කිං පනෙතානි පාටියෙක්කං විසුං ඤාණානි, උදාහු අතීතාදීසු පවත්තනකඤාණානි එව? තීසු කාලෙසු අප්පටිහතඤාණානි නාම පාටියෙක්කං භගවතො තීණි ඤාණානෙවාති වදන්ති. එකංයෙව හුත්වා තීසු කාලෙසු අප්පටිහතඤාණං නාම සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණමෙව. **සබ්බං කායකම්ම**න්ති යං කිඤ්චි භගවතා කත්තබ්බං කායකම්මං. **ඤාණපුබ්බඞ්ගම**න්ති ඤාණපුරෙචාරිකං. **ඤාණානුපරිවත්ත**න්ති ඤාණස්ස අනුපරිවත්තනකං, සබ්බං කායපයොගං පවත්තෙන්තො භගවා ඤාණෙන පරිච්ඡින්දිත්වා ඤාණසහිතමෙව පවත්තෙතීති අත්ථො. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. **ඡන්දස්සා**ති කත්තුකම්‍යතාය, මහාකරුණාසමායොගතො සත්තානං එකන්තහිතෙසිතාය හිතකිරියාඡන්දස්සාති අත්ථො. **ධම්මදෙසනායා**ති ධම්මකථාය. අපරික්ඛයාපරිමෙය්‍යපටිභානතාය හි භගවතො කරණසම්පත්තියා ච ධම්මදෙසනා නිරන්තරං පවත්තියමානාපි න කදාචිපි පරික්ඛයං ගච්ඡති, අඤ්ඤදත්ථු උපරූපරි වඩ්ඪතෙව. **වීරියස්සා**ති පරහිතපටිපත්තියං උස්සාහස්ස. **විමුත්තියා**ති ඵලවිමුත්තියා. එත්ථ ච සමාධිආදීනං අහානි තංතංපටිපක්ඛස්ස සවාසනපහීනත්තා අනඤ්ඤසාධාරණතාය වෙදිතබ්බා. ඡන්දාදීනං පන මහාකරුණාසමායොගතොපි. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

1. **තෙ එව ධම්මෙ**ති තෙ එව කුසලාදිකෙ තිකදුකෙහි සඞ්ගහිතෙ ධම්මෙ. සුත්තන්තෙ ඛන්ධාදිවසෙන වුත්තෙ ඛන්ධාදිවසෙන විභජිතුන්ති යොජනා. නනු සුත්තන්තෙ පටිසම්භිදාවසෙන තෙ න වුත්තාති? යදිපි සරූපතො න වුත්තා, ‘‘ජරාමරණෙ ඤාණං, ජරාමරණසමුදයෙ ඤාණ’’න්තිආදිනා (සං. නි. 2.33) පන හෙතුහෙතුඵලාදීසු ඤාණවිභාගස්ස වුත්තත්තා අත්ථතො වුත්තා එව හොන්ති, පටිසම්භිදාමග්ගෙ (පටි. ම. 2.30) වා පටිසම්භිදානං ආගතත්තා සුත්තන්තෙ පටිසම්භිදාවසෙනපි තෙ ධම්මා වුත්තා එව. **තත්ථා**ති තස්මිං සුත්තන්තෙ. **සඞ්ඛෙපෙනා**ති සමාසෙන. උද්දෙසනිද්දෙසමත්තෙනෙව හි සුත්තන්තෙ ඛන්ධාදයො දෙසිතා, න පටිනිද්දෙසාදිනාති සඞ්ඛෙපෙන තෙ තත්ථ වුත්තාති වුත්තා. **තත්ථා**ති වා ධම්මසඞ්ගහෙ. තත්ථාපි හි ‘‘තස්මිං ඛො පන සමයෙ චත්තාරො ඛන්ධා හොන්තී’’තිආදිනා (ධ. ස. 58) ඛන්ධාදයො සඞ්ඛෙපෙන වුත්තාති. විභජීයන්ති එත්ථ, එතෙන වා ඛන්ධාදයොති විභඞ්ගො, තෙ එව පකිරීයන්ති පට්ඨපීයන්ති එත්ථ, එතෙන වාති පකරණං, විභඞ්ගො ච සො පකරණඤ්චාති **විභඞ්ගප්පකරණං. ආදිසද්දත්ථජොතකෙනා**ති ‘‘ඉති වා, ඉති

එවරූපා නච්චගීතවාදිතවිසූකදස්සනා පටිවිරතො''තිආදීසු (දී. නි. 1.13) විය ආදිසද්දස්ස අත්ථදීපකෙන. **පකාරත්ථජොතකෙනාති** ''ඉති ඛො, භික්ඛවෙ, සප්පටිභයො බාලො, අප්පටිභයො පණ්ඩිතො''තිආදීසු (අ. නි. 3.1) විය පකාරත්ථවිභාවකෙන. ''**එකදෙසෙන සමුදායං නිදස්සෙතී''**ති එතෙන ''රූපක්ඛන්ධො...පෙ.... විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො''ති එත්ථ ඉතිසද්දස්ස නිදස්සනත්ථතං දස්සෙති. නිදස්සනත්ථොපි හි ඉති-සද්දො දිට්ඨො යථා ''අත්ථීති ඛො, කච්චාන, අයමෙකො අන්තො''තිආදීසු (සං. නි. 2.15; 3.90). පරිසමාපනත්ථො වා ''තස්මාතිහ මෙ, භික්ඛවෙ, ධම්මදායාදා භවථ, නො ආමිසදායාදා. අත්ථි මෙ තුම්හෙසු අනුකම්පා 'කින්ති මෙ සාවකා ධම්මදායාදා භවෙය්‍යුං, නො ආමිසදායාදා'ති'' (ම. නි. 1.29) එවමාදීසු විය. පරිසමාපනඤ්හෙතං සුත්තන්තභාජනීයස්ස එකදෙසදස්සනෙන යදිදං ''පඤ්චක්ඛන්ධා රූපක්ඛන්ධො...පෙ.... විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො''ති තාව තදත්ථස්ස සඞ්ගහිතත්තා. **තත්ථාති** විභඞ්ගප්පකරණෙ. ''**නිබ්බානවජ්ජාන''**න්ති එත්ථ යදි නිබ්බානවජ්ජානං...පෙ.... අප්පකතරපදත්තා ඛන්ධානං ඛන්ධවිභඞ්ගො ආදිම්හි වුත්තො, නනු සහ නිබ්බානෙන සබ්බධම්මසඞ්ගාහකත්තා, සබ්බධම්මසඞ්ගාහකෙහි ච ආයතනාදීහි ඛන්ධෙහි ච අප්පකතරපදත්තා සච්චවිභඞ්ගො ආදිම්හි වත්තබ්බොති? න, තත්ථාපි දුක්ඛසච්චවිභඞ්ගෙ එකදෙසෙන ඛන්ධානං එව විභජිතබ්බතො. යථාහ ''තත්ථ කතමං දුක්ඛං අරියසච්චං? ජාතිපි දුක්ඛා...පෙ.... සංඛිත්තෙන පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛා''ති (විභ. 190; දී. නි. 2.387; ම. නි. 1.120; 3.373). ඉධ පන අනවසෙසතොව ඛන්ධා විභජීයන්තීති නිබ්බානවජ්ජානං...පෙ.... අප්පකතරපදත්තා ඛන්ධානං ඛන්ධවිභඞ්ගො ආදිම්හි වුත්තො.

අපිච රූපසම්මූළ්හා අරූපසම්මූළ්හා උභයසම්මූළ්හාති තිවිධා බොධනෙය්‍යපුග්ගලා, තථා සංඛිත්තරුචිනො විත්ථාරරුචිනො නාතිසඞ්ඛෙපවිත්ථාරරුචිනො, තික්ඛින්ද්‍රියා මුදින්ද්‍රියා මජ්ඣිමින්ද්‍රියාති ච. තෙසු අරූපසම්මූළ්හානං උපකාරාය ඛන්ධදෙසනා, රූපසම්මූළ්හානං ආයතනදෙසනා, උභයසම්මූළ්හානං ධාතුදෙසනා. තථා සංඛිත්තරුචීනං ඛන්ධදෙසනා, නාතිසඞ්ඛෙපවිත්ථාරරුචීනං ආයතනදෙසනා, විත්ථාරරුචීනං ධාතුදෙසනා. තික්ඛින්ද්‍රියානං ඛන්ධදෙසනා, මජ්ඣිමින්ද්‍රියානං ආයතනදෙසනා, මුදින්ද්‍රියානං ධාතුදෙසනාති ඉමිනා පයොජනෙන අනුක්කමෙන ච ඛන්ධායතනධාතුවිභඞ්ගානං දෙසනාක්කමොව වෙදිතබ්බො. තං පනෙතං

ඛන්ධාදිත්තයං පවත්තිනිවත්තිතදුභයහෙතුමුඛෙනෙව ඤායමානං යථාභූතාවබොධාය හොති, නාඤ්ඤථාති දස්සනත්ථං සච්චවිභඞ්ගදෙසනා පවත්තා. සො ච යථාභූතාවබොධො විසෙසතො ඉන්ද්‍රියසන්නිස්සයෙනාති ඉන්ද්‍රියවිභඞ්ගදෙසනා. ඉන්ද්‍රියානඤ්ච ඉන්දට්ඨො තංතංපච්චයධම්මභූතානං යථාසකං පච්චයුප්පන්නෙසු පච්චයභාවවිසෙසෙනෙවාති පච්චයපච්චයුප්පන්නවිභාගසන්දස්සනී පච්චයාකාරවිභඞ්ගදෙසනා. පච්චයාකාරස්ස ඛන්ධාදීනඤ්ච අවිපරීතසභාවාවබොධො සතිපට්ඨානාදීසු සම්මාමනසිකාරෙනාති සතිපට්ඨානසම්මප්පධානඉද්ධිපාදබොජ්ඣඞ්ගමග්ගඞ්ගවිභඞ්ගදෙසනා. ස්වායං සතිපට්ඨානාදීසු සම්මාමනසිකාරො ඉමාය පටිපත්තියා හොතීති ඣානඅප්පමඤ්ඤාවිභඞ්ගදෙසනා, සා සම්මාපටිපත්ති එත්තකෙ සීලෙ පතිට්ඨිතස්ස සම්භවතීති සික්ඛාපදවිභඞ්ගදෙසනා, යථාවුත්තාය ච සම්මාපටිපත්තියා ඉමෙ ආනිසංසාති පටිසම්භිදාඤාණවිභඞ්ගදෙසනා, තෙ චිමෙ ඤාණවිසෙසා ඉමෙසු කිලෙසෙසු පහීයන්තෙසු ච සම්භවන්ති, නාඤ්ඤථාති කිලෙසවිභඞ්ගදෙසනා, එවං විත්ථාරතො දෙසිතෙ ඛන්ධාදිකෙ සඞ්ඛෙපතොපි ජානන්තස්ස අත්ථසිද්ධි හොති එවාති දස්සනත්ථං පරියොසානෙ ධම්මහදයවිභඞ්ගදෙසනා පවත්තාති එවමෙතෙසං අට්ඨාරසන්නං මහාවිභඞ්ගානං දෙසනාක්කමකාරණං වෙදිතබ්බං.

රූපාදීනන්ති රූපවෙදනාසඤ්ඤාසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණානං. **වෙදයිතාදිසභාවත්තාභාවාති** යථාක්කමං අනුභවනසඤ්ජානනාභිසඞ්ඛරණාදිසභාවත්තාභාවා. න හි රූපං වෙදයිතාදිසභාවං, වෙදනාදි වා රුප්පනාදිසභාවං. යතො රූපාදීනං වෙදනාසමවරොධනෙන ''චත්තාරො ඛන්ධා''තිආදිනා සඞ්ඛිපිත්වා ඛන්ධා 06 දෙසෙතබ්බා සියුං. **රුප්පනාදිතො අඤ්ඤස්සාභාවාති** රුප්පනානුභවනාදිසභාවතො අඤ්ඤස්ස අතීතාදිකෙ ගහෙත්වා රාසිවසෙන වත්තබ්බස්ස සංඛිත්තස්ස සභාවස්ස අභාවා. න හි චෙතසිකාදිභාවො වෙදනාදීනං සභාවො. **හෙට්ඨා ගණනෙසූති** පඤ්චතො හෙට්ඨා ගණනෙසු. **අනිට්ඨානන්ති** අපරියොසානං. රූපාදීසු හි කතිපයෙ, එකම්පි වා අග්ගහෙත්වා වුච්චමානා ඛන්ධවසෙන දෙසනා අනවසෙසසඞ්ඛතධම්මසඞ්ගාහිනී න සම්භවති. **ඛන්ධස්සාති** රාසට්ඨස්ස ඛන්ධස්ස. තෙනෙවාහ ''**න හී**''තිආදි. **සවිභාගධම්මෙහීති** සප්පභෙදධම්මෙහි.

''**සද්දත්ථසහිතං ඛන්ධසද්දස්ස විසයං දස්සෙතී''**ති එතෙන රාසිසද්දස්ස විය රාසට්ඨෙ ඛන්ධසද්දස්ස වාචකභාවෙන පවත්තිං දස්සෙති පරියායන්තරභාවතො. ගුණාදීසු පන කෙවලං තබ්බිසයපයොගභාවෙනෙව පවත්ති, න වාචකභාවෙනාති ආහ ''**ගුණෙ…පෙ…. න සද්දත්ථ''**න්ති. **ඛන්ධසද්දොති** සීලාදිසද්දෙ සන්නිධාපිතො ඛන්ධසද්දො. තෙනෙවාහ ''**සීලාදිගුණවිසිට්ඨං රාසට්ඨං දීපෙතී''**ති. **කෙචීති ධම්මසිරිත්ථෙරං** සන්ධාය වදති. **එත්ථාති** ''සීලක්ඛන්ධො සමාධික්ඛන්ධො''ති (දී. නි. 3.355) එත්ථ. න කෙවලඤ්ච සො එව, අට්ඨකථාචරියෙහිපි එත්ථ ගුණත්ථතා ඉච්ඡිතා එව. තථා හි **අට්ඨසාලිනියං** ''සීලක්ඛන්ධො සමාධික්ඛන්ධොතිආදීසු ගුණට්ඨෙනා''ති (ධ. ස. අට්ඨ. 5) වුත්තං. නනු ච කෙවලොපි ඛන්ධසද්දො ''තිණ්ණං ඛො, මාණව, ඛන්ධානං වණ්ණවාදී, න ඛො, ආවුසො විසාඛ, තීහි ඛන්ධෙහි අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො සඞ්ගහිතො''ති (ම. නි. 1.462) ච ආදීසු සීලාදිවාචකො දිට්ඨොති? න, තත්ථාපි අධිකාරාදිවච්ඡෙදකවසෙනෙවස්ස සීලාදීසු පවත්තිදස්සනතො. **න ඛන්ධසද්දො පඤ්ඤත්තිසද්දස්ස අත්ථෙ වත්තතීති** නිරුත්තිවොහාරාදිසද්දා විය පඤ්ඤත්තිපරියායො න හොතීති අත්ථො. **දාරුක්ඛන්ධොති පඤ්ඤත්ති හොතීති** තස්ස ඛන්ධසද්දස්ස පඤ්ඤත්තිවිසෙසප්පවත්තිතං දස්සෙති. **විඤ්ඤාණක්ඛන්ධොති ඛන්ධසද්දොති** ''විඤ්ඤාණං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො''ති (යම. 1.ඛන්ධයමක.32) එත්ථ වුත්තො ඛන්ධසද්දො. **සමුදායෙ නිරුළ්හොති** අතීතාදිභෙදභින්නස්ස පඤ්ඤාය අභිසංයූහනෙන රාසිකතෙ විඤ්ඤාණසමූහෙ නිරුළ්හො. **තාය එව රුළ්හියා පවත්තතීති** තාය සමුදායෙ නිරුළ්හතාය තදවයවෙ එකස්මිම්පි විඤ්ඤාණෙ පවත්තතීති. එත්ථ ච ඤාණසම්පයුත්තෙ නිරුළ්හො කොසල්ලසම්භූතට්ඨෙන කුසලභාවො විය ඤාණවිප්පයුත්තෙ විඤ්ඤාණසමුදායෙ නිරුළ්හො තදෙකදෙසෙපි රුළ්හියා පවත්තතීති වෙදිතබ්බං. අථ වා කිඤ්චි නිමිත්තං ගහෙත්වා සතිපි අඤ්ඤස්මිං තන්නිමිත්තයුත්තෙ කිස්මිඤ්චිදෙව විසයෙ සම්මුතියා චිරකාලතාවසෙන නිමිත්තවිරහෙපි පවත්ති රුළ්හි නාම, යථා මහියං සෙතීති මහිංසො, ගච්ඡන්තීති ගාවොති, එවං ඛන්ධසද්දස්සාපි රුළ්හිභාවො වෙදිතබ්බො.

රාසිතො ගුණතොති සබ්බත්ථ භුම්මත්ථෙ වා නිස්සක්කවචනං දට්ඨබ්බං. **නියමෙත්වාති** වවත්ථපෙත්වා. **පිණ්ඩට්ඨොති** සඞ්ඝාතත්ථො. **තස්මාති** යස්මා පඤ්චෙව ඛන්ධා වුත්තා, කොට්ඨාසට්ඨෙ ච ඛන්ධට්ඨෙ නිබ්බානස්ස වසෙන ඡට්ඨෙනාපි ඛන්ධෙන භවිතබ්බං, තස්මා **ඛන්ධට්ඨො නාම රාසට්ඨොති යුත්තං**. ''**යෙසං වා අතීතාදිවසෙන භෙදො අත්ථී''**තිආදිනා අතීතාදිවිභාගභින්නෙසු

රුප්පනාදිසභාවධම්මෙසු විසුං විසුං කොට්ඨාසභාවෙන ගය්හමානෙසු තබ්බිභාගරහිතස්ස එකස්ස නිබ්බානස්ස රාසට්ඨතා විය කොට්ඨාසට්ඨතාපි න සම්භවතීති දස්සෙති. එතෙන පඤ්ඤත්තියාපි ඛන්ධෙසු අග්ගහණෙ කාරණං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

කස්මා පනෙත්ථ ඵස්සාදිකෙ විය සඞ්ඛාරක්ඛන්ධෙ අනවරොධෙත්වා වෙදනාසඤ්ඤා විසුං ඛන්ධභාවෙන ගහිතාති? විවාදමූලතාදිවිසෙසදස්සනත්ථං. ගහට්ඨානඤ්හි විවාදකාරණං කාමජ්ඣොසානං. වුත්තඤ්චෙතං ''පුන චපරං, භික්ඛවෙ, කාමහෙතු කාමනිදානං කාමාධිකරණං කාමානමෙව හෙතු මාතාපි පුත්තෙන විවදති, පුත්තොපි මාතරා විවදතී''තිආදි (ම. නි. 1.168, 178). පබ්බජිතානං දිට්ඨාභිනිවෙසො. වුත්තම්පි චෙතං ''යෙ දිට්ඨිමුග්ගය්හ විවාදයන්ති, 'ඉදමෙව සච්ච'න්ති (සු. නි. 838; මහානි. 67) ච වාදයන්තී''තිආදි. තෙසු කාමජ්ඣොසානං වෙදනස්සාදෙන හොති, දිට්ඨාභිනිවෙසො සඤ්ඤාවිපල්ලාසෙන. සඤ්ඤාවිපල්ලාසෙන හි චිත්තවිපල්ලාසො, චිත්තවිපල්ලාසෙන දිට්ඨිමානතණ්හාපපඤ්චානං විපල්ලාසොති. තථා වෙදනානුගිද්ධො විපල්ලත්ථසඤ්ඤො ච සංසරති. වෙදනානුගිද්ධස්ස හි වෙදනාපච්චයා තණ්හා සිද්ධා හොති, තතො ච තණ්හාපච්චයා උපාදානන්ති ආවට්ටති භවචක්කං. විපල්ලත්ථසඤ්ඤිස්ස ච ''සඤ්ඤානිදානා හි පපඤ්චසඞ්ඛා''ති (සු. නි. 880) වචනතො දිට්ඨිමානතණ්හාපපඤ්චානං අනුපච්ඡෙදතො සංසාරස්ස අනුපච්ඡෙදොව. ඉති විවාදකාරණානං කාමජ්ඣොසානදිට්ඨාභිනිවෙසානං කාරණභාවො සංසාරහෙතුභාවොති ඉමස්ස විවාදමූලතාදිවිසෙසස්ස දස්සනත්ථං සඞ්ඛාරක්ඛන්ධෙ අනවරොධෙත්වා වෙදනාසඤ්ඤා විසුං ඛන්ධභාවෙන ගහිතාති වෙදිතබ්බං.

ඔකාසෙසූති විභජනකිරියාය පවත්තිට්ඨානභාවතො අතීතාදයො ඔකාසාති වුත්තා. **ඉතිසද්දෙනාති** ''උපාදායරූප''න්ති එවං අට්ඨකථායං වුත්තඉතිසද්දෙන. **නිදස්සනත්ථෙනාති** උදාහරණත්ථෙන. **සබ්බොති** සකලො එකාදසසු ඔකාසෙසු විභත්තො විභජනනයො. **ඉදඤ්ච විභජනන්ති** ''චත්තාරො ච මහාභූතා...පෙ.... උපාදායරූප''න්ති එවං විභත්තං ඉදඤ්ච විභජනං. **ඔළාරිකාදීසූති** ඔළාරිකසුඛුමහීනපණීතදූරසන්තිකෙසු. **චක්ඛායතනන්තිආදිවිභජනඤ්චාති** ''චක්ඛායතනං...පෙ.... ඵොට්ඨබ්බායතනං ඉත්ථින්ද්‍රියං...පෙ.... කබළීකාරො ආහාරො රූපා සද්දා ගන්ධා රසා

ඵොට්ඨබ්බාති එවං පවත්තං විභජනඤ්ච. **යථාසම්භවන්ති** යථාරහං. එකාදසසු ඔකාසෙසු යං යත්ථ විභජනං යුත්තං, තං තත්ථ යොජෙතබ්බං. **එවං වෙදනාක්ඛන්ධාදීසුපීති** යථා රූපක්ඛන්ධෙ යථාසම්භවං එකාදසසු ඔකාසෙසු විභජනං යොජෙතබ්බන්ති වුත්තං, එවං වෙදනාක්ඛන්ධාදීසුපි යථාසම්භවං එකාදසසු ඔකාසෙසු විභජනං යොජෙතබ්බන්ති අත්ථො.

තත්ථ වෙදනාක්ඛන්ධො තාව පුරිමෙ ඔකාසපඤ්චකෙ සුඛාදිවෙදනාත්තිකවසෙන විභත්තො, ඉතරස්මිං කුසලත්තිකවෙදනාත්තිකසමාපන්නදුකසාසවදුකවසෙන. සඤ්ඤාක්ඛන්ධො පන පුරිමෙ ඔකාසපඤ්චකෙ ඡඵස්සද්වාරවසෙන, ඉතරස්මිං ඔළාරිකදුකෙ පටිඝසම්ඵස්සදුකවසෙන චෙව යථාවුත්තකුසලත්තිකාදිවසෙන ච විභත්තො. සෙසෙසු කුසලත්තිකාදිවසෙනෙව. තථා සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො. පටිඝසම්ඵස්සදුකො පනෙත්ථ නත්ථෙව. චෙතනාය එව චෙත්ථ නිද්දෙසො සඞ්ඛාරක්ඛන්ධධම්මානං චෙතනාප්පධානභාවදස්සනත්ථං. තථා හි සා ''සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො''ති වුත්තා. **තත්ථාති** තස්මිං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස විභජනෙ පටිනිද්දෙසෙ. **තං පන ද්වයන්ති** මනොධාතුමනොවිඤ්ඤාණධාතුද්වයං. යඤ්හි සත්තවිඤ්ඤාණධාතුදෙසනායං ''මනොධාතු, මනොවිඤ්ඤාණධාතූ''ති ද්වයං දෙසිතං, තං ඡවිඤ්ඤාණකායදෙසනායං ''මනොවිඤ්ඤාණ''න්ත්වෙව වුච්චතීති.

පාළිනයෙනාති ඛන්ධවිභඞ්ගපාළිනයෙන. **අඤ්ඤෙන පකාරෙනාති** ධම්මසඞ්ගහෙ, තදට්ඨකථායඤ්ච ආගතෙන පකාරන්තරෙන.

1. රූපක්ඛන්ධනිද්දෙසවණ්ණනා

2. ''කිඤ්චී''ති පදං ''එකච්ච''න්ති ඉමිනා සමානත්ථන්ති ආහ ''**කිඤ්චීති පකාරන්තරභෙදං ආමසිත්වා අනියමනිදස්සන''**න්ති. **උභයෙනාති** පකාරභෙදං අනාමසිත්වා ආමසිත්වා ච අනියමදස්සනවසෙන පවත්තෙන ''යං කිඤ්චී''ති පදද්වයෙන. **අධිප්පෙතත්ථන්ති** රූපං. **අතිච්චාති** අතික්කමිත්වා. **පවත්තිතොති** පවත්තනතො. **නියමනත්ථන්ති** නිවත්තනත්ථං.

''කිඤ්චා''ති එත්ථ කිං-සද්දො පුච්ඡායං හෙතුඅත්ථදීපකො, කරණෙ චෙතං පච්චත්තවචනං, ච-සද්දො වචනාලඞ්කාරොති ආහ ''**කෙන කාරණෙන වදෙථා''**ති. දුතියවිකප්පෙ පන වුත්තනයෙනෙව කාරණත්ථෙ පවත්තං කිං-

සද්දං ''වදෙථා''ති කිරියාපදසම්බන්ධනෙන උපයොගවසෙන පරිණාමෙත්වා වදති ''**තං කාරණං වදෙථා**''ති.

පුරිමසන්තානස්ස භෙදන්ති පුරිමසන්තානස්ස විනාසං, විනාසාපදෙසෙන චෙත්ථ සන්තානෙ විසදිසුප්පාදමෙව දස්සෙති. තෙනෙවාහ ''**විසදිසසන්තානුප්පත්තිදස්සනතො**''ති. නනු ච අරූපධම්මානම්පි විරොධිපච්චයසමවායෙ විසදිසුප්පත්ති අත්ථීති? සච්චං අත්ථි, සා පන න පාකටතරා, පාකටතරා ච ඉධාධිප්පෙතා. තෙනෙවාහ ''**සීතාදිසන්නිපාතෙ**''ති. තථා චාහ භගවා ''සීතෙනපි රුප්පති, උණ්හෙනපි රුප්පතී''තිආදි (සං. නි. 3.79). ඉදානි භෙද-සද්දො උජුකමෙව විකාරාපත්තිං වදතීති දස්සෙන්තො ''**භෙදො වා**''තිආදිමාහ. **විසදිසරූපුප්පත්තියෙව**, න උප්පන්නස්ස අඤ්ඤථාභාවොති අධිප්පායො. තෙන **කාපිලියං** පරිණාමවාදං පටික්ඛිපති. යදි පුරිමසන්තානතො භෙදො විසදිසුප්පත්ති රුප්පනං, එවං සන්තෙ ලක්ඛණස්ස අතිප්පසඞ්ගො සියාති චොදනං මනසි කත්වා ආහ ''**අරූපක්ඛන්ධාන**''න්තිආදි. එත්ථ **සීතාදීහීති ආදි**-සද්දෙන යථා උණ්හජිඝච්ඡාදයො සඞ්ගය්හන්ති, එවං ආහාරාදීනම්පි සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **යෙනාති** යෙන සීතාදීහි සමාගමෙන. **තත්ථාති** තෙසු රූපධම්මෙසු. ආහාරාදිකස්ස වා ඨිතිප්පත්තස්සාති සම්බන්ධො. යථා රූපධම්මානං ඨිතික්ඛණෙ සීතාදීහි සමාගමො හොති, එවං අරූපක්ඛන්ධානං අඤ්ඤෙහි සමාගමො නත්ථි අතිලහුපරිවත්තිතො, තස්මා අරූපධම්මා රූපධම්මානං විය පාකටස්ස විකාරස්ස අභාවතො ''රුප්පන්තී''ති, ''රුප්පනලක්ඛණා''ති ච න වුච්චන්තීති සම්බන්ධො. ''රුප්පතී''ති පදස්ස කත්තුකම්මසාධනානං වසෙන අත්ථං දස්සෙතුං අට්ඨකථායං ''කුප්පති ඝට්ටීයති පීළීයති භිජ්ජතී''ති වුත්තන්ති තදත්ථං විවරන්තො ''**කුප්පතීති එතෙනා**''තිආදිමාහ. **කොපාදිකිරියාති** කොපසඞ්ඝට්ටනපීළනකිරියා. කොප-සද්දො චෙත්ථ ඛොභපරියායො වෙදිතබ්බො. **කත්තුභූතො කම්මභූතො ච අත්ථොති** කත්තුකම්මසාධනානං වසෙන වුච්චමානො භූතුපාදායරූපසඞ්ඛාතො අත්ථො. **කම්මකත්තුත්ථෙන භිජ්ජති-සද්දෙනාති** යදා කම්මකත්තුත්ථො රුප්පති-සද්දො, තදා භිජ්ජති-සද්දොපි තදත්ථො එව වෙදිතබ්බොති අත්ථො. තත්ථ යදා කම්මත්ථෙ ''රුප්පතී''ති පදං, තදා ''සීතෙනා''තිආදීසු කත්තුඅත්ථෙ කරණවචනං. යදා පන ''රුප්පතී''ති පදං කත්තුඅත්ථෙ කම්මකත්තුඅත්ථෙ වා, තදා හෙතුම්හි කරණවචනං වෙදිතබ්බං. ''**යං පන රුප්පතී**''තිආදිනා ''කුප්පතී''තිආදීනං කත්තුකම්මත්ථානම්පි අත්ථවචනානං වචනෙ කාරණං දස්සෙති. යදිපි අත්ථ-සද්දො ''පීළනට්ඨො''තිආදීසු (පටි. ම.

1.17; 2.8) සභාවපරියායොපි හොති, ''කෙනට්ඨෙනා''ති පනෙත්ථ අභිධෙය්‍යපරියායො අධිප්පෙතොති ආහ ''**කෙනට්ඨෙනාති පුච්ඡාසභාගවසෙන රුප්පනට්ඨෙනා**''ති, රුප්පනසද්දාභිධෙය්‍යභාවෙනාති අත්ථො. තෙනෙවාහ ''**න කෙවලං සද්දත්ථොයෙව රුප්පන**''න්ති. **තස්ස අත්ථස්සාති** තස්ස භූතුපාදායප්පභෙදස්ස සභාවධම්මස්ස. රුප්පනලක්ඛණඤ්ච නාමෙතං අනිච්චතාදි විය කක්ඛළත්තාදිතො අඤ්ඤන්ති න ගහෙතබ්බං. පඤ්ඤත්තිවිසෙසො හි තන්ති, කක්ඛළත්තාදීනංයෙව පන අරූපධම්මවිධුරො සභාවවිසෙසොති වෙදිතබ්බං.

මුච්ඡාපත්තියාති මුච්ඡාය මොහස්ස ආපජ්ජනෙන. **කප්පසණ්ඨානං උදකන්ති** කප්පසණ්ඨාපකමහාමෙඝවුට්ඨං උදකං. **තථාති** තප්පකාරතාය ඛාරභාවෙ **සති** උදකෙන කප්පවුට්ඨානකාලෙ විය **පථවී විලීයෙය්‍ය**. ලොකන්තරියසත්තානං පන පාපකම්මබලෙන අඛාරෙපි ඛාරෙ විය සරීරස්ස විලීයනා වෙදිතබ්බා. **තෙනෙවාති** සළස්සදනිස්සයනිරයස්ස වුත්තත්තා එව. න හි අවීචිම්හි පඤ්චවිධබන්ධනාදිකම්මකාරණං කරොන්ති.

3. පකරණප්පත්තං රූපං පක්ඛිපිත්වා මාතිකා ඨපිතාති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. **මහාභූත...පෙ.... ආපජ්ජති** තප්පකාරභාවෙන අතීතංසෙ ගණනං ගතන්ති වුත්තත්තාති අධිප්පායො. ''**න හී**''තිආදිනා ධම්මන්තරනිවත්තනත්ථතා පකාරන්තරනිවත්තනත්ථතා ච භූතුපාදායගහණස්ස නත්ථීති දස්සෙති. **තංදස්සනෙති** ගණනන්තරදස්සනෙ. **තංසභාවත්තාති** භූතුපාදායසභාවත්තා. ''**න වා**''තිආදිනා භූතුපාදායසභාවො අතීතංසගණිතතාය තංසභාවස්සපි අඤ්ඤථා ගණිතත්තා, අතංසභාවස්ස ච තථා ගණිතත්තා අකාරණන්ති දස්සෙති. ''**අජ්ඣත්ත...පෙ.... ලබ්භතී**''ති එතෙන දුතියනයෙ න කෙවලං යථාවුත්තොව දොසො, අථ ඛො අබ්යාපිතොපි දොසොති දස්සෙති. තදෙතං පන අකාරණං කාරණභාවස්සෙව අනධිප්පෙතත්තා. න හෙත්ථ භූතුපාදායරූපභාවො අතීතංසෙ ගණනස්ස කාරණන්ති අධිප්පෙතං, යතො යථාවුත්තදොසාපත්ති සියා.

''**කින්ති**''ති එත්ථ ''**කි**''න්ති පුබ්බෙ යං ''රූප''න්ති සාමඤ්ඤතො ගහිතං, තස්ස සරූපපුච්ඡා. **ඉති**-සද්දො නිදස්සනත්ථො, න කාරණත්ථො. තෙනස්ස යං රූපං අතීතං නිරුද්ධං...පෙ.... අතීතංසෙන සඞ්ගහිතං අතීතකොට්ඨාසෙ ගණනං ගතං, තං කින්ති චෙ? ''**චත්තාරො ච...පෙ.... රූප**''න්ති භූතුපාදායවිභාගදස්සනමුඛෙන විසෙසං නිදස්සෙති. යත්තකා හි ඉධ විසෙසා

නිද්දිට්ඨා චක්ඛායතනාදයො, තෙසමිදං නිදස්සනන්ති. න චෙත්ථ පුරිමනයතො අවිසෙසො. තත්ථ හි රූපස්ස භූතුපාදායතාමත්තසභාවදස්සනතා වුත්තා. තෙනාහ අට්ඨකථායං ''අතීතරූපම්පි භූතානි චෙවා''තිආදි. ඉධ පන භූතුපාදායෙන නිදස්සනභූතෙන රූපස්ස සබ්බවිසෙසවිභාවනතා දස්සිතා. එවඤ්ච කත්වා අබ්යාපිතදොසොපි චෙත්ථ අනොකාසොව, යං රූපං අජ්ඣත්තං...පෙ.... උපාදින්නං, කින්ති? චත්තාරො ච...පෙ.... රූපන්ති තදඤ්ඤවිසෙසනිදස්සනස්ස අධිප්පෙතත්තා. තථා චාහ ''**එවං සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො**''ති.

පරියායදෙසනත්තාති සභාවතො පරියායනං පරිවත්තනං පරියායො, උජුකං අප්පවත්තීති අත්ථො. පරියායෙන, පරියායභූතා වා දෙසනා එත්ථාති පරියායදෙසනං, සුත්තන්තං. සුත්තන්තඤ්හි වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයවසෙන දෙසෙතබ්බධම්මෙ ලෙසතො ලබ්භමානභාවකථනං, න උජුනිප්පදෙසභාවකථනන්ති පරියායදෙසනං නාම. තෙනෙව තං ''යථානුලොමසාසන''න්ති වුච්චති. අභිධම්මො පන දෙසෙතබ්බධම්මෙ උජුනිප්පදෙසකථනන්ති නිප්පරියායදෙසනං නාම, යතො ''යථාධම්මසාසන''න්ති වුච්චති. **නිච්ඡයෙන දෙසොති** වවත්ථානතො කථනං. තථා **භද්දෙකරත්තසුත්තාදීසු** (ම. නි. 3.272 ආදයො) විය අතීතාදිභාවො අතීතානාගතපච්චුප්පන්නභාවො අද්ධාවසෙන ඉධාපි ඛන්ධවිභඞ්ගෙ සුත්තන්තභාජනීයත්තා නිද්දිසිතබ්බො සියාති යොජනා.

සන්නිපතිතන්ති සමාගතං. **සන්තානවසෙනාති** පුබ්බාපරවසෙන. පුබ්බෙනාපරස්ස සමප්පමාණතාය **අනූනං අනධිකං**, තතො එව **එකාකාරං**. පවත්තිකාලවසෙන වා **අනූනං අනධිකං**, සමානසභාවතාය **එකාකාරං**. තෙන විසභාගඋතුනා අනන්තරිතතං දස්සෙති. **එවං ආහාරෙපීති** එත්ථ විසභාගාහාරෙන අනන්තරිතො අනෙකවාරං අනෙකදිවසම්පි භුත්තො සභාගෙකාහාරං නාම. ''තතො පුබ්බෙ විසභාගඋතුආහාරසමුට්ඨානං අතීතං, පච්ඡා අනාගත''න්ති හි වුත්තන්ති. ''එකාහාරසමුට්ඨාන''න්ති පන වුත්තත්තා එකස්සෙව ආහාරස්ස යොජනා යුත්තරූපාති අපරෙ. **පඤ්චද්වාරවසෙනාති** එත්ථ පඤ්චද්වාරාවජ්ජනතො පට්ඨාය යාව තදාරම්මණං, යාව ජවනං, යාව වා වොට්ඨබ්බනං, තාව පවත්තා චිත්තසන්තති එකවීථි. **එකජවනසමුට්ඨානන්ති** එකජවනවාරසමුට්ඨානං. එත්ථ ච සමයං අනාමසිත්වාව සන්තතිවසෙන, සන්තතිඤ්ච අනාමසිත්වාව සමයවසෙන අතීතාදිවිභාගො ගහෙතබ්බො.

තෙසන්ති හෙතුපච්චයානං. **කලාපස්සාති** රූපකලාපස්ස. **කම්මානන්තරාදීති** කම්මාදි, අනන්තරාදීති පච්චෙකං ආදි-සද්දො යොජෙතබ්බො. තත්ථ පඨමෙන ආදිසද්දෙන උපනිස්සයපච්චයස්ස ආහාරාදිනො ච දුතියෙන සමනන්තරානන්තරූපනිස්සයාදිනො සඞ්ගහො වෙදිතබ්බො. චිත්තුප්පාදස්ස චෙත්ථ කම්මානන්තරාදිපච්චයවසෙන, ඉතරස්ස කම්මාදිවසෙනෙව ජනකභාවෙ යොජනා දට්ඨබ්බා. තථා චිත්තුප්පාදස්ස පුරෙජාතවසෙන, ඉතරස්ස පච්ඡාජාතවසෙන, උභයෙසම්පි සහජාතවසෙන උපත්ථම්භනං වෙදිතබ්බං. තෙනෙවාහ ''**යථාසම්භවං යොජෙතබ්බ**''න්ති. **උප්පාදක්ඛණෙති** හෙතුකිච්චක්ඛණෙ. හෙතුකිච්චං නාම තස්ස තස්ස උප්පාදෙතබ්බස්ස උප්පත්තිකරණං, තඤ්ච තස්මිං ඛණෙ උප්පන්නඵලත්තා තතො පරං කත්තබ්බාභාවතො නිට්ඨිතඤ්චාති දට්ඨබ්බං. ඉතරං පන තීසුපි ඛණෙසු පච්චයකිච්චං දට්ඨබ්බන්ති යොජනා.

6. **අනිට්ඨනාමනිවත්තනස්සාති** අනිට්ඨනාමනිවත්තියා අකාරණභාවදස්සනෙන ඉට්ඨනාමලාභාපනස්ස අකාරණභාවං දස්සෙති.

දෙවමනුස්සසම්පත්තිභවෙති සම්පත්තියුත්තෙ සම්පන්නෙ දෙවමනුස්සභවෙ. **සමිද්ධසොභනතාති** අභිවුද්ධසොභනතා. **තතො එවාති** සම්පත්තිවිරහතො එව, අසම්පන්නත්තා එවාති අත්ථො. **තෙසංයෙව හත්ථිආදීනං සුඛස්ස හෙතුභාවං න ගච්ඡන්ති** සාරණාදිවසෙන දුක්ඛපච්චයත්තා. **තෙසන්ති** හත්ථිරූපාදීනං. ''**තස්ස තස්සෙවා**''තිආදිනා යථාවුත්තමත්ථං විවරති. අකුසලෙන අත්තනා කතෙන නිබ්බත්තං දුක්ඛස්ස පච්චයො හොතීති යොජනා. **තස්මාති** යස්මා කම්මං යස්මිං සන්තානෙ නිබ්බත්තං, තත්ථෙව සුඛදුක්ඛානං පච්චයො හොති, න අඤ්ඤත්ථ, තස්මා. **අට්ඨකථායං පනාති** එකච්චමතදස්සනං. තත්ථ ''**අනිට්ඨං නාම නත්ථී**''ති යස්මා පටිසෙධද්වයෙන කුසලකම්මජස්ස ඉට්ඨභාවො නියතො, තස්මා ''කුසලකම්මජමෙව ඉට්ඨ''න්ති එවං අනියමෙත්වා ''කුසලකම්මජං ඉට්ඨමෙවා''ති එවමෙත්ථ නියමො ගහෙතබ්බොති දස්සෙන්තො ''**අකුසලකම්මජම්පී**''තිආදිමාහ. කින්ති අකුසලකම්මජං සොභනං, යං පරෙසං ඉට්ඨං නාම සියා? යදි දුග්ගතියං කෙසඤ්චි තිරච්ඡානානං සණ්ඨානාදිසම්පත්ති සුගතියං සත්තානං අකුසලනිස්සන්දෙන විරූපරූපතා විය කුසලනිස්සන්දෙන, කථං තස්සා අකුසලකම්මජතා. අථ පන යං කෙසඤ්චි අමනාපම්පි සමානං රූපං මනාපං හුත්වා උපට්ඨාති, තං සන්ධාය වුත්තං, එවම්පි යථා කෙසඤ්චි තිරච්ඡානාදීනං කුසලකම්මජං මනුස්සාදිරූපං අමනාපතො උපට්ඨහන්තම්පි

කුසලවිපාකස්සෙව ආරම්මණභාවතො අත්ථතො ඉට්ඨමෙව නාම හොති, එවං අකුසලකම්මජං කෙසඤ්චි මනාපං හුත්වා උපට්ඨහන්තම්පි අකුසලවිපාකස්සෙව ආරම්මණභාවතො අත්ථතො අනිට්ඨමෙව නාම හොති, එවඤ්චෙතං සම්පටිච්ඡිතබ්බං. අඤ්ඤථා ''අට්ඨානමෙතං අනවකාසො, යං කායදුච්චරිතස්ස ඉට්ඨො කන්තො මනාපො විපාකො උප්පජ්ජෙය්‍යා''තිආදිඅට්ඨානපාළියා (ම. නි. 3.131) විරොධො සියා. තෙනෙවාහ ''**කුසලකම්මජස්ස පනා**''තිආදි. **සබ්බෙසන්ති** අත්තනො, පරෙසඤ්ච. **ඉට්ඨස්ස අභාවො වත්තබ්බොති** යථා ''කුසලකම්මජං අනිට්ඨං නාම නත්ථී''ති වුත්තං, එවං කිඤ්චාපි ''අකුසලකම්මජං ඉට්ඨං නාම නත්ථී''ති අට්ඨකථායං න වුත්තං, තෙන පන නයදස්සනෙන අකුසලකම්මජස්ස අභාවො වුත්තො එව හොතීති සො සංවණ්ණනාවසෙන නිද්ධාරෙත්වා වත්තබ්බොති අධිප්පායො. එතෙන කුසලකම්මජමෙව ඉට්ඨන්ති පුරිමපදාවධාරණස්ස ගහෙතබ්බතං දස්සෙති.

ඉදානි ''**හත්ථිආදීනම්පී**''තිආදිනා තමෙවත්ථං විවරති. **කුසලවිපාකස්සාති** එත්ථාපි කුසලවිපාකස්සෙව ආරම්මණන්ති අත්ථො. **මනුස්සානන්ති** ච නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං. ඉතරෙසම්පි ච අකුසලකම්මජං අකුසලවිපාකස්සෙව, කුසලකම්මජඤ්ච කුසලවිපාකස්සෙව ආරම්මණන්ති දස්සිතොවායං නයොති. කස්මා පන ඉට්ඨානිට්ඨමිස්සිතෙ වත්ථුම්හි මනාපතාව සණ්ඨාතීති ආහ ''**ඉට්ඨාරම්මණෙන...පෙ.... සක්කා වත්තු**''න්ති. **සුට්ඨු වුත්තන්ති** ''ඉට්ඨානිට්ඨං එකන්තතො විපාකෙනෙව පරිච්ඡිජ්ජතී''ති වදන්තෙහි ඉට්ඨානිට්ඨාරම්මණවවත්ථානං සම්මදෙව වුත්තං. **තං අනුගන්ත්වාති** විපාකවසෙන ඉට්ඨානිට්ඨාරම්මණවවත්ථානං අනුගන්ත්වා. **සබ්බත්ථාති** සුගතිදුග්ගතීසු, සබ්බෙසු වා ආරම්මණෙසු.

''අනිට්ඨා''ති වචනෙනෙව තෙසං ඉට්ඨතා නිවත්තිතාති ආහ ''**සදිසතා ච රූපාදිභාවොයෙවා**''ති. ඉට්ඨානෙව රූපාදීනි කාමගුණාති සුත්තෙ වුත්තානීති මිත්තපටිපක්ඛො අමිත්තො විය ඉට්ඨපටිපක්ඛා අනිට්ඨාති අධිප්පෙතාති වුත්තං ''**අනිට්ඨාති...පෙ.... වොහාරො වියා**''ති. **සබ්බානි වාති** එත්ථ ''පියරූපං සාතරූප''න්ති (දී. නි. 2.400; ම. නි. 1.133; විභ. 203) වචනතො කථං අනිට්ඨානං රූපාදීනං කාමගුණභාවාපත්තීති චෙ? තෙසම්පි විපල්ලාසවසෙන තණ්හාවත්ථුභාවතො පියරූපභාවස්ස අධිප්පෙතත්තා. යදි එවං කථං ''චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යානි රූපානි ඉට්ඨානී''තිආදිසුත්තපදං (ම. නි. 1.166; 2.155; 3.57; සං. නි. 5.30) නීයතීති ආහ ''**අතිසයෙනා**''තිආදි.

ඉන්ද්‍රියබද්ධරූපවසෙන පාළියං හීනදුකනිද්දෙසො පවත්තොති දස්සෙතුං **''ද්වීසුපි හීනපණීතපදෙසූ''**තිආදිමාහ. **අවයවයොගෙ සාමිවචනං**, න කත්තරීති අධිප්පායො. ''තෙසං තෙසං සත්තාන''න්ති ඉන්ද්‍රියබද්ධරූපෙ නිද්දිට්ඨෙ කස්මා කම්මජවසෙන අත්ථො වුත්තො, න චතුසන්තතිවසෙනාති ආහ **''සත්තසන්තාන…පෙ…. වුත්ත''**න්ති. පධානත්තා හි කම්මජවසෙන අත්ථං වත්වා සෙසෙසු ''එවං උතුසමුට්ඨානාදීසුපී''ති අට්ඨකථායං අතිදෙසො කතො. **''තෙහි තෙහීති එතස්මිං අත්ථෙ''**ති ඉමිනා ''තෙසං තෙස''න්ති කත්තරි සාමිවචනං ආසඞ්කති. තථා සති විසයෙ වා සාමිවචනෙ ලද්ධගුණං දස්සෙති **''න කම්මජවසෙනෙවා''**තිආදිනා, කම්මජග්ගහණඤ්චෙත්ථ උපලක්ඛණං දට්ඨබ්බං.

මරියාදාභූතන්ති උත්තමමරියාදාභූතං. තෙනෙවාහ **''යස්ස යෙව මනාපා, තස්ස තෙව පරමා''**ති. **තෙසන්**ති කාමගුණානං. **සභාවතොති** ලක්ඛණතො.

''එකස්මිංයෙව අස්සාදනකුජ්ඣනතො''තිආදිනා ''යස්මා තෙයෙව රූපාදයො එකො අස්සාදෙති''තිආදිකං සුත්තන්තවිවරණං ඉට්ඨානිට්ඨභාවෙ හෙතුභාවෙන වුත්තන්ති දස්සෙති. **ඉට්ඨානිට්ඨග්ගහණං හොතීති** නිබ්බානෙ විය අනිට්ඨග්ගහණං සඤ්ඤාවිපල්ලාසෙන අඤ්ඤෙසුපි ආරම්මණෙසු ඉට්ඨානිට්ඨාභිනිවෙසො හොතීති අධිප්පායො.

විභාගො නාම අසඞ්කරො, විත්ථාරො වාති **''විභත්ත''**න්ති පදස්ස **''වවත්ථිතං, පකාසිත''**න්ති ච අත්ථමාහ. **අඤ්ඤෙසන්**ති අතිඅඩ්ඪදලිද්දානං. **ඉදං ඉට්ඨං, අනිට්ඨඤ්ච හොතීති** එත්ථ ච-සද්දෙන අනිට්ඨං, ඉට්ඨඤ්ච හොතීති අයම්පි අත්ථො වුත්තොති වෙදිතබ්බං. **අනිට්ඨං ඉට්ඨන්**ති ඉට්ඨස්ස ''අනිට්ඨ''න්ති, අනිට්ඨස්ස ''ඉට්ඨ''න්ති ගහණෙ යථාසඞ්ඛ්‍යං යොජනා. **ඉන්ද්‍රියවිකාරාපත්තිආදිනාති** එත්ථ **ආදි**-සද්දෙන පුබ්බාභිසඞ්ඛාරාදිං සඞ්ගණ්හාති. පුරෙතරං පවත්තචිත්තාභිසඞ්ඛාරවසෙනාපි හි විනාව සඤ්ඤාවිපල්ලාසං ඉට්ඨං ''අනිට්ඨ''න්ති, අනිට්ඨඤ්ච ''ඉට්ඨ''න්ති ගය්හතීති.

තෙන විපාකෙනාති තෙන කුසලාකුසලවිපාකෙන. **ආරම්මණස්ස ඉට්ඨානිට්ඨතන්**ති යත්ථ තං උප්පජ්ජති, තස්ස බුද්ධරූපාදිකස්ස ගූථාදිකස්ස ච ආරම්මණස්ස යථාක්කමං ඉට්ඨතං අනිට්ඨතඤ්ච නිදස්සෙති. **විජ්ජමානෙපි සඤ්ඤාවිපල්ලාසෙ ආරම්මණෙන විපාකනියමදස්සනන්**ති ඉට්ඨාරම්මණෙ කුසලවිපාකොව උප්පජ්ජති, අනිට්ඨාරම්මණෙ අකුසලවිපාකොවාති එවං

ආරම්මණෙන විපාකනියමදස්සනං. **ආරම්මණනියමදස්සනත්ථන්ති** යං කුසලවිපාකස්ස ආරම්මණං, තං ඉට්ඨං නාම. යං අකුසලවිපාකස්ස ආරම්මණං, තං අනිට්ඨං නාමාති දස්සනත්ථං. ආරම්මණෙන නියාමිතො හි විපාකො අත්තනො උපකාරකස්ස ආරම්මණස්ස නියාමකො හොතීති.

ද්වාරන්තරෙ දුක්ඛස්ස පච්චයභූතස්ස ආරම්මණස්ස ද්වාරන්තරෙ සුඛවිපාකුප්පාදනතො, ද්වාරන්තරෙ සුඛස්ස පච්චයභූතස්ස ආරම්මණස්ස ද්වාරන්තරෙ දුක්ඛවිපාකුප්පාදනතො විපාකෙන ආරම්මණනියමදස්සනෙන විපාකවසෙන ඉට්ඨානිට්ඨතා දස්සිතාති යොජනා.

7. දුප්පරිග්ගහට්ඨෙන කාරණභූතෙන ලක්ඛණස්ස ඉන්ද්‍රියාදිසභාවස්ස දුප්පටිවිජ්ඣතා, එවං සුපරිග්ගහට්ඨෙන ලක්ඛණසුප්පටිවිජ්ඣතා වෙදිතබ්බා. ''**දූරෙ''ති අවුත්තස්සාති** ලක්ඛණතො ''දූරෙ''ති අකථිතස්ස. **වුත්තම්පීති** ලක්ඛණතො ''දූරෙ''ති වුත්තම්පි සුඛුමරූපං.

''**භින්දමානො**''ති සම්භින්දමානොති වුත්තං හොතීති ආහ ''**මිස්සකං කරොන්තො**''ති. යස්මා පන භෙදනං විභාගකරණම්පි හොති, තස්මා දුතියවිකප්පෙ ''භින්දමානො''ති පදස්ස ''**විසුං කරොන්තො**''ති අත්ථමාහ. තතියවිකප්පෙ පන **භින්දමානොති** විනාසෙන්තොති අත්ථො. තෙනාහ ''**සන්තිකභාවං භින්දිත්වා දූරභාවං, දූරභාවඤ්ච භින්දිත්වා සන්තිකභාවං කරොන්තො**''ති. න හි සක්කා සන්තිකස්ස තබ්භාවං අවිනාසෙත්වා දූරභාවං කාතුං, තථා ඉතරස්සාපි. සන්තිකභාවකරණෙන න භින්දති න විනාසෙති, න ච ඔකාසදූරතො ලක්ඛණතො දූරං විසුං කරණෙන භින්දති විභාගං කරොති, නාපි ඔකාසදූරෙන ලක්ඛණතො දූරං වොමිස්සකකරණෙන භින්දති සම්භින්දතීති යොජනා. ''**තිධා අත්ථො දට්ඨබ්බො**''ති සඞ්ඛෙපෙන වුත්තමත්ථං ''**න හී**''තිආදිනා විවරති. විසුං කරොති, වොමිස්සකං කරොතීති කරොති-සද්දං ආනෙත්වා සම්බන්ධො. ''**එත්ථාපී**''තිආදිනා යථා ''ඔකාසතො දූරමෙව භින්දතී''ති එත්ථ ඔකාසතො දූරස්ස ඔකාසතො සන්තිකභාවකරණං අධිප්පෙතන්ති විනාසනං භෙදනං, එවං ''න ලක්ඛණතො දූරං භින්දතී''ති එත්ථාපි ලක්ඛණතො දූරස්ස ලක්ඛණතො සන්තිකභාවාකරණං අභෙදනං අවිනාසනන්ති ඉමමත්ථං දස්සෙති. වොමිස්සකකරණවිභාගකරණත්ථතං සන්ධායාහ ''**භින්දමානොති එත්ථ ච අඤ්ඤථා භෙදනං වුත්ත**''න්ති. පච්ඡිමනයෙ විනාසනත්ථමෙව සන්ධාය ''**භෙදනං ඉධ ච අඤ්ඤථා වුත්ත**''න්ති අවොච.

රූපක්ඛන්ධනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. වෙදනාක්ඛන්ධනිද්දෙසවණ්ණනා

8. **චක්ඛාදයො පසාදාති** ඔළාරිකත්තභාවපරියාපන්නා චක්ඛුසොතඝානජිව්හාපසාදා, මනොමයත්තභාවපරියාපන්නා චක්ඛුසොතප්පසාදා ච. **කායවොහාරං අරහන්තීති** කායන්තොගධත්තා කායෙකදෙසත්තා ච කායොති වත්තබ්බතං අරහන්ති. **කායොති** හි අත්තභාවොපි වුච්චති ''සක්කායදිට්ඨී''තිආදීසු (සං. නි. 1.21; 3.155), කරජකායොපි ''සො ඉමම්හා කායා අඤ්ඤං කායං අභිනිම්මිනාතී''තිආදීසු (පටි. ම. 3.14). **තබ්බත්ථුකාති** චක්ඛාදිනිස්සිතා කායිකාති පරියායෙන වුත්තා, නිප්පරියායෙන පන චෙතසිකාව. යථාහ ''යං තස්මිං සමයෙ තජ්ජාචක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතුසම්ඵස්සජං චෙතසිකං නෙව සාතං නාසාතං චෙතොසම්ඵස්සජං අදුක්ඛමසුඛං වෙදයිත''න්තිආදි (ධ. ස. 152). ''**න හි චක්ඛාදයො කායප්පසාදා හොන්තී**''ති ඉමිනා කායපසාදනිස්සිතා වෙදනා නිප්පරියායෙන කායිකාති දස්සෙති. **කායිකචෙතසිකාදිභාවෙනාති ආදි**-සද්දෙන කුසලාකුසලාබ්යාකතාදිභාවා සඞ්ගය්හන්ති. **තෙනාති** සුඛාදිවෙදනෙකදෙසස්ස අද්ධාසමයවසෙන අතීතාදිභාවාභාවෙන. කෙචි පනෙත්ථ ''හෙට්ඨා දස්සිතනයත්තා පාකටත්තා අද්ධාවසෙන, එකමුහුත්තාදිපුබ්බණ්හාදීසු උතුආදිනා රූපස්ස විය වෙදනාය විභාගො න ගය්හතීති සමයවසෙන ච අතීතාදිභෙදො න දස්සිතො''ති වදන්ති. සන්තානවසෙන පවත්තානම්පි වෙදනානං චිත්තෙන සමූහතො ගහෙතබ්බතං සන්ධායාහ ''**වෙදනාසමුදායො**''ති. **තෙහීති** අද්ධාසමයවසෙන අතීතාදිභාවෙහි. **එත්ථාති** එතස්මිං විභඞ්ගෙ. **තෙති** ''වෙදනෙකදෙසා''ති වුත්තා කායිකචෙතසිකාදිභාවෙන භින්නා සුඛාදිවෙදනාවිසෙසා. යදි වෙදනෙකදෙසා එත්ථ ගහිතා, ඛණපරිච්ඡින්නාව තෙ ගහෙතබ්බා, න සන්තතිපරිච්ඡින්නාති ආහ ''**එකසන්තතියං පනා**''තිආදි. **තෙසූති** සුඛාදිභෙදෙසු. **භෙදොති** විසෙසො. **තස්සාති** සුඛාදිවිසෙසස්ස. යථා චෙත්ථ, එවං ''**තංසභිතතදුප්පාදකා**''ති එත්ථාපි තං-සද්දෙන සුඛාදිවිසෙසො පච්චාමට්ඨොති වෙදිතබ්බො. සන්තති පරිච්ඡෙදිකා භවිතුං අරහතීති සම්බන්ධො. **සන්තතිඛණවසෙනෙව පරිච්ඡෙදො වුත්තො**, න අද්ධාසමයවසෙනාති අධිප්පායො.

''**පුබ්බන්තාපරන්තමජ්ඣගතා**''ති නිට්ඨිතහෙතුකිච්චා අනිට්ඨිතපච්චයකිච්චාති වුත්තා, තං පන අතික්කන්තහෙතුපච්චයකිච්චන්ති එවං වුත්තස්ස නයස්ස උපලක්ඛණන්ති ආහ ''**පුබ්බන්තාපරන්තමජ්ඣගතාති**

එතෙන හෙතුපච්චයකිච්චවසෙන වුත්තනයං දස්සෙති''ති. එත්ථ කුසලාකුසලකිරියවෙදනානං රූපස්ස විය, විපාකානං විය ච අයං නාම ජනකහෙතූති නිප්පරියායෙන න සක්කා වත්තුං, පරියායෙන පන අනන්තරපච්චයභූතො හෙතූති වත්තබ්බො.

11. **සන්තාපනකිච්චන්**ති පරිඩහනකිච්චං. **ජාතිආදිසඞ්කරන්**ති ජාතිසභාවපුග්ගලලොකියලොකුත්තරතො සඞ්කරං සම්භෙදං අකත්වා. **සමානජාතියන්**ති එකජාතියං. සුඛතො තජ්ජාතියා අදුක්ඛමසුඛා පණීතාති යොජෙතබ්බාති සම්බන්ධො. **සමානභෙදෙ**ති භූමන්තරාදිසමානවිභාගෙ. **උපබ්රූහිතානං ධාතූනන්**ති උළාරරූපසමුට්ඨාපනෙන පණීතානං රූපධම්මානං. **විබාධිතානන්**ති නිප්පීළිතානං මිලාපිතානං. **උභයන්**ති සුඛාදිද්වයං. එත්ථ ච බෲහනා, ආලුළනා ච කායිකසුඛස්ස වසෙන වෙදිතබ්බා. අභිසන්දනා ඣානසුඛස්ස. මදයනා කාමසුඛස්ස. තථා ඡාදනා. ආසිඤ්චනා සබ්බස්ස. ඡාදනා ආසිඤ්චනා වා සබ්බස්ස වසෙන වෙදිතබ්බා.

සභාවාදිභෙදෙන චාති සභාවපුග්ගලලොකියාදිභෙදෙන ච. එකන්තපණීතෙ ලොකුත්තරෙ හීනපණීතානං පටිපදානං වසෙන හීනපණීතතා. එකන්තහීනෙ අකුසලෙ ඡන්දාදිවසෙන හීනපණීතතා, ඔළාරිකසුඛුමතා ච. තථා හි වුත්තං **අට්ඨකථායං** ''යා ඔළාරිකා, සා හීනා. යා සුඛුමා, සා පණීතා''ති (විභ. අට්ඨ. 11). අකුසලාදීසු දොසසහගතාදිඅන්තරභෙදවසෙන උපාදායුපාදාය ඔළාරිකසුඛුමතා තංතංවාපනවසෙන වුච්චති, න කුසලාකුසලාදිවසෙනාති ආහ ''**තංතංවාපනවසෙන කථනෙපි පරිවත්තනං නත්ථී''**ති. **දොසුස්සන්නතායා**ති කිලෙසාධිකතාය. **තථා**ති දොසුස්සන්නතාය. කථං පන කුසලෙසු දොසුස්සන්නතා? උපනිස්සයවසෙන, කිලෙසාධිකෙහි සන්තානෙ පවත්තමානා කුසලා ධම්මා කිලෙසෙහි සම්බාධප්පත්තියා තිණාදීහි සම්බාධප්පත්තානි විය සස්සානි විපුලඵලඋළාරඵලා න හොන්තීති. **තථා**ති මන්දදොසතාය. කුසලානං මන්දදොසතාපි වුත්තනයානුසාරෙන වෙදිතබ්බා. **ඔළාරිකසුඛුමනිකන්තී**ති එත්ථ අන්තොගධවිසෙසං නිකන්තියා ඔළාරිකසුඛුමතාසාමඤ්ඤං වුත්තං. යථා හෙත්ථ ඔළාරිකසාමඤ්ඤෙන ඔළාරිකොළාරිකතරොළාරිකතමා නිකන්තියො ගය්හන්ති, තථා සුඛුමසුඛුමතරසුඛුමතමා සුඛුමතාසාමඤ්ඤෙන ගය්හන්තීති. සුඛුමතමනිකන්තිවත්ථුන්ති චෙත්ථ යාව භවග්ගං විපස්සනාඤාණඤ්ච වෙදිතබ්බං.

13. **යදි සියා**ති යදි අසම්පයොගො විසංසට්ඨො සියා.

සන්තිකතො අකුසලතොති අකුසලභාවෙන සන්තිකතො ලොභසහගතාදිඅකුසලවෙදයිතතො. **අකුසලාති** දොසසහගතාදිඅකුසලවෙදනා **දූරෙති යථා උද්ධරීයති. තතො දූරතො කුසලතොති** තතො අකුසලතො දූරතො කාමාවචරාදිකුසලවෙදයිතතො **කුසලා** කාමාවචරාදිකුසලවෙදනා. ''**න සක්කා**''ති වුත්තං උද්ධරිතුං අසක්කුණෙය්‍යතං ''**තථා හි සති**''තිආදිනා විවරති. **තස්මාති** යස්මා දූරතො සන්තිකුද්ධරණං වුත්තනයෙන සන්තිකතො සන්තිකුද්ධරණමෙව හොති, තථා සති අත්ථවිසෙසො න හොති, උපාදායුපාදාය දූරසන්තිකතා ඉධ වුච්චති. තස්මා සන්තිකතො සන්තිකුද්ධරණඤ්ච න සක්කා කාතුං අත්ථවිසෙසාභාවතො, අනධිප්පෙතත්තා චාති අධිප්පායො.

නනු ච අතිසයවචනිච්ඡාවසෙන අත්ථෙව අත්ථවිසෙසොති චොදනං මනසි කත්වා ආහ ''**දූරදූරතරතාය විය සන්තිකසන්තිකතරතාය ච අනධිප්පෙතත්තා**''ති. **යාති** අකුසලවෙදනා. **තතොති** කුසලවෙදයිතතො. **ඉධ වුත්තස්ස දූරස්සාති** ඉමස්මිං වෙදනාක්ඛන්ධවිභඞ්ගෙ ''අකුසලා වෙදනා කුසලාබ්‍යාකතාහි වෙදනාහි දූරෙ''තිආදිනා (විභ. 13) වුත්තස්ස දූරස්ස. **දූරතො අච්චන්තවිසභාගත්තාති** යතො යං ''දූරෙ''ති වුත්තං, තතො අච්චන්තවිසදිසත්තා තස්ස වසෙන **දූරෙ සන්තිකං නත්ථීති න සක්කා දූරතො සන්තිකං උද්ධරිතුං**. අයඤ්හෙත්ථ අධිප්පායො – හෙට්ඨා යා වෙදනා යාය වෙදනාය දූරෙති වුත්තා, සා එව තස්සා කෙනචිපි පරියායෙන සන්තිකෙති න උද්ධරිතබ්බාති. **සන්තිකෙති** වුත්තවෙදනංයෙව සන්ධාය වදති. **භින්නෙති** ලොභසහගතාදිවසෙන විභත්තෙ. **තත්ථෙවාති** ''සන්තිකෙ''ති වුත්තඅත්ථෙ එව. ඉදං වුත්තං හොති – ''අකුසලා වෙදනා අකුසලාය වෙදනාය සන්තිකෙ''ති එවං වුත්තඅකුසලාය වෙදනායමෙව ලොභසහගතාදිවසෙන විභත්තාය දූරභාවොපි ලබ්භති. එවං සෙසෙසුපීති.

යදි සන්තිකතො දූරං ලබ්භති, යදග්ගෙන දූරං ලබ්භති, තදග්ගෙන දූරතො සන්තිකං උද්ධරියෙය්‍යාති චොදනං මනසි කත්වා ආහ ''**උපාදායුපාදාය දූරතො ච සන්තිකං න සක්කා උද්ධරිතු**''න්තිආදි. තස්සත්ථො – යං සන්තිකතො දූරං ලබ්භති, යදිපි තං විසභාගට්ඨෙන ලබ්භති, තථාපි යං තත්ථ සන්තිකං ලබ්භති, තං සභාගට්ඨෙනෙව ලබ්භතීති සන්තිකතොව සන්තිකං උද්ධටං සියාති. **තස්මාති** යස්මා විසභාගට්ඨෙන දූරතා, සභාගට්ඨෙන ච සන්තිකතා ඉච්ඡිතා, තස්මා. **ලොභසහගතාය දොසසහගතා** විසභාගතාය දූරෙ සමානා කථං සන්තිකෙ භවෙය්‍යාති අධිප්පායො. නනු තාසං අකුසලසභාගතා ලබ්භතෙවාති තත්ථ උත්තරමාහ ''**විසභාගතා**''තිආදි. තත්ථ **භෙදං අග්ගහෙත්වා න**

පවත්තතීති භෙදං විසෙසං අසදිසතං ගහෙත්වා එව පවත්තති විසභාගතා. **දූරතායාති** ඉධාධිප්පෙතාය දූරතාය සභාගස්ස අබ්යාපකත්තා දූරතො සන්තිකුද්ධරණං න සක්කා කාතුං. සති හි සභාගබ්යාපකත්තෙ සියා සන්තිකතාති දූරතො සන්තිකුද්ධරණං සක්කා කාතුන්ති අධිප්පායො. ''**න හී**''තිආදිනා තමෙවත්ථං පාකටං කරොති. **සභාගතාති** සාමඤ්ඤං. **භෙදන්ති** විසෙසං. **අන්තොගධං කත්වාවාති** අභිබ්යාපෙත්වාව. **විසභාගබ්යාපකත්තා සන්තිකතායාති** ඉධාධිප්පෙතවිසභාගං බ්යාපෙත්වා පවත්තනතො හෙට්ඨා වුත්තසන්තිකතාය සන්තිකතො දූරුද්ධරණං සක්කා කාතුං. තමෙවත්ථං ''**අකුසලතා හී**''තිආදිනා පාකටං කරොති.

වෙදනාක්ඛන්ධනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සඤ්ඤාක්ඛන්ධනිද්දෙසවණ්ණනා

17. **තස්සාපීති** සඤ්ඤායපි. **තබ්බත්ථුකත්තාති** චක්ඛුවත්ථුකත්තා. **පටිසවිඤ්ඤෙය්‍යොති** යථාවුත්තපටිසතො විජානිතබ්බො පටිසවසෙන ගහෙතබ්බො. **උත්තරපදලොපං කත්වාති** පුරිමපදෙ උත්තරපදලොපං කත්වා.

විඤ්ඤෙය්‍යභාවෙ, න උප්පත්තියන්ති අධිප්පායො. **වචනන්ති** සද්දො, නාමන්ති අත්ථො. **වචනාධීනාති** ගහෙතබ්බතං පති සද්දාධීනා, නාමායත්තගහණාති අත්ථො. යදෙත්ථ වත්තබ්බං, තං **නාමරූපදුකෙ** (ධ. ස. මූලටී. 101-108) වුත්තමෙව. අධිවචනං පඤ්ඤත්තිපකාසකං ඤාපකං එතෙසං අත්ථීති **අධිවචනා** යථා අරිසසොති. **තතොජොති** අධිවචනසඞ්ඛාතතො අරූපක්ඛන්ධතො ජාතො. අරූපක්ඛන්ධපරියාපන්නත්තා ඵස්සෙපි යථාවුත්තො අත්ථො සම්භවතීති දස්සෙතුං ''**සම්ඵස්සොයෙව වා**''තිආදිමාහ. න කෙවලං මනොද්වාරිකඵස්සෙ එව, අථ ඛො පඤ්චද්වාරිකඵස්සෙපි ''විඤ්ඤෙය්‍යභාවෙ වචනං අධිකිච්ච පවත්තා අධිවචනා''තිආදිවුත්තප්පකාරො අත්ථො සම්භවති. **ඉතීති** තස්මා. **තෙන පරියායෙනාති** මනොසම්ඵස්සජපරියායෙන. **තතොජාපීති** පඤ්චද්වාරිකඵස්සජාතාපි. **අඤ්ඤප්පකාරාසම්භවතොති** පටිඝසම්ඵස්සජපරියායස්ස අසම්භවතො. **ආවෙණිකං** පටිඝසම්ඵස්සජතා. **පකාරන්තරං** අධිවචනසම්ඵස්සජතා.

යදි එවන්ති යදි පඤ්චද්වාරිකඵස්සෙහි උප්පන්නසඤ්ඤා පරියායතො නිප්පරියායතො ච ''අධිවචනසම්ඵස්සජා''ති වුච්චන්ති, එවං චත්තාරොපි අරූපිනො ඛන්ධා එවං වත්තුං යුත්තා. එවං සන්තෙ සඤ්ඤාව කස්මා

''අධිවචනසම්ඵස්සජා''ති වුත්තාති ආහ ''**තිණ්ණං ඛන්ධාන**''න්තිආදි. තත්ථ **තිණ්ණං ඛන්ධානන්ති** වෙදනාසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණක්ඛන්ධානං. **අත්ථවසෙනාති** ''වචනං අධිකිච්ච පවත්තා අධිවචනා''තිආදිනා වුත්තඅත්ථවසෙන අන්වත්ථතාවසෙන. **අත්තනො පත්තම්පි නාමන්ති** ''අධිවචනසම්ඵස්සජා''ති එවං අත්තනො අනුප්පත්තම්පි නාමං. **ධම්මාභිලාපොති** සභාවනිරුත්ති. පුබ්බෙ චතුන්නං අරූපක්ඛන්ධානං සාධාරණොපි අධිවචනසම්ඵස්සජවොහාරො රුළ්හිවසෙන සඤ්ඤාය එව පවත්තොති වත්වා ඉදානි සො තදඤ්ඤාරූපක්ඛන්ධසාධාරණො සඤ්ඤාය නිවෙසිතොති දස්සෙතුං ''**අථ වා**''තිආදිමාහ. **රජ්ජිත්වා ඔලොකනාදීසූති** එත්ථ **ආදි**-සද්දෙන කුජ්ඣිත්වා ඔලොකනාදි විය රජ්ජිත්වා සවනාදිපි සඞ්ගය්හතීති වෙදිතබ්බං, තථාසොතාවධානාදිනොපි රත්තතාදිවිජානනනිමිත්තතාසම්භවතො. චක්ඛුසම්ඵස්සජාසඤ්ඤාය පන පාකටභාවං නිදස්සනවසෙන දස්සෙතුං ''**ඔලොකනං චක්ඛුවිඤ්ඤාණවිසයසමාගමෙ**''තිආදිමාහ.

ඔලොකනස්ස අපාකටභාවෙ රත්තතාදිවිජානනං න හොති, පාකටභාවෙ ච හොතීති ආහ ''**පසාදවත්ථුකා එවා**''ති. ''**අඤ්ඤං චින්තෙන්ත**''න්ති යං පුබ්බෙ තෙන කථිතං, කායෙන වා පකාසිතං, තතො අඤ්ඤං කිඤ්චි අත්ථං චින්තෙන්තං. තෙනෙවාහ ''**ඤාත**''න්ති.

සඤ්ඤාක්ඛන්ධනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සඞ්ඛාරක්ඛන්ධනිද්දෙසවණ්ණනා

20. ''**හෙට්ඨිමකොටියාති එත්ථා**''ති ඉදං පඨමං ''හෙට්ඨිමකොටියා''ති වචනං සන්ධාය වුත්තං. තස්ස හි භුම්මවසෙන අත්ථො ගහෙතබ්බො. තෙනාහ ''**තත්ථ හි පධානං දස්සිත**''න්ති. හෙට්ඨිමකොටියාව පධානං දස්සිතන්ති ඉමමත්ථං ගහෙත්වා ''**යදි එව**''න්තිආදිනා චොදෙති. ඉතරො ''හෙට්ඨිමකොටියා පධානමෙව දස්සිත''න්ති එවමෙත්ථ නියමො ගහෙතබ්බොති දස්සෙන්තො ''**උපරිමකොටිගතභාවෙනා**''තිආදිනා තං පරිහරති. පධානස්සෙව දස්සනං. පධානෙ හි දස්සිතෙ අප්පධානම්පි අත්ථතො දස්සිතමෙව හොතීති. තෙනාහ **අට්ඨකථායං** ''තංසම්පයුත්තසඞ්ඛාරා පන තාය ගහිතාය ගහිතාව හොන්තී''ති. යං හෙට්ඨිමකොටියං ලබ්භති, තං උපරිමකොටියම්පි ලබ්භති එවාති ආහ ''**හෙට්ඨිමකොටි හි සබ්බබ්යාපිකා**''ති. දුතියෙ කරණනිද්දෙසතං දස්සෙතුං ''**ආගතාති සම්බන්ධො**''ති ආහ. ආගමනකිරියා හි හෙට්ඨිමකොටියා කරණභාවෙන තත්ථ වුත්තාති. යථා ච

ආගමනකිරියාය, එවං වචනකිරියායපි හෙට්ඨිමකොටියා කරණභාවො සම්භවතීති දස්සෙතුං ''**පුරිමෙපි වා**''තිආදිමාහ. ''**එකූනපඤ්ඤාසප්පභෙදෙ**''ති ඉදං ලොකියචිත්තුප්පාදෙ පාළිආගතානං සඞ්ඛාරක්ඛන්ධධම්මානං උපරිමකොටිං සන්ධාය වුත්තං. යෙවාපනකධම්මෙහි සද්ධිං උපරිමකොටියා ගය්හමානාය ''තෙපඤ්ඤාසා''ති වත්තබ්බං සියා, ලොකුත්තරචිත්තුප්පාදවසෙන පන ''සත්තපඤ්ඤාසා''ති.

සඞ්ඛාරක්ඛන්ධනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා

සමුග්ගම-පදස්ස තත්වතො පරියායතො ච අත්ථං දස්සෙති ''**සඤ්ජාතියං ආදිඋප්පත්තිය**''න්ති. භෙදතො පන සමායොගෙ උග්ගමනන්ති. තත්ථ කෙන සමායොගෙ, කුතො, කථඤ්ච උග්ගමනන්ති විචාරණායං ආහ ''**තංතංපච්චයසමායොගෙ**''තිආදි. **තත්ථෙවාති** පඤ්චවොකාරභවෙ එව. තත්ථ හි පඤ්චක්ඛන්ධා පරිපුණ්ණා සමුග්ගච්ඡන්ති. **යථාධිගතානං** අධිගතප්පකාරානං, පටිසන්ධිකානන්ති අත්ථො. ඔපපාතිකසමුග්ගමෙනෙව චෙත්ථ සංසෙදජසමුග්ගමොපි ගහිතොති දට්ඨබ්බො පඤ්චක්ඛන්ධපරියාපන්නානං තදා උප්පජ්ජනාරහානං උප්පජ්ජනතො. තත්ථ සංසෙදජා උප්පජ්ජිත්වා වඩ්ඪන්ති, ඉතරෙ න වඩ්ඪන්තීති ඉදමෙතෙසං නානාකරණං. සුඛුමජාතියලොමා එව කිර කෙචි එළකා හිමවන්තෙ විජ්ජන්ති, තෙසං ලොමං සන්ධාය ''**ජාතිමන්තඑළකලොම**''න්ති වුත්තං අතිසුඛුමත්තා තෙසං ලොමානං. කෙචි පන ''අජපාකතිකෙළකාදීහි සඞ්කරරහිතානං තෙසං එළකවිසෙසානං නිබ්බත්තෙළකස්ස ලොමං **ජාතිඋණ්ණා**, තම්පි තඞ්ඛණනිබ්බත්තස්සා''ති වදන්ති. ගබ්භං ඵාලෙත්වා ගහිතස්සාති අපරෙ. **එවංසණ්ඨානන්ති** ජාතිඋණ්ණංසුනො පග්ඝරිත්වා අග්ගෙ ඨිතතෙලබින්දුසණ්ඨානං. **වණ්ණප්පටිභාගොති** රූපපටිච්ඡන්නො සණ්ඨානපටිච්ඡන්නො ච.

සන්තතිමූලානීති තස්මිං භවෙ රූපසන්තතියා මූලභූතානි. **අනෙකින්ද්රියසමාහාරභාවතොති** යථාරහං චක්ඛාදිඅනෙකින්ද්රියසඞ්ඝාතභාවතො. **පධානඞ්ගන්ති** උත්තමඞ්ගං සිරො.

න තස්ස තස්ස ඛන්ධස්ස පරිපුණ්ණතං, තංතංඛන්ධෙකදෙසස්සෙව වුත්තත්තාති අධිප්පායො. **කාමාවචරානන්ති** කාමාවචරසත්තානං.

පරිහීනායතනස්සාති පරිහීනස්ස චක්ඛාදිආයතනස්ස වසෙන. තත්ථ දුග්ගතියං අන්ධස්ස චක්ඛුදසකවසෙන, බධිරස්ස සොතදසකවසෙන, අන්ධබධිරස්ස උභයවසෙන **සන්තතිසීසහානි වෙදිතබ්බා**. නපුංසකස්ස පන භාවහානි වුත්තා එව. තථා අන්ධබධිරාසානකස්ස චක්ඛුසොතඝානවසෙන. තං පන ධම්මහදයවිභඞ්ගපාළියා විරුජ්ඣති. තං පරතො ආවි භවිස්සති. රූපාවචරානං පන චක්ඛුසොතවත්ථුජීවිතවසෙන චත්තාරි සන්තතිසීසානීති ඉතරෙසං වසෙන සන්තතිසීසහානි වෙදිතබ්බා.

තෙසන්ති පඤ්චන්නං ඛන්ධානං. **වත්ථුභාවෙනාති** විචාරණාය අධිට්ඨානභාවෙන. **පටිසන්ධියං උප්පන්නා පවත්තා පඤ්චක්ඛන්ධාති** පටිසන්ධික්ඛණෙ පවත්තික්ඛණෙ ච පඤ්චක්ඛන්ධෙ දස්සෙති. **භුම්මනිද්දෙසොති** ''පඤ්චසු ඛන්ධෙසූ''ති අයං භුම්මනිද්දෙසො. **අඤ්ඤථාති** නිද්ධාරණෙ අනධිප්පෙතෙ. ''**භාවෙනභාවලක්ඛණත්ථෙ**''ති ඉදං විසයාදිඅත්ථානං ඉධාසම්භවතො වුත්තං. **උභයන්ති** රූපාරූපං. **රූපාරූපසන්තතින්ති** රූපසමුට්ඨාපකං රූපසන්තතිං අරූපසන්තතිඤ්ච. ''වත්ථු උප්පාදක්ඛණෙ දුබ්බලං හොතී''ති ඉදං න පටිසන්ධික්ඛණං එව, නාපි වත්ථුරූපං එව සන්ධාය වුත්තන්ති දස්සෙන්තො ආහ ''**සබ්බරූපානං උප්පාදක්ඛණෙ දුබ්බලතං සන්ධාය වුත්ත**''න්ති. ''**තදා හී**''තිආදි යථාවුත්තස්ස අත්ථස්ස කාරණවචනං. තත්ථ **තන්ති** රූපං. ''කම්මක්ඛිත්තත්තා''ති ඉදං න කම්මජතාමත්තං සන්ධාය වුත්තං, අථ ඛො කම්මජස්ස පඨමුප්පත්තියං අපතිට්ඨිතතං සන්ධායාති දස්සෙන්තො ''**සතිපී**''තිආදිමාහ. **තතො පරන්ති** තතො පටිසන්ධිතො පරං. සදිසසන්තානෙ යථා පතිට්ඨිතං, න තථා විසදිසසන්තානෙති ආහ ''**සමානසන්තතිය**''න්ති.

අඞ්ගභාවන්ති කාරණභාවං. තෙනෙවාහ ''**සහායභාව**''න්ති. **තෙසං ධම්මානන්ති** යෙහි සද්ධිං උප්පන්නං, තෙසං පටිසන්ධියං චිත්තචෙතසිකධම්මානං. **තදාති** ඨිතික්ඛණෙ භඞ්ගක්ඛණෙ ච රූපුප්පාදනමෙව නත්ථි. අනන්තරාදිපච්චයලාභෙන උප්පාදක්ඛණෙ එව චිත්තස්ස බලවභාවො, න ඉතරත්ර. තෙනාහ ''**යදා ච රූපුප්පාදනං, තදා උප්පාදක්ඛණෙ**''ති.

යෙහාකාරෙහීති ආහාරින්ද්රියපච්චයාදිආකාරෙහි. **යථාසම්භවං පච්චයා හොන්තීති** ඵස්සාදයො ආහාරාදිවසෙන යථාරහං පච්චයා හොන්ති. වුත්තඤ්හෙතං **පට්ඨානෙ** ''පටිසන්ධික්ඛණෙ විපාකාබ්යාකතා ආහාරා

සම්පයුත්තකානං ඛන්ධානං, කටත්තා ච රූපානං ආහාරපච්චයෙන පච්චයො''තිආදි (පට්ඨා. 1.1.429).

චුතිචිත්තෙන සද්ධිං උප්පජ්ජමානං, චුතිචිත්තෙන වා කාරණභූතෙන උප්පජ්ජමානං. **තතො පුරිමතරෙහි උප්පජ්ජමානං වියාති** යථා චුතිචිත්තතො ආසන්නෙහි පුරිමතරෙහි උප්පජ්ජමානං රූපං භවන්තරෙ න උප්පජ්ජති, එවං චුතිචිත්තෙන උප්පජ්ජමානම්පි අනුපච්ඡින්නෙපි වට්ටමූලෙති අකාරණං වට්ටමූලාවූපසමො චුතිචිත්තස්ස රූපුප්පාදනෙති දස්සෙති.

අරූපස්සාති ආරුප්පස්ස.

උතුනාති පටිසන්ධිචිත්තස්ස ඨිතික්ඛණෙ උප්පන්නෙන උතුනා. **සමුට්ඨිතෙ රූපෙති** පටිසන්ධිචිත්තස්ස භඞ්ගක්ඛණෙ රූපෙ සමුට්ඨිතෙ පටිසන්ධිඅනන්තරං පඨමභවඞ්ගචිත්තං රූපං සමුට්ඨාපෙති. **උප්පාදනිරොධක්ඛණාති** යථාවුත්තෙසු සොළසසු චිත්තෙසු ආදිචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණො, සොළසමචිත්තස්ස නිරොධක්ඛණො වාති වදන්ති, රූපස්සෙව පන උප්පාදනිරොධක්ඛණා වෙදිතබ්බා.

ධරමානක්ඛණෙ එවාති තස්ස උතුනො විජ්ජමානක්ඛණෙ එව යදි ගහිතා, ''**සොළසචිත්තක්ඛණායුකං රූප''න්ති වුත්තං හොති** සොළසහෙව චිත්තෙහි තස්ස ධරමානතාය පරිච්ඡින්නත්තා. **උප්පාදක්ඛණං අග්ගහෙත්වාති** උතුනො ධරමානක්ඛණෙ උප්පාදක්ඛණං අග්ගහෙත්වා නිරොධක්ඛණො අථ ගහිතො, ''**සත්තරසචිත්තක්ඛණායුකං රූප''**න්ති වුත්තං හොති උප්පාදක්ඛණසහිතෙන ච එකස්ස චිත්තක්ඛණස්ස ගහිතත්තා. ''**අධිකසොළසචිත්තක්ඛණායුක''**න්ති වුත්තං හොති නිරොධක්ඛණස්ස බහිකතත්තා.

එවං උප්පාදනිරොධක්ඛණෙසු ගහිතෙසු අග්ගහිතෙසු ච සොළසසත්තරසචිත්තක්ඛණායුකතා, තතො අධිකචිත්තක්ඛණායුකතා ච සියාති දස්සෙත්වා ඉදානි තත්ථ ඨිතපක්ඛං දස්සෙන්තො ''**යස්මා පනා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **තස්ස ධරමානක්ඛණෙ උප්පන්නෙසූති** තස්ස උතුනො ධරමානක්ඛණෙ උප්පන්නෙසු සොළසසු චිත්තෙසු පටිසන්ධිපි යස්මා ගහිතා, තස්මා උතුනො **උප්පාදක්ඛණො ධරමානක්ඛණෙ ගහිතොති නිරොධක්ඛණෙ අග්ගහිතෙ** ''රූපෙ ධරන්තෙයෙව සොළස චිත්තානි උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣන්ති, තං පන සත්තරසමෙන චිත්තෙන සද්ධිං නිරුජ්ඣතී''ති (විභ. අට්ඨ. 26 පකිණ්ණකකථා) එවං අට්ඨකථායං වක්ඛමානා

අධිකසොළසචිත්තක්ඛණායුකතා අධිප්පෙතා. ගහිතෙ වා නිරොධක්ඛණෙ සොළසචිත්තක්ඛණායුකතා අධිප්පෙතාති සම්බන්ධො. එත්ථ ච ''**අධිකසොළසචිත්තක්ඛණායුකතා**''ති ඉදං පටිසන්ධිචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණො ගහිතොති කත්වා වුත්තං. යස්මා පන **පටිච්චසමුප්පාදවිභඞ්ගවණ්ණනායං** ''ද්වෙ භවඞ්ගානි, ආවජ්ජනං, දස්සනං, සම්පටිච්ඡනං, සන්තීරණං, වොට්ඨබ්බනං, පඤ්ච ජවනානි, ද්වෙ තදාරම්මණානි, එකං චුතිචිත්තන්ති පඤ්චදස චිත්තක්ඛණා අතීතා හොන්ති, අථාවසෙසඑකචිත්තක්ඛණායුකෙ''ති (විභ. අට්ඨ. 227), තථා තදාරම්මණපරියොසානානි, ''එකං චුතිචිත්තං, තදවසානෙ තස්මිඤ්ඤෙව එකචිත්තක්ඛණට්ඨිතිකෙ ආරම්මණෙ පටිසන්ධිචිත්තං උප්පජ්ජතී''ති (විභ. අට්ඨ. 227) ච වක්ඛති. තස්මා රූපස්ස සොළසචිත්තක්ඛණායුකතායපි අත්ථසිද්ධි හොතියෙව. තෙනාහ ''**සොළසචිත්තක්ඛණායුකතා අධිප්පෙතා**''ති. තථාපි උප්පජ්ජිත්වා භවඞ්ගචලනස්ස පච්චයො හොති, න උප්පජ්ජමානමෙවාති සත්තරසචිත්තක්ඛණායුකතා වෙදිතබ්බා.

ඔජාය සභාවසුඛුමතා උපාදාරූපභාවතො. එත්ථ ච මාතරා අජ්ඣොහටා ඔජා බාහිරබ්යඤ්ජනං විය ගබ්භමල්ලිනා තස්මිං සන්තානෙ ඔජට්ඨමකරූපුප්පත්තියා පච්චයො හොති. ආහාරසමුට්ඨානරූපපවෙණියා ඔජාය විය සෙසතිසන්තතිඔජාය රූපුප්පාදනන්ති උදරියෙ ඔජා රූපං න සමුට්ඨාපෙති උතුසමුට්ඨානභාවතො, උපාදින්නකට්ඨානෙ එව පන සමුට්ඨාපෙති, රසහරණීහි ගන්ත්වා කායානුසටන්ති වෙදිතබ්බං.

චිත්තඤ්චෙවාති එත්ථ ච-සද්දෙන පටියොගීනං කම්මමෙව සමුච්චිනොති, න චිත්තෙන සම්පයුත්තධම්මෙති කත්වා ආහ ''**චිත්තස්ස පුබ්බඞ්ගමතාය වුත්ත**''න්ති. ''**චිත්තුප්පාදං ගණ්හාති** 'චිත්තං උප්පන්නං හොතී'තිආදීසු (ධ. ස. 1) විය, **න කම්මචෙතනං විය එකධම්මමෙවා**''ති වුත්තෙ ''යථා චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස හෙතුආදයො චිත්තසම්පයුත්තධම්මාපි සමුට්ඨාපකාව, එවං කම්මසමුට්ඨානරූපස්ස කම්මසම්පයුත්තාපී''ති චොදනං සමුට්ඨාපෙත්වා තස්ස පරිහාරං වත්තුං ''**කම්මසමුට්ඨානඤ්චා**''තිආදිමාහ.

රූපස්සාති රූපක්ඛණස්ස, රූපස්ස වා අද්ධුනො. **නයදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං** පටිසන්ධික්ඛණෙ එව රූපාරූපධම්මානං එකක්ඛණෙ පාතුභාවොති ඉමස්ස අත්ථස්ස අනධිප්පෙතත්තා. තෙනෙවාහ ''**තතො පරම්පි රූපාරූපානං සහුප්පත්තිසබ්භාවතො**''ති. යථා ච ''පටිසන්ධික්ඛණෙ එවා''ති නියමො න

ගහෙතබ්බො, එවං ‘‘එකක්ඛණෙ එව පාතුභාවො’’තිපි නියමො න ගහෙතබ්බොති දස්සෙන්තො ''**න පනෙත**''න්තිආදිමාහ. **තංදීපනත්ථමෙවාති** අසමානකාලතාදීපනත්ථමෙව, න සහුප්පාදදීපනත්ථං. අද්ධානපරිච්ඡෙදකථා හි අයන්ති.

යදි එවන්ති යථා ඵලපත්තානි, එවං රූපාරූපධම්මා යදි දන්ධලහුපරිවත්තිනො. **අසමානද්ධත්තාති** අතුල්යකාලත්තා. **නිච්ඡිද්දෙසූති** නිබ්බිවරෙසු. තෙන නිරන්තරප්පවත්තිං එව විභාවෙති. **අයන්ති** අද්ධානපරිච්ඡෙදකථා. චිත්තජරූපාදීනං න තථා නිරන්තරභාවෙන පවත්ති, යථා කම්මජරූපානන්ති ආහ ''**කම්මජරූපප්පවත්තිං සන්ධායා**''ති. කම්මජරූපානං වා ඉතරෙසං මූලභාවතො පධානන්ති ''**කම්මජරූපප්පවත්තිං සන්ධායා**''ති වුත්තං. අචිත්තුප්පාදකත්තා අබ්යාබජ්ඣතාය නිරොධසමාපත්තියා නිබ්බානපටිභාගතා වෙදිතබ්බා. **පදෙ පදං අක්කමිත්වාති** ලකුණ්ඩකපාදතාය අත්තනො අක්කන්තපදසමීපෙ පදං නික්ඛිපිත්වා. යො හි සීඝපදවික්කමො ලකුණ්ඩකපාදො, සො ඉධාධිප්පෙතොති ආහ ''**ලහුං ලහුං අක්කමිත්වාති අත්ථො**''ති. **සහෙව නිරුජ්ඣන්තීති** රූපං කම්මජමිධාධිප්පෙතන්ති කත්වා වුත්තං. උතුජං පන චුතිතො උද්ධම්පි පවත්තති එව. **පුබ්බෙ වුත්තන්ති** ''රූපස්ස සත්තරසචිත්තක්ඛණා, අරූපස්ස තතො එකභාගො''ති (විභ. මූලටී. 20 පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා) එවං වුත්තං අද්ධානප්පකාරං.

එකුප්පාදතොති සමානුප්පාදතො. සමානත්ථො හි අයං එක-සද්දො. **එකො දට්ඨබ්බාකාරොති** එකො ඤාතපරිඤ්ඤාය පස්සිතබ්බාකාරො. එවඤ්හි සොළසාකාරා සියුං, ඉතරථා වීසති, තතො අධිකා වා එතෙ ආකාරා භවෙය්‍යුං. **තස්සාති** පච්ඡිමකම්මජස්ස. **හෙට්ඨා සොළසකෙති** පරියොසානසොළසකස්ස අනන්තරාතීතසොළසකෙ. **පච්ඡිමස්සාති** තත්ථ පච්ඡිමචිත්තස්ස. නානානිරොධභාවං විය එකුප්පාදභාවම්පි පච්ඡිමකම්මජස්ස ඨපනෙ කාරණං අනිච්ඡන්තො ''**යදි පනා**''ති සාසඞ්කං වදති. ''**සබ්බම්පී**''තිආදිනා තත්ථ අතිප්පසඞ්ගං දස්සෙති. **වජ්ජෙතබ්බං** නානුප්පාදං එකනිරොධං. **ගහෙතබ්බං** එකුප්පාදනානානිරොධං. උභයම්පි **තදා නත්ථී** අනුප්පජ්ජනතො. තෙනෙවාහ ''**කම්මජරූපස්ස අනුප්පත්තිතො**''ති. **තතො පුබ්බෙති** පච්ඡිමකම්මජරූපුප්පජ්ජනතො ඔරං. **අඤ්ඤස්සාති** යස්ස චිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ උප්පන්නං, තතො අඤ්ඤස්ස චිත්තස්ස. ඨිතික්ඛණෙ

උප්පන්නස්ස එකුප්පාදතා, භඞ්ගක්ඛණෙ උප්පන්නස්ස නානානිරොධතා ච නත්ථීති ආහ ''**ඨිතිභඞ්ගක්ඛණෙසු උප්පන්නරූපානි වජ්ජෙත්වා**''ති. **තෙනාති** රූපෙන. ''**සඞ්ඛලිකස්ස විය සම්බන්ධො**''ති එතෙන අවිච්ඡින්නසම්බන්ධො ඉධ ''පවෙණී''ති අධිප්පෙතොති දස්සෙති. **අඤ්ඤථාති** විච්ඡිජ්ජමානම්පි ගහෙත්වා ''පවෙණී''ති වුච්චමානෙ. න හි රූපධම්මානං අරූපධම්මානං විය අනන්තරපච්චයභාවො අත්ථීති රූපධම්මානං භඞ්ගක්ඛණෙ උප්පන්නරූපධම්මෙ අග්ගහෙත්වා ''**අට්ඨචත්තාලීසා**''ති වුත්තං. තෙසං පන ගහණෙ එකූනපඤ්ඤාසාව සියාති ආහ ''**එකූනපඤ්ඤාසකම්මජියවචනං කත්තබ්බං සියා**''ති.

සුදීපනත්තාති සුඛදීපනත්තා, නයදස්සනභාවෙන වා සුට්ඨු දීපනත්තා. තෙනෙවාහ ''**එතෙන හි නයෙනා**''තිආදි. තත්ථ **තන්ති** රූපං. **තෙනාති** රූපෙන. **උභයත්ථාති** පච්ඡිමකම්මජරූපප්පවත්තියං, තතො පුබ්බෙ ච. **අඤ්ඤස්සාති** එකස්ස චිත්තස්ස ඨිතික්ඛණෙ උප්පජ්ජිත්වා තතො අඤ්ඤස්ස චිත්තස්ස. **තස්සාති** රූපස්ස. එත්ථ ච පච්ඡිමකම්මජරූපප්පවත්තියං නිරුජ්ඣනකන්ති වුත්තං තතො පුරෙතරප්පවත්තං රූපං වෙදිතබ්බං. **චතුසන්තතිකරූපෙනාති**ආදි යථාවුත්තසඞ්ගහගමනදස්සනං. **එත්ථාති** එතස්මිං නානුප්පාදෙකනිරොධතාදීපනෙ. **ඨිතික්ඛණෙති** අරූපස්ස රූපස්ස ච ඨිතික්ඛණෙ උප්පන්නස්ස රූපස්ස ච අරූපස්ස ච දස්සිතත්තා. **අදස්සිතස්සාති** යථා එව එත්ථ, එවං තත්ථ විභජිත්වා අදස්සිතස්ස. කස්මා පනෙත්ථ පච්ඡිමකම්මජෙන දීපනායං සමතිංසකම්මජරූපග්ගහණං කතන්ති ආහ ''**සමතිංස...පෙ.... යොජිත**''න්ති. තතො කම්මතො ජාතා **තංකම්මජා**, තෙසු. සඞ්ඛරොතීති සඞ්ඛාරො, ජීවිතඤ්ච තං සඞ්ඛාරො චාති **ජීවිතසඞ්ඛාරො**, ආයු. ජීවිතෙන සඞ්ඛරීයන්තීති **ජීවිතසඞ්ඛාරා**, උස්මාදයො.

අඤ්ඤස්ස උප්පාදක්ඛණෙති යස්ස චිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ උප්පන්නං රූපං අඤ්ඤස්ස තතො සත්තරසමස්ස උප්පාදක්ඛණෙ, ඨිතික්ඛණෙ උප්පන්නං අඤ්ඤස්ස ඨිතික්ඛණෙති සම්බන්ධො. ''**වුත්තනන්ති අධිප්පායො**''ති ඉදං පාළියා විරුජ්ඣන්තම්පි අට්ඨකථායං ආගතභාවදස්සනත්ථං වුත්තනන්ති අයමෙත්ථ අධිප්පායොති අත්ථො. **කස්මාති** චිත්තසමුට්ඨානරූපං සන්ධාය පාළි පවත්තා, අට්ඨකථායං පන කම්මජරූපන්ති සා තාය කෙන කාරණෙන විරුජ්ඣතීති ආහ ''**චතු...පෙ.... භවිතබ්බත්තා**''ති, නිප්ඵන්නස්සාති අධිප්පායො. තෙනාහ **අට්ඨකථායං** ''යො චායං චිත්තසමුට්ඨානස්ස...පෙ.... කම්මාදිසමුට්ඨානස්සාපි අයමෙව ඛණනියමො''ති (විභ. අට්ඨ. 26 පකිණ්ණකකථා). **එතෙහීති**

යථානීතො යමකපාඨො, ''කායසඞ්ඛාරො චිත්තසමුට්ඨානො''තිආදිකො අට්ඨකථාපදෙසොති එතෙහි. **නත්ථීයෙව** එකුප්පාදඑකනිරොධදීපනතොති අධිප්පායො. තෙන හි වුත්තං ''යෙන චිත්තෙන සද්ධිං උප්පජ්ජති, තතො පට්ඨාය සත්තරසමෙන සද්ධිං නිරුජ්ඣතී''තිආදි.

පුන ''**එතෙහී**''ති ඉමිනා එකුප්පාදනානානිරොධනානුප්පාදඑකනිරොධදීපනවසෙන පවත්තා අට්ඨකථාපදෙසා ගහිතාති වෙදිතබ්බං, උභයත්ථාපි වා එතෙහි ආචරියෙහීති අත්ථො. තතියො භාගො, තෙන අධිකා සොළසචිත්තක්ඛණායුකතා **තතිය...පෙ.... යුකතා** වුත්තාති සම්බන්ධො. **තතිය භාගොති** ච උප්පාදට්ඨිතික්ඛණෙ උපාදාය භඞ්ගක්ඛණො අධිප්පෙතො. යස්මිං එකාදස චිත්තක්ඛණා අතීතා, අවසෙසපඤ්චචිත්තක්ඛණායුකෙ, යස්මිං පඤ්චදස චිත්තක්ඛණා අතීතා, අවසෙසඑකචිත්තක්ඛණායුකෙ තස්මිංයෙව ආරම්මණෙති යොජෙතබ්බං. උභයඤ්චෙතං යථාක්කමං මනොද්වාරෙ පඤ්චද්වාරෙ ච ආපාථගතං වෙදිතබ්බං. න ඛො පනෙවං සක්කා විඤ්ඤාතුං එකචිත්තක්ඛණාතීතං ආරම්මණං සන්ධාය **පටිච්චසමුප්පාදවිභඞ්ගට්ඨකථායං** (විභ. අට්ඨ. 227) තථා වුත්තන්ති දස්සෙන්තො ''**න හි සක්කා**''තිආදිමාහ. **පඤ්චදසාති** අතිරෙකපඤ්චදස චිත්තක්ඛණා අතීතාති සම්බන්ධො. ''**තස්මා**''තිආදිනා යත්ථ ඛණෙකදෙසං අග්ගහිතන්ති න සක්කා වත්තුං, තමෙව දස්සෙති. එවං තාව න රූපං සත්තරසචිත්තක්ඛණායුකං, නාපි තතියභාගාධිකසොළසචිත්තක්ඛණායුකං, අථ ඛො සොළසචිත්තක්ඛණායුකමෙවාති දස්සිතං හොති.

කස්මා පනෙත්ථ රූපමෙව සමානෙපි අනිච්චසඞ්ඛතාදිභාවෙ චිරායුකං ජාතන්ති? දන්ධපරිවත්තිභාවතො. අරූපධම්මා හි සාරම්මණා චිත්තපුබ්බඞ්ගමා, තෙ යථාබලං අත්තනො ආරම්මණවිභාවනවසෙන පවත්තන්තීති තදත්ථනිප්ඵත්තිසමනන්තරමෙව නිරුජ්ඣනතො ලහුපරිවත්තිනො. තෙනාහ භගවා, ''නාහං, භික්ඛවෙ, අඤ්ඤං එකධම්මම්පි සමනුපස්සාමි එවං ලහුපරිවත්තං, යදිදං, භික්ඛවෙ, චිත්ත''න්ති (අ. නි. 1.48). රූපධම්මා පන අනාරම්මණා, තෙ ආරම්මණවසෙන අරූපධම්මෙහි විභාවෙතබ්බා. සා ච නෙසං වොහාරානුගුණා විභාවෙතබ්බතා අත්තනො දන්ධපරිවත්තිතාය, තෙසඤ්ච ලහුපරිවත්තිතාය සොළසහි සත්තරසහි වා චිත්තක්ඛණෙහි නිප්පජ්ජතීති රූපමෙවෙත්ථ චිරායුකං ජාතං. කිඤ්ච – ලහුවිඤ්ඤාණවිසයසන්තතිමත්තාධීනවුත්තිතාය තිණ්ණං ඛන්ධානං,

ආරම්මණූපලද්ධිමත්තභාවතො විඤ්ඤාණස්ස ච ලහුපරිවත්තිතා, දන්ධමහාභූතප්පච්චයතාය පන රූපස්ස දන්ධපරිවත්තිතා. නානාධාතූසු තථාගතස්සෙව යථාභූතඤාණං, තෙන ච රූපමෙව පුරෙජාතපච්චයො වුත්තො, පච්ඡාජාතපච්චයො ච තස්සෙවාති න එත්ථ අනිච්චසඞ්ඛතාදිභාවසාමඤ්ඤෙන රූපාරූපං සමානායුකං පරිකප්පෙතබ්බං. වුත්තනයෙන රූපමෙව චිරායුකන්ති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං.

යථා ච රූපස්ස සත්තරසචිත්තක්ඛණායුකතා, තතියභාගාධිකසොළසචිත්තක්ඛණායුකතා වා න හොති, තං දස්සෙත්වා ය්වායං අට්ඨකථායං චිත්තස්ස ඨිතික්ඛණෙ රූපුප්පාදො වුත්තො, තත්ථ ඨිතික්ඛණමෙව තාව චිත්තස්ස අනනුජානන්තො ''**යො චෙත්ථ...පෙ.... විචාරෙතබ්බො''**ති වත්වා යමකෙ උප්පන්නඋප්පජ්ජමානවාරාදිපාළිං ආහරන්තො ''**චිත්තයමකෙ''**තිආදිමාහ. තත්ථ **පරිපුණ්ණවිස්සජ්ජනෙති** උභයම්පි යමකපදං අභාපෙත්වා කතවිස්සජ්ජනෙ. **උප්පාදක්ඛණෙ අනාගතඤ්චාති** උප්පාදක්ඛණෙ ච චිත්තං, අනාගතඤ්ච චිත්තං න නිරුද්ධං, නිරුජ්ඣමානන්ති අත්ථො. **ඨිතික්ඛණාභාවං චිත්තස්ස දීපෙතීති** උප්පන්නඋප්පජ්ජමානවාරාදීසු ''ඨිතික්ඛණෙ''ති අවචනං චිත්තස්ස ඨිතික්ඛණං නාම නත්ථීති ඉමමත්ථං දීපෙති බොධෙති. න හි යථාධම්මසාසනෙ අභිධම්මෙ ලබ්භමානස්ස අවචනෙ කාරණං දිස්සතීති අධිප්පායො. න කෙවලමභිධම්මෙ අවචනමෙව චිත්තස්ස ඨිතික්ඛණාභාවජොතකං, අපිච ඛො සුත්තන්තපාළිපීති දස්සෙන්තො ''**සුත්තෙසුපි''**තිආදිමාහ. තත්ථ **අඤ්ඤථත්තං** නාම පුබ්බාපරවිසෙසො. **ඛණද්වයසමඞ්ගිං ඨිතන්ති** පච්චුප්පන්නස්ස ඨිතභාවමාහ. අඤ්ඤථත්තං පන සන්තානෙයෙව වෙදිතබ්බං.

එත්ථ ච කෙචි ''යථාභූතො ධම්මො උප්පජ්ජති, කිං තථාභූතොව භිජ්ජති, උදාහු අඤ්ඤථාභූතො? යදි තථාභූතොව භිජ්ජති, න ජරතාය සම්භවො. අථ අඤ්ඤථාභූතො, අඤ්ඤො එව සොති සබ්බථාපි ඨිතික්ඛණස්ස අභාවොයෙවා''ති වදන්ති. තත්ථ එකධම්මාධාරභාවෙපි උප්පාදනිරොධානං අඤ්ඤොව උප්පාදක්ඛණො, අඤ්ඤො නිරොධක්ඛණො. උප්පාදාවත්ථඤ්හි උපාදාය උප්පාදක්ඛණො, නිරොධාවත්ථං උපාදාය නිරොධක්ඛණො. උප්පාදාවත්ථාය ච භින්නා නිරොධාවත්ථාති එකස්මිංයෙව සභාවධම්මෙ යථා ඉච්ඡිතබ්බා, අඤ්ඤථා අඤ්ඤොව ධම්මො උප්පජ්ජති, අඤ්ඤො ධම්මො නිරුජ්ඣතීති ආපජ්ජෙය්‍ය, එවං නිරොධාවත්ථාය විය නිරොධාභිමුඛාවත්ථායපි භවිතබ්බං. සා ඨිති, ජරතා චාති සම්පටිච්ඡිතබ්බමෙතං. යදි එවං කස්මා පාළියං

ඨිතික්ඛණො න වුත්තොති? විනෙය්‍යජ්ඣාසයානුරොධෙන නයදස්සනවසෙන පාළි ගතාති වෙදිතබ්බා. අභිධම්මදෙසනාපි හි කදාචි විනෙය්‍යජ්ඣාසයානුරොධෙන පවත්තති. තථා හි රූපස්ස උප්පාදො ‘‘උපචයො, සන්තතී’’ති භින්දිත්වා දෙසිතො. හෙතුසම්පයුත්තදුකාදිදෙසනා චෙත්ථ නිදස්සිතබ්බා.

‘‘**යස්ස වා පනා’’**තිආදි පුච්ඡාවචනං. තස්ස ‘‘**නො’’**ති විස්සජ්ජනං. **සමුදයසච්චං නිරුජ්ඣතීති** චිත්තුප්පාදස්ස නිරොධක්ඛණො වුත්තො. අයමෙත්ථ අධිප්පායො – යදි චිත්තස්ස භඞ්ගක්ඛණෙ රූපං උප්පජ්ජෙය්‍ය, තං දුක්ඛසච්චන්ති කත්වා ‘‘නො’’ති වත්තුං න සක්කා, වුත්තඤ්චෙතං. තස්මා විඤ්ඤායති ‘‘චිත්තස්ස නිරොධක්ඛණෙ රූපුප්පාදො නත්ථී’’ති. තයිදමකාරණං. අරූපලොකඤ්හි සන්ධාය, චිත්තසමුට්ඨානරූපං වා ‘‘නො’’ති සක්කා වත්තුන්ති. අයඤ්හි යමකදෙසනාය පකති, යදිදං යථාසම්භවයොජනා. එතෙන ‘‘න ච චිත්තසමුට්ඨානරූපමෙවා’’තිආදිවචනං පටික්ඛිත්තං දට්ඨබ්බං. අථ වා පච්චාසත්තිඤායෙන යං සමුදයසච්චං නිරුජ්ඣති, තෙන යං දුක්ඛසච්චං උප්පාදෙතබ්බං චිත්තචෙතසිකතප්පටිබද්ධරූපසඞ්ඛාතං, තස්ස තදා උප්පත්ති නත්ථීති ‘‘නො’’ති විස්සජ්ජනං, න සබ්බස්ස.

සහුප්පාදෙකනිරොධවචනතොති ‘‘යස්ස කායසඞ්ඛාරො නිරුජ්ඣති, තස්ස චිත්තසඞ්ඛාරො නිරුජ්ඣතීති? ආමන්තා’’ති (යම. 2.සඞ්ඛාරයමක.79) එවං සහුප්පාදසහනිරොධවචනතො. **තෙන වචනෙනාති** ‘‘යස්ස කායසඞ්ඛාරො’’තිආදිවචනෙන. **අඤ්ඤරූපානන්ති** කම්මඋතුආහාරජරූපානං. **සහුප්පාදසහනිරොධාදිකානන්ති** එත්ථායං යොජනා – අප්පටික්ඛිත්තසහුප්පාදසහනිරොධඅනනුඤ්ඤාතනානුප්පාදනානානිරොධඅනිවාරිතඅබ්‍යාකතභාවානං කම්මජාදීනන්ති. **එතෙනාති** ‘‘යස්ස කුසලා ධම්මා උප්පජ්ජන්තී’’තිආදිකෙන (යම. 3.ධම්මයමක.163) පාඨෙන, ‘‘න චිත්තසමුට්ඨානරූපමෙවා’’ති යුත්තිවචනෙන ච. **යමකපාළිඅනුස්සරණෙති** යථාදස්සිතචිත්තයමකපාළියා යථාරුතවසෙනෙව අනුස්සරණෙ විජ්ජමානෙ. **භිජ්ජමානතාති** චිත්තස්ස භිජ්ජමානතා නාම නිරුජ්ඣමානතා ඨිතියා අභාවතො. **සහායභාවං නාපි ගච්ඡති** නිස්සයත්ථිභාවාදිනා පච්චයභාවාභාවතො. උප්පාදක්ඛණෙ එව හි අනන්තරාදිපච්චයලාභෙන චිත්තස්ස බලවතා. **එවඤ්ච සතීති** එවඤ්ච උතුනාපි භවඞ්ගචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙයෙව රූපසමුට්ඨාපනෙ සති. **තංචිත්තක්ඛණෙති** තස්ස චිත්තස්ස ඛණෙ,

ඛණද්වයෙපීති අත්ථො. **තෙනෙවාති** අතිලහුපරිවත්තිභාවෙනෙව. අථ වා **තෙනෙවාති** දන්ධපරිවත්තිකතාය රූපස්ස සකලං එකචිත්තක්ඛණං උප්පජ්ජමානභාවෙනෙව. **තන්ති** චිත්තං. පටිසන්ධිචිත්තං සම්පයුත්තධම්මානං විය සහජාතරූපධම්මානම්පි සහජාතාදිපච්චයෙන පච්චයො හොතීති ආහ ''**පටිසන්ධිතො උද්ධ**''න්ති. චිත්තසමුට්ඨානානං චිත්තං සහජාතාදිපච්චයො හොතියෙවාති වුත්තං ''**අචිත්තසමුට්ඨානාන**''න්ති. **තදනන්තරන්ති** යෙන චිත්තෙන සහුප්පන්නං, තස්ස චිත්තස්ස අනන්තරං. **තන්ති** රූපං. **තදනන්තරං චිත්තන්ති** සහුප්පන්නචිත්තානන්තරං චිත්තං. **යදි එවන්ති** යදි සකලං චිත්තක්ඛණං රූපං උප්පජ්ජමානමෙව හොති, චිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ එව රූපස්ස උප්පාදාරම්භොති ආහ ''**න, චිත්තනිරොධක්ඛණෙ රූපුප්පාදාරම්භාභාවතො**''ති. **චිත්තක්ඛණෙති** අත්තනා සහුප්පන්නචිත්තස්ස ඛණෙ. **තන්ති** රූපං. **රූපසමුට්ඨාපනපුරෙජාතපච්චයකිච්චන්ති** රූපසමුට්ඨාපනකිච්චඤ්ච පුරෙජාතපච්චයකිච්චඤ්ච. **ඨිතිප්පත්තිවිසෙසාලාභන්ති** ඨිතිප්පත්තියා ලද්ධබ්බො යො විසෙසො, තස්ස අලාභං. **ඉදං වුත්තන්ති** ''යෙන සහුප්පජ්ජති, තංචිත්තක්ඛණෙ රූපං උප්පජ්ජමානමෙවා''ති ඉදං පරියායෙන වුත්තං.

යං යස්ස සම්බන්ධිභාවෙන වුත්තං, තං දූරෙ ඨිතම්පි තෙන සම්බන්ධනීයන්ති ආහ ''**තතො පරං...පෙ.... එතෙන සහ සම්බන්ධො**''ති. තස්මා ''තතො''ති එත්ථ තංසද්දෙන චුතිං පච්චාමසතීති වුත්තං ''**චුතිතො පරන්ති අත්ථො**''ති.

නත්ථීති කත්වාති යදිපි යථා අට්ඨකථායං වුත්තං, තථා එකුප්පාදෙකනිරොධතා රූපානං අරූපෙහි, අරූපානඤ්ච රූපෙහි නත්ථි. යථා ච අම්හෙහි වුත්තං, තථා අත්ථෙවාති අධිප්පායො.

චතුත්ථස්ස පකාරස්ස වුච්චමානත්තා ''**තයො පකාරෙ ආහා**''ති වුත්තං.

''තෙසංයෙව රූපානං කායවිකාරො''තිආදිනා පරිනිප්ඵන්නානං විකාරාදිභාවං දස්සෙත්වා ''සබ්බං පරිනිප්ඵන්නං සඞ්ඛතමෙවා''ති වදන්තෙන පරිනිප්ඵන්නතාපරියායො දස්සිතො. **පුබ්බන්තාපරන්තපරිච්ඡින්නොති** පාතුභාවවිද්ධංසභාවපරිච්ඡින්නො, උදයබ්බයපරිච්ඡින්නො වා. ''අයං දත්තො නාම හොතූ''තිආදිනා නාමකරණං **නාමග්ගහණං. සමාපජ්ජනං** නිරොධසමාපත්තියා සමථවිපස්සනානුක්කමෙන නාමකායස්ස නිරොධමෙව.

ආදි-සද්දෙන සත්තකසිණාදිපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤාපනං සඞ්ගණ්හාති. **නිප්ඵාදියමානොති** සාධියමානො.

පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කමාදිවිනිච්ඡයකථාවණ්ණනා

උප්පත්තික්කමාදීසු දෙසනාක්කමොපි ලබ්භතෙවාති ''**චත්තාරො සතිපට්ඨානාතිආදිකො දෙසනාක්කමොවා**''ති වුත්තං. **අනුපුබ්බුක්කංසතොති** දානසීලකාමාදීනවාදිදස්සනනෙක්ඛම්මකථානං අනුක්කමෙන උක්කට්ඨභාවතො කථානං අනුපුබ්බුක්කංසතා වුත්තා. තෙන උක්කංසක්කමො නාමායං විසුං කමොති දස්සෙති. තථාපි දානාදීනං දෙසනාක්කමාවරොධනෙ කාරණමාහ ''**උප්පත්තිආදිවවත්ථානාභාවතො**''ති. තත්ථ **ආදි**-සද්දෙන පහානපටිපත්තිභූමික්කමෙ සඞ්ගණ්හාති. ''චක්ඛුආදීනම්පි විසයභූත''න්ති ඉමිනා පඤ්චරූපින්ද්රියගොචරතා අධිප්පෙතාති ආහ ''**එකදෙසෙනා**''තිආදි. **එකදෙසෙනාති** බාහිරොළාරිකායතනෙහි. **එත්ථාති** ''යං වෙදයති, තං සඤ්ජානාතී''ති එතස්මිං පදෙ වුත්තනයෙන.

තංසභාවතානිවත්තනත්ථන්ති අනාසවධම්මසභාවතානිවත්තනත්ථං. **අනාසවා ඛන්ධෙස්වෙව වුත්තාති අත්ථො** සාසවානම්පි ඛන්ධෙසු වුත්තත්තා. නනු ච අනාසවධම්මො ඛන්ධෙසු අවුත්තොපි අත්ථීති? සච්චං අත්ථි, ඛන්ධාධිකාරෙ ඛන්ධපරියාපන්නා එව අනාසවා ගය්හන්තීති නායං දොසො.

යථා ඵස්සාදයො විසෙසතො තදනුගුණවුත්තිතාය සඞ්ඛතාභිසඞ්ඛරණසභාවාති සඞ්ඛාරක්ඛන්ධෙ සමවරුද්ධා, න එවං වෙදනාසඤ්ඤාවිඤ්ඤාණානීති රූපධම්මා විය තානි විසුං ඛන්ධභාවෙන වුත්තානි. එතෙන ඵස්සාදීනං විසුං ඛන්ධසද්දවචනීයතාභාවො වුත්තොති වෙදිතබ්බො. තෙන වුත්තං ''**ඵුසනාදයො පනා**''තිආදි. **ඉතිආදීනඤ්ච සුත්තානන්ති** එත්ථ **ආදි**-සද්දෙන ''රූපෙ ඛො, භික්ඛවෙ, සති රූපං උපාදාය රූපං අභිනිවිස්ස උප්පජ්ජන්ති සංයොජනාභිනිවෙසවිනිබන්ධා. වෙදනාය...පෙ.... සඤ්ඤාය... සඞ්ඛාරෙසු... විඤ්ඤාණෙ සති විඤ්ඤාණං උපාදාය විඤ්ඤාණං අභිනිවිස්ස උප්පජ්ජන්ති සංයොජනාභිනිවෙසවිනිබන්ධා''ති (සං. නි. 3.158), තථා ''අහං රූපං, මම රූපන්ති පරියුට්ඨට්ඨායී හොතී''ති (සං. නි. 3.1) ච එවමාදීනං සුත්තපදානං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **එතෙනාති** අත්තනා දස්සිතසුත්තෙන.

වක්ඛමානසුත්තවසෙන චාති ''රූපෙ ඛො, භික්ඛවෙ, සතී''තිආදිකස්ස **අට්ඨකථායං** (විභ. අට්ඨ. 26 පකිණ්ණකකථා) වක්ඛමානස්ස සුත්තස්ස වසෙන. ''**පරිත්තාරම්මණාදිවසෙන න වත්තබ්බා**''ති එතෙන නවත්තබ්බාරම්මණාපි දිට්ඨි ඛන්ධෙ එව නිස්සාය උප්පජ්ජති, පගෙව ඛන්ධාරම්මණාති දස්සෙති.

වෙදනාකාරණායාති වෙදනායාතනාය. **ඡාදාපනතොති** රොචාපනතො. **බාහුල්ලෙනාති** බහුලභාවෙන. උපාදානක්ඛන්ධා හි බාහුල්ලප්පවත්තිකා, න ඉතරෙ.

පුටං කත්වාති ච ඡත්තසදිසං පුටං බන්ධං කත්වා. **වත්ථුම්හීති** චක්ඛාදිවත්ථුම්හි. **වට්ටගතවෙදනං සන්ධාය වුත්තං**. සා හි ඉධ දට්ඨබ්බභාවෙ ඨිතා. **ඌනෙහීති** වත්ථුනා, කිලෙසෙහි ච ඌනෙහි.

මායායාති ඉන්දජාලාදිමායාය පයොගො මායාති අධිප්පායෙනාහ ''**මායාය දස්සිතං රූපං 'මායා'ති ආහා**''ති. **වත්ථුභාවාදිතොති ආදි**-සද්දෙන ආරම්මණසම්පයුත්තාදිකෙ සඞ්ගණ්හාති. **කත්ථචීති** රූපක්ඛන්ධාදිකෙ. **කොචි විසෙසොති** අසුභාදිකොච.

තස්සාති අජ්ඣත්තිකරූපස්ස. යස්ස කාමරාගප්පහානමුඛෙන සබ්බරාගප්පහානං සම්භවති, තං සන්ධායාහ ''**කාමරාගමුඛෙන වා සබ්බලොභප්පහානං වදතී**''ති. **යොජෙතබ්බන්ති** වෙදනාය ඡන්දරාගං පජහන්තො තස්සා සමුදයභූතෙ ඵස්සෙපි ඡන්දරාගං පජහතීති යොජෙතබ්බන්ති. පරිඤ්ඤත්තයස්ස යොජනා පාකටා එව.

තතොති දුක්ඛුප්පාදනසුඛවිනාසනානං අදස්සනතො. **භින්දතීති** විනාසෙති. **තන්ති** මනොසඤ්චෙතනාහාරං ඤාතතීරණපරිඤ්ඤාහි පරිග්ගණ්හාති තීරෙති.

තං පජහන්තොති අවිජ්ජං පජහන්තො. **පරාමට්ඨන්ති** පරාමාසසඞ්ඛාතාය දිට්ඨියා නිච්චාදිවසෙන ගහිතං. **විඤ්ඤාණං නිච්චතො පස්සන්තො දිට්ඨුපාදානං උපාදියතීති** අයමත්ථො ''තදෙවිදං විඤ්ඤාණං සන්ධාවති සංසරති, අනඤ්ඤ''න්තිආදිසුත්තපදෙහි (ම. නි. 1.396) දීපෙතබ්බො.

කමාදිවිනිච්ඡයකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා

34. **තං වත්වාති** තං භූමිවසෙන ජානිතබ්බතං ‘‘සබ්බාපි චතුභූමිකවෙදනා’’තිආදිනා වත්වා. **සම්පයුත්තතො දස්සිතතාදීති** එත්ථ **ආදි-**සද්දෙන හෙතුජාතිභූමිඉන්ද්‍රියවත්ථුසම්ඵස්සජභෙදතො දස්සිතතං අනවසෙසතො සඞ්ගණ්හාති.

යදිපි තං-සද්දො පුබ්බෙ වුත්තස්ස සාමඤ්ඤතො පටිනිද්දෙසො, තථාපි අනන්තරමෙව පච්චාමසිතුං යුත්තො ඉතරත්ථ අසම්භවතොති ආහ ‘‘**අට්ඨ…පෙ…. යොජනා**’’ති. ‘‘**අට්ඨවිධත්තාභාවතො**’’ති ඉමිනා තං අසම්භවං දස්සෙති.

පූරණත්ථමෙව වුත්තො, අපුබ්බතාභාවතොති අත්ථො.

ගහණවඩ්ඪනවසෙනාති ගහණස්ස වඩ්ඪනවසෙන. **ගහණන්ති** චෙත්ථ කථනං දට්ඨබ්බං, තස්ස වඩ්ඪනං තස්මිං තස්මිං ඨානෙ අවුත්තස්ස කථනං. තෙනාහ ‘‘**පුබ්බෙ ගහිතතො අඤ්ඤස්ස ගහණං වඩ්ඪන**’’න්ති, තතො එව ච ‘‘**පුරිමගහිතෙ අඤ්ඤුපචයවසෙනා**’’ති වුත්තං. ‘‘**වඩ්ඪනසද්දො ඡෙදනත්ථො**’’ති ඉදං යථා අසිවා ‘‘සිවා’’ති, දිට්ඨඤ්ච ‘‘අදිට්ඨ’’න්ති වුච්චති, එවං දට්ඨබ්බං. **නයනීහරණන්ති** නීයතීති නයො, දෙසනා, තස්ස නීහරණං පවත්තනං. **වඩ්ඪනකනයොති** යථාවුත්තවඩ්ඪනකවසෙන පවත්තො දෙසනානයො. **අඤ්ඤෙ භෙදාති** එකවිධචතුබ්බිධාදයො භෙදා. යදි අවිසිට්ඨා, කස්මා වුත්තාති ආහ ‘‘**තථාපී**’’තිආදි. තත්ථ **පඤ්ඤාප්පභෙදජනනත්ථන්ති** ධම්මවිසයාය පභෙදගතාය පඤ්ඤාය විනෙය්‍යානං නිබ්බත්තනත්ථං, විජ්ජාට්ඨානාදිවසෙන විනෙය්‍යානං ධම්මපටිසම්භිදාය උප්පාදනත්ථන්ති අත්ථො. අභිඤ්ඤෙය්‍යධම්මවිභාගතාය සම්මසනවාරස්ස විසයභාවතො වුත්තං ‘‘**එකෙකස්ස වාරස්ස ගහිතස්ස නිය්‍යානමුඛභාවතො**’’ති. **ඉතරෙපි භෙදා වුත්තාති** දුවිධතිවිධභෙදානං යං නානත්තං, තස්ස වසෙන ඉතරෙ භෙදා අනානත්තාපි යථාවුත්තකාරණතො වුත්තා. ‘‘**න කෙවල**’’න්තිආදිනා භෙදානං අඤ්ඤමඤ්ඤාපෙක්ඛතං දස්සෙත්වා ‘‘**තස්මා**’’තිආදිනා තෙසං විසිට්ඨතං දස්සෙති.

යථා දුකමූලකාදීසු භෙදා ගණනානුපුබ්බියා පවත්තා පභෙදන්තරාපෙක්ඛා, න එවමෙතෙ. එතෙ පන සත්තවිධාදිභෙදා පභෙදන්තරනිරපෙක්ඛා කෙවලං බහුවිධභාවසාමඤ්ඤෙනෙව වුත්තාති දස්සෙති

''**අඤ්ඤඤප්පභෙදනිරපෙක්ඛා**''තිආදිනා. දුකතිකපදත්ථානං යථාරහං අපෙක්ඛිතබ්බාපෙක්ඛකභාවෙන වුත්තත්තා යථා දුකෙ ඨපෙත්වා වුත්තා තිකා තත්ථ පක්ඛිත්තා නාම ජාතා, එවං තිකදුකපදත්ථානං අපෙක්ඛිතබ්බාපෙක්ඛකභාවෙන වුත්තත්තා දුකෙ වත්වා වුත්තෙසුපි තිකෙසු තෙ පක්ඛිත්තා නාම හොන්තීති ආහ ''**පරතො...පෙ.... යොජිතත්තා**''ති.

සමානවීථියන්ති එකවීථියං. **චක්ඛුසඞ්ඝට්ටනායාති** චක්ඛුරූපපටිඝාතෙන. **සොති** චක්ඛුරූපපටිඝාතො. **තදුප්පාදිකාති** තස්ස චක්ඛුසම්ඵස්සස්ස උප්පාදිකා. **සාති** ආවජ්ජනවෙදනා. නනු ච වෙදනාපච්චයො ඵස්සො වුත්තො, න ඵස්සපච්චයා වෙදනාති? න, වෙදනාසීසෙන චිත්තුප්පාදස්ස ගහිතත්තාති. **තප්පයොජනත්තාති** චක්ඛුසම්ඵස්සපයොජනත්තා. පයොජයතීති **පයොජනං**, ඵලං.

රූපාවචරාරූපාවචරානං විපාකානන්ති අධිප්පායො. තෙ හි ඉධ අග්ගහිතා. තෙනෙවාහ ''**තෙසං සයමෙව මනොද්වාරභූතත්තා**''තිආදි. **තතොති** භවඞ්ගතො. **චක්ඛුසම්ඵස්සපච්චයාදිකුසලාදීනන්ති** එත්ථ පුරිමෙන **ආදි-**සද්දෙන ''සොතසම්ඵස්සපච්චයා''ති එවමාදයො සඞ්ගහිතා, දුතියෙන අකුසලාදයො. ''කාමාවචරඅට්ඨකුසලචිත්තවසෙනා''තිආදිනා කුසලාබ්යාකතානම්පි කාමාවචරානංයෙව යොජිතත්තා වුත්තං ''**සමානවීථියං ලබ්භමානතා අට්ඨකථායං වුත්තා**''ති. වෙදනාපීතිසනිදස්සනත්තිකවජ්ජානං එකූනවීසතියා තිකානං වසෙන **එකූනවීසතිචතුවීසතිකා**. යදි අසමානවීථියම්පි කුසලාදීනං ලබ්භමානතා යොජෙතබ්බා, අථ කස්මා සමානවීථියංයෙව යොජිතාති ආහ ''**අට්ඨකථායං පනා**''තිආදි. **තෙනෙවාති** අසමානවීථියං අප්පටික්ඛිත්තත්තායෙව.

චිත්තසම්බන්ධොති චිත්තෙන සම්බන්ධො චිත්තසම්බන්ධං කත්වා චිත්තසීසෙන වෙදනාය කථනං. **තිකභූමිවසෙනාති** කුසලත්තිකාදිතිකවසෙන, කාමාවචරාදිභූමිවසෙන ච. **ද්වාරතිකවසෙනාති** චක්ඛාදිඋප්පත්තිද්වාරවසෙන, කුසලත්තිකාදිතිකවසෙන ච. **යත්ථ කත්ථචීති** දීපෙතබ්බස්ස අත්ථස්ස විසෙසාභාවතො සත්තවිධභෙදාදීසු යත්ථ කත්ථචි. න ච ද්වාරං අනාමට්ඨන්ති යොජනා. තෙන සත්තවිධභෙදතො තිංසවිධභෙදෙ විසෙසං දස්සෙති. යදිපි උභයත්ථ භූමියො ආගතා, රූපාවචරාදිභූමිආමසනෙන පන අසමානවීථියං ලබ්භමානතා දස්සිතාති ආහ ''**අතිබ්යත්තා ච එත්ථ සමානාසමානවීථීසු ලබ්භමානතා**''ති. **සුඛදීපනානි හොන්ති** ද්වාරභූමිආමසනමුඛෙන

වෙදනාක්ඛන්ධස්ස විභත්තත්තා. **න භූමියො අපෙක්ඛිත්වා ඨපිතාති** කථෙතබ්බභාවෙන භූමියො අපෙක්ඛිත්වා න ඨපිතා, භූමිවිභාගෙන න කථිතාති අත්ථො. **අපෙක්ඛිතබ්බරහිතාති** ද්වාරභූමීනං අග්ගහිතත්තා ආකඞ්ඛිතබ්බද්වාරාදිවිසෙසරහිතා.

''**උපනිස්සයකොටියා**''ති එත්ථ නිප්පරියායතො පරියායතො ච උපනිස්සයකොටිදස්සනමුඛෙන ඉධාධිප්පෙතඋපනිස්සයකොටිං දස්සෙතුං ''**සද්ධං උපනිස්සාය**''තිආදි වුත්තං. තත්ථ **උපනිස්සයානන්ති** වෙදනාය උපනිස්සයභූතානං. **දස්සනන්ති** චක්ඛුවිඤ්ඤාණං, දිස්වා වා ගහණං. **උපනිස්සයන්තභාවෙනාති** ලාමකූපනිස්සයභාවෙන. යදි සායනාදීනි උපනිස්සයො භවෙය්‍යුං, පකතූපනිස්සයානෙව සියුං. පකතූපනිස්සයො ච නානාවීථියංයෙවාති තදලාභවචනං ඉධ නානාවීථිජොතකන්ති දස්සෙති ''**සායනාදිද්වාරෙසූ**''තිආදිනා. **කසිණපරිකම්මාදීනන්ති** කසිණපරිකම්මසමාපත්තිනිබ්බත්තනවිපස්සනාවඩ්ඪනාදීනං. **තදලාභොති** උපනිස්සයාලාභො, සො ච සායනාදීහි පරෙසං පටිපත්තියා ජානිතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා. අන්තිමභවිකබොධිසත්තාදීනං සවනෙන විනා තංවුසනං සියා මූලූපනිස්සයොති ''**යෙභුය්‍යෙනා**''ති වුත්තං.

සම්පන්නජ්ඣාසයොති විවට්ටූපනිස්සයසම්පත්තියා සම්පන්නජ්ඣාසයො. **තෙනාති** ''එවං චක්ඛුවිඤ්ඤාණ''න්ති වචනෙන. **තදූපනිස්සයන්ති** තතො පරං උප්පන්නකසිණරූපදස්සනාදීනං උපනිස්සයභූතං.

ථාමගමනං නාම කාමරාගාදීනංයෙව ආවෙණිකො සභාවොති ආහ ''**අප්පහීනකාමරාගාදිකස්ස වා**''ති. ''රාගො උප්පන්නො''තිආදිනා ඉට්ඨානිට්ඨාරම්මණෙ රාගපටිඝානං උප්පත්තිවිචාරණාව වුත්තා, න නෙසං කිච්චවිසෙසොති කිච්චවිසෙසෙන වුත්තෙ දස්සෙන්තො ''**අසමපෙක්ඛනාය**''තිආදිමාහ. **පවත්තා** වෙදනාති අත්ථො. **පකාරන්තරෙනාති** චක්ඛුසම්ඵස්සපච්චයා උප්පන්නකිලෙසානං සමතික්කමනසඞ්ඛාතෙන පකාරන්තරෙන. **තථා භාවනාවසෙනාති** එත්ථ **තථා**-සද්දෙන චක්ඛුසම්ඵස්සස්ස චතුභූමිකවෙදනාය උපනිස්සයභාවො එව පකාරන්තරෙන කථිතොති ඉමමෙවත්ථං ආකඩ්ඪති. භාවනායෙවෙත්ථ **පකාරන්තරං**.

සබ්බං සම්මසනං භාවනාති වෙදිතබ්බා, න නීවරණප්පහානපරිඤ්ඤාව.

අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස චාති ඵොට්ඨබ්බමහාභූතෙසු ඉතරීතරස්ස, ආපොධාතුයා ච වසෙන.

තෙසන්ති ජාතිආදීනං, කම්මත්ථෙ චෙතං සාමිවචනං. සහජාතස්ස මනොසම්ඵස්සස්ස බලවපච්චයභාවං දස්සෙතීති සම්බන්ධො. **තස්ස වා දස්සනස්සාති** තස්ස වා ජාතිආදිකෙ භයතො දස්සනවසෙන පවත්තස්ස කාමාවචරඤාණස්ස.

තදෙව අත්තනො ඵලස්සෙව ඵලභාවෙනාති ''මනොසම්ඵස්සො''ති ඵස්සස්ස කාරණභාවෙන යං වුත්තං, තදෙව විඤ්ඤාණං අත්තනො ඵලස්ස ඵලභාවෙන වුත්තස්ස ඵස්සස්ස ''චක්ඛුසම්ඵස්සජ''න්තිආදිනා ඵලභාවෙන වත්තුං න යුත්තං. ''මනොසම්ඵස්සො''තිආදිනා ලබ්භමානොපි විඤ්ඤාණං පටිච්ච ඵස්සස්ස පච්චයභාවො හෙතුඵලසඞ්කරපරිහරණත්ථං න වුත්තොති වත්වා යදිපි ඵස්සො විඤ්ඤාණස්ස පච්චයො හොති, න පන ඵස්සස්ස විය විඤ්ඤාණං සො තස්ස විසෙසපච්චයො හොතීති විඤ්ඤාණස්ස චක්ඛුසම්ඵස්සජාදිතා න වුත්තාති දස්සෙතුං ''**යස්මා වා''**තිආදි වුත්තං.

අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පඤ්හපුච්ඡකවණ්ණනා

150. **තං තං සමුදායන්ති** තං තං චිත්තුප්පාදසඞ්ඛාතධම්මසමුදායං, අනවසෙසරූපධම්මසමුදායඤ්ච. **යථාසම්භවන්ති** වොපනං පත්තො සංවරො ඡට්ඨද්වාරෙ, ඉතරො ඡසුපීති එවං යථාසම්භවං. **තතොති** අභිජ්ඣාදොමනස්සාදිතො. **යථායොගන්ති** යො සංවරිතබ්බො, තදනුරූපං.

කත්ථචීති තෙ එව පරිවට්ටෙ සාමඤ්ඤෙන වදති. **කත්ථචීති** වා තෙසු පරිවට්ටෙසු කිස්මිඤ්චිපි පදෙසෙ. **කිඤ්චිපි** අප්පකම්පි. **එකොව පරිච්ඡෙදො**, න ආයතනවිභඞ්ගාදීසු විය නානාති අධිප්පායො.

පඤ්හපුච්ඡකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඛන්ධවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ආයතනවිභඞ්ගො

1. සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා

154. **අසාධාරණතොති** ආවෙණිකතො. තං නෙසං අසාධාරණභාවං විපක්ඛවසෙන පතිට්ඨාපෙතුං සාධාරණං උදාහරණවසෙන දස්සෙති ''**ආයතනසද්දත්ථො වියා**''ති. අථ වා චක්ඛාදිඅත්ථො එව චක්ඛාදිසද්දවිසෙසිතො ආයතනත්ථොති තං තාදිසං ආයතනත්ථං සන්ධායාහ ''**ආයතනසද්දත්ථො විය අසාධාරණතො**''ති.

යදි විසයස්සාදනත්ථො චක්ඛු-සද්දො, සොතාදීනම්පි අයං සමඤ්ඤා සියාති අතිප්පසඞ්ගං පරිහරන්තො ''**සතිපි**''තිආදිමාහ. දුතියෙ අත්ථවිකප්පෙ **චක්ඛතීති** විඤ්ඤාණාධිට්ඨිතං සමවිසමං ආචික්ඛති, ආචික්ඛන්තං විය, විභාවෙන්තං විය වා හොතීති අත්ථො. **රූපම්පි** චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යං විය **සවිග්ගහම්ව** සබිම්බකං විය වණ්ණවාචකො රූප-සද්දො අධිප්පෙතොති ආහ ''**විත්ථාරණං වා රූපසද්දස්ස අත්ථො**''ති.

වචනමෙවාති සවිඤ්ඤත්තිකසද්දමෙව. **ගමීයතීති** උපනීයති. අජ්ඣොහරණස්ස රසග්ගහණමූලතාවචනෙන රසස්ස පරම්පරාය ජීවිතහෙතුතං දස්සෙති. රසනිමිත්තඤ්හි **රසග්ගහණං**, රසග්ගහණනිමිත්තං **අජ්ඣොහරණං**, තංනිමිත්තං **ජීවිතන්ති**. රසග්ගහණමූලතා ච අජ්ඣොහරණස්ස යෙභුය්‍යතො වෙදිතබ්බා. දිස්සති අපදිස්සති එතෙන ඵලන්ති දෙසො, හෙතූති ආහ ''**උප්පත්තිදෙසොති උප්පත්තිකාරණ**''න්ති. **තථාති** චක්ඛායතනාදිප්පකාරෙන. **මනොගොචරභූතාති** මනසො එව ගොචරභූතා. **සාමඤ්ඤලක්ඛණෙනෙවාති** අනුභවනාදිවිසෙසලක්ඛණං අග්ගහෙත්වා ධම්මභාවසඞ්ඛාතසාධාරණලක්ඛණෙනෙව. **එකායතනත්තං උපනෙත්වා වුත්තා** ද්වාදස එකසභාවත්තා භින්දිත්වා වචනෙ පයොජනාභාවා. ද්වාරාලම්බනවිභාගදස්සනත්ථා හි ආයතනදෙසනාති.

පුබ්බන්තතොති පුරිමභාගතො පාකභාවතො. පාකභාවො හි සභාවධම්මානං පුබ්බන්තො, විද්ධංසාභාවො අපරන්තො.

නිවාසට්ඨානාදීසු ආයතන-සද්දො න ආයතනත්ථාදීසු විය පදත්ථවිවරණමුඛෙන පවත්තො, අථ ඛො තස්මිං තස්මිං දෙවසරාදිකෙ නිරුළ්හතාය එවමත්ථොති ආහ ''**රුළ්හිවසෙන ආයතනසද්දස්සත්ථං වත්තු**''න්ති. **මනොති** ද්වාරභූතමනො. **නිස්සයභාවොති** එත්ථ නිස්සයසදිසො නිස්සයො, සදිසතා ච ඵලස්ස තප්පටිබද්ධවුත්තිතාය දට්ඨබ්බා. **වචනීයත්ථො** භාවත්ථො.

තාවත්වතොති තත්තකතො. **ඌනචොදනාති** ද්වාදසතො ඌනානි කස්මා න වුත්තානීති චොදනා. යදි චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං අසාධාරණං ධම්මජාතං ධම්මායතනං, එවං සන්තෙ චක්ඛාදීනම්පි ධම්මායතනභාවො සියාති චොදනං සන්ධායාහ ''**සතිපි**''තිආදි. **ද්වාරාරම්මණභාවෙහීති** න ආරම්මණභාවෙනෙව අසාධාරණං, අථ ඛො ද්වාරාරම්මණභාවෙහි අසාධාරණං සම්භවතීති වචනසෙසො.

යෙභුය්යසහුප්පත්තිආදීහීති යෙභුය්යෙන චක්ඛායතනාදීනි කස්සචි කදාචි එකතො උප්පජ්ජන්ති. ''කාමධාතුයා උපපත්තික්ඛණෙ කස්සචි එකාදසායතනානි උප්පජ්ජන්තී''ති හි වුත්තං. තස්මා ආයතනානං උප්පත්තික්කමො තාව න යුජ්ජති, න පහානක්කමො කුසලාබ්‍යාකතානං අප්පහාතබ්බතො, න පටිපත්තික්කමො අකුසලානං, එකච්චඅබ්‍යාකතානඤ්ච අප්පටිපජ්ජනීයතො, න භූමික්කමො අඩ්ඪෙකාදසන්නං ආයතනානං එකන්තකාමාවචරත්තා, ඉතරෙසං චතුභූමිපරියාපන්නතත්තා, එකච්චස්ස ලොකුත්තරභාවතො ච. එවං උප්පත්තික්කමාදිඅයුත්තියොජනා වෙදිතබ්බා. යෙසු විජ්ජමානෙසු අත්තභාවස්ස පඤ්ඤාපනා, තෙ ''මය්හං චක්ඛු''න්තිආදිනා අධිකසිනෙහවත්ථුභූතා චක්ඛාදයො යථා අජ්ඣත්තිකතාය, එවං දස්සනාදිකිච්චකරඉන්ද්‍රියතා ච පධානාති ආහ ''**අජ්ඣත්තිකභාවෙන, විසයිභාවෙන වා**''ති. **ඝානාදික්කමෙනාති** ඝානං ජිව්හා කායොති ඉමිනා කමෙන.

පච්චුප්පන්නාරම්මණත්තා වා චක්ඛාදීනි පඨමං වුත්තානි, මනො පන කිඤ්චි පච්චුප්පන්නාරම්මණං, කිඤ්චි යාවනවත්තබ්බාරම්මණන්ති පච්ඡා වුත්තං. පච්චුප්පන්නාරම්මණෙසුපි උපාදාරූපාරම්මණානි චත්තාරි පඨමං වුත්තානි, තතො භූතරූපාරම්මණං. උපාදාරූපාරම්මණෙසුපි දූරතරෙ දූරෙ, සීඝතරං සීඝඤ්ච ආරම්මණසම්පටිච්ඡනදීපනත්ථං චක්ඛාදීනං දෙසනාක්කමො. චක්ඛුසොතද්වයඤ්හි දූරගොචරන්ති පඨමං වුත්තං. තත්‍රාපි චක්ඛු දූරතරගොචරන්ති සබ්බපඨමං වුත්තං. පස්සන්තොපි හි දූරතරෙ නදිසොතං න තස්ස සද්දං සුණාති. ඝානජිව්හාසුපි ඝානං සීඝතරවුත්තීති පඨමං වුත්තං. පුරතො ඨපිතමත්තස්ස හි භොජනස්ස ගන්ධො ගය්හතීති. යථාඨානං වා තෙසං දෙසනාක්කමො. ඉමස්මිඤ්හි සරීරෙ සබ්බුපරි චක්ඛුස්ස අධිට්ඨානං, තස්ස අධො සොතස්ස, තස්ස අධො ඝානස්ස, තස්ස අධො ජිව්හාය, තථා කායස්ස යෙභුය්යෙන, මනො පන අරූපීභාවතො සබ්බපච්ඡා වුත්තො. තංතංගොචරත්තා තස්ස තස්සානන්තරං

බාහිරායතනානි වුත්තානීති වුත්තොවායමත්ථොති එවම්පි ඉමෙසං කමො වෙදිතබ්බො.

තතොති හදයවත්ථුභෙදතො. යඤ්හි හදයවත්ථුං නිස්සාය එකං මනොවිඤ්ඤාණං පවත්තති, න තදෙව නිස්සාය අඤ්ඤං පවත්තති. **නිද්දෙසවසෙනාති** සඞ්ඛෙපවිත්ථාරනිද්දෙසවසෙන. **යොජෙතබ්බං** ''කුසලසමුට්ඨානං කුසලසමුට්ඨානස්ස සභාග''න්තිආදිනා.

සභාවොති විසයිවිසයභාවො, තදභිනිබ්බත්තියඤ්ච යොග්යතා. **කාරණසමත්ථතාති** කාරණභූතා සමත්ථතා පච්චයභාවො. **ද්වාරාදිභාවොති** ද්වාරාරම්මණෙ ද්වාරවුත්තිභාවො. **ඉමස්මිං අත්ථෙති** අනන්තරං වුත්තඅත්ථෙ. **යස්මාති** යාය ධම්මතාය යෙන ද්වාරාදිභාවෙන කාරණභූතෙන. **සම්භවනවිසෙසනන්ති** කිරියාය පරාමසනමාහ. **යං** සම්භවනං, ධම්මතාවෙසාති අත්ථො. **රිත්තකානෙවාති** ධුවාදිභාවරිත්තකානෙව. විසමාදීසු අජ්ඣාසයො එතෙසන්ති විසමාදිඅජ්ඣාසයානි, විසමාදිඅජ්ඣාසයානි විය හොන්තීති **විසමාදිඅජ්ඣාසයානි**, චක්ඛාදීනි. **විසමභාව…පෙ…. වනභාවෙහීති** විසමභාවාදිසන්නිස්සිතඅහිආදිසදිසුපාදින්නධම්මෙහි චක්ඛාදීහි, වනසන්නිස්සිතමක්කටසදිසෙන චිත්තෙන ච අභිරමිතත්තා. **වනභාවොති** හි වනජ්ඣාසයොති අත්ථො.

පුරිමන්තවිවිත්තතාති පුබ්බභාගවිරහො. උප්පාදතො පුරිමකොට්ඨාසො හි ඉධ පුරිමන්තො. **අපරන්තෙති** අපරභාගෙ, භඞ්ගතො උද්ධන්ති අත්ථො. උදයබ්බයපරිච්ඡින්නො හි සභාවධම්මො. යං සන්ධාය වුත්තං ''අනිධානගතා භග්ගා, පුඤ්ජො නත්ථි අනාගතෙ''ති (මහානි. 10). **සදා අභාවොති** න සදා අභාවපතිට්ඨාපනං සබ්බකාලම්පි නත්ථීති, අථ ඛො උදයබ්බයපරිච්ඡින්නත්තා සදාභාවපටික්ඛෙපොති ආහ ''**අනිච්චලක්ඛණ**''න්ති. **සභාවවිජහනන්ති** භඞ්ගප්පත්තිමාහ. විපරිවත්තනං උප්පාදජරාවත්ථාහි සන්තානං විනා න විකාරාපත්තීති ආහ ''**සන්තානවිකාරාපත්ති වා**''ති.

ජාතිධම්මතාදීහීති ජාතිජරාබ්යාධිමරණාදිසභාවතාහි. **අනිට්ඨතාති** න ඉට්ඨතා, දුක්ඛතාති අත්ථො. **පුරිමං සාමඤ්ඤලක්ඛණන්ති** ''පටිපීළනට්ඨෙනා''ති පුබ්බෙ සාමඤ්ඤතො වුත්තං දුක්ඛලක්ඛණං. පච්චයවසෙන දුක්ඛනාකාරෙන පවත්තමානානං සභාවධම්මානං දුක්ඛනං

පුග්ගලස්සෙව වසෙන දුක්ඛමතාති ආහ ''**පුග්ගලස්ස පීළනතො දුක්ඛම**''න්ති. **දුක්ඛවචන**න්ති ''දුක්ඛ''න්ති සත්ථු වචනං.

''**නත්ථි එතස්ස වසවත්තකො**''ති ඉමිනා නත්ථි එතස්ස අත්තාති අනත්තාති ඉමමත්ථං දස්සෙති, ''**නාපි ඉදං වසවත්තක**''න්ති ඉමිනා පන න අත්තාති අනත්තාති. **අත්තනො**ති නියකජ්ඣත්තං සන්ධාය වදති. **පරස්මි**න්ති තතො අඤ්ඤස්මිං. **පරස්ස ච අත්තනී**ති එත්ථාපි එසෙව නයො. **තං එතස්ස නත්ථී**ති තං යථාවුත්තපරපරිකප්පිතං වසවත්තකං එතස්ස චක්ඛාදිනො නත්ථි, එතෙන චතුකොටිකසුඤ්ඤතාය සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. ''සුඤ්ඤං තං තෙන වසවත්තනාකාරෙනා''ති ඉමිනා උභයථාපි අවසවත්තනට්ඨෙ දස්සිතබ්බෙ තත්ථ තාව එකං දස්සෙතුං ''**පරස්සා**''තිආදිං වත්වා පුන ''**අථ වා**''තිආදිනා ඉතරං දස්සෙති. සාමි එව සාමිකො, න සාමිකො **අස්සාමිකො**ති එවං අත්ථෙ ගය්හමානෙ ''අස්සාමිකතො''ති පදස්ස සුඤ්ඤවිසෙසනතාය පයොජනං නත්ථි. **කාමකාරිය**න්ති යථාකාමකරණීයං. **අවසවත්තනත්ථං විසෙසෙත්වා දස්සෙති** සමාසද්වයත්ථසඞ්ගහතො.

සසන්තානෙ ධම්මානං විසදිසුප්පත්ති ඉධ භාවසඞ්කන්තිගමනං නාමාති ආහ ''**සන්තතියං භාවන්තරුප්පත්තියෙවා**''ති. තථා විසදිසුප්පත්තියං පුරිමාකාරවිගමො පකතිභාවවිජහනන්ති ආහ ''**සන්තතියා යථාපවත්තාකාරවිජහන**''න්ති. භවතීති වා භාවො, අවත්ථාවිසෙසො, තස්ස සඞ්කමනං **භාවසඞ්කන්ති**. සභාවධම්මො හි උප්පාදක්ඛණං ඨිතික්ඛණඤ්ච පත්වා භිජ්ජතීති උප්පාදාවත්ථාය ජරාවත්ථං, තතො භඞ්ගාවත්ථං සඞ්කමතීති වුච්චති. තථා සඞ්කමතො ච අත්තලාභක්ඛණතො උද්ධං ජරාමරණෙහි තංසභාවපරිච්චාගො පකතිභාවවිජහනන්ති ඛණවසෙන චෙතං යොජෙතබ්බං. **පුබ්බාපරවසෙනා**ති ච ඛණානං පුබ්බාපරවසෙනාති අත්ථො සම්භවති. **එකත්ථත්තා**ති සමානාධිකරණත්තා, න පන විසෙසනවිසෙසිතබ්බභාවානං එකත්තා. ''චක්ඛුං අනිච්ච''න්ති වුත්තෙ ''අනිච්චං චක්ඛු''න්තිපි වුත්තමෙව හොතීති ''යං චක්ඛු, තං අනිච්චං, යං අනිච්චං, තං චක්ඛු''න්ති ආපන්නමෙවාති ආහ ''**අනිච්චානං සෙසධම්මානම්පි චක්ඛුභාවො ආපජ්ජතී**''ති.

තෙහි ච අනිච්චදුක්ඛලක්ඛණෙහි ච **අනත්තලක්ඛණමෙව විසෙසෙන දස්සිතං** ''යදනිච්චං, තං දුක්ඛං, යං දුක්ඛං, තදනත්තා''තිආදීසු (සං. නි. 3.15, 45, 76, 85; 2.4.1, 2; පටි. ම. 2.10) විය. **දොසලක්ඛණාකාරනිදස්සනත්ථො**ති දොසස්ස ලක්ඛිතබ්බාකාරනිදස්සනත්ථො. **එවං දුක්ඛෙනා**ති එවං නානප්පකාරෙන

අක්ඛිරොගාදිදුක්ඛෙන ආබාධතාය. **අනත්තලක්ඛණදීපකානන්ති** අනත්තතාපඤ්ඤාපනස්ස ජොතකානං උපායභූතානං. න හි ඝටභෙදකණ්ටකවෙධාදිවසෙන ලබ්භමානා අනිච්චදුක්ඛතා සත්තානං එකන්තතො අනත්තතාධිගමහෙතූ හොන්ති. පච්චයපටිබද්ධතාඅභිණ්හසම්පටිපීළනාදිවසෙන පන ලබ්භමානා හොන්ති. තථා හි චක්ඛාදීනි කම්මාදිමහාභූතාදිපච්චයපටිබද්ධවුත්තීනි, තතො එව අහුත්වා සම්භවන්ති, හුත්වා පටිවෙන්තීති අනිච්චානි, අභිණ්හසම්පටිපීළිතත්තා දුක්ඛානි, එවංභූතානි ච අවසවත්තනතො අනත්තකානීති පරිග්ගහෙ ඨිතෙහි සමුපචිතඤාණසම්භාරෙහි පස්සිතුං සක්කා.

කථං පනෙතෙසං හුත්වා අභාවො ජානිතබ්බොති? ඛණෙ ඛණෙ අඤ්ඤථත්තදස්සනතො. තං කථං ඤායතීති? යුත්තිතො. කා පනෙත්ථ යුත්තීති? විසෙසග්ගහණං. යදි චක්ඛාදීනං ඛණෙ ඛණෙ අඤ්ඤථත්තං න සියා, බහිපච්චයභෙදෙ යදිදං පච්ඡා විසෙසග්ගහණං, තං න සියා. යස්ස හි තාදිසං ඛණෙ ඛණෙ අඤ්ඤථත්තං නත්ථි, තස්ස අසති බහිපච්චයවිසෙසෙ කථං පච්ඡා විසෙසග්ගහණං භවෙය්‍ය, භවති ච විසෙසග්ගහණං. තස්මා අත්ථි නෙසං ඛණෙ ඛණෙ අඤ්ඤථත්තං යං සණිකං සණිකං වඩ්ඪෙන්තං පච්ඡා පාකටතරං ජායතීති. තථා හි සරීරස්ස තාව ආනාපානානං අනවත්ථානතො පරිස්සමතො ච විසෙසග්ගහණං. අනවත්ථිතා හි අස්සාසපස්සාසා වාතා වාරෙන වාරෙන පවත්තනතො. යදි හි අස්සසිතෙ වා පස්සස්සිතෙ වා සරීරස්ස කොචි පච්ඡා විසෙසො න සියා, න නෙසං කොචි භෙදො සියා, දිට්ඨො ච සො. තස්මා අස්සසිතං සරීරං අඤ්ඤථා හොන්තං කමෙන තාදිසං අවත්ථං පාපුණාති. යා පස්සාසස්ස පච්චයො හොති, පස්සසිතෙ ච පුන තථෙව අස්සාසස්ස පච්චයො හොතීති ආනාපානානං අනවත්ථානතොපි සරීරස්ස විසෙසග්ගහණං අඤ්ඤථත්තසිද්ධි. තථා පරිස්සමොපි අසති විසෙසෙ පච්ඡා සරීරස්ස න සියා, යෙනායං ඉරියාපථන්තරාදීනි සෙවනෙන පරිස්සමවිනොදනං කරොති.

අථ වා රූපාදිභෙදතොපි විසෙසග්ගහණං. රූපගන්ධරසඵස්සාදීනඤ්හි විසෙසෙන යො සරීරෙ අනින්ද්‍රියබද්ධෙසු ච ඛීරුදකවත්ථපුප්ඵඵලොසධිධඤ්ඤාදීනං පච්ඡා විසෙසො ගය්හති, සො අසති බහිපච්චයවිසෙසෙ නෙසං ජරාදිඅවත්ථාසු වණ්ණබලාදිභෙදො, රසවීරියවිපාකානුභාවභෙදො ච ඛණෙ ඛණෙ අඤ්ඤථත්තං විනා කථමුපලබ්භෙය්‍ය. යං පන තං ධම්මතාරූපං සිලාදි, තත්ථ කථන්ති? තස්සාපි සීතුණ්හසම්ඵස්සභෙදතො අත්ථෙව විසෙසග්ගහණං. තං ඛණෙ ඛණෙ

අඤ්ඤථත්තං විනා න යුජ්ජතීති. සති ච රූපාදිභෙදෙ සිද්ධොව තංනිස්සයමහාභූතභෙදොපි. න හි නිස්සයමහාභූතභෙදෙන විනා නිස්සිතභෙදො සම්භවතීති. එවං තාව රූපධම්මානං විසෙසග්ගහණතො ඛණෙ ඛණෙ අඤ්ඤථත්තං, තතො ච හුත්වා අභාවසිද්ධි.

අරූපධම්මානං පන ආරම්මණාදිභෙදෙන විසෙසග්ගහණං. යත්ථ යත්ථ හි ආරම්මණෙ අරූපධම්මා උප්පජ්ජන්ති, තත්ථ තත්ථෙව තෙ භිජ්ජන්ති, න අඤ්ඤං සඞ්කමන්ති, ආරම්මණධම්මා ච යථාසකං ඛණතො උද්ධං න තිට්ඨන්තීති. ස්වායමත්ථො පදීපාදිඋදාහරණෙන වෙදිතබ්බො. අඤ්ඤෙ එව හි ඛණෙ ඛණෙ රූපාදයො පදීපජාලාය, තථා ඛීරධාරාදීසු පතන්තීසු, වායුම්හි ච පහරන්තෙ සම්ඵස්සානි. යථා චෙතෙසං ඛණෙ ඛණෙ අඤ්ඤථත්තං, කිමඞ්ගං පන චිත්තචෙතසිකානං. කිඤ්ච සද්දභෙදතො, සද්දවිසෙසතොපි තන්නිමිත්තානං චිත්තචෙතසිකානං ඛණෙ ඛණෙ අඤ්ඤථත්තං, තතො විසෙසග්ගහණං. පගුණඤ්හි ගන්ථං සීඝං පරිවත්තෙන්තස්ස චිත්තසමුට්ඨානානං සද්දානං භෙදො දිට්ඨො. න හි කාරණභෙදෙන විනා ඵලභෙදො අත්ථි. යථා තං වාදිතසද්දානං, එවං ආරම්මණභෙදෙන අරූපධම්මානං විසෙසග්ගහණං. තෙනෙව නෙසං ඛණෙ ඛණෙ අඤ්ඤථත්තං වෙදිතබ්බං. ජාතිභූමිසම්පයුත්තධම්මභෙදෙන විසෙසග්ගහණෙපි එසෙව නයො. එවං රූපාරූපධම්මානං විසෙසග්ගහණතො ඛණෙ ඛණෙ අඤ්ඤථත්තසිද්ධි. යතො හුත්වා අභාවතො චක්ඛාදීනි අනිච්චානීති සිද්ධානි, අනිච්චත්තා එව අභිණ්හසම්පටිපීළනතො දුක්ඛානි, තතො ච අවසවත්තනතො අනත්තකානි. තෙනාහ භගවා ''යදනිච්චං, තං දුක්ඛං, යං දුක්ඛං, තදනත්තා''ති (සං. නි. 3.15, 45, 76, 85; 2.4.1, 2; පටි. ම. 2.10).

නිරන්තරං පවත්තමානස්සාති අභිණ්හසද්දත්ථං විසෙසෙත්වා වදති. **ධාතුමත්තතායාති** ධාතුමත්තභාවෙන. **සමූහතොති** සසම්භාරචක්ඛාදිපිණ්ඩතො. ''**චක්ඛාදීන**''න්ති ඉදං ''සමූහතො''ති පදං අපෙක්ඛිත්වා සම්බන්ධෙ සාමිවචනං, ''විනිබ්භුජන''න්ති පදං අපෙක්ඛිත්වා කම්මත්ථෙති වෙදිතබ්බං. **චත්තාරිපි සනානීති** සන්තතිසමූහකිච්චාරම්මණඝනානි. **පවත්තරූපාදිග්ගහණතොති** රුප්පනාදිවසෙන පවත්තඤ්ච තං රූපාදිග්ගහණඤ්චාති පවත්තරූපාදිග්ගහණං, තතොති යොජෙතබ්බං. **අනිච්චාදිග්ගහණස්ස සබ්භාවාති** රූපවෙදනාදිඤාණතො භින්නස්ස අනිච්චාදිඤාණස්ස ලබ්භමානත්තා. තෙන සතිපි රූපාදිඅත්ථානං අනිච්චාදිභාවෙ

රුප්පනාදිභාවතො අනිච්චාදිභාවස්ස භෙදමාහ. ඉදානි තමෙව භෙදං ඤාතතීරණපරිඤ්ඤාවිසයතාය පාකටං කාතුං ''**න හී**''තිආදිමාහ. **නාතිධාවිතුන්ති** ඉධ ලක්ඛණලක්ඛණවන්තා භින්නා වුත්තා. තත්ථ ලක්ඛණාරම්මණිකවිපස්සනාය ඛන්ධාරම්මණතාවචනෙන අභින්නාති අඤ්ඤමඤ්ඤවිරොධාපාදනෙන අතිධාවිතුං න යුත්තං. කස්මාති චෙ? වුත්තං ''**තෙ පනාකාරා**''තිආදි. අධිප්පායොපි චෙත්ථ ලක්ඛණානං රූපාදිආකාරමත්තතාවිභාවනන්ති දට්ඨබ්බො. ''අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා''ති හි සඞ්ඛාරෙ සභාවතො සල්ලක්ඛෙන්තොයෙව ලක්ඛණානි ච සල්ලක්ඛෙතීති. යථා අනිච්චාදිතො අනිච්චතාදීනං වුත්තනයෙන භෙදො, එවං අනිච්චතාදීනම්පි සතිපි ලක්ඛණභාවසාමඤ්ඤෙ නානාඤාණගොචරතාය, නානාපටිපක්ඛතාය, නානින්ද්‍රියාධිකතාය ච විමොක්ඛමුඛත්තයභූතානං අඤ්ඤමඤ්ඤභෙදොති දස්සෙන්තො ''**අනිච්චන්ති ච ගණ්හන්තො**''තිආදිමාහ. තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා

155. **පච්චයයුගළවසෙනාති** අජ්ඣත්තිකබාහිරපච්චයද්වයවසෙන. **අජ්ඣත්තිකබාහිරවසෙන අබ්බොකාරතොති** අජ්ඣත්තිකවසෙන චෙව බාහිරවසෙන ච අසඞ්කරතො.

167. **විසඞ්ඛාරනින්නස්සාති** නිබ්බානපොණස්ස. **විනිමුත්තසඞ්ඛාරස්සාති** සමුච්ඡෙදපටිපස්සද්ධිවිමුත්තීහි සමුච්ඡෙන, තප්පටිබද්ධඡන්දරාගප්පහානෙන ච සුට්ඨු විනිමුත්තසඞ්ඛාරස්ස පරමස්සාසභාවෙන, ගතිභාවෙන ච පතිට්ඨානභූතෙ. ''නිබ්බානං අරහතො ගතී''ති (පටි. 339) හි වුත්තං. **ඨිතිභාවෙනාති** ච පාඨො. **තංසච්ඡිකරණාභාවෙති** තස්ස නිබ්බානස්ස සච්ඡිකරණාභාවෙ. **නීතොති** පාපිතො, පකාසිතොති අත්ථො.

චුණ්ණිතන්ති භෙදිතං. **ත්වමෙව කිං න ජානාසීති** කිං ත්වං න ජානාසියෙවාති අත්ථො. ''කිං ත්වං එකං නානං ජානාසි, කිං ත්වං න ජානාසි එවා''ති එවං වික්ඛෙපං කරොන්තං පරවාදිං ''**නනු ඤාතෙ**''තිආදිනා සකවාදී නිබන්ධති. **විභජිත්වාති** ''රාගාදීනං ඛීණන්තෙ උප්පන්නත්තා''ති භාවත්ථං විභජිත්වා. රාගාදීනං ඛයා න හොන්තීති යොජනා. සසභාවතා ච නිබ්බානස්ස ආපන්නා හොතීති සම්බන්ධො.

නිබ්බානාරම්මණකරණෙන කාරණභූතෙන. හෙතුඅත්ථෙ හි ඉදං කරණවචනං. කිලෙසක්ඛයමත්තතං වා නිබ්බානස්ස ඉච්ඡතො කිලෙසක්ඛයෙන භවිතබ්බන්ති යොජනා.

එවං කිලෙසක්ඛයමත්තෙ නිබ්බානෙ බෙපෙතබ්බා කිලෙසා බහුවිධා නානප්පකාරා, මග්ගො ච ඔධිසො කිලෙසෙ ඛෙපෙති. ස්වායං ''කතමං කිලෙසක්ඛයං නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා කතමෙ කිලෙසෙ ඛෙපෙතී''ති පුරිමපුච්ඡාද්වයමෙව වදති. **තදෙවාති** යං ''අවිජ්ජාතණ්හානං කිඤ්චි එකදෙසමත්තම්පී''ති වුත්තං, තදෙව.

> එත්ථ ච යායං ''කිලෙසක්ඛයොව නිබ්බාන''න්ති නිබ්බානස්ස අභාවතාචොදනා, තත්රායං ආගමතො යුත්තිතො වස්ස භාවාභාවවිභාවනා. තඤ්හි භගවතා –
>
> ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, අජාතං අභූතං අකතං අසඞ්ඛත''න්ති (උදා. 73; ඉතිවු. 43).
>
> ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, තදායතනං, යත්ථ නෙව පථවී න ආපො න තෙජො න වායො''ති (උදා. 71) –

ච ආදිනා, තථා –

''ගම්භීරො දුද්දසො දුරනුබොධො සන්තො පණීතො අතක්කාවචරො නිපුණො පණ්ඩිතවෙදනීයො''ති (ම. නි. 2.337; සං. නි. 1.172; මහාව. 7-8) –

''අසඞ්ඛතඤ්ච වො, භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමි අසඞ්ඛතගාමිනිඤ්ච පටිපදං, අනතං, අනාසවං, සච්චං, පාරං, නිපුණං, සුදුද්දසං, අජජ්ජරං, ධුවං, අපලොකිතං, අනිදස්සනං, නිප්පපඤ්චං, සන්තං, අමතං, පණීතං, සිවං, ඛෙමං, තණ්හාක්ඛයං, අච්ඡරියං, අබ්භුතං, අනීතිකං, අනීතිකධම්මං, නිබ්බානං, අබ්යාබජ්ඣං, විරාගං, සුද්ධිං, මුත්තිං, අනාලයං, දීපං, ලෙණං, තාණං, සරණං, පරායණඤ්ච වො, භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමි පරායණගාමිනිඤ්ච පටිපද''න්ති (සං. නි. 4.377) –

එවමාදීහි ච සුත්තපදෙහි ''අප්පච්චයා ධම්මා, අසඞ්ඛතා ධම්මා (ධ. ස. දුකමාතිකා 7), සබ්බඤ්ච රූපං අසඞ්ඛතා ච ධාතූ''තිආදීහි (ධ. ස. 1192, 1198, 1200) අභිධම්මපදෙසෙහි ච පරමත්ථභාවෙනෙව දෙසිතං. න හි

සභාවවිරහිතස්ස අභාවමත්තස්ස ගම්භීරාසඞ්ඛතාදිභාවො අබ්යාකතධම්මාදිභාවො ච යුත්තො, වුත්තො ච සො. තස්මා න අභාවමත්තං නිබ්බානං.

අපි චායං අභාවවාදී එවං පුච්ඡිතබ්බො – යදි කිලෙසාභාවො නිබ්බානං, ස්වායමභාවො එකො වා සියා අනෙකො වා? යදි එකො, එකෙනෙව මග්ගෙන කතො සච්ඡිකතො ච හොතීති උපරිමානං මග්ගානං නිරත්ථකතා ආපජ්ජති. න හි එකං අනෙකෙහි කම්මප්පවත්තෙහි සාධෙතබ්බං දිට්ඨං. අථ සියා එකොව සො කිලෙසාභාවො, න පන මග්ගෙහි කාතබ්බො, අථ ඛො සච්ඡිකාතබ්බොති. එවං සති සුට්ඨුතරං මග්ගස්ස නිරත්ථකතා ආපජ්ජති කිලෙසානං අප්පහානතො. අකරොන්තො ච මග්ගො කිලෙසාභාවං තස්ස සච්ඡිකිරියාය කමත්ථං සාධෙය්‍ය, අථ මග්ගානං සංයොජනත්තයප්පහානාදිපටිනියතකිච්චතාය පහායකවිභාගෙන කිලෙසාභාවභෙදො, එවං සති විනා සභාවභෙදං බහුභාවො නත්ථීති බහුභාවතාපදෙසෙනස්ස සසභාවතා ආපන්නා. අථාපි සියා ‘‘යෙසං අභාවො, තෙසං බහුභාවෙන බහුභාවොපචාරො’’ති, එවං සති යෙසං අභාවො, තෙසං සභාවතාය සසභාවොපචාරොපි සියා. තථා තෙසං කිලෙසසඞ්ඛතාදිතාය කිලෙසසඞ්ඛතාදිභාවා ච සියුං, න චෙතං යුත්තන්ති න තෙසං බහුභාවොපචාරො යුත්තො. එකභාවොපි චස්ස අසභාවතාය එව වත්තුං න සක්කාති චෙ? න, අභාවසාමඤ්ඤතො, අභාවසාමඤ්ඤෙන අභෙදසමඤ්ඤාය එකත්තනිද්දෙසො. සති ච එකත්තෙ පුබ්බෙ වුත්තදොසානතිවත්ති.

බහුභාවෙ ච සසභාවතා සිද්ධා. යදිපි සියා යථා බහුභාවො සසභාවතං, එවං සාමඤ්ඤෙන සසභාවතා බහුභාවං න බ්‍යභිචරෙය්‍යාති සසභාවපක්ඛෙපි නිබ්බානස්ස බහුභාවො ආපජ්ජතීති? තං න, කස්මා? තථා සාමඤ්ඤාභෙදතො. න හි එවං වත්තුං ලබ්භා යථා ඛරභාවො සසභාවතං න බ්‍යභිචරති, එවං සසභාවතාපි ඛරභාවං න බ්‍යභිචරෙය්‍යාති. එවඤ්හි සති තදඤ්ඤසබ්බධම්මාභාවප්පසඞ්ගො සියා, තස්මා බහුභාවො සසභාවතාපෙක්ඛො, න සසභාවතා බහුභාවාපෙක්ඛාති න සසභාවස්ස නිබ්බානස්ස බහුභාවාපත්ති. ‘‘එකඤ්හි සච්චං න දුතීයමත්ථී (සු. නි. 890; මහානි. 119), එකා නිට්ඨා න පුථුනිට්ඨා’’තිආදිවචනතො.

අපි චෙත්ථ කිලෙසාභාවො නාම රාගාදීනං සමුච්ඡෙදො අච්චන්තප්පහානං අනුප්පාදනිරොධො. තස්ස ච එකත්තෙ එකෙනෙව මග්ගෙන සාධෙතබ්බතා කිච්චවිසෙසාභාවතොති දස්සනාදිමග්ගවිභාගො න

සියා. ඉච්ඡිතො ච සො ඔධිසොව කිලෙසානං පහාතබ්බත්තා. සො ච මග්ගවිභාගො සද්ධාදීනං ඉන්ද්‍රියානං නාතිතික්ඛතික්ඛතික්ඛතරතික්ඛතමභාවෙන එකස්මිම්පි සමුච්ඡෙදප්පහානයොග්‍යභාවෙ සච්ඡිකිරියාවිසෙසෙන හොතීති නිබ්බානස්ස සසභාවතායයෙව යුත්තො. අභාවො පන කිලෙසානං මග්ගෙන කාතබ්බො සියා ''මා මග්ගස්ස නිරත්ථකතා අහොසී''ති, න සච්ඡිකාතබ්බො. කො හි තස්ස සභාවො, යො තෙන සච්ඡිකරියෙය්‍ය. සො ච කිලෙසාභාවො එකෙනෙව මග්ගෙන සාධෙතබ්බො සියා, න චතූහි ''මා චතුභාවනිබ්බානතාපත්ති, නිබ්බානවිසෙසාපත්ති ච අහොසී''ති. තතො දස්සනාදිමග්ගවිභාගො න සියාති සබ්බං ආවත්තති.

යදි ච අභාවො භාවස්ස සියාති තස්ස භාවධම්මතා ඉච්ඡිතා, එවං සති යථා සඞ්ඛතධම්මස්ස තස්ස ජරාමරණාදීනං විය සඞ්ඛතධම්මතාපි ආපන්නා, එවං බහූනං කිලෙසානං ධම්මස්ස තස්ස බහුභාවාදිප්පසඞ්ගොපි දුන්නිවාරොති අතංසභාවස්ස අසඞ්ඛතස්සෙකස්ස සසභාවස්ස නිබ්බානභාවො වෙදිතබ්බො.

යදි එවං කස්මා ''රාගක්ඛයො දොසක්ඛයො මොහක්ඛයො''ති (සං. නි. 4.315, 330) වුත්තන්ති? ඛයෙන අධිගන්තබ්බත්තා. ඛයො හි අරියමග්ගො. යථාහ ''ඛයෙ ඤාණං, අනුප්පාදෙ ඤාණ''න්ති (ධ. ස. දුකමාතිකා 142). තෙන රාගාදික්ඛයපරියායෙන අරියමග්ගෙන අධිගන්තබ්බතො ''පරමත්ථං ගම්භීරං නිපුණං දුද්දසං දුරනුබොධං නිබ්බානං රාගාදික්ඛයො''ති වුත්තං. රාගාදිප්පහානමුඛෙන වා තථා පත්තබ්බතො, යථා අඤ්ඤත්ථාපි වුත්තං ''මදනිම්මද්දනො පිපාසවිනයො''තිආදි (අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 90).

අපිච යථා පරිඤ්ඤෙය්‍යතාය සඋත්තරානං කාමානං රූපානඤ්ච පටිපක්ඛභූතං තබ්බිධුරසභාවං නිස්සරණං පඤ්ඤායති, එවං සසභාවානං සබ්බෙසම්පි සඞ්ඛතධම්මානං පටිපක්ඛභූතෙන තබ්බිධුරසභාවෙන නිස්සරණෙන භවිතබ්බං. යඤ්ච තන්නිස්සරණං, සා අසඞ්ඛතා ධාතු. කිඤ්ච භිය්‍යො – සඞ්ඛතධම්මාරම්මණං විපස්සනාඤාණං අපි අනුලොමඤාණං කිලෙසෙ තදඞ්ගවසෙන පජහති, න සමුච්ඡෙදවසෙන පජහිතුං සක්කොති. තථා සම්මුතිසච්චාරම්මණං පඨමජ්ඣානාදීසු ඤාණං වික්ඛම්භනවසෙනෙව කිලෙසෙ පජහති, න සමුච්ඡෙදවසෙන. ඉති සඞ්ඛතධම්මාරම්මණස්ස, සම්මුතිසච්චාරම්මණස්ස ච ඤාණස්ස කිලෙසානං සමුච්ඡෙදප්පහානෙ අසමත්ථභාවතො තෙසං සමුච්ඡෙදප්පහානකරස්ස අරියමග්ගඤාණස්ස තදුභයවිපරීතසභාවෙන ආරම්මණෙන භවිතබ්බං, සා අසඞ්ඛතා ධාතු. තථා ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, අජාතං අභූතං අකතං අසඞ්ඛත''න්ති (උදා. 73; ඉතිවු.

43) ඉදං නිබ්බානස්ස පරමත්ථතො අත්ථිභාවජොතකං වචනං අවිපරීතත්ථං භගවතා භාසිතත්තා. යඤ්හි භගවතා භාසිතං, තං අවිපරීතත්ථං යථා තං ‘‘සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චා, සබ්බෙ සඞ්ඛාරා දුක්ඛා, සබ්බෙ ධම්මා අනත්තා’’ති (ධ. ප. 277-279; ථෙරගා. 676-678; නෙත්ති. 5), තථා නිබ්බාන-සද්දො කත්ථචි විසයෙ යථාභූතපරමත්ථවිසයො උපචාරවුත්තිසබ්භාවතො සෙය්‍යථාපි සීහ-සද්දො. අථ වා අත්ථෙව පරමත්ථතො අසඞ්ඛතා ධාතු ඉතරතබ්බිපරීතවිමුත්තිසභාවත්තා සෙය්‍යථාපි ‘‘පථවීධාතු වෙදනා වා’’ති එවමාදීහි නයෙහි යුත්තිතොපි අසඞ්ඛතාය ධාතුයා පරමත්ථතො අත්ථිභාවො වෙදිතබ්බො.

අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පඤ්හපුච්ඡකවණ්ණනා

168. **කිඤ්චීති** කිඤ්චි ආරම්මණං. **ආලම්බනතොති** ආරම්මණකරණතො.

පඤ්හපුච්ඡකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආයතනවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ධාතුවිභඞ්ගො

1. සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා

172. **අභිධම්මෙ ච ආගතාති** ඉමස්මිං ධාතුවිභඞ්ගෙ අභිධම්මභාජනීයපඤ්හපුච්ඡකෙසු, නික්ඛෙපකණ්ඩධම්මහදයවිභඞ්ගාදීසු ච දෙසනාරුළ්හා. යථා පන සුත්තන්තෙ අභිධම්මෙ ච ආගතා ඛන්ධාදයො සුත්තන්තෙ දෙසිතනියාමෙන ඛන්ධවිභඞ්ගාදීසු සුත්තන්තභාජනීයවසෙන විභත්තා, එවමිධාපි චක්ඛුධාතාදයො සුත්තන්තභාජනීයවසෙන විභජිතබ්බා සියුං. තත්ථ ඛන්ධාදීනං සබ්බසඞ්ගාහකො අභිධම්මදෙසනාවිසිට්ඨො සුත්තන්තෙ ආගතො අඤ්ඤො දෙසෙතබ්බාකාරො නත්ථීති තෙ රූපක්ඛන්ධාදිවසෙනෙව සුත්තන්තභාජනීයෙ දෙසිතා, ධාතූනං පන සො අත්ථීති තෙ තිණ්ණං ධාතුඡක්කානං වසෙන ඉධ දෙසිතාති දස්සෙන්තො ආහ ''**සුත්තන්තෙස්වෙව...පෙ.... විභත්තන්ති වෙදිතබ්බ''**න්ති. තෙනාහ අට්ඨකථායං ''සබ්බා ධාතුයො ඡහි ඡහි ධාතූහි සඞ්ඛිපිත්වා''ති.

කථං පන ඡසු ඡසු ධාතූසු අට්ඨාරසන්නං ධාතූනං සමවරොධොති? සභාවනිස්සයද්වාරාරම්මණසම්පයොගසාමඤ්ඤතො. තත්ථ පඨමඡක්කෙ තාව පථවීතෙජොවායොධාතුයො සභාවතො ඵොට්ඨබ්බධාතු. ආපොධාතුආකාසධාතුයො ධම්මධාතුඑකදෙසො. විඤ්ඤාණධාතු සත්තවිඤ්ඤාණධාතුයො. චතුධාතුග්ගහණෙන චෙත්ථ තදායත්තවුත්තිකා නිස්සයාපදෙසෙන, විඤ්ඤාණධාතුයා ද්වාරාරම්මණභාවෙන වා අවසිට්ඨා රූපධාතුයො සමවරුද්ධා, විඤ්ඤාණධාතුග්ගහණෙන තංසම්පයොගතො ධම්මධාතුඑකදෙසොති එවං සබ්බධාතුසමවරොධො දට්ඨබ්බො. දුතියෙ ඡපි ධාතුයො සභාවතො, ධම්මායතනෙකදෙසො, තංසම්පයොගතො සත්තවිඤ්ඤාණධාතුයො, යථාරහං තෙසං නිස්සයද්වාරාරම්මණභාවතො අවසිට්ඨධාතුයො සමවරුද්ධා. තතියඡක්කෙපි එසෙව නයො. එවමෙත්ථ ඡසු ඡසු ධාතූසු අට්ඨාරසන්නං ධාතූනං සමවරොධො දට්ඨබ්බො. තෙන වුත්තං ''සබ්බා ධාතුයො ඡහි ඡහි ධාතූහි සඞ්ඛිපිත්වා''ති.

සුඤ්ඤෙති අත්තසුඤ්ඤෙ, තෙන සසභාවතාය ච ඉධ ධාතුවොහාරොති ආහ ''**සුඤ්ඤෙ සභාවමත්තෙ නිරුළ්හො ධාතුසද්දො''**ති. තංතංභූතවිවිත්තතා රූපපරියන්තොව ආකාසොති යෙහි විවිත්තො, යෙසඤ්ච පරිච්ඡෙදො, තෙහි අසම්ඵුට්ඨතා තෙසං බ්‍යාපකභාවෙ සති න හොතීති ආහ ''**චතූහි මහාභූතෙහි අබ්‍යාපිතභාවො''**ති. පරිච්ඡින්නවුත්තීනි හි භූතානීති.

173. අවයවවිනිමුත්තො සමුදායො නාම කොචි නත්ථීති පුරිමත්ථං අසම්භාවෙන්තො ''**ද්වෙ එව වා**''තිආදිනා සමුදායෙන විනා දුතියත්ථමාහ. **පච්චත්තං අත්තනි ජාතතන්ති** පාටිපුග්ගලිකතං.

පාටියෙක්කො කොට්ඨාසොති වා ලොමාදිඉතරකොට්ඨාසෙහි අසම්මිස්සො විසුං එකො පථවීකොට්ඨාසොති අත්ථො.

පයොගන්ති භාවනාපයොගං. **වීරියන්ති** භාවනානිප්ඵාදකං උස්සාහං. **ආයූහනන්ති** තාදිසං චෙතනං.

ධාතුපටික්කූලවණ්ණමනසිකාරානන්ති ධාතුමනසිකාරපටික්කූලමනසිකාරවණ්ණමනසිකාරානං. **අබ්යාපාරතායාති** ''අහමෙතං නිප්ඵාදෙමි, මම එසා නිප්ඵාදනා''ති චෙතනාරහිතතාය. **කරොන්තීති** ආභොගපච්චවෙක්ඛණානි උප්පාදෙන්ති.

ලක්ඛණවසෙනාති සභාවවසෙන. සො පන යස්මා පථවීධාතුයා කක්ඛළඛරතා හොතීති ආහ ''**කක්ඛළං ඛරිගතන්තිආදිවචනං සන්ධාය වුත්ත**''න්ති.

වෙකන්තකං නාම සබ්බලොහච්ඡෙදනසමත්ථං ලොහං. තථා හි තං විකන්තති ඡින්දතීති විකන්තං, විකන්තමෙව වෙකන්තකන්ති වුච්චති. **ලොහසදිසන්ති** ලොහාකාරං ලොහමලං විය ඝනසහිතං හුත්වා තිට්ඨති. තාපෙත්වා තාළිතං පන ඡින්නං ඡින්නං හුත්වා විසරති, මුදු මට්ඨං කම්මනියං වා න හොති, තෙන ''**ලොහවිජාතී**''ති වුච්චතීති. **තිපුතම්බාදීහීති** තිපුතම්බෙ මිස්සෙත්වා කතං **කංසලොහං**, සීසතම්බෙ මිස්සෙත්වා කතං **වට්ටලොහං**, ජසදතම්බෙ මිස්සෙත්වා කතං **ආරකූටං**. යං පන කෙවලං ජසදධාතුවිනිග්ගතං, යං ''පිත්තල''න්තිපි වදන්ති, තං ඉධ නාධිප්පෙතං, යථාවුත්තමිස්සකමෙව පන ගහෙත්වා ''**කිත්තිම**''න්ති වුත්තං.

නිදස්සනමත්තන්ති මුත්තානං ජාතිතො අනෙකභෙදත්තා වුත්තං. තථා හි හත්ථිකුම්භං වරාහදාඨං භුජඞ්ගසීසං වලාහකූටං වෙණුපබ්බං මච්ඡසිරො සඞ්ඛො සිප්පීති අට්ඨ මුත්තායොනියො. තත්ථ **හත්ථිකුම්භජා** පීතවණ්ණා පභාහීනා. **වරාහදාඨජා** වරාහදාඨවණ්ණාව. **භුජඞ්ගසීසජා** නීලාදිවණ්ණා සුවිසුද්ධා, වට්ටලා ච. **වලාහකජා** භාසුරා දුබ්බිභාගරූපා රත්තිභාගෙ අන්ධකාරං විධමන්තා තිට්ඨන්ති, දෙවූපභොගා එව හොන්ති. **වෙණුපබ්බජා**

කාරඵලසමානවණ්ණා, න භාසුරා, තෙ ච වෙළවො අමනුස්සගොචරෙ එව පදෙසෙ ජායන්ති. **මච්ඡසීසජා** පාචීනපිට්ඨිසමානවණ්ණා, වට්ටලා, ලසවො ච හොන්ති පභාවිහීනා, තෙ ච මච්ඡා සමුද්දමජ්ඣෙයෙව ජායන්ති. **සඞ්ඛජා** සඞ්ඛොරච්ඡවිවණ්ණා, කොලප්පමාණාපි හොන්ති පභාවිහීනාව. **සිප්පිජා** පන පභාවිසෙසයුත්තාව හොන්ති නානාසණ්ඨානා. එවං ජාතිතො අට්ඨවිධාසු මුත්තාසු යා මච්ඡසඞ්ඛසිප්පිජා, තා සාමුද්දිකා. භුජඞ්ගජාපි කාචි සාමුද්දිකාති වදන්ති, ඉතරා අසාමුද්දිකා. තෙන වුත්තං ''**සාමුද්දිකමුත්තාති නිදස්සනමත්තමෙතං, සබ්බාපි පන මුත්තා මුත්තා එවා**''ති. බහුලතො වා අට්ඨකථායං එතං වුත්තං ''මුත්තාති සාමුද්දිකමුත්තා''ති. බහුලඤ්හි ලොකෙ සාමුද්දිකාව මුත්තා දිස්සන්ති. තත්ථාපි සිප්පිජාව, ඉතරා කදාචි කාචීති.

174. **ඉධ නත්ථී** නියමො කෙවලං ද්රවභාවස්සෙව අධිප්පෙතත්තා.

175. **නිසිතභාවෙනාති** සන්තාපනාදිවසප්පවත්තෙන තික්ඛිණභාවෙන. උස්මාකාරඤ්හි නිසානං ඉධ නිසිතභාවො. **පාකතිකොති** සාභාවිකො කායුස්මාති අධිප්පෙතො. **සදාති** සබ්බකාලං යාව ජීවිතින්ද්රියං පවත්තති. **පෙතග්ගි** නිජ්ඣාමතණ්හිකපෙතග්ගි. **ඉධාති** බාහිරතෙජොධාතුකථායං.

176. **වායනං** බීජනං, තං පන ථාමසා පවත්තීති ආහ ''**සවෙගගමනවසෙනා**''ති. **සමුදීරණං** අල්ලපරිසොසනං, භූතසඞ්ඝාතස්ස දෙසන්තරුප්පත්තිහෙතුභාවො වා.

177. භිත්තිච්ඡිද්දාදිවසෙන ලබ්භමානං අජටාකාසං නිස්සායෙව පරිච්ඡෙදාකාසස්ස පරිකම්මකරණන්ති ආහ ''**අජටාකාසස්ස ච කථිතත**''න්ති.

179. **සුඛදුක්ඛඵොට්ඨබ්බසමුට්ඨාපනපච්චයභාවෙනාති** ඉට්ඨානිට්ඨඵොට්ඨබ්බානං නිබ්බත්තකභූතෙන පච්චයභාවෙන. කස්ස පන සො පච්චයභාවොති ආහ ''**සරීරට්ඨකඋතුස්සා**''ති. **පච්චයභාවෙනාති** ච හෙතුම්හි කරණවචනං. තෙන හි කාරණභූතෙන සුඛදුක්ඛඵොට්ඨබ්බානං යථාවුත්තසමත්ථතා හොතීති. ''**තථෙවා**''ති ඉමිනා ''යථාබලං සරීරෙකදෙසසකලසරීර''න්ති ඉදං අනුකඩ්ඪති. **එවන්ති** අත්තනො ඵලූපචාරසිද්ධෙන ඵරණප්පකාරෙන. **එතෙසන්ති** සුඛාදීනං. ''**ඔළාරිකප්පවත්ති එව වා ඵරණ**''න්ති ඉමිනා නිරුපචාරං එතෙසං ඵරණට්ඨං දස්සෙති.

උභයවතොති සුඛදුක්ඛවතො, සොමනස්සදොමනස්සවතො ච, එරණාඑරණට්ඨානවතො වා.

181. **එත්ථ වුත්තං සඞ්කප්පන්ති** එතස්මිං ‘‘සඞ්කප්පො කාමො’’තිආදිකෙ (මහානි. 1; චූළනි. අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 8) නිද්දෙසපදෙසෙ වුත්තං සඞ්කප්පං. තත්ථ හි කිලෙසකාමොව ‘‘සඞ්කප්පරාගො පුරිසස්ස කාමො’’තිආදීසු (අ. නි. 6.63; කථා. 513) විය. වත්ථුකාමස්ස තථා තථා සඞ්කප්පනතො පරිකප්පනතො ‘‘සඞ්කප්පො’’ති වුත්තො, න විතක්කොති අයමෙත්ථ අත්ථො වුත්තො. ටීකායං පන විතක්කවසෙන අත්ථං දස්සෙතුං ‘‘**සොපි හී**’’තිආදි වුත්තං. තත්රාපි පුරිමො එවත්ථො අධිප්පෙතොති චෙ, සම්පිණ්ඩනත්ථො **පි**-සද්දො නිරත්ථකො සියා, ‘‘කිලෙසසන්ථවසම්භවතො’’ති ච න වත්තබ්බං සියා, පරතො ච ‘‘බ්යාපාදවචනෙන බ්යාපාදවිතක්කං දස්සෙතී’’ති වක්ඛති. **කිලෙසකාමො විභත්තො** කිලෙසසම්පයුත්තතත්තාති අධිප්පායො. **කාමපටිබද්ධාති** එත්ථ **කාම**-සද්දෙන වත්ථුකාමාපි සඞ්ගහිතාති දට්ඨබ්බා.

182. **උභයත්ථ උප්පන්නොති** සත්තෙසු, සඞ්ඛාරෙසූති උභයත්ථ උප්පන්නො, සත්තාකාරො, සඞ්ඛාරාකාරොති වා ආරම්මණස්ස උභයාකාරග්ගහණවසෙන උප්පන්නො. කම්මපථවිසෙසො, කම්මපථවිනාසකො ච කම්මපථභෙදොති දස්සෙතුං ‘‘**අභිජ්ඣාසංයොගෙනා**’’තිආදි වුත්තං. තථා විහිංසාය විහිංසාවිතක්කං දස්සෙතීති යොජනා. **විහිංසායාති** ච විහිංසාවචනෙනාති අත්ථො. **යථාසම්භවං පාණාතිපාතාදිවසෙනාති** ආදි-සද්දෙන අදින්නාදානමුසාවාදපෙසුඤ්ඤඵරුසවාචාසම්ඵප්පලාපෙ සඞ්ගණ්හාති. **සබ්බ...පෙ.... සඞ්ගාහකෙහි** කාමනෙක්ඛම්මධාතූහි. **ද්වෙ ද්වෙති** බ්යාපාදවිහිංසාධාතුයො, අබ්යාපාදඅවිහිංසාධාතුයො ච. ‘‘**එත්ථාති පනා**’’තිආදිනා සංකිලෙසවොදානානං සඞ්කරභාවස්ස අනිට්ඨාපජ්ජනස්ස ච දස්සනෙන පුරිමංයෙව අත්ථං බ්යතිරෙකමුඛෙන සම්පාදෙති.

සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා

183. ආවෙණිකත්ථො අතිසයත්ථො ච විසෙසසද්දො හොතීති තදුභයං දස්සෙතුං ‘‘**පුග්ගලන්තරාසාධාරණං, නීලාදිසබ්බරූපසාධාරණඤ්චා**’’ති වුත්තං.

අසාධාරණකාරණෙනාපි හි නිද්දෙසො හොති යථා ''භෙරිසද්දො, යවඞ්කුරො''ති. අතිසයකාරණෙනපි යථා ''අතීතානාගතපච්චුප්පන්නානං කම්මසමාදානානං ඨානසො හෙතුසො විපාකං යථාභූතං පජානාතී''ති (කථා. 355; පටි. ම. 2.44). **ධාතුඅත්ථො එවාති** ''ධාතු''ඉති ඉමස්ස ධාතුසද්දස්සෙව අත්ථො. ධාතුවචනීයො හි අත්ථො උපසග්ගෙන ජොතීයති.

පුරිමෙන අසදිසො විධානධාරණත්ථානං පාකටො භෙදොති. **විසභාගලක්ඛණා** විසදිසසභාවා **අවයවා** භාගා, තෙසු.

යථාසම්භවන්ති කිරියාමනොධාතු උපනිස්සයකොටියා, විපාකමනොධාතු විපාකමනොවිඤ්ඤාණස්ස අනන්තරාදිනාපි, ඉතරස්ස සබ්බාපි උපනිස්සයකොටියාව. ධම්මධාතු පන වෙදනාදිකා සහජාතා සහජාතාදිනා, අසහජාතා අනන්තරාදිනා, උපනිස්සයෙන ආරම්මණාදිනා ච මනොවිඤ්ඤාණස්ස පච්චයොති එවං මනොධාතුධම්මධාතූනං මනොවිඤ්ඤාණස්ස හෙතුභාවො යථාසම්භවං යොජෙතබ්බො. ද්වාරභූතමනොපි සුත්තෙ ''මනොධාතූ''ති වුච්චතීති ආහ ''**ද්වාරභූතමනොවසෙන වා**''ති. තස්සා මනොධාතුයා මනොවිඤ්ඤාණස්ස හෙතුභාවො යථාසම්භවං යොජෙතබ්බොති සම්බන්ධො.

පුරිමනයෙනාති විසෙසනං දුතියනයස්ස හීනත්තිකවසෙනෙව විභත්තත්තා. නානාධාතූනඤ්ච චක්ඛුධාතුආදීනන්ති සම්බන්ධො.

න හි ද්වෙ මනොවිඤ්ඤාණධාතුයො සන්ති අට්ඨාරසධාතුවිභාගදස්සනෙති අධිප්පායො. ඛන්ධායතනධාතින්ද්රියානංයෙව වසෙන සඞ්ඛෙපාදිවිභාගදස්සනං තෙසං බහුලං පරිඤ්ඤෙය්‍යධම්මසඞ්ගණ්හනතො. සච්චදෙසනා පන අතිසංඛිත්තභාවතොයෙවෙත්ථ බහිකතා.

නිජ්ජීවස්සාතිආදි විසෙසතො සත්තසුඤ්ඤතාදීපනත්ථා ධාතුදෙසනාති කත්වා වුත්තං. පුරිමනයො අඤ්ඤෙසම්පි කමවුත්තීනං ධාතූනං සම්භවතීති අධිප්පායෙන වුත්තොති ''**මනොධාතුයෙව වා**''තිආදිනා දුතියනයො වුත්තො. තත්ථ **අවිජ්ජමානෙපි පුරෙචරානුචරභාවෙති** පුරෙචරානුචරාභිසන්ධියා අභාවෙපි කෙවලං අනන්තරපුබ්බකාලඅනන්තරාපරකාලතාය මනොධාතු පුරෙචරානුචරා විය දට්ඨබ්බාති වුත්තා.

''**අඤ්ඤං අග්ගහෙත්වා පවත්තිතුං අසමත්ථතායා**''ති එතෙන විඤ්ඤාණස්ස එකන්තසාරම්මණතාදස්සනෙන ''ආරම්මණෙන විනා සයමෙව නීලාදිආභාසං චිත්තං පවත්තතී''ති එවං පවත්තිතං විඤ්ඤාණවාදං පටිසෙධෙති.

184. **එකනානාසන්තානගතානන්ති** එකසන්තානගතානං අභින්නසන්තානගතානං ද්වාරානං, නානාසන්තානගතානං භින්නසන්තානගතානං ආරම්මණානන්ති යොජනා. **එකනානාජාතිකත්තාති** චක්ඛාදිඑකෙකජාතිකත්තා ද්වාරානං, නීලාදිඅනෙකජාතිකත්තා ආරම්මණානං.

චක්ඛාදි එකම්පි විඤ්ඤාණස්ස පච්චයො හොති, රූපාදි පන අනෙකමෙව සංහතන්ති ඉමස්ස වා අත්ථවිසෙසස්ස දස්සනත්ථං චක්ඛුරූපාදීසු වචනභෙදො කතො. කිං පන කාරණං චක්ඛාදි එකම්පි විඤ්ඤාණස්ස පච්චයො හොති, රූපාදි පන අනෙකමෙවාති? පච්චයභාවවිසෙසතො. චක්ඛු හි චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස නිස්සයපුරෙජාතඉන්ද්‍රියවිප්පයුත්තපච්චයෙහි පච්චයො හොන්තං අත්ථිභාවෙනෙව හොති තස්මිං සති තස්ස භාවතො, අසති අභාවතො, යතො තං අත්ථිඅවිගතපච්චයෙහිස්ස පච්චයො හොතීති වුච්චතීති. තංනිස්සයතා චස්ස න එකදෙසෙන අල්ලීයනවසෙන ඉච්ඡිතබ්බා අරූපභාවතො, අථ ඛො ගරුරාජාදීසු සිස්සරාජපුරිසාදීනං විය තප්පටිබද්ධවුත්තිතාය. ඉතරෙ ච පච්චයා තෙන තෙන විසෙසෙන වෙදිතබ්බා. ස්වායං පච්චයභාවො න එකස්මිං න සම්භවතීති එකම්පි චක්ඛු චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස පච්චයො හොතීති දස්සෙතුං පාළියං ''චක්ඛුඤ්ච පටිච්චා''ති එකවචනනිද්දෙසො කතො.

රූපං පන යදිපි චක්ඛු විය පුරෙජාතඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙහි පච්චයො හොති පුරෙතරං උප්පන්නං හුත්වා විජ්ජමානක්ඛණෙයෙව උපකාරකත්තා, තථාපි අනෙකමෙව සංහතං හුත්වා පච්චයො හොති ආරම්මණභාවතො. යඤ්හි පච්චයධම්මං සභාවභූතං, පරිකප්පිතාකාරමත්තං වා විඤ්ඤාණං විභාවෙන්තං පවත්තති, තදඤ්ඤෙසඤ්ච සතිපි පච්චයභාවෙ සො තස්ස සාරම්මණසභාවතො යං කිඤ්චි අනාලම්බිත්වා පවත්තිතුං අසමත්ථස්ස ඔලුබ්භ පවත්තිකාරණතාය ආලම්බනීයතො ආරම්මණං නාම. තස්ස යස්මා යථා යථා සභාවූපලද්ධි විඤ්ඤාණස්ස ආරම්මණපච්චයලාභො, තස්මා චක්ඛුවිඤ්ඤාණං රූපං ආරබ්භ පවත්තමානං තස්ස සභාවං

විභාවෙන්තමෙව පවත්තති. සා චස්ස ඉන්ද්‍රියාධීනවුත්තිකස්ස ආරම්මණසභාවූපලද්ධි න එකද්විකලාපගතවණ්ණවසෙනෙව හොති, නාපි කතිපයකලාපවණ්ණවසෙන, අථ ඛො ආභොගානුරූපං ආපාථගතවණ්ණවසෙනාති අනෙකමෙව රූපං සංහච්චකාරිතාය විඤ්ඤාණස්ස පච්චයො හොතීති දස්සෙන්තො භගවා ‘‘රූපෙ චා’’ති බහුවචනෙන නිද්දිසි.

යං පන ‘‘රූපායතනං චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතුයා, තංසම්පයුත්තකානඤ්ච ධම්මානං ආරම්මණපච්චයෙන පච්චයො’’ති (පට්ඨා. 1.1.1) වුත්තං, තං කථන්ති? තම්පි යාදිසං රූපායතනං චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස ආරම්මණපච්චයො, තාදිසමෙව සන්ධාය වුත්තං. කීදිසං පන තන්ති? සමුදිතන්ති පාකටොයමත්ථො. එවඤ්ච කත්වා යදෙකෙ වදන්ති ‘‘ආයතනසල්ලක්ඛණවසෙන චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදයො සල්ලක්ඛණාරම්මණා, න දබ්බසල්ලක්ඛණවසෙනා’’ති, තං යුත්තමෙව හොති. න චෙත්ථ සමුදායාරම්මණතා ආසඞ්කිතබ්බා සමුදායාභොගස්සෙව අභාවතො, සමුදිතා පන වණ්ණධම්මා ආරම්මණපච්චයා හොන්ති. කථං පන පච්චෙකං අසමත්ථා සමුදිතා ආරම්මණා හොන්ති, න හි පච්චෙකං දට්ඨුං අසක්කොන්තා අන්ධා සමුදිතා පස්සන්තීති? නයිදමෙකන්තිකං විසුං අසමත්ථානං සිවිකාවහනාදීසු සමත්ථතාය දස්සනතො. කෙසාදීනඤ්ච යස්මිං ඨානෙ ඨිතානං පච්චෙකං වණ්ණං ගහෙතුං න සක්කා, තස්මිංයෙව ඨානෙ සමුදිතානං තං ගහෙතුං සක්කාති භිය්‍යොපි තෙසං සංහච්චකාරිතා පරිබ්‍යත්තා. එතෙන කිං චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස පරමාණුරූපං ආරම්මණං, උදාහු තංසමුදායොතිආදිකා චොදනා පටික්ඛිත්තා වෙදිතබ්බා. ‘‘සොතඤ්ච පටිච්ච සද්දෙ චා’’තිආදීසුපි අයමෙව නයො.

එවම්පි අත්ථො ලබ්භතීති ‘‘මනොධාතුයාපී’’ති **පි**-සද්දෙන න කෙවලං ජවනපරියොසානා මනොවිඤ්ඤාණධාතුයෙව සම්පිණ්ඩීයති, අථ ඛො තදාරම්මණභවඞ්ගසඞ්ඛාතාපි සම්පිණ්ඩීයතීති එවම්පි අත්ථො ලබ්භති, සම්භවතීති අත්ථො. **එවං සතීති** එවං අඤ්ඤමනොධාතුප්පවත්තියා ඔරං පවත්තචිත්තානං මනොවිඤ්ඤාණධාතුතාදස්සනෙ සති. සතිපි මනසො සම්භූතභාවෙ මනොධාතුයා මනොවිඤ්ඤාණධාතුභාවප්පසඞ්ගො න හොතියෙව තංසභාවස්සෙව මනොවිඤ්ඤාණධාතුභාවෙන නිද්දිට්ඨත්තා. ඉදානි තමෙවත්ථං ‘‘**පඤ්චවිඤ්ඤාණධාතුමනොධාතූ**’’තිආදිනා පාකටතරං කරොති.

තබ්බිධුරසභාවෙනාති පඤ්චවිඤ්ඤාණධාතූහි විසදිසසභාවෙන. **උප්පත්තිට්ඨානෙන** **වාති** මනොධාතුකිරියමනොවිඤ්ඤාණධාතුආදීහි පරිච්ඡින්නෙන උප්පජ්ජනට්ඨානෙන ච. ඉදානි එකත්තග්ගහණං විනාපි යථාවුත්තස්ස අත්ථස්ස සම්භවං දස්සෙතුං ''**අනුපනීතෙපී''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සාමඤ්ඤවසෙනාති** සදිසතාවසෙන. **තස්සාති** භවඞ්ගානන්තරං උප්පන්නචිත්තස්ස. **අමනොවිඤ්ඤාණධාතුභාවාසිද්ධිතොති** මනොධාතුභාවාසිද්ධිතො. න හි ''මනොවිඤ්ඤාණධාතුයාපි උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධසමනන්තරං උප්පජ්ජති චිත්තං...පෙ.... තජ්ජා මනොවිඤ්ඤාණධාතූ''ති ඉදං වචනං භවඞ්ගානන්තරං උප්පන්නචිත්තස්ස මනොධාතුභාවං සාධෙති. සිද්ධෙ හි මනොධාතුභාවෙ තං තස්ස නිවත්තකං සියාති අධිප්පායො. මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා පන උප්පන්නස්ස චිත්තස්ස මනොවිඤ්ඤාණධාතුභාවදීපකං වචනං තාදිසාය මනොධාතුයාපි මනොවිඤ්ඤාණධාතුභාවමෙව දීපෙය්‍යාති කථං තස්සා නිවත්තකං සියාති ආහ ''**න හි යං චොදීයති, තදෙව පරිහාරාය හොතී**''ති.

යදි එවං පඤ්චද්වාරාවජ්ජනස්ස මනොවිඤ්ඤාණධාතුභාවාපත්ති එවාති චොදනං මනසි කත්වා ආහ ''**මනොධාතුයාපී**''තිආදි. පඤ්චවිඤ්ඤාණෙහි මනොධාතූහි ච විසිට්ඨො සභාවො **පඤ්චවිඤ්ඤාණ...පෙ.... සභාවො**, තස්ස වසෙන. **චුතිපටිසන්ධිභවඞ්ගානන්ති** තදාරම්මණම්පි භවඞ්ගන්තොගධං කත්වා වුත්තං. **ජවනාවසානානීති** වා ජවනාරම්මණත්තා තදාරම්මණම්පි ගහිතං දට්ඨබ්බං. තෙනෙවාහ ''**ඡද්වාරිකචිත්තෙහි වා**''තිආදි.

විසුං කාතුං යුත්තන්ති ආවජ්ජනම්පි යදිපි රූපාදිවිසයං හොති, ජවනං විය ආරම්මණරසානුභවනං පන න හොතීති එදිසෙ ඨානෙ විසුං කාතබ්බමෙව. **මනො වාති** ච-සද්දො ''මනඤ්ච පටිච්චා''තිආදීසු විය න සම්පිණ්ඩනත්ථො, අථ ඛො බ්‍යතිරෙකත්ථො දට්ඨබ්බො.

අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පඤ්හපුච්ඡකවණ්ණනා

හෙට්ඨා **වුත්තනයත්තාති** ධම්මධාතුමනොවිඤ්ඤාණධාතූනං ''පඤ්චපණ්ණාස කාමාවචරධම්මෙ ආරබ්භ රජ්ජන්තස්සා''තිආදිනා (විභ. අට්ඨ. 150; 168) පරිත්තාරම්මණාදිභාවෙ දස්සියමානෙ ''චිත්තුප්පාදරූපවසෙන

තං තං සමුදායං එකෙකං ධම්මං කත්වා’’තිආදිනා (විභ. මූලටී. 150) තදත්ථස්ස ඛන්ධවිභඞ්ගවණ්ණනාදීසු වුත්තනයත්තා.

පඤ්හපුච්ඡකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ධාතුවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සච්චවිභඞ්ගො

1. සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා

උද්දෙසවණ්ණනා

189. **සච්චවිනිමුත්තං නත්ථි** පවත්තිනිවත්තිතදුභයහෙතුසන්දස්සනවසෙන පවත්තනතො. **සච්චෙසු කමතීති** සච්චෙසු විසයභූතෙසු පවත්තති. දෙසෙතබ්බත්ථවිසයා හි දෙසනාති. **එතෙසු කමතීති** එතෙසු අරියසච්චෙසු පරිඤ්ඤාදිකිච්චසාධනවසෙන පවත්තති. ''සීලසමාධිපඤ්ඤාසඞ්ඛාත''න්ති වුත්තං අත්ථසභාවං කමනකිරියාය කත්තුභාවෙන ගහිතන්ති පාකටතරං කත්වා දස්සෙතුං ''**කිං කමතී**''ති පුච්ඡති. **තබ්බොහාරෙනාති** තදුපචාරෙන. එතෙන නිප්පරියායෙන අත්ථසභාවං සාසනං, පරියායෙන වචනසභාවන්ති දස්සෙති.

තංසභාවාති දුක්ඛාදිසභාවා. **අමුසාසභාවාති** බාධනාදිභාවෙන භූතසභාවා. **අඤ්ඤාකාරරහිතාති** අබාධනාදිආකාරවිවිත්තා. **ද්විධාති** දුක්ඛදුක්ඛතාතන්නිමිත්තතාහි. රාගාදිකිලෙසපරිළාහො **කිලෙසදාහො**. සන්තානස්ස අවිප්ඵාරිකතාකරණං **පුග්ගලහිංසනං**. **අත්තනො එව තිබ්බිණ්ණභාවොති** සඞ්ඛතධම්මස්ස අත්තනො සභාවෙනෙව රුජාවහතික්ඛභාවො. **සරසෙනෙවාති** සභාවෙනෙව. සම්පිණ්ඩකස්ස සමුදයස්ස, කිලෙසසන්තාපරහිතස්ස මග්ගස්ස, අවිපරිණාමස්ස නිරොධස්ස දස්සනෙන යථාසඞ්ඛ්‍යං දුක්ඛස්ස සඞ්ඛතසන්තාපවිපරිණාමට්ඨා ආවි භවන්තීති ආහ ''**ඉතරෙ යථාක්කමං සමුදයමග්ගනිරොධදස්සනෙහි ආවිභවනාකාරා**''ති. **බ්‍යාපෙත්වාති** භවාදීසු නානාරම්මණෙසු ච විසටා හුත්වා. අනෙකත්ථත්තා ධාතූනං ''**ඌහනං රාසිකරණ**''න්ති වත්වා පුන තදත්ථං විවරති ''**දුක්ඛනිබ්බත්තන**''න්ති. එකවොකාරභවෙපි හි රාසිභූතමෙව දුක්ඛං නිබ්බත්තති අනෙකධම්මසමූහතො, පගෙව චතුපඤ්චවොකාරභවෙසු. එත්ථ ච බ්‍යාපනත්ථං ආකාරං, තස්ස ච ය-කාරාගමං කත්වා සම්පිණ්ඩනත්ථං **ආයූහනන්ති** පදං වෙදිතබ්බං. **නිදදාතීති** දුක්ඛස්ස එකන්තකාරණත්තා තං නිදස්සෙන්තං විය ජනෙතීති දස්සෙන්තො ''**ඉදං තං දුක්ඛ**''න්තිආදිමාහ. **දුක්ඛ...පෙ.... ආවි භවති** රොගදස්සනෙන විය රොගනිදානං. **සංයොග...පෙ.... දස්සනෙහීති** සංයොගට්ඨො විසංයොගසභාවස්ස නිරොධස්ස, පලිබොධට්ඨො නිය්‍යානසභාවස්ස මග්ගස්ස දස්සනෙන ආවි භවතීති අත්ථො. **තෙති** සංයොගපලිබොධට්ඨා.

එත්ථාති එතස්මිං ආරම්මණභූතෙ සති. සමුදයතො විවෙකො **විවෙකට්ඨො**. නිරොධො ච තණ්හාක්ඛයභාවතො සමුදයතො විවිත්තො, තස්මා අවිවෙකභූතස්ස සමුදයස්ස දස්සනෙන නිරොධස්ස විවෙකට්ඨො ආවි භවති, නිබ්බානාධිගමහෙතුභූතස්සාපි මග්ගස්ස සප්පච්චයතාය සඞ්ඛතභාවං පස්සතො අප්පච්චයස්ස නිරොධස්ස අසඞ්ඛතට්ඨො ආවි භවති, තථා මරණධම්මතාය දුක්ඛං විනස්සන්තං පස්සතො අමරණධම්මස්ස නිරොධස්ස අමතට්ඨො ආවි භවතීති ඉමමත්ථං දස්සෙති ''**විවෙකා**''තිආදිනා. **ඉතරෙ සමුදයනිරොධදුක්ඛදස්සනෙහීති** එත්ථ සමුදයදස්සනෙන ''නායං හෙතු නිබ්බානාධිගමාය, අයං පන හෙතූ''ති හෙතුට්ඨො ආවි භවති. තථා පරමගම්භීරස්ස නිපුණතරස්ස දුද්දසස්ස නිරොධස්ස දස්සනෙන දස්සනට්ඨො සුඛුමරූපදස්සනෙන චක්ඛුනො විය, දුක්ඛදස්සනෙන පන අනෙකරොගාතුරකපණජනදස්සනෙන ඉස්සරජනස්ස උළාරභාවො විය මග්ගස්ස ආධිපතෙය්‍යට්ඨො ආවි භවති.

තෙ පනෙතෙ හෙතුට්ඨාදිකෙ සරූපතො දස්සෙතුං ''**තත්ථ පලිබොධුපච්ඡෙදවසෙනා**''තිආදි වුත්තං. තත්ථ **පලිබොධුපච්ඡෙදවසෙනාති** සමුදයප්පහානවසෙන. ''**මග්ගාධිපතිනො ධම්මා''ති වචනතොති** යස්මා සතිපි ඣානාදීනං ආරම්මණාධිපතිභාවෙ ''ඣානාධිපතිනො ධම්මා''ති එවමාදි න වුත්තං, ''මග්ගාධිපතිනො ධම්මා'' ඉච්චෙව පන වුත්තං. තස්මා සාතිසයො මග්ගඞ්ගධම්මානං ආරම්මණාධිපතිභාවො. තෙනාහ ''**විසෙසතො වා ආරම්මණාධිපතිභූතා මග්ගඞ්ගධම්මා හොන්ති**''ති. **සො තෙසං ආකාරොති** යො මග්ගඞ්ගානං ගරුං කත්වා පච්චවෙක්ඛණවසෙන පවත්තධම්මානං ආරම්මණාධිපතිපච්චයතාසඞ්ඛාතො ආකාරො, සො මග්ගස්ස ආධිපතෙය්‍යට්ඨො. පුරිමො පන ආධිපතෙය්‍යට්ඨො සහජාතාධිපතිවසෙන වුත්තො. **අභිසමෙතබ්බට්ඨොති** යථාවුත්තපීළනාදිඅත්ථමෙව පටිවිජ්ඣිතබ්බතාය එකජ්ඣං කත්වා වදති. තෙන අභිසමයසද්දං කම්මත්ථං දස්සෙති. **අභිසමයස්සාති** ඤාණස්ස. **පවත්තිආකාරොති** පරිජානනාදිවිසෙසාකාරො. සො හි මග්ගක්ඛණෙ අසම්මොහතො සිද්ධො, පච්ඡා පච්චවෙක්ඛණාදිනා පාකටො හොති. ආකාරොපි ඤාණෙන අරණීයතො **අත්ථොති** වුච්චතීති කත්වා තතියනයො දස්සිතො. **පීළනාදිනා දස්සිතො** විසයවිභාගෙනපි විසයිවිභාගො හොති යථා ''රූපසඤ්ඤා, සද්දසඤ්ඤා''ති (සං. නි. 3.57).

කුච්ඡිතං ඛන්ති ගරහිතං හුත්වා අසාරං. ''**සමාගමො''**තිආදිනා අන්වයතො බ්‍යතිරෙකතො ච **සං**-සද්දස්ස සංයොගත්ථජොතකත්තමාහ. ''උප්පන්නං උදිත''න්තිආදීසු කෙවලස්ස **පන්න**-සද්දස්ස, **ඉත**-සද්දස්ස ච පයොගෙ උප්පත්තිඅත්ථස්ස අනුපලබ්භනතො, උ-සද්දස්ස ච පයොගෙ උපලබ්භනතො සො උප්පත්තිඅත්ථං දීපෙතීති ආහ ''**එවං උප්පන්නං උදිතන්ති එත්ථාපී''**ති. **විසුං පයුජ්ජමානාති** ආගම-ඉත-පදෙහි විනා පයුජ්ජමානා. **සධාතුකන්ති** අන්තොනීතෙන ධාතුනා සධාතුකං. තෙනෙව තෙ ''උපසග්ගා''ති ච වුත්තා.

දුක්ඛවිවෙකභාවන්ති දුක්ඛවිවිත්තතං. **නිවත්තියාති** නිබ්බානස්ස. **නිවත්තෙත්වාති** අනුප්පාදසද්දෙන විසෙසනවසෙන නිවත්තෙත්වා. නිරොධපච්චයතා නිරොධස්ස මග්ගස්ස ආරම්මණපච්චයතා. **පුග්ගලසච්ඡිකිරියාධම්මභාවෙහීති** පුග්ගලධම්මභාවෙන සච්ඡිකරණධම්මභාවෙන ච. **ඵලන්ති** අරියඵලං. **තස්සාති** නිට්ඨානභූතාය ඵලසඞ්ඛාතාය **දුක්ඛනිරොධප්පත්තියා** අභිසමයභූතාය දුක්ඛනිරොධප්පත්තියා පටිපදතා දට්ඨබ්බා.

පටිවිජ්ඣනකාලෙ නිප්පරියායෙන බුද්ධාදිසමඤ්ඤාති ආහ ''**පටිවිද්ධකාලෙ පවත්ත''**න්ති. **තතො එවාති** තෙන පකාසිතත්තා එව.

තන්නිමිත්තභාවොති ජාතිආදි විය අධිට්ඨානභාවෙන දුක්ඛස්ස කාරණභාවො, න සමුදයසච්චං විය පභවභාවෙන. උදයබ්බයපීළිතභාවො සඞ්ඛාරදුක්ඛතා. **පවත්තනමෙවාති** පවත්ති එව. **කිච්චං රසොති** රසස්ස කිච්චත්ථතං දස්සෙති. **පවත්තිනිවත්තීසූති** නිද්ධාරණෙ භුම්මං. **අවිකාරතා** විකාරාභාවො නිච්චතා.

මරීචිමායාඅත්තානන්ති මරීචියා මායාය අත්තනො ච **අරියඤාණස්සාති** අරියානං ඤාණස්ස. තෙන අරියානං මග්ගඤාණානුසාරෙන පවත්තනකඤාණම්පි සඞ්ගහිතං හොති. තෙනාහ ''**අවිතථගාහකස්සා''**තිආදි. **තෙසන්ති** පටිවෙධපච්චවෙක්ඛණඤාණානං. තත්ථ පටිවෙධඤාණස්ස පටිවිජ්ඣිතබ්බතා ගොචරභාවො, ඉතරස්ස ආරම්මණභාවො. පටිවිජ්ඣිතබ්බතා, ආරම්මණභාවො වා පටිවෙධඤාණස්ස ගොචරභාවො, ඉතරස්ස ආරම්මණභාවොව.

බාධකප්පභවභාවෙනාති බාධකස්ස උප්පාදකභාවෙන විසුං ගහිතත්තා න තණ්හා බාධකභාවෙන ගහිතා පවත්තිපවත්තිහෙතූනං අසඞ්කරවසෙන බොධනතො. එවඤ්ච කත්වා අභිධම්මභාජනීයෙපි අයමත්ථවණ්ණනා යුජ්ජතෙව. යදිපි එවං ''දුක්ඛමෙව බාධක''න්ති නියමානුපපත්ති, සමුදයභාවප්පසඞ්ගො වාති චොදනං සන්ධායාහ ''**ජාතිආදීනං විය වා**''තිආදි. බාධකත්තස්ස බාධකත්තෙ ච නියමොති ආහ ''**ද්විධාපි බාධකත්ථාවධාරණෙනා**''ති. යථා හි බාධකත්තස්ස දුක්ඛෙ නියතතා, එවං දුක්ඛස්ස ච බාධකත්තෙ නියතතාති. සුත්තන්තභාජනීයෙ තණ්හාය එව සමුදයභාවස්ස දස්සිතත්තා තණ්හාවසෙන නියමං දස්සෙන්තො ''**න තණ්හාය විනා**''තිආදිමාහ. සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා හෙසාති. ''**කුසලෙහි විනා**''තිආදිනා දුක්ඛහෙතුතාය තණ්හාය පධානභාවමාහ. තථා හි සා කම්මවිචිත්තතාය හෙතුභාවං ගච්ඡන්තී විසෙසෙන කම්මස්ස සහකාරිකාරණං හොතීති. **ද්විධාපි නියමෙනාති** මග්ගොව නිය්යානං, නිය්යානමෙව ච මග්ගොති ද්විප්පකාරෙන නියමෙන.

වචීසච්චං සච්චවාචා, තංසමුට්ඨාපිකා චෙතනා වාති ආහ ''**විරතිසච්චෙති මුසාවාදවිරතිය**''න්ති. කෙචි පන ''විරතිසච්චං සමාදානවිරතී''ති වදන්ති, තෙසම්පි න සමාදානමත්තං විරතිසච්චං, අථ ඛො සමාදානාවිසංවාදනං. තං පන පටිඤ්ඤාසච්චත්තා මුසාවාදවිරතියෙව හොති. තෙනාහ ''**න හි අඤ්ඤවිරතීසු සච්චසද්දො නිරුළ්හො**''ති. සතිපි දුක්ඛසමුදයාවබොධෙ යාවදෙව නිරොධමග්ගාධිගමත්ථා පඤ්ඤාභාවනාති පච්ඡිමද්වයස්සෙව සච්චත්ථං සාතිසයං, තදධිගමස්ස ච අවිවාදහෙතුකං සුත්තෙ විභාවිතං දස්සෙන්තො ''**තස්ස පනා**''තිආදිමාහ.

ඨානං නත්ථීති අත්තනො වාදපතිට්ඨාපනකාරණං නත්ථීති අත්ථො. අත්තභාවපටිලාභෙනෙව සත්තානං ජාතිආදීනං පත්ති සම්මුඛීභාවො ච ජායතීති ආහ ''**සම්පත්තතා, පච්චක්ඛතා ච පඨමතා**''ති. භගවතො දෙසනාක්කමෙනෙව වා පඨමාදිතා දට්ඨබ්බා.

පරිජනනාදීහීති පරිඤ්ඤාප්පහානසච්ඡිකිරියාභාවනාහි, නිස්සක්කවචනඤ්චෙතං අඤ්ඤසද්දපෙක්ඛාය. **ධම්මඤාණකිච්චන්ති** සභාවධම්මාවබොධකිච්චං. **පරිඤ්ඤෙය්‍යාදීනි එතප්පරමානෙවාති** ඉතො පරං නෙය්‍යං නත්ථීති දස්සෙති.

දුක්ඛාදීනං අරියසච්චභාවස්ස අනුරූපං යුත්තං, ආචරියපරම්පරාගතං වා සවනං **අනුස්සවො.** සුතානුසාරෙන, අඤ්ඤථා වා කක්ඛළඵුසනාදිඅනිච්චාදිසභාවසාමඤ්ඤාකාරපරිග්ගණ්හනං **ආකාරපරිවිතක්කො.** යථාවිතක්කිතාකාරස්ස දිට්ඨිසඞ්ඛාතාය දස්සනභූතාය පඤ්ඤාය නිජ්ඣානක්ඛමනං රොචනං **දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්ති. ආදිච්චො විය පභාය නිරොධං ඵුසති** සච්ඡිකරොති කිලෙසන්ධකාරං විද්ධංසෙති. **චත්තාරිපි සච්චානි පස්සතී**ති වුත්තං ''යො, භික්ඛවෙ, දුක්ඛං පස්සතී''තිආදිනා.

කාලන්තරදස්සනන්ති නානාභිසමයං වදති. **එකදස්සිනොති** එකසච්චදස්සිනො. **න යොජෙතබ්බා සියා**ති යොජනායඤ්ච සබ්බදස්සනං දස්සනන්තරපරමන්ති දස්සනානුපරමො ආපජ්ජෙය්‍ය, සච්චානඤ්ච නානාභිසමයෙ දුක්ඛදස්සනාදීහි පඨමමග්ගාදිප්පහෙය්‍යානං සංයොජනත්තයාදීනං එකදෙසප්පහානං ආපජ්ජති. තථා ච සති එකදෙසසොතාපත්තිමග්ගට්ඨතා, තදනන්තරඤ්ච පත්තබ්බෙන ඵලෙන එකදෙසසොතාපන්නතා ච ආපජ්ජති, තස්මා න සච්චානං නානාභිසමයො යුත්තො. යථා ච නානාභිසමයො න යුත්තො, එවං ආරම්මණාභිසමයොපි. යදි හි ආරම්මණකරණෙන චතුසච්චාභිසමයො ඉච්ඡිතො, න මග්ගො සයමෙව අත්තානං ආරම්මණං කරොතීති අපරිපුණ්ණො සච්චාභිසමයො සියා. අඤ්ඤෙන මග්ගෙන මග්ගො ආලම්බීයතීති පරිපුණ්ණොවාති චෙ? එවං සති යෙන මග්ගෙන මග්ගො ආලම්බිතො, සොපි අඤ්ඤෙන, සොපි අඤ්ඤෙනාති අනවට්ඨානං සියා, තස්මා න ආරම්මණපටිවෙධතො චතුසච්චාභිසමයො යුත්තො, වුත්තනයෙනෙව පන යුත්තො. කිඤ්ච පරිච්ඡින්දිතබ්බං සමුච්ඡින්දිතබ්බඤ්ච ආලම්බිත්වා පරිච්ඡෙදසමුච්ඡෙදභාවනා මග්ගඤාණස්ස න යුත්තා තතො අනිස්සටභාවතො, සබ්බසඞ්ඛතවිනිස්සටං නිබ්බානමෙව පන ආරම්මණතා යුත්තා. **අහෙතුකදිට්ඨී අකිරියදිට්ඨිග්ගහණෙන ගහිතා** හෙතුබ්‍යාපාරොව පරමත්ථතො කිරියාති කත්වා.

පවත්තෙතීති සජ්ජති, පවත්තියා වා හෙතු හොති. **නිවත්තෙතීති** සංහරති පලයං ගමෙති, පලොකතාදිවසෙන වා මොක්ඛහෙතු හොති. **පධානතොති** පකතිතො, යං ''අබ්‍යත්ත''න්තිපි වුච්චති.

> ''කාලො කරොති භූතානි, කාලො සංහරතී පජා;
> කාලො සුත්තෙ ජාගරති, කාලො හි දුරතික්කමො''ති. –

එවංවාදා **කාලවාදිනො.** ''කණ්ටකස්ස තිඛිණතා, කපිට්ඨඵලාදීනං පරිමණ්ඩලතා, මිගපක්ඛිසරීසපාදීනං විචිත්තභාවොති එවමාදයො කෙන කාරිතා? සභාවෙනෙව සිද්ධා, එවං සබ්බම්පි, න එත්ථ කස්සචි කාමකාරො''ති එවංවාදා **සභාවවාදිනො.** ''ලොකො නියතො අච්ඡෙජ්ජසුත්තාවුතාභෙජ්ජමණිසදිසො, න එත්ථ කස්සචි පුරිසකාරො''ති එවංපවත්තවාදා **නියතිවාදිනො,** –

> ''යදිච්ඡාය පවත්තන්ති, යදිච්ඡාය නිවත්තරෙ;
> යදිච්ඡාය සුඛදුක්ඛං, තස්මා යදිච්ඡතී පජා''ති. –

එවංපවත්තවාදා යදිච්ඡාවාදිසඞ්ඛාතා **අධිච්චසමුප්පත්තිවාදිනො** ච එත්ථ සභාවවාදෙ එව අන්තොගධාති දට්ඨබ්බා. **අණූහි ලොකො පවත්තතීති** ආජීවකවාදං සන්ධායාහ. සො හි අකාරණපරිග්ගහො. කණාදවාදො පන ඉස්සරිච්ඡාවසෙන අණූනං සංයොගවියොගතො ලොකස්ස පවත්තිනිවත්තිං වදති. **පධානස්ස අප්පවත්තීති** මහතාදිභාවෙන අපරිණාමො, අනභිබ්යත්ති වා. ''අහමඤ්ඤො, පකති අඤ්ඤා''ති එවං පවත්තපකතිපුරිසන්තරජානනෙන අත්තසුඛදුක්ඛමොහෙසු අවිභාගග්ගහණෙ නිවත්තිතෙ කිර වුත්තනයෙන පධානං නප්පවත්තති, සො විමොක්ඛොති කාපිලා. **එවමාදීති ආදි**-සද්දෙන මහාබ්රහ්මුනො සමීපතා, සංයොගොති එවමාදීනම්පි සඞ්ගහො වෙදිතබ්බො.

එකත්තාති එකභාවතො එකොපි වුත්තො. **තයොති** කිච්චවිභාගෙන. **තානීති** සම්මාවාචාදිසීලානි. ඡන්දස්ස සද්දහනානුකූලාපි ඡන්දනවසෙන පවත්ති හොතීති සද්ධින්ද්රියසද්ධාබලෙහි සද්ධිං ඡන්දිද්ධිපාදො වුත්තො. තාදිසෙ කාලෙ උපෙක්ඛානිමිත්තානුබ්රූහනෙන උපකාරා සමාධිස්ස සමවාහිතාවසෙන තාදිසකිච්චාව උපෙක්ඛා වෙදිතබ්බා.

විඝාතකත්තාති සංහරණීයවසෙන විහන්තභාවතො.

අරියසච්චද්වයන්ති සමුදයමග්ගසච්චද්වයං. **තෙනෙවාති** යථාවුත්තදුක්ඛාදිසද්දානං පරිඤ්ඤෙය්යාදිවාචකත්තා එව. **ආදිපදසඞ්ගහොති** ''දුක්ඛං, න අරියසච්ච''න්ති ඉමිනා චතුක්කෙ ආදිපදෙ සඞ්ගහො. **තදපෙක්ඛන්ති** අරියසච්චසද්දාපෙක්ඛං දුක්ඛසද්දං. **චතුත්ථපදසඞ්ගහොති** ''නෙව දුක්ඛං, න අරියසච්ච''න්ති ඉමිනා පදෙන සඞ්ගහො. **අවසෙසකිලෙසාදයොති** තණ්හාවජ්ජකිලෙසා අවසෙසාකුසලා, සාසවානි

කුසලමූලානි, සාසවා ච කුසලධම්මා. තෙ හි අභිධම්මභාජනීයෙ සමුදයභාවෙන වුත්තා, න අරියසච්චභාවෙනාති ආහ ''**සමුදයො, න අරියසච්ච**''න්ති. **අඤ්ඤානි මග්ගඞ්ගානීති** ඵලසම්මාදිට්ඨිආදයො. **ඉමිනා නයෙනාති** එත්ථායං යොජනා – අත්ථි සමුදයො, න අරියසච්චං, අත්ථි අරියසච්චං, න සමුදයො, අත්ථි සමුදයො චෙව අරියසච්චඤ්ච, අත්ථි නෙව සමුදයො, න අරියසච්චං. තත්ථ පඨමපදං වුත්තත්ථං. නිරොධො අරියසච්චං, න සමුදයො, තණ්හා සමුදයො චෙව අරියසච්චඤ්ච, මග්ගසම්පයුත්තා ධම්මා සාමඤ්ඤඵලානි ච යස්ස පහානාය භගවති බ්‍රහ්මචරියං වුස්සති, තදභාවතො නෙව සමුදයො, න අරියසච්චං. ඉතරසච්චද්වයං අරියසච්චං තස්ස තස්ස පහාවකට්ඨෙන සියා සමුදයො, න පන යස්ස පහානාය භගවති බ්‍රහ්මචරියං වුස්සති තථත්ථෙන. ඉතරචතුක්කද්වයෙපි ආදිපදං වුත්තත්ථමෙව. සෙසෙසු සමුදයො අරියසච්චං, න නිරොධො, අසඞ්ඛතධාතු නිරොධො චෙව අරියසච්චඤ්ච, මග්ගසම්පයුත්තා ධම්මා, සාමඤ්ඤඵලානි ච යස්ස සච්ඡිකිරියාය භගවති බ්‍රහ්මචරියං වුස්සති තථත්ථෙන නෙව නිරොධො, න අරියසච්චං. ඉතරසච්චද්වයං අරියසච්චං, නිරොධධම්මතාය සියා නිරොධො, න පන යස්ස සච්ඡිකිරියාය භගවති බ්‍රහ්මචරියං වුස්සති තථත්ථෙන. තථා නිරොධො අරියසච්චං, න මග්ගො, අරියමග්ගො මග්ගො චෙව අරියසච්චඤ්ච, මග්ගසම්පයුත්තා ධම්මා, සාමඤ්ඤඵලානි ච යස්ස භාවනාය භගවති බ්‍රහ්මචරියං වුස්සති තථත්ථෙන නෙව මග්ගො, න අරියසච්චං. ඉතරසච්චද්වයං සියා මග්ගො උපපත්තිමග්ගභාවතො, න පන යස්ස භාවනාය භගවති බ්‍රහ්මචරියං වුස්සති තථත්ථෙන.

සන්තන්ති සමානං. **එවං ඉතරෙසුපීති** කාතබ්බාපි කිරියා කාරකරහිතා කෙවලං අත්තනො පච්චයෙහි තාය පවත්තමානාය පච්චයසාමග්ගී කිරියං කරොතීති වොහාරමත්තං හොති. නිබ්බුතිගමකෙසුපි එසෙව නයො.

සාසවතා අසුභතා කිලෙසාසුචිපග්ඝරණතො. **දුක්ඛාදීනන්ති** දුක්ඛසමුදයමග්ගානං. **සමුදයාදිභාවොති** දුක්ඛස්ස සමුදයමග්ගභාවො, සමුදයස්ස මග්ගදුක්ඛභාවො, මග්ගස්ස දුක්ඛසමුදයභාවො ච, න පන නිරොධභාවො දුක්ඛාදීනන්ති සම්බන්ධො. **අඤ්ඤමඤ්ඤසමඞ්ගිතාති** දුක්ඛාදීනං ඉතරීතරසභාවයොගො. **තණ්හායාති** ආධාරෙ භුම්මං. **පුනබ්භවස්සාති** පුනභවසඞ්ඛාතස්ස ආයතිදුක්ඛස්ස. **පකතිවාදීනන්ති** කාපිලානං. **විකාරාති** මහතාදයො බ්‍යත්තා. **විභාවතොති** අභිබ්‍යත්තිතො,

පරිණාමතො වා පුබ්බෙ. **පටිප්පලීනා** වාති පච්ඡා පකතියං පලයං ගතා වෙසම්මං මුඤ්චිත්වා සත්තාදිසමභාවෙන අන්තො සමොරුද්ධා. තෙනාහ ''**පකතිභාවෙනෙව තිට්ඨන්තී**''ති. **පකතිභාවෙනෙවා**ති අබ්‍යත්තභාවෙනෙව. **සමුදයභාවෙනා**ති තණ්හාසඞ්ඛාතපභවභාවෙන. අඤ්ඤථා තංසම්පයුත්තඅවිජ්ජාදීනම්පි සමුදයභාවො ලබ්භතෙවාති. **අවිභත්තෙහී**ති වෙසම්මවිරහෙන පකතිභාවං ගතෙහි. ''**විකාරෙහී**''ති සාමඤ්ඤතො වුත්තෙ ''**මහන්තා**''තිආදිනා සරූපතො දස්සෙති. තත්ථ **මහන්තො**ති මහාබුද්ධි. තඤ්හි කාපිලා ''මහාඅජ්ඣාසයො''ති ච වොහරන්ති. රූපතම්මත්තාදයො පඤ්ච තම්මත්තා, අහංකාරො චාති ඡ **අවිසෙසා**. චක්ඛු සොතං ඝානං ජිව්හා කායො වාචා පාණි පාදො පායු උපත්ථං මනොති එකාදසින්ද්‍රියානි. පථවී ආපො තෙජො වායො ආකාසන්ති පඤ්ච **භූතවිසෙසා**, තෙහි. ''**පකතිභාවෙනෙව ඨිතෙහී**''ති ඉමිනා ''අවිභත්තෙහී''ති පදස්ස අත්ථං වදති. **සගබ්භා**ති සබීජා අසුඤ්ඤතා. **තන්තූසූ**ති සුත්තෙසු සමවායිකාරණභූතෙසු. තථා **කපාලෙසු**. තිවිධඤ්හි තෙ කාරණං වදන්ති උපාදානකාරණං නිමිත්තකාරණං සමවායිකාරණන්ති. තත්ථ තුරිවෙමසලාකාදයො **උපාදානකාරණං**. තන්තවායො **නිමිත්තකාරණං**. තන්තවො **සමවායිකාරණ**න්ති. **ද්වීසු අණූසූ**ති පථවීභූතෙසු වා ආපොතෙජොවායොභූතෙසු වා ද්වීසු පරමාණූසු. **ඉධබුද්ධිවොහාරජනකො**ති ''ඉධ තන්තූසු පටො, ඉධ කපාලෙසු ඝටො, ඉධ බීරණෙසු ඝටො''තිආදිනා නයෙන හෙතුඵලානං සම්බන්ධභූතෙන සත්තානං ඉධබුද්ධිවොහාරා ජායන්ති. සො ගොවිසාණානං විය අවිසුං සහසිද්ධානං සම්බන්ධො **සමවායො**. ඛාණුසෙනානං විය පන විසුංසිද්ධානං සම්බන්ධො **සංයොගො**. තීසු අණූසු තිඅණුකං ඵලං සමවෙතං එකීභූතමිව සම්බන්ධන්ති යොජනා. ''සමවෙත''න්ති එතස්ස ''එකීභූතමිව සම්බන්ධ''න්ති ඉදං අත්ථවිවරණං. **මහාපරිමාණ**න්ති මහන්තපරිමාණං මහාපථවීආදිකං එකං ඵලං, යං තෙ ''කාරියං ද්‍රබ්‍ය''න්ති වදන්ති. යෙහි කාරණෙහි ආරද්ධං කාරියද්‍රබ්‍යං, තදන්තොගධානි එව තානි කාරණානි මඤ්ඤන්තීති ආහ ''**අත්තනො අන්තොගධෙහි කාරණෙහී**''ති. සති සමවායෙ හෙතුම්හි ඵලං සමවෙතන්ති ඵලෙ හෙතු සියා, තං නත්ථීති දස්සෙන්තො ආහ ''**සමවායාභාවා ඵලෙ හෙතු නත්ථීති හෙතුසුඤ්ඤං ඵල**''න්ති.

ආහාරභෙදෙති කබළීකාරාදිආහාරවිසෙසෙ. **තප්පච්චයධම්මභෙදෙ**ති අජ්ඣොහරණීයවත්ථුසළායතනඅවිජ්ජාඅභිසඞ්ඛාරසඞ්ඛාතෙ තෙසං පච්චයභූතධම්මවිසෙසෙ,

ඔජට්ඨමකරූපවෙදනාපටිසන්ධිවිඤ්ඤාණනාමරූපසඞ්ඛාතෙ වා තන්නිබ්බත්තධම්මවිසෙසෙ, තෙ පච්චයා එතෙසං ධම්මවිසෙසානන්ති **තප්පච්චයධම්මභෙදා.** රූපාදිආරම්මණවසෙන වාති යොජනා. **යානද්වයවසෙනාති** සමථවිපස්සනායානද්වයවසෙන. කිඤ්චාපි මග්ගක්ඛණෙ සමථවිපස්සනා යුගනද්ධාව, යථා පන සුඤ්ඤතාදිසමඤ්ඤා, එවං සමථවිපස්සනාසමඤ්ඤාපි ආගමනතො මග්ගස්ස සියුන්ති ආහ ''**ආගමනවසෙන වුත්තො**''ති. යස්ස වා පඤ්ඤින්ද්රියං අධිකං, තස්ස මග්ගො විපස්සනා, ඉතරස්ස සමථොති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

සමාධිජාති සමාධානට්ඨොව. **තතො එවාති** සමාධිඅනුගුණකිරියත්තාව.

ආදාය ඌහිත්වාති ගහෙත්වා විය තක්කෙත්වා විතක්කෙත්වා. **ද්වින්නන්ති** සම්මාදිට්ඨිසම්මාසඞ්කප්පානං. **පුරිමකාලස්ස විය නිද්දෙසො** යථා ''එකං ඛන්ධං පටිච්ච තයො ඛන්ධා''ති, ''එකං මහාභූතං පටිච්ච තයො මහාභූතා''ති ච.

ඔගාහිතුන්ති ඤාණෙන පටිවිජ්ඣිතුං. ගහෙතුං අසක්කුණෙය්‍යතාය **සණ්හත්තං.** සුඛුමාය පඤ්ඤාය ගහෙතබ්බතාය **සුඛුමත්තං. ඉතීති** ඉමිනා කමෙනාති අයමත්ථොති අධිප්පායෙනාහ ''**ඉතිසද්දෙන විජානනක්කමං දස්සෙතී**''ති. **එවං පකාරෙහීති එවං**-සද්දෙන ජොතියමානො එව අත්ථො **පකාර**-සද්දෙන වුච්චතීති ''**එවං-සද්දෙන විජානනකාරණභූතෙ නයෙ දස්සෙතී**''ති වුත්තං. **ඉතීති** වා නිදස්සනත්ථො. තෙන වුත්තප්පභෙදෙ පච්චාමසනවසෙන නිදස්සෙති. **එවං**-සද්දො ඉදමත්ථො. තෙන **එවං පකාරෙහීති** ඉදංපකාරෙහි, ඊදිසෙහීති අත්ථො.

උද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

1. දුක්ඛසච්චනිද්දෙසො

ජාතිනිද්දෙසවණ්ණනා

190. ''**ජාතිආදිනිද්දෙසෙ**''ති ඉමිනා ''තත්ථා''ති පදස්ස අත්ථං වදති. **දුක්ඛමාතිකාති** දුක්ඛදුක්ඛාදීනං දුක්ඛවිසෙසානං උද්දෙසො. **පදද්වයෙති** ''පරියායදුක්ඛං, නිප්පරියායදුක්ඛ''න්ති එතස්මිං පදද්වයෙ.

දුක්ඛත්තායෙවාති නිප්පරියායදුක්ඛතං වදති. **සභාවෙන නාමං විසෙසෙතීති** අන්වත්ථසඤ්ඤතං දස්සෙති. **පුරිමෙන** සභාවදුක්ඛවාචකෙන **දුක්ඛසද්දෙන**. සො හි විසෙසනං අවච්ඡෙදකභාවතො පච්ඡිමං සඞ්ඛාරදුක්ඛට්ඨං විසෙසෙති. සො හි නිවත්තෙතබ්බගහෙතබ්බසාධාරණත්තා අවච්ඡින්දිතබ්බො. **තෙනාති** විපරිණාමඅධිට්ඨානාදිපකාරවිසෙසෙන.

දෙසෙතබ්බස්ස අත්ථස්ස සඞ්ඛිපනං ඉධ සඞ්ඛෙපො, සො ච තබ්බිභාගානං සාධාරණභාවොති ආහ ''**සඞ්ඛෙපො සාමඤ්ඤ**''න්ති. **අන්තොකරිත්වාති** අන්තොගධෙ කත්වා, සඞ්ගහෙත්වා වා. **උභයථාපීති** සඞ්ඛෙපතොපි විත්ථාරතොපි. සාධාරණභාගානං විභජනං විභාගො, විත්ථාරොති ආහ ''**විත්ථාරො පන විසෙසො**''ති. **විසෙසන්තරනිවත්තකොති** විභාගන්තරාසඞ්ගාහකො.

191. **අපරත්ථාති** භුම්මවචනං සාමිඅත්ථෙ යථා ''සබ්බත්ථ පාදක''න්ති ආහ ''**සාමිඅත්ථෙපි හි අපරත්ථසද්දො සිජ්ඣතී**''ති. සිද්ධි පන ''ඉතරාහිපි දිස්සතී''ති ඉමිනා වෙදිතබ්බා. යස්මා ච එවං සද්දො සම්භවති, තස්මා පාළියං සාමිවසෙන වුත්තං අට්ඨකථායං භුම්මවසෙන දස්සිතන්ති දීපෙන්තො ''**තෙසං තෙසන්ති වා**''තිආදිමාහ. **අපරස්සාති** අපරස්ස සත්තස්ස. මනුස්සාදිභෙදො උපපත්තිභවො ගති, තබ්බිසෙසභූතා ඛත්තියාදිසාමඤ්ඤාධිට්ඨානා ඛන්ධා ජාතීති දස්සෙන්තො ''**පඤ්චගතිවසෙනා**''තිආදිමාහ.

තිණාකාරොති තිණවිකප්පො, තිණවිසෙසොති අත්ථො. **එවන්ති** නිදස්සනෙ. තෙන වුත්තප්පකාරං පඨමං විඤ්ඤාණපාතුභාවං පච්චාමසති. **තදුපාදායාති** තතො පට්ඨාය. **අරියභාවකරණත්තාති** අරියභාවකාරණත්තා. කරොතීති හි කරණං. අරියසදිසත්තා වා **අරියසීලං**. පුථුජ්ජනකල්යාණකානම්පි හි චතුපාරිසුද්ධිසීලං අරියසීලසදිසං. **ආකාරවිකාරාති** උප්පජ්ජනාදිආකාරවිකතියො. **සහුප්පාදකාති** උප්පාදසහිතා උප්පාදාවත්ථා ඛන්ධා. **ආයතනවසෙනාති** පරිපුණ්ණාපරිපුණ්ණායතනවසෙන. **යොනිවසෙනාති** අණ්ඩජාදියොනිවසෙන. **එකෙකෙනෙව පදෙනාති** යථා දුතියනයෙ ජාතිආදිපදෙසු ද්වීහි ද්වීහි පදෙහි පරිපුණ්ණාපරිපුණ්ණායතනයොනිවිභාගෙන සබ්බසත්තෙ පරියාදියිත්වා ජාති දස්සිතා, න එවමිධ. ඉධ පනෙතෙසු එකෙකෙනෙව පදෙන අවිභාගතො **සබ්බසත්තෙ පරියාදියිත්වා. උභයත්ථාති** පුරිමපච්ඡිමනයෙසු භාවනිද්දෙසොව

යුත්තො. අනභිහිතෙ විභත්තිවිධානං, නාභිහිතෙති. **පාකටා නිබ්බත්තීති** අභිබ්යත්තා නිබ්බත්ති.

ද්වින්නං ද්වින්නන්ති එකවොකාරභවෙ රූපායතනධම්මායතනවසෙන ද්වින්නං, චතුවොකාරභවෙ මනායතනධම්මායතනවසෙන ද්වින්නං. **සෙසෙති** පඤ්චවොකාරභවෙ. **පඤ්චන්නන්ති** චක්ඛුසොතමනොරූපධම්මායතනවසෙන පඤ්චන්නං. තානි හි රූපභවෙ පඤ්චවොකාරෙ උපපත්තික්ඛණෙ උප්පජ්ජන්ති. කාමධාතුයං පටිසන්ධික්ඛණෙ උප්පජ්ජමානානන්ති යොජනා. **විකලාවිකලින්ද්‍රියානන්ති** අපරිපුණ්ණපරිපුණ්ණායතනානං සත්තානං. ඉන්ද්‍රියවසෙනෙව හි ආයතනානං වෙකල්ලං ඉච්ඡිතබ්බං. තත්ථ විකලින්ද්‍රියස්ස සත්තන්නං නවන්නං දසන්නං පුනපි දසන්නං, ඉතරස්ස එකාදසන්නං ආයතනානං වසෙන සඞ්ගහො වෙදිතබ්බො. **සත්තන්නන්ති** කායමනොරූපගන්ධරසඵොට්ඨබ්බධම්මායතනවසෙන සත්තන්නං. ගබ්භසෙය්‍යකඤ්හි සන්ධායෙතං වුත්තං. **නවන්නන්ති** චක්ඛුසොතසද්දායතනවජ්ජානං නවන්නං. අන්ධබධිරවසෙන හිදං වුත්තං. **දසන්නන්ති** චක්ඛුසද්දවජ්ජානං. **පුන දසන්නන්ති** සොතසද්දවජ්ජානං. අන්ධවසෙන, බධිරවසෙන චෙතං ද්වයං වුත්තං. **එකාදසන්නන්ති** සද්දවජ්ජානං.

තංදුක්ඛභාවොති පරියායදුක්ඛභාවො. **තත්ථ නිබ්බත්තිනිවාරණෙනාති** උප්පලපදුමාදීසු උප්පත්තිපටික්ඛෙපෙන අභාවකථනෙන. **දුක්ඛුප්පත්තිකාරණෙති** දුක්ඛුප්පත්තියා හෙතුභූතෙ දුක්ඛුප්පත්තිට්ඨානෙ.

මරණනිද්දෙසවණ්ණනා

193. **ඛන්ධභෙදස්සාති** ඛන්ධවිනාසස්ස. **සොති** ඛන්ධභෙදො. **පබන්ධසමුච්ඡෙදොති** පබන්ධස්ස අච්චන්තසමුච්ඡෙදො. **තබ්භාවතොති** සම්මුතිමරණභාවතො. **තදෙකදෙසභාවතොති** තදවයවභාවතො. **තස්සෙව නාමන්ති අසම්මොහත්ථං වුත්තං** සබ්බස්සාපි එකකම්මනිබ්බත්තජීවිතින්ද්‍රියප්පබන්ධවිච්ඡෙදභාවතො. සම්මුතිමරණමෙව හි ජාතික්ඛයමරණං, තං පන ජාතික්ඛයමරණං උපක්කමමරණං, සරසමරණන්ති දුවිධං. තත්ථ සරසමරණම්පි ආයුක්ඛයමරණං, පුඤ්ඤක්ඛයමරණන්ති දුවිධං. එවමෙතෙසං තදෙකදෙසතා වෙදිතබ්බා. යඤ්චෙත්ථ උපක්කමමරණං, තං අකාලමරණං. සරසමරණං කාලමරණං.

මරණෙන සත්තා යථාලද්ධඅත්තභාවෙන වියුජ්ජන්තීති ආහ ''**සම්පත්තිභවක්ඛන්ධෙහි වියොජෙතී**''ති.

කාරණත්ථොති මූලත්ථො. මූලඤ්හි ''ආදී''ති වුච්චති ''කො චාදි කුසලානං ධම්මානං? සීලඤ්ච සුවිසුද්ධං, දිට්ඨි ච උජුකා''තිආදීසු (සං. නි. 5.369). තෙනාහ ''**සන්ධිබන්ධනච්ඡෙදමූලකන්ති අත්ථො**''ති.

ඵලකිරියාගබ්භා ඊදිසී හෙතුකිරියාති කත්වා වුත්තං ''**අන්තොගධා**''ති. බ්‍යසනස්ස හි ආපාදකෙහි ආපාදනං ආපාදෙතබ්බආපත්තියා සහෙව සිජ්ඣතීති.

සොකනිද්දෙසවණ්ණනා

194. සුඛං හිනොති පවත්තති එතෙනාති සුඛකාරණං **හිතං**. **භොගබ්‍යසනාදිපදත්ථවිසෙසන්ති** භොගබ්‍යසනං, සීලබ්‍යසනන්ති එවං භොගසීලපදානං වසෙන අත්ථවිසෙසං. **සමාසවිසෙසන්ති** ''රොගොයෙව බ්‍යසනං, දිට්ඨි එව බ්‍යසන''න්ති සමානාධිකරණවසෙන සමාසවිසෙසං. අන්නපානවත්ථයානාදි පරිභුඤ්ජිතබ්බතො **භොගොති** අධිප්පෙතො, සො ච ධම්මසමූහභාවෙන. **තබ්බිනාසාති** ඤාතිභොගබ්‍යසනානි වුත්තානීති තෙ විකාරභාවෙන පඤ්ඤාපෙතබ්බත්තා **පණ්ණත්තිමත්තා**. පරිනිප්ඵන්නං නාම ඛන්ධපඤ්චකං. අතංසභාවත්තා පණ්ණත්ති අපරිනිප්ඵන්නා, අනිප්ඵන්නා ච හොතීති වුත්තං ''**අපරිනිප්ඵන්නතං සන්ධාය අනිප්ඵන්නානීති ආහා**''ති. න හි පණ්ණත්ති කෙනචි නිප්ඵාදීයති. අඤ්ඤත්ථාපි අපරිනිප්ඵන්නෙ අනිප්ඵන්නවොහාරො ආගතොති දස්සෙතුං ''**අපරිනිප්ඵන්නතංයෙවා**''තිආදිමාහ. කාමඤ්චෙත්ථ අපරිනිප්ඵන්නං ''අනිප්ඵන්න''න්ති වුත්තං, ''නිප්ඵන්න''න්ති පන න පරිනිප්ඵන්නමෙව වුච්චති, නාපි සබ්බො සභාවධම්මොති දස්සෙන්තො ''**ඛන්ධවිභඞ්ගෙ චා**''තිආදිමාහ. නිප්ඵන්නතා වුත්තාති සම්බන්ධො. **අනිප්ඵන්නතා** සභාවධම්මත්තෙපි කෙනචි න නිප්ඵාදීයතීති කත්වා.

සඞ්කුචිතං චින්තනන්ති පීතිසොමනස්සපටිපක්ඛතො, දොසසම්පයොගතො ච ආරම්මණෙ අනභිරතිප්පවත්තිමාහ. අන්තො අත්තනො නිස්සයස්ස නිද්දහනවසෙන වා ඣානං චින්තනං **අන්තොනිජ්ඣානං**. සතිපි අනුසොචනභාවෙ අත්තනො කතාකතකුසලාකුසලවිසයො මනොවිලෙඛභූතො

විප්පටිසාරො **කුක්කුච්චං**, යථාවුත්තඅන්තොනිජ්ඣානං **සොකොති** උභින්නං විසෙසො වෙදිතබ්බො.

''**මනොද්වාරජවනක්ඛණෙ**''ති පරිබ්යත්තමන්තොනිජ්ඣානං සන්ධායාහ, ඉතරං පන පඤ්චද්වාරජවනෙසුපි ලබ්භතෙව. තෙනාහ ''**කායවිඤ්ඤාණාදී**''තිආදි. **දොමනස්සස්සාති** අසොචනාකාරස්ස දොමනස්සස්ස, සොචනාකාරස්සාපි වා නානාවීථිකස්ස. තම්පි හි දුක්ඛමෙවාති. **අඤ්ඤථාති** මනොද්වාරජවනෙ එව ගහිතෙ. **තත්ථාති** කායවත්ථුකමනොද්වාරිකෙසු.

පරිදෙවනිද්දෙසවණ්ණනා

195. **ආදෙවනසද්දං කත්වාති** ආදෙවිත්වා, විලපිත්වාති අත්ථො. **පුග්ගලස්ස සම්භමභාවොති** යස්ස සත්තස්ස උප්පජ්ජති, තස්ස අනවට්ඨානභාවො. සම්භමං වා අබ්භන්තරගතං තස්ස පච්චුපට්ඨාපෙති පාකටභාවකරණෙනාති **සම්භමපච්චුපට්ඨානො**.

මුට්ඨීහි පොථනාදීනි **මුට්ඨීපොථනාදීනි**.

යෙන දොමනස්සෙන. **පුබ්බෙ වුත්තදුක්ඛතොති** ''අත්තනො ඛන්ධං මුට්ඨීහි පොථෙතී''තිආදිනා වුත්තදුක්ඛතො. **තංනිදානන්ති** පරිදෙවනිදානං.

දුක්ඛදොමනස්සනිද්දෙසවණ්ණනා

196-7. කායදුක්ඛාභිභූතස්ස පතිකාරාභිලාසාය තාදිසදුක්ඛාවහපයොගකාලාදීසු කායිකදුක්ඛස්ස තදුපනිස්සයතා වෙදිතබ්බා. **එතෙන දුක්ඛෙනාති** අනාථතාහත්ථපාදච්ඡෙදනාදිදුක්ඛෙන.

උපායාසනිද්දෙසවණ්ණනා

198. දුක්ඛට්ඨානනිසජ්ජාදීනි **දුක්ඛට්ඨානාදීනි**. දොමනස්සස්ස වත්ථු හොති උපායාසොති සම්බන්ධො.

අප්පියසම්පයොගනිද්දෙසවණ්ණනා

199. අඤ්ඤසාපෙක්ඛසද්දො අසමත්ථසමාසොති තං දස්සෙති ''**යෙන සමාසො, න තස්සායං පටිසෙධකො අ-කාරො**''ති.

පච්ඡිමද්වයන්ති ''සමොධානං මිස්සීභාවො''ති ඉදං පදද්වයං. **තදත්ථවසෙනාති** සමොධානත්ථස්ස, මිස්සීභාවත්ථස්ස ච වසෙන සඞ්ඛාරෙසු ලබ්භති. ආගතෙහි ච තෙහි සඞ්ඛාරෙහි පුග්ගලස්ස සංයොගො හොතීති යොජනා.

තංගහණමත්තන්ති ආපාථගතාරම්මණග්ගහණමත්තං.

ඉච්ඡානිද්දෙසවණ්ණනා

201. **තං කාලන්ති** චුතිචිත්තනිරොධතො උද්ධං කාලං. ''**යම්පී**''ති යං-සද්දො කරණත්ථෙ පච්චත්තන්ති **යෙනපීති අත්ථො වුත්තො**. ''යං ඉච්ඡ''න්ති **යං**-සද්දො යදා ඉච්ඡාපෙක්ඛො, තදා ''න ලභතී''ති එත්ථ අලාභපධානාභාවතො ඉච්ඡා විසෙසීයතීති ආහ ''**අලාභවිසිට්ඨා ඉච්ඡා වුත්තා හොතී**''ති. ''ඉච්ඡං න ලභති ය''න්ති එවං කිරියාපරාමසනභූතො **යං**-සද්දො යදා ''න ලභතී''ති එතං අපෙක්ඛති, තත්ථ ගුණභූතා ඉච්ඡා, පධානභූතො අලාභොති ආහ ''**තදා ඉච්ඡාවිසිට්ඨො අලාභො වුත්තො හොතී**''ති.

හිරොත්තප්පරහිතා ඡින්නිකා, ධුත්තිකාති වුච්චන්තීති ආහ ''**ඡින්නභින්නගණෙනාති නිල්ලජ්ජෙන ධුත්තගණෙනා**''ති. **කප්පටිකා** සිබ්බිතපිලොතිකධාරිනො.

අලබ්භනෙය්‍යඉච්ඡන්ති අලබ්භනෙය්‍යවත්ථුස්මිං ඉච්ඡං.

උපාදානක්ඛන්ධනිද්දෙසවණ්ණනා

202. **තාදිසස්ස වත්ථුනො සබ්භාවාති** සාමඤ්ඤතො අනවසෙසග්ගහණං සන්ධායාහ.

අතිපාකටෙන අති විය පකාසෙන දුක්ඛෙනාති අත්ථො.

දුක්ඛසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සමුදයසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා

203. **මනො** **වියාති** **මනො-**සද්දස්ස විය. **ඉක-සද්දෙනාති** ''පොනොභවිකා''ති එත්ථ **ඉක**-සද්දෙන. **ගමියත්ථත්තාති** ඤාපිතත්ථත්තා. කරණසීලතා හි ඉධ සීලත්ථො, සො ච **ඉක**-සද්දෙන වුච්චතීති **කිරියාවාචකස්ස** කරණසද්දස්ස අදස්සනං අප්පයොගො. වුත්තත්ථානඤ්හි අප්පයොගො. සති පච්චයන්තරසමවායෙ පුනබ්භවස්ස දායිකා, තදභාවෙ අදායිකාති වුත්තාති ආහ ''**අදායිකාපි පුනබ්භවං දෙතිච්චෙවා**''ති තංසභාවානතිවත්තනතො. තෙනෙවාහ ''**සමානසභාවත්තා, තදානුභාවත්තා වා**''ති. තත්ථ **සභාවො** තණ්හායනං. **ආනුභාවො** පච්චයසමවායෙ ඵලනිප්ඵාදනසමත්ථතා. **ඉතරෙසූති** අවසිට්ඨකිලෙසාදීසු. පවත්තිවිපාකදායිනො කම්මස්ස සහායභූතා තණ්හා ''උපධිවෙපක්කා''ති අධිප්පෙතාති ආහ ''**උපධිම්හි යථානිබ්බත්තෙ**''තිආදි. **යථානිබ්බත්තෙති** අත්තනො පච්චයෙහි නිබ්බත්තපකාරෙ. **නන්දනං** සංඋප්පිලාවනං අභිතස්සනං. **රඤ්ජනං** වත්ථස්ස විය රඞ්ගජාතෙන චිත්තස්ස විපරිණාමනං, රමාපනං වා. **රාගසම්බන්ධෙනාති** රාගපදසම්බන්ධෙන ''**උප්පන්නස්සා**''ති පුල්ලිඞ්ගවසෙන වුත්තං. **රූපාරූපභවරාගො විසුං වක්ඛතීති** එත්ථ **වක්ඛති**-කිරියාපදං කම්මත්ථෙ වෙදිතබ්බං.

''**සවත්ථුකං චක්ඛු**''න්ති ඉමිනා සකලං චක්ඛුදසකමාහ, දුතියෙන සසම්භාරචක්ඛුං. **ඡිද්දන්ති** කණ්ණස්ස ඡිද්දපදෙසං. **කණ්ණබද්ධන්ති** කණ්ණපාළි. **වණ්ණසණ්ඨානතො** රත්තකම්බලපටලං විය, **කිච්චතො** මුදුසිනිද්ධමධුරරසදං මඤ්ඤන්ති. **සාමඤ්ඤෙන** **ගහිතාති** විසයෙන අවිසෙසෙත්වා ගහිතා. **විසයවිසිට්ඨාති** චක්ඛාදිවිසයවිසිට්ඨා. **එත්ථ උප්පජ්ජතීති** සමුදායාවයවෙහි විය සාමඤ්ඤවිසෙසෙහි න නානත්තවොහාරො න හොති යථා ''රුක්ඛො සිංසපා''ති. න හි සබ්බො රුක්ඛො සිංසපා. තස්මා කිරියාභෙදසබ්භාවතො ''සයානා භුඤ්ජන්ති සධනා''තිආදීසු විය ''උප්පජ්ජමානා''ති එත්ථ කිරියාය ලක්ඛණතා, ඉතරත්ථ ලක්ඛිතබ්බතා ච වුත්තා. **යදි උප්පජ්ජමානා හොතීති** අනිච්ඡිතත්තා සාසඞ්කං උප්පාදකිරියාය අත්ථිභාවමාහ. තෙන උප්පාදෙ සතීති අයමෙතස්ස අත්ථොති ''උප්පජ්ජමානා''ති එත්ථ උප්පාදො හෙතුභාවෙන වුත්තො, ඉතරො ච තස්ස ඵලභාවෙනාති ආහ ''**සො හි තෙන උපයොජිතො විය හොතී**''ති. **උප්පජ්ජමානාති** වා තණ්හාය තත්ථ උප්පජ්ජනසීලතා උප්පජ්ජනසභාවො, උප්පජ්ජනසමත්ථතා වා වුත්තා. තත්ථෙව චස්සා උප්පජ්ජනසීලතා

සක්කායතො අඤ්ඤස්මිං විසයෙ පවත්තියා අභාවතො, සමත්ථතා පච්චයසමවායෙන, අඤ්ඤථා අසමත්ථතා, යතො කදාචි න උප්පජ්ජති. **නිවිසමානා නිවිසතී**ති එත්ථාපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බොති.

සමුදයසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. නිරොධසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා

204. තණ්හාය විරජ්ජනං හලිද්දිරාගස්ස විය පලුජ්ජනන්ති කත්වා ආහ ''**ඛයගමනවසෙනා**''ති. විච්ඡින්නං නිරුජ්ඣනන්ති වුත්තං ''**අප්පවත්තිගමනවසෙනා**''ති. චජනං ඡඩ්ඩනං, හාපනං වාති ආහ ''**අනපෙක්ඛතාය චජනවසෙන, හානිවසෙන වා**''ති.

තදප්පවත්ති වියාති තස්සා තිත්තඅලාබුවල්ලියා අප්පවත්ති විය. අප්පවත්තිහෙතුභූතම්පි නිබ්බානං තණ්හාය අප්පවත්ති විය ගය්හතීති ආහ ''තදප්පවත්ති වියා''ති යථා ''රාගක්ඛයො''ති (සං. නි. 4.315, 330). **අප්පවත්තිභූත**න්ති තණ්හාය අප්පවත්තියා පත්තං, පත්තබ්බන්ති අත්ථො. නිබ්බානං ආගම්ම නිරුද්ධායපි තණ්හාය පියරූපසාතරූපෙසු නිරුද්ධාති වත්තබ්බතාදස්සනත්ථං වුත්තාති යොජනා. එත්ථ ච යස්මා මග්ගො, නිබ්බානඤ්ච තණ්හාය සමුච්ඡෙදසාධනං, තස්මා ''පුරිමා වා උපමා''තිආදිනා උපමාද්වයං උභයත්ථ යථාක්කමං යොජිතං, උභයට්ඨානියං පන උභයත්ථාපි ලබ්භතෙව.

නිරොධසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. මග්ගසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා

205. **තිත්ථියෙහි කප්පිතස්ස මග්ගස්ස** පකතිපුරිසන්තරඤාණාදිකස්ස. **අරියං ලභාපෙතී**ති අරියං සාමඤ්ඤඵලං ලභාපෙති.

තබ්බිපක්ඛවිරතිසභාවාති තස්සා සම්මාවාචාය විපක්ඛතො මිච්ඡාවාචාය විරතිසභාවා. **භෙදකරමිච්ඡාවාචා** පිසුණවාචා, සබ්බාපි වා මිච්ඡාවාචා විසංවාදනාදිවසෙන භෙදකරීති ආහ ''**භෙදකරමිච්ඡාවාචාපහානෙනා**''ති. විසංවාදනාදිකිච්චතාය හි ලූඛානං අපරිග්ගාහකානං මුසාවාදාදීනං පටිපක්ඛභූතා සිනිද්ධභාවෙන පරිග්ගාහකසභාවා සම්මාවාචා තප්පච්චයසුභාසිතසම්පටිග්ගාහකෙ ජනෙ, සම්පයුත්තධම්මෙ ච

පරිග්ගණ්හන්තී පවත්තතීති **පරිග්ගහලක්ඛණා**. තෙනාහ ''**ජනෙ, සම්පයුත්තෙ ච පරිග්ගණ්හනකිච්චවතී**''ති. **චීවරකම්මාදිකො** තාදිසො පයොගො. **කාතබ්බං** චීවරරජනාදිකං. **නිරවජ්ජසමුට්ඨාපනකිච්චවා**ති නිරවජ්ජස්ස කත්තබ්බස්ස, නිරවජ්ජාකාරෙන වා සමුට්ඨාපනකිච්චවා. **සම්පයුත්තධම්මෙ ච සමුට්ඨාපෙන්තො**ති එත්ථ සමුට්ඨාපනං මිච්ඡාකම්මන්තපටිපක්ඛභූතස්ස අත්තනො කිච්චස්ස අනුගුණභාවෙන සම්පයුත්තානං පවත්තනමෙව, උක්ඛිපනං වා නෙසං කායිකකිරියාය භාරුක්ඛිපනං විය. සම්පයුත්තධම්මානං, ආජීවස්සෙව වා විසොධනං **වොදාපනං**.

දිට්ඨෙකට්ඨාති දිට්ඨියා සහජපහානෙකට්ඨා, පඨමමග්ගසම්මාදිට්ඨිවසෙනෙව තං වෙදිතබ්බං. ''දිට්ඨෙකට්ඨඅවිජ්ජාදයො''තිපි පාඨො. එතස්මිං පක්ඛෙ චතුමග්ගසම්මාදිට්ඨියා සඞ්ගහො කතො හොති. උපරිමග්ගසම්මාදිට්ඨියා පන දිට්ඨිට්ඨානෙ තංතංමග්ගවජ්ඣො මානො ගහෙතබ්බො. සො හි ''අහ''න්ති පවත්තිආකාරතො දිට්ඨිට්ඨානියො. **පකාසෙතී**ති කිච්චපටිවෙධෙන පටිවිජ්ඣති. **තෙනෙව හි අඞ්ගෙනා**ති තෙනෙව සම්මාදිට්ඨිසඞ්ඛාතෙන මග්ගඞ්ගෙන. තථාපවත්තිතෙන කරණභූතෙන, තෙන වා කාරණෙන. අඞ්ග-සද්දො හි කාරණත්ථොපි හොතීති. **තත්ථා**ති මග්ගෙ, මග්ගචිත්තුප්පාදෙ වා.

ඉමස්සෙවාති අරියමග්ගපරියාපන්නස්සෙව. යදිපි විරමිතබ්බතො විරමන්තස්ස චෙතනාපි ලබ්භතෙව, විරතියා එව පන තදා පධානභාවොති ආහ ''**විරමණකාලෙ වා විරතියො**''ති. **සුභාසිතාදී**ති අසම්ඵප්පලාපාදි. ආදි-සද්දෙන අපිසුණාදි සඞ්ගහිතා. **භාසනාදී**ති එත්ථ පන කායසුචරිතාදි. **අමග්ගඞ්ගත්තා**ති අමග්ගසභාවත්තා. තමෙව චෙතනාය අමග්ගසභාවතං දස්සෙතුං ''**එකස්ස ඤාණස්සා**''තිආදි වුත්තං. තත්ථ සම්මාවාචාදිකිච්චත්තයං නාම මිච්ඡාවාචාදීනං තිණ්ණං පාපධම්මානං සමුච්ඡින්දනං, මග්ගචෙතනා ච තංසභාවා න හොතීති න තස්සා මග්ගක්ඛණෙ සම්මාවාචාදිභාවසිද්ධි. **තංසිද්ධියන්**ති කිච්චත්තයසිද්ධියං. යථා පනස්සා පුබ්බභාගෙ සුභාසිතවාචාදිභාවො, එවං මග්ගක්ඛණෙපි සියා. එවං සන්තෙ යථා තත්ථ එකස්ස සම්මාසඞ්කප්පස්ස තිකිච්චතා, සම්මාදිට්ඨිආදීනඤ්ච එකෙකානං චතුකිච්චතා, එවං එකා මග්ගචෙතනා සම්මාවාචාදිකිච්චත්තයස්ස සාධිකා භවෙය්‍ය, තථා ච සති මග්ගෙ සම්මාවාචාදීනි තීණි අඞ්ගානි න භවෙය්‍යුං, ඡළඞ්ගිකො ච අරියමග්ගො සියාති තයිදමාහ ''**එකාය චෙතනාය**''තිආදිනා. යස්මා පනෙතං නත්ථි, තස්මා

මග්ගපච්චයතාවචනතො ච න චෙතනාය මග්ගභාවොති මග්ගක්ඛණෙ විරතියොව සම්මාවාචාදයො.

බ්රූහනං සුඛං. **සන්තසුඛං** උපෙක්ඛා. සා හි ''උපෙක්ඛා පන සන්තත්තා, සුඛමිච්චෙව භාසිතා''ති (විසුද්ධි. 2.644; විභ. අට්ඨ. 232) වුත්තා. **විතක්කාදීනන්**ති තෙයෙව අභිනිරොපනාදයො පාකටපරියායෙන වුත්තා.

වචීසඞ්ඛාරභාවතො **වචීභෙදස්ස උපකාරකො විතක්කො.** ''**සාවජ්ජා...පෙ.... උපකාරකො එවා**''ති ඉමිනා වචීභෙදතං සමුට්ඨාපකචෙතනානං විය විරතියාපි විසෙසපච්චයො විතක්කොති දස්සෙති. **වචීභෙදනියාමිකා වාචා**ති වචීදුච්චරිතවිරතිමාහ. සා හි සම්මාවාචාභූතා මිච්ඡාවාචාසු සංයමිනී. තත්ථ යථා විසංවාදනාදිමිච්ඡාවාචතො අවිරතො මිච්ඡාකම්මන්තතොපි න විරමතෙව. යථාහ – ''එකං ධම්මං...පෙ.... අකාරිය''න්ති (ධ. ප. 176). තථා අවිසංවාදනාදිනා සම්මාවාචාය ඨිතො සම්මාකම්මන්තම්පි පූරෙතියෙවාති ආහ ''**වචීභෙද...පෙ.... උපකාරිකා**''ති. ධම්මානං පවත්තිනිට්ඨාභාවතො යථා ගතීති නිබ්බත්ති වුච්චති, එවං පවත්තිභාවතො රසලක්ඛණානිපීති ආහ ''**කිච්චාදිසභාවෙ වා**''ති.

අභිනන්දනන්ති තණ්හාදිවසෙන අභිනන්දනං.

වාචුග්ගතකරණං **උග්ගහො,** අත්ථපරිපුච්ඡනං **පරිපුච්ඡා**ති තදුභයං සවනාධීනන්ති ආහ ''**සවනඤාණෙ එව අවරොධං ගච්ඡන්තී**''ති. ඤාණෙන පරිච්ඡින්දිත්වා ගහණං **පරිග්ගණ්හනං.**

තස්සාති පයොගස්ස.

සොති කාමවිතක්කප්පවත්තියා කාරණභූතො සුභනිමිත්තෙ අයොනිසොමනසිකාරො. **තස්සා**ති කාමවිතක්කස්ස. ගතං ගමනං පවත්ති, තස්ස උපායොති **ගතමග්ගො.**

පහාතබ්බඑකත්තන්ති පහාතබ්බතාසාමඤ්ඤං.

මග්ගභාවෙන චතුබ්බිධම්පි එකත්තෙනාති සොතාපත්තිමග්ගාදිවසෙන චතුබ්බිධම්පි මග්ගභාවෙන එකත්තෙන සාමඤ්ඤතො ගහෙත්වා ''අස්සා''ති එකවචනෙන වුත්තන්ති අත්ථො. සබ්බස්ස මග්ගස්ස අඤ්ඤමඤ්ඤං සදිසතා,

තථා අසදිසතා ච එකච්චසදිසතා ච **ඣානඞ්ගවසෙන සබ්බසදිසසබ්බාසදිසඑකච්චසදිසතා**, සො එව විසෙසොති යොජෙතබ්බං. විපස්සනානියාමං ධුරං කත්වා ආහාති සම්බන්ධො. **ඉධ පනාති** ඉමිස්සා සම්මොහවිනොදනියං. **සම්මසි...පෙ.... නිවත්තනතොති** පඨමත්ථෙරවාදං වදන්තො තදජ්ඣාසයං පුරක්ඛත්වා වදතීති අධිප්පායෙන වුත්තං. ඉතරථා ඉතරවාදාපෙත්ථ දස්සිතා එවාති. **පාදකජ්ඣානනියාම**න්ති පාදකජ්ඣානනියාමං ධුරං කත්වා ආහාති යොජනා. ''විපස්සනා ...පෙ.... දට්ඨබ්බො''ති කස්මා වුත්තං. න හි තස්සා ඉධ පටික්ඛෙපතා අත්ථි. තථා හි වුත්තං ''කෙචි වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනා නියාමෙතීති වදන්තී''ති? නයිදමෙවං. **ඉධාපීති** ඉධ පාදකජ්ඣානනියාමෙපි විපස්සනානියාමො න පටික්ඛිත්තොති අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො. තෙනෙවාහ ''**සාධාරණත්තා**''ති. ''ඉධ පනා''ති ඉමිනාපි පඨමත්ථෙරවාදො සඞ්ගහිතොති වෙදිතබ්බො. යදි එවං කස්මා විපස්සනානියාමො විසුං ගහිතොති? වාදත්තයාවිධුරතාදස්සනත්ථං. **අඤ්ඤෙ චාචරියවාදාති** සම්මසිතජ්ඣානපුග්ගලජ්ඣාසයවාදා.

''**ආරුප්පෙ තිකචතුක්කජ්ඣානං...පෙ.... න ලොකිය**''න්ති ඉදං ථෙරවාදෙ ආගතං පොරාණට්ඨකථායං තන්තිං කත්වා ඨපිතන්ති **අට්ඨසාලිනියං** සඞ්ගහෙත්වා වුත්තන්ති ආහ ''**වුත්තං අට්ඨසාලිනියන්ති අධිප්පායො**''ති. **යෙසූති** පච්ඡිමජ්ඣානවජ්ජානි සන්ධාය වදති. තත්ථ හි අරූපුප්පත්තියං සංසයො, න ඉතරස්මිං. ''චතුක්කපඤ්චකජ්ඣාන''න්ති වුත්තෙ අවිසෙසතො සාසවානාසවං අපෙක්ඛීයති, නිවත්තෙතබ්බගහෙතබ්බසාධාරණවචනෙනෙත්ථ සාසවතො අවච්ඡින්දනත්ථං ''තඤ්ච ලොකුත්තර''න්ති වත්වා නිවත්තිතධම්මදස්සනත්ථං ''න ලොකිය''න්ති වුත්තන්ති දස්සෙන්තො ආහ ''**සමුදායඤ්ච...පෙ.... ආහා**''ති. ඉතරථා බ්යභිචාරාභාවතො ''ලොකුත්තර''න්ති විසෙසනං නිරත්ථකං සියා. **තයො මග්ගාති** දුතියමග්ගාදයො. **තජ්ඣානික**න්ති තිකචතුක්කජ්ඣානිකං සොතාපත්තිඵලාදිං. **අඤ්ඤඣානිකාපීති** තිකචතුක්කජ්ඣානතො අඤ්ඤඣානිකාපි චතුක්කජ්ඣානිකාපි මග්ගා උප්පජ්ජන්ති. **පි**-සද්දෙන තජ්ඣානිකාපි තිකචතුක්කජ්ඣානිකාති අත්ථො. යදි එවං චතුවොකාරභවෙපි පඤ්චවොකාරභවෙ විය මග්ගස්ස තිකචතුක්කජ්ඣානිකභාවෙ කෙනස්ස ඣානඞ්ගාදිනියාමොති ආහ ''**ඣානඞ්ගාදිනියාමිකා පුබ්බාභිසඞ්ඛාරසමාපත්තී**''ති. **පුබ්බාභිසඞ්ඛාරසමාපත්තීති** ච පාදකභූතා අත්තනා අතික්කන්තධම්මවිරාගභාවෙන විපස්සනාය පුබ්බාභිසඞ්ඛාරකාරී

අරූපසමාපත්ති, ඵලසමාපත්ති වා. තෙනාහ ''**පාදක**''න්ති. **න සම්මසිතබ්බාති** න සම්මසිතබ්බා සමාපත්ති ඣානඞ්ගාදිනියාමිකා සම්මසිතබ්බානං තිකචතුක්කජ්ඣානානං තත්ථ අනුප්පජ්ජනතො, ඉතරත්ථ ච විසෙසාභාවතො. **ඵලස්සපීති** චතුත්ථපඤ්චමජ්ඣානිකඵලස්සපි.

දුක්ඛඤාණාදීනන්ති දුක්ඛසමුදයඤාණානං. **තංතංකුසලාරම්මණාරම්මණත්තාති** කාමාවචරාදීසු යෙන යෙන කුසලෙන සද්ධිං නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පාදයො උප්පජ්ජන්ති, තස්ස තස්ස කුසලස්ස ආරම්මණං ආරම්මණං එතෙසන්ති තංතංකුසලාරම්මණාරම්මණා, තබ්භාවතො. **තංතංවිරමිතබ්බාදිආරම්මණත්තාති** විසංවාදනවත්ථුආදිආරම්මණත්තා. වීතික්කමිතබ්බතො එව හි විරතීති. ''**අඞ්ගාන**''න්ති ඉදං ''නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පාදීන''න්ති එත්ථාපි යොජෙතබ්බං අවයවෙන විනා සමුදායාභාවතො. **විසෙසපච්චයොති** භින්නසීලස්ස, අපරිසුද්ධසීලස්ස වා සම්මප්පධානාසම්භවතො සමාධානස්ස විය වායාමස්ස සීලං විසෙසපච්චයො. අයඤ්ච අත්ථො යදිපි පුරිමසිද්ධසීලවසෙන යුත්තො, සහජාතවසෙනාපි පන ලබ්භතෙවාති දස්සෙන්තො ''**සම්පයුත්තස්සාපී**''ති ආහ. සහජමෙව චෙත්ථ අධිප්පෙතන්ති ආහ ''**සම්පයුත්තස්සෙව වා**''තිආදි. සම්මොසො පමාදො, තප්පටිපක්ඛො **අසම්මොසො** අප්පමාදො, සො චිත්තස්ස ආරක්ඛාති ආහ ''**චෙතසො රක්ඛිතතා**''ති.

සීලක්ඛන්ධො චාති ච-සද්දෙන සමාධික්ඛන්ධො ච. ඛන්තිප්පධානත්තා සීලස්ස අදොසසාධනතා, නීවරණජෙට්ඨකස්ස කාමච්ඡන්දස්ස උජුවිපච්චනීකභාවතො සමාධිස්ස අලොභසාධනතා දට්ඨබ්බා. **සාසනන්ති** පටිවෙධසාසනං, ''සාසනබ්රහ්මචරිය''න්ති ච වදන්ති.

මග්ගසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා

206-214. ''පරිඤ්ඤෙය්‍යභාවරහිතෙ එකන්තපහාතබ්බෙ''ති කස්මා වුත්තං, නනු තණ්හායපි චක්ඛාදීනං විය තණ්හාවත්ථුතාවචනෙන පරිඤ්ඤෙය්‍යතා වුත්තා. යථාහ ''රූපතණ්හා ලොකෙ පියරූපං සාතරූපං, එත්ථෙසා තණ්හා උප්පජ්ජමානා උප්පජ්ජති, එත්ථ නිවිසමානා නිවිසතී''තිආදි

(දී. නි. 2.400; ම. නි. 1.133; විභ. 203). තප්පටිබද්ධසංකිලෙසප්පහානවසෙන සමතික්කමිතබ්බතා හි පරිඤ්ඤෙය්‍යතා. එකන්තපහාතබ්බතා ච න තණ්හාය එව, අථ ඛො අවසෙසානං සංකිලෙසධම්මානම්පි. තථා හි තෙසං සබ්බසො අච්චන්තප්පහායිකා දස්සනභාවනාති? සච්චමෙතං, තථාපි යථා ''දුක්ඛං අරියසච්චං පරිඤ්ඤෙය්‍ය''න්ති (සං. නි. 5.1099) තණ්හාවජ්ජෙ උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකෙ පරිඤ්ඤෙය්‍යභාවො නිරුළ්හො, න තථා තණ්හාය, තණ්හාය පන ''යායං තණ්හා පොනොභවිකා''තිආදිනා (විභ. 203; දී. නි. 2.400; ම. නි. 1.91, 460; සං. නි. 5.1081; මහාව. 14; පටි. ම. 1.34) සමුදයභාවො විය සාතිසයං පහාතබ්බභාවො නිරුළ්හොති දස්සෙතුං ''**පරිඤ්ඤෙය්‍යභාවරහිතෙ එකන්තප්පහාතබ්බෙ**''ති වුත්තං. යස්ස අසඞ්ගහිතො පදෙසො අත්ථි, සො **සප්පදෙසො**, එකදෙසොති අත්ථො. **තත්ථාති** අරියසච්චසද්දෙ. **සමුදයොති** සමුදයත්ථො. ''නිප්පදෙසතො සමුදයං දස්සෙතු''න්ති සමුදයස්සෙවෙත්ථ ගහණෙ කාරණං දස්සෙතුං ''**දුක්ඛනිරොධා පනා**''තිආදි වුත්තං. තත්ථ **දුක්ඛනිරොධාති** දුක්ඛං, නිරොධො ච. **අරියසච්චදෙසනායන්ති** අරියසච්චදෙසනායම්පි සච්චදෙසනායං විය. **ධම්මතොති** දෙසෙතබ්බධම්මතො නිප්පදෙසා එව. ''අවසෙසා ච කිලෙසා''තිආදිනා දෙසනාභෙදො එව හි තත්ථ විසෙසො. තෙනාහ ''**න හි තතො අඤ්ඤො**''තිආදි. **අපුබ්බො නත්ථීති** ධම්මතො අපුබ්බො නත්ථීති අත්ථො. **තස්සාති** සමුදයස්ස. **සබ්බත්ථ තීසුපි වාරෙසූති** අට්ඨඞ්ගිකපඤ්චඞ්ගිකසබ්බසඞ්ගාහිකභෙදෙසු මහාවාරෙසු, තදන්තොගධෙසු ච පඤ්චසු කොට්ඨාසෙසු. **අපුබ්බස්සාති** ''අවසෙසා ච කිලෙසා''තිආදිනා තණ්හාය අපුබ්බස්ස. අවසිට්ඨකිලෙසාදීනඤ්හි සමුදයතාවචනං ඉධ අපුබ්බදස්සනං. තස්ස යදිපි දුතියතතියවාරෙසු විසෙසො නත්ථි, පඤ්චසු පන කොට්ඨාසෙසු උපරූපරි අපුබ්බං දස්සිතන්ති කත්වා එවං වුත්තං. තඤ්හි සමුදයවිසෙසදස්සනං, ඉතරං පන මග්ගවිසෙසදස්සනං. තස්ස ච ධම්මතො අපුබ්බාභාවො දස්සිතොයෙව. යදි එවං දුතියාදිකොට්ඨාසෙසු, පඨමකොට්ඨාසෙපි වා කස්මා තණ්හා ගහිතාති ආහ ''**අපුබ්බසමුදයදස්සනත්ථායපි හී**''තිආදි. **කෙවලායාති** තදඤ්ඤකිලෙසාදිනිරපෙක්ඛාය. **දෙසනාවසෙන න වුත්තොති** න ධම්මවසෙනාති අධිප්පායො. තස්මා දුක්ඛාදීනි තත්ථ අරියසච්චදෙසනායං සප්පදෙසානි දස්සිතානි හොන්ති පරියායෙනාති දට්ඨබ්බං. අභිධම්මදෙසනා පන නිප්පරියායකථාති කත්වා අට්ඨකථායං ''නිප්පදෙසතො සමුදයං

දස්සෙතුං''ඉච්චෙව වුත්තං. **පච්චයසඞ්ඛාතන්ති** පච්චයාභිමතං පච්චයභූතං, පච්චයකොට්ඨාසං වා.

තෙසන්ති කුසලධම්මානං. **පච්චයානං පහානවසෙනාති** හෙතුනිරොධෙන ඵලනිරොධං දස්සෙති, තප්පටිබද්ධකිලෙසප්පහානෙන වා කුසලානං පහානං වුත්තං. යථා ''ධම්මාපි වො, භික්ඛවෙ, පහාතබ්බා''ති (ම. නි. 1.240). ඉති පරියායතො කුසලානං පහානං වුත්තං, න නිප්පරියායතො තදභාවතොති ආහ ''**න හි කුසලා පහාතබ්බා**''ති. යථා ච කුසලධම්මෙසු, අබ්යාකතධම්මෙසුපි එසෙව නයො. **නිරොධන්ති** අසඞ්ඛතධාතුං. **අප්පවත්තිභාවොති** යො නිරොධස්ස නිබ්බානස්ස තණ්හාදිඅප්පවත්තිහෙතුභාවො, තං පහානන්ති වුත්තන්ති අත්ථො.

කායකම්මාදිසුද්ධියාති පුබ්බභාගකායකම්මවචීකම්මආජීවසුද්ධියා දූරතරූපනිස්සයතං අරියමග්ගස්ස දස්සෙතීති සම්බන්ධො. **පඤ්චඞ්ගිකං...පෙ.... පවත්තතං දීපෙති**, න පන අරියමග්ගස්ස පඤ්චඞ්ගිකත්තාති අධිප්පායො. **ඤාපකනිදස්සනන්ති** ඤාපකභාවනිදස්සනං, එතෙන ''**වචනතො**''ති ඉදං හෙතුඅත්ථෙ නිස්සක්කවචනන්ති දස්සෙති. **වචනතොති** වා ඊදිසස්ස වචනස්ස සබ්භාවතො. පටිපදාය එකදෙසොපි **පටිපදා එවාති** අත්ථො. **නිද්දිට්ඨො ධම්මසඞ්ගාහකෙහි** සඞ්ගායනවසෙන.

ඣානෙහි දෙසනාපවෙසො ''ලොකුත්තරං ඣානං භාවෙතී''ති (ධ. ස. 277) ඣානසීසෙන දෙසනාව. තථා **භාවනාපවෙසො**. **පාළිගමනන්ති** පාළිපවත්ති පාඨදෙසනා. **යථාවිජ්ජමානධම්මවසෙනාති** තස්මිං චිත්තුප්පාදෙ ලබ්භමානවිතක්කාදිධම්මවසෙන.

අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පඤ්හපුච්ඡකවණ්ණනා

215. **තස්සාති** සුත්තන්තභාජනීයස්ස. **එවං පනාති** ''අපිචෙසා සම්මාදිට්ඨි නාම පුබ්බභාගෙ නානාක්ඛණා නානාරම්මණා''තිආදිප්පකාරෙන. **එවඤ්ච කත්වාති** ලොකුත්තරමග්ගස්සෙව මග්ගසච්චභාවස්ස අධිප්පෙතත්තා. **තෙනාති** තෙන කාරණෙන, අරියමග්ගස්සෙව උද්දිසිත්වා නිද්දිට්ඨත්තාති අත්ථො.

පඤ්හපුච්ඡකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සච්චවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ඉන්ද්‍රියවිභඞ්ගො

1. අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා

219. **චක්ඛුද්වාරභාවෙති** චක්ඛුද්වාරභාවහෙතු. **තංද්වාරිකෙහීති** තස්මිං ද්වාරෙ පවත්තනකෙහි චිත්තචෙතසිකෙහි. තෙ හි ‘‘තං ද්වාරං පවත්තිඔකාසභූතං එතෙසං අත්ථී’’ති තංද්වාරිකා. නනු ච තබ්බත්ථුකෙහිපි තං ඉන්දට්ඨං කාරෙති. තෙනාහ අට්ඨකථායං ‘‘තික්ඛෙ තික්ඛත්තා, මන්දෙ ච මන්දත්තා’’ති? සච්චං කාරෙති, තබ්බත්ථුකාපි පන ඉධ ‘‘තංද්වාරිකා’’ඉච්චෙව වුත්තා. අපරිච්චත්තද්වාරභාවංයෙව හි චක්ඛු නිස්සයට්ඨෙන ‘‘වත්ථූ’’ති වුච්චති. අථ වා තංද්වාරිකෙසු තස්ස ඉන්දට්ඨො පාකටොති ‘‘තංද්වාරිකෙහී’’ති වුත්තං. ඉන්දට්ඨො පරෙහි අනුවත්තනීයතා පරමිස්සරභාවොති දස්සෙන්තො ‘‘**තඤ්හි…පෙ…. අනුවත්තන්ති**’’ති ආහ. තත්ථ **තන්ති** චක්ඛුං. **තෙති** තංද්වාරිකෙ. කිරියානිට්ඨානවාචී ආවී-සද්දො ‘‘විජිතාවී’’තිආදීසු (දී. නි. 1.258; 2.33; 3.199) වියාති ආහ ‘‘**පරිනිට්ඨිතකිච්චජානන**’’න්ති.

‘‘ඡ ඉමානි, භික්ඛවෙ, ඉන්ද්‍රියානි. කතමානි ඡ? චක්ඛුන්ද්‍රියං…පෙ…. මනින්ද්‍රිය’’න්ති (සං. නි. 5.495-499) එවං කත්ථචි ඡපින්ද්‍රියානි ආගතානි, කස්මා පන සුත්තන්තෙ ඛන්ධාදයො විය ඉන්ද්‍රියානි එකජ්ඣං න වුත්තානි, අභිධම්මෙ ච වුත්තානීති ආහ ‘‘**තත්ථ සුත්තන්තෙ**’’තිආදි. **නිස්සරණූපායාදිභාවතොති** එත්ථ ලොකුත්තරෙසු මග්ගපරියාපන්නානි නිස්සරණං, ඉතරානි නිස්සරණඵලං, විවට්ටසන්නිස්සිතෙන නිබ්බත්තිතානි සද්ධින්ද්‍රියාදීනි නිස්සරණූපායො, ඉතරෙසු කානිචි පවත්තිභූතානි, කානිචි පවත්තිඋපායොති වෙදිතබ්බානි.

ඛීණාසවස්ස භාවභූතොති ඡළඞ්ගුපෙක්ඛා විය ඛීණාසවස්සෙව ධම්මභූතො.

ද්වෙ අත්ථාති ඉන්දලිඞ්ගඉන්දසිට්ඨට්ඨා. **අත්තනො පච්චයවසෙනාති** යථාසකං කම්මාදිපච්චයවසෙන. **තංසහිතසන්තානෙති** ඉත්ථින්ද්‍රියසහිතෙ, පුරිසින්ද්‍රියසහිතෙ ච සන්තානෙ. **අඤ්ඤාකාරෙනාති** ඉත්ථිආදිතො අඤ්ඤෙන ආකාරෙන. අනුවත්තනීයභාවො ඉත්ථිපුරිසින්ද්‍රියානං ආධිපච්චන්ති යොජනා. **ඉමස්මිඤ්චත්ථෙති** ආධිපච්චත්ථෙ.

තෙසන්ති අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියාදීනං තිණ්ණං. යා සුඛදුක්ඛින්ද්‍රියානං ඉට්ඨානිට්ඨාකාරසම්භොගරසතා වුත්තා, සා

ආරම්මණසභාවෙනෙව වෙදිතබ්බා, න එකච්චසොමනස්සින්ද්‍රියාදීනං විය පරිකප්පවසෙනාති දස්සෙන්තො ''**එත්ථ වා**''තිආදිමාහ.

යදිපි පුරිසින්ද්‍රියානන්තරං ජීවිතින්ද්‍රියං රූපකණ්ඩෙපි (ධ. ස. 584) දෙසිතං, තං පන රූපජීවිතින්ද්‍රියං, න ච තත්ථ මනින්ද්‍රියං වත්වා ඉත්ථිපුරිසින්ද්‍රියානි වුත්තානි. ඉධ පන අට්ඨකථායං ඉන්ද්‍රියානුක්කමො වුත්තො සබ්බාකාරෙන යමකදෙසනාය සංසන්දතීති දස්සෙන්තො ආහ ''**සො ඉන්ද්‍රියයමකදෙසනාය සමෙතී**''ති. **පුරිමපච්ඡිමානං අජ්ඣත්තිකබාහිරානන්ති** චක්ඛාදීනං පුරිමානං අජ්ඣත්තිකානං, ඉත්ථින්ද්‍රියාදීනං පච්ඡිමානං බාහිරානං. **තෙසං මජ්ඣෙ වුත්තං** උභයෙසං උපකාරකතාදීපනත්ථන්ති අධිප්පායො. තෙන එවම්පි දෙසනන්තරානුරොධෙන ජීවිතින්ද්‍රියස්ස අනුක්කමං වත්තුං වට්ටතීති දස්සෙති. කාමඤ්චෙත්ථ එවං වුත්තං, පරතො පන කිච්චවිනිච්ඡයෙ ඉධ පාළියං ආගතනියාමෙනෙව මනින්ද්‍රියානන්තරං ජීවිතින්ද්‍රියස්ස, තදනන්තරඤ්ච ඉත්ථිපුරිසින්ද්‍රියානං කිච්චවිනිච්ඡයං දස්සෙස්සති. **සබ්බං තං දුක්ඛං** සඞ්ඛාරදුක්ඛභාවෙන, යථාරහං වා දුක්ඛදුක්ඛතාදිභාවෙන. **දුවිධත්තභාවානුපාලකස්සාති** රූපාරූපවසෙන දුවිධස්ස අත්තභාවස්ස අනුපාලකස්ස. රූපාරූපවසෙන දුවිධම්පි හි ජීවිතින්ද්‍රියං ඉධ ගහිතං. ''**පවත්තී**''ති එතෙන සහජාතධම්මානං පවත්තනරසෙන ජීවිතින්ද්‍රියෙන වෙදයිතානං පවත්තෙතබ්බතං දීපෙති. ''**භාවනාමග්ගසම්පයුත්ත**''න්ති ඉමිනා ඵලභූතං අඤ්ඤින්ද්‍රියං නිවත්තෙති. භාවනාගහණඤ්චෙත්ථ සක්කා අවත්තුං. ''භාවෙතබ්බත්තා''ති වුත්තත්තා භාවනාභාවො පාකටොව. **දස්සනානන්තරාති** සමානජාතිභූමිකෙන අබ්යවහිතතං සන්ධායාහ, න අනන්තරපච්චයං.

තස්සාති ඉන්ද්‍රියපච්චයභාවස්ස. **අනඤ්ඤසාධාරණත්තාති** අඤ්ඤෙහි අනින්ද්‍රියෙහි අසාධාරණත්තා. එවං සාමත්ථියතො කිච්චවිසෙසං වවත්ථපෙත්වා පකරණතොපි තං දස්සෙති ''**ඉන්ද්‍රියකථාය ච පවත්තත්තා**''ති. **අඤ්ඤෙසන්ති** අඤ්ඤෙසං ඉන්ද්‍රියසභාවානම්පි සහජාතධම්මානං. යෙහි තෙ ඉන්දට්ඨං කාරෙන්ති, තෙසං වසවත්තාපනං නත්ථි, යථා මනින්ද්‍රියස්ස පුබ්බඞ්ගමසභාවාභාවතො සයඤ්ච තෙ අඤ්ඤදත්ථු මනින්ද්‍රියස්සෙව වසෙ වත්තන්ති. තෙනාහ ''**තංසම්පයුත්තානිපි හී**''තිආදි. යදි එවං කථං තෙසං ඉන්දට්ඨොති? ''සුඛනාදිලක්ඛණෙ සම්පයුත්තානං අත්තාකාරානුවිධාපනමත්ත''න්ති වුත්තොවායමත්ථො. ''**චෙතසිකත්තා**''ති ඉමිනා සම්පයුත්තධම්මානං චිත්තස්ස පධානතං දස්සෙති. තතො හි ''චෙතසිකා''ති වුච්චන්ති. **සබ්බත්ථාති** වසවත්තාපනං

සහජාතධම්මානුපාලනන්ති එවං යාව අමතාභිමුඛභාවපච්චයතා ච සම්පයුත්තානන්ති තංකිච්චනිද්දෙසෙ. ‘‘අනුප්පාදනෙ, අනුපත්ථම්භෙ ච සති’’ති පදං ආහරිත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. න හි පදත්ථො සබ්භාවං බ්‍යභිචරතීති ජනකුපත්ථම්භකත්තාභාවෙපීති වුත්තං හොති. **තප්පච්චයානන්ති** ඉත්ථිපුරිසනිමිත්තාදිපච්චයානං කම්මාදීනං. **තප්පවත්තනෙ නිමිත්තභාවොති** ඉත්ථිනිමිත්තාදිආකාරරූපනිබ්බත්තනෙ කාරණභාවො. ස්වායං ඉත්ථින්ද්‍රියාදීනං තත්ථ අත්ථිභාවොයෙවාති දට්ඨබ්බං. යස්මිඤ්හි සති යං හොති, අසති ච න හොති, තං තස්ස කාරණන්ති. ‘‘**නිමිත්තභාවො අනුවිධාන**’’න්ති ඉමිනා **අනුවිධාන**සද්දස්ස කම්මත්ථතං දස්සෙති. **සුඛදුක්ඛභාවප්පත්තා වියාති** සයං සුඛදුක්ඛසභාවප්පත්තා විය, සුඛන්තා දුක්ඛන්තා ච වියාති අත්ථො. **අසන්තස්ස…පෙ…. මජ්ඣත්තාකාරානුපාපනං** අඤ්ඤාණුපෙක්ඛනාදිවසෙන වෙදිතබ්බං. **සමානජාතියන්ති** අකුසලෙහි සුඛදුක්ඛෙහි අකුසලූපෙක්ඛාය, අබ්‍යාකතෙහි අබ්‍යාකතූපෙක්ඛාය, කුසලසුඛතො කුසලූපෙක්ඛාය. තත්ථාපි භූමිවිභාගෙනායමත්ථො භින්දිත්වා යොජෙතබ්බො. තං සබ්බං **ඛන්ධවිභඞ්ගෙ** වුත්තඔළාරිකසුඛුමවිභාගෙන දීපෙතබ්බං. **ආදිසද්දෙනාති** ‘‘කාමරාගබ්‍යාපාදාදී’’ති එත්ථ වුත්තආදිසද්දෙන. සංයොජනසමුච්ඡින්දනතදුපනිස්සයතා එව සන්ධාය අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියස්ස කිච්චන්තරාපසුතතා වුත්තා, තස්සාපි උද්ධම්භාගියසංයොජනපටිප්පස්සද්ධිප්පහානකිච්චතා ලබ්භතෙව. අබ්‍යාපීභාවතො වා අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියස්ස පටිප්පස්සද්ධිප්පහානකිච්චං න වත්තබ්බං, තතො අඤ්ඤින්ද්‍රියස්සාපි තං අට්ඨකථායං අනුද්ධටං. මග්ගානන්තරඤ්හි ඵලං ‘‘තාය සද්ධාය අවූපසන්තායා’’තිආදිවචනතො (ධ. ස. අට්ඨ. 505) කිලෙසානං පටිප්පස්සම්භනවසෙන පවත්තති, න ඉතරං. අඤ්ඤථා අරියා සබ්බකාලං අප්පටිප්පස්සද්ධකිලෙසදරථා සියුං. ඉතරස්ස පන නිච්ඡන්දරාගෙසු සත්තවොහාරො විය රුළ්හිවසෙන පටිප්පස්සද්ධිකිච්චතා වෙදිතබ්බා.

එත්ථාහ – කස්මා පන එත්තකානෙව ඉන්ද්‍රියානි වුත්තානි, එතානි එව ච වුත්තානීති? ආධිපච්චත්ථසම්භවතොති වෙ. ආධිපච්චං නාම ඉස්සරියන්ති වුත්තමෙතං. තයිදං ආධිපච්චං අත්තනො කිච්චෙ බලවන්ති අඤ්ඤෙසම්පි සභාවධම්මානං ලබ්භතෙව. පච්චයාධීනවුත්තිකා හි පච්චයුප්පන්නා. තස්මා තෙ තෙහි අනුවත්තීයන්ති, තෙ ච තෙ අනුවත්තන්තීති? සච්චමෙතං, තථාපි අත්ථි තෙසං විසෙසො. ස්වායං

විසෙසො ‘‘චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදිප්පවත්තියඤ්හි චක්ඛාදීනං සිද්ධමාධිපච්ච’’න්තිආදිනා (විභ. අට්ඨ. 219) අට්ඨකථායං දස්සිතොයෙව.

අපිච ඛන්ධපඤ්චකෙ යායං සත්තපඤ්ඤත්ති, තස්සා විසෙසනිස්සයො ඡ අජ්ඣත්තිකානි ආයතනානීති තානි තාව ආධිපච්චත්ථං උපාදාය ‘‘චක්ඛුන්ද්‍රියං…පෙ.… මනින්ද්‍රිය’’න්තිආදිතො වුත්තානි. තානි පන යෙන ධම්මෙන පවත්තන්ති, අයං සො ධම්මො තෙසං ඨිතිහෙතූති දස්සනත්ථං ජීවිතං. තයිමෙ ඉන්ද්‍රියපටිබද්ධා ධම්මා ඉමෙසං වසෙන ‘‘ඉත්ථී, පුරිසො’’ති වොහරීයන්තීති දස්සනත්ථං භාවද්වයං. ස්වායං සත්තසඤ්ඤිතො ධම්මපුඤ්ජො පබන්ධවසෙන පවත්තමානො ඉමාහි වෙදනාහි සංකිලිස්සතීති දස්සනත්ථං වෙදනාපඤ්චකං. තතො විසුද්ධත්ථිකානං වොදානසම්භාරදස්සනත්ථං සද්ධාදිපඤ්චකං. තතො වොදානසම්භාරා ඉමෙහි විසුජ්ඣන්ති, විසුද්ධිප්පත්තා, නිට්ඨිතකිච්චා ච හොන්තීති දස්සනත්ථං අන්තෙ අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියාදීනි තීණි වුත්තානි. සබ්බත්ථ ‘‘ආධිපච්චත්ථං උපාදායා’’ති පදං යොජෙතබ්බං. එත්තාවතා අධිප්පෙතත්ථසිද්ධීති අඤ්ඤෙසං අග්ගහණං.

අථ වා පවත්තිනිවත්තීනං නිස්සයාදිදස්සනත්ථම්පි එතානි එව වුත්තානි. පවත්තියා හි විසෙසතො මූලනිස්සයභූතානි ඡ අජ්ඣත්තිකානි ආයතනානි. යථාහ ‘‘ඡසු ලොකො සමුප්පන්නො’’තිආදි (සු. නි. 171). තස්සා උප්පත්ති ඉත්ථිපුරිසින්ද්‍රියෙහි. විසභාගවත්ථුසරාගනිමිත්තා හි යෙභුය්‍යෙන සත්තකායස්ස අභිනිබ්බත්ති. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘තිණ්ණං ඛො පන, මහාරාජ, සන්නිපාතා ගබ්භස්සාවක්කන්ති හොති, ඉධ මාතාපිතරො ච සන්නිපතිතා හොන්ති, මාතා ච උතුනී හොති, ගබ්භො ච පච්චුපට්ඨිතො හොතී’’ති (ම. නි. 1.408; 2.411; මි. ප. 4.1.6). අවට්ඨානං ජීවිතින්ද්‍රියෙන තෙන අනුපාලෙතබ්බතො. තෙනාහ ‘‘ආයු ඨිති යපනා යාපනා’’තිආදි. උපභොගො වෙදනාහි. වෙදනාවසෙන හි ඉට්ඨාදිසබ්බවිසයුපභොගො. යථාහ – ‘‘වෙදයති වෙදයතීති ඛො, භික්ඛවෙ, තස්මා වෙදනාති වුච්චතී’’ති (සං. නි. 3.79). එවං පවත්තියා නිස්සයසමුප්පාදට්ඨිතිසම්භොගදස්සනත්ථං චක්ඛුන්ද්‍රියං යාව උපෙක්ඛින්ද්‍රියන්ති චුද්දසින්ද්‍රියානි දෙසිතානි. යථා චෙතානි පවත්තියා, එවං ඉතරානි නිවත්තියා. විවට්ටසන්නිස්සිතෙන හි නිබ්බත්තිතානි සද්ධාදීනි පඤ්ච ඉන්ද්‍රියානි නිවත්තියා නිස්සයො.

උප්පාදො අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියෙන තස්ස පඨමං උප්පජ්ජනතො. අවට්ඨානං අඤ්ඤින්ද්‍රියෙන. උපභොගො අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියෙන අග්ගඵලසමුපභොගතො. එවම්පි එතානි එව ඉන්ද්‍රියානි දෙසිතානි. එත්තාවතා යථාධිප්පෙතත්ථසිද්ධිතො අඤ්ඤෙසං අග්ගහණං. එතෙනාපි නෙසං දෙසනානුක්කමොපි සංවණ්ණිතො වෙදිතබ්බො.

220. **කුසලාකුසලවීරියාදීනී**ති එත්ථ **ආදි**-සද්දෙන කුසලසමාධිආදීනං, අබ්යාකතවීරියාදීනඤ්ච සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **පච්චයාදී**ති **ආදි**-සද්දෙන දෙසාරම්මණාදයො ගහිතා, යථාවුත්තවීරියාදීනි, චක්ඛාදීනි ච සඞ්ගණ්හාති. ඉච්චෙවං සබ්බසඞ්ගාහිකානි වීරියින්ද්‍රියාදිපදානි, චක්ඛුන්ද්‍රියාදිපදානි ච. **තෙනා**ති ‘‘එවං සන්තෙපී’’තිආදිනා භූමිවිභාගකථනෙන. **තන්නිවත්තනෙනා**ති සබ්බෙසං සබ්බභූමිකත්තනිවත්තනෙන. **අවිජ්ජමානසඞ්ගාහකත්ත**න්ති තස්සං තස්සං භූමියං අනුපලබ්භමානස්ස ඉන්ද්‍රියස්ස සඞ්ගාහකතා.

අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පඤ්හපුච්ඡකවණ්ණනා

ඉධ ඉමස්මිං ‘‘සත්තින්ද්‍රියා අනාරම්මණා’’ති එවං එකන්තානාරම්මණත්තෙ වුච්චමානෙ **න ආහට්ඨං** ජීවිතින්ද්‍රියං න භාසිතං. ටීකායං පන **අනාහට්ඨ**න්ති කතසමාසං කත්වා වුත්තං. **රූපධම්මෙසු සඞ්ගහිතත**න්ති ‘‘රූප’’න්ති ගණිතතං. **අරූපකොට්ඨාසෙන** අරූපභාවෙන සියාපක්ඛෙ සඞ්ගහිතං. කස්මා? තස්ස පරිත්තාරම්මණාදිතා අත්ථීති. යස්මා පන රූපාරූපමිස්සකස්සෙව වසෙන සියාපක්ඛසඞ්ගහො යුත්තො, න එකදෙසස්ස, තස්මා එකදෙසස්ස තං අනිච්ඡන්තො ආහ ‘‘**අධිප්පායො**’’ති. ඉදානි තමත්ථං පකාසෙතුං ‘‘**අරූපකොට්ඨාසෙන පනා**’’තිආදි වුත්තං. **නවත්තබ්බතා**ති පරිත්තාරම්මණාදිභාවෙන නවත්තබ්බතා. කථං පන රූපකොට්ඨාසෙනස්සානාරම්මණස්ස නවත්තබ්බතාති චොදනං සන්ධායාහ ‘‘**න හි අනාරම්මණ**’’න්තිආදි. ‘‘**අවිජ්ජමානාරම්මණානාරම්මණෙසූ**’’ති ඉමිනා ‘‘අනාරම්මණා’’ති බාහිරත්ථසමාසො අයන්ති දස්සෙති. **නවත්තබ්බෙසූ**ති සාරම්මණභාවෙන නවත්තබ්බෙසු. **අනාරම්මණත්තා**ති ආරම්මණරහිතත්තා. ‘‘නවින්ද්‍රියා සියා පරිත්තාරම්මණා, සියා මහග්ගතාරම්මණා, සියා අප්පමාණාරම්මණා, සියා න වත්තබ්බා ‘පරිත්තාරම්මණා’තිපි ‘මහග්ගතාරම්මණා’තිපි ‘අප්පමාණාරම්මණා’තිපී’’තිආදීසු (විභ. 223) විය න

සාරම්මණස්සෙව නවත්තබ්බතං දස්සෙති. යථා ච න සාරම්මණස්සෙව නවත්තබ්බතාපරියායො, අථ ඛො අනාරම්මණස්සාපීති සාරම්මණෙ නියමාභාවො. එවං නවත්තබ්බං සාරම්මණමෙවාති අයම්පි නියමො නත්ථීති දස්සෙන්තො ''**නවත්තබ්බස්ස වා සාරම්මණත**''න්ති ආහ. තස්ස න දස්සෙතීති සම්බන්ධො. ''**න හී**''තිආදිනා තමෙවත්ථං විවරති.

තත්ථ රූපනිබ්බානානං සුඛාදිසම්පයුත්තභාවෙන නවත්තබ්බතා, න පරිත්තාරම්මණාදිභාවෙනාති චොදනං මනසි කත්වා ආහ ''**අථාපී**''තිආදි. තත්ථ අථාපි වත්තතීති සම්බන්ධො. **සියා අනාරම්මණන්තිපි වත්තබ්බං සියාති** අනාරම්මණං ධම්මායතනං සාරම්මණෙහි විසුං කත්වා එවං වත්තබ්බං සියා. **නවත්තබ්බ**-සද්දො යදි සාරම්මණෙස්වෙව වත්තෙය්‍ය, න චෙවං වුත්තං, අවචනෙ ච අඤ්ඤං කාරණං නත්ථීති දස්සෙන්තො ආහ ''**න හි පඤ්හපුච්ඡකෙ සාවසෙසා දෙසනා අත්ථී**''ති. තස්මා **නවත්තබ්බ**-සද්දො අනාරම්මණෙසුපි වත්තතෙවාති අධිප්පායො. යාපි ''අට්ඨින්ද්‍රියා සියා අජ්ඣත්තාරම්මණා''ති අජ්ඣත්තාරම්මණාදිභාවෙන නවත්තබ්බතා වුත්තා, සා ජීවිතින්ද්‍රියස්ස ආකිඤ්චඤ්ඤායතනකාලෙ පඨමාරුප්පවිඤ්ඤාණාභාවමත්තාරම්මණතං සන්ධාය වුත්තා, න සාරම්මණස්සෙව නවත්තබ්බතාදස්සනත්ථං, නාපි අනාරම්මණස්ස පරිත්තාරම්මණාදිභාවෙන නවත්තබ්බතාභාවදස්සනත්ථන්ති දස්සෙන්තො ''**අට්ඨින්ද්‍රියා සියා අජ්ඣත්තාරම්මණාති එත්ථ වා**''තිආදිමාහ. තත්ථ **සියා අජ්ඣත්තාරම්මණාතීති ඉති**-සද්දො ආදිඅත්ථො. තෙන අවසිට්ඨපාළිසඞ්ගණ්හනෙන ''සියා න වත්තබ්බා 'අජ්ඣත්තාරම්මණා'තිපි 'බහිද්ධාරම්මණා'තිපි 'අජ්ඣත්තබහිද්ධාරම්මණා'තිපී''ති ඉමාය පාළියා වුත්තමත්ථං ජීවිතින්ද්‍රියස්ස දස්සෙන්තො ''**ජීවිතින්ද්‍රියස්ස...පෙ.... නවත්තබ්බතා වෙදිතබ්බා**''ති ආහ, තං වුත්තත්ථමෙව.

පඤ්හපුච්ඡකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉන්ද්‍රියවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. පටිච්චසමුප්පාදවිභඞ්ගො

1. සුත්තන්තභාජනීයං

උද්දෙසවාරවණ්ණනා

225. ''**වුත්තත්තා**''ති ඉදං නිස්සක්කං කිං ලක්ඛණං? හෙතුලක්ඛණං. යදි එවං තංහෙතුකො විභජ්ජවාදිභාවො ආපජ්ජති. න හි මොග්ගලිපුත්තතිස්සත්ථෙරෙන වුත්තත්තා බුද්ධසාවකා විභජ්ජවාදිනො අහෙසුන්ති? නයිදමෙවං. තිවිධො හි හෙතු ඤාපකො, කාරකො, සම්පාපකොති. තෙසු ඤාපකහෙතු ඉධාධිප්පෙතො, තස්මා තෙන මහාථෙරෙන ''කිං වාදී, භන්තෙ, සම්මාසම්බුද්ධො''ති පුට්ඨෙන ''විභජ්ජවාදී, මහාරාජා''ති තදා වුත්තවචනෙන ඤායති ''සම්මාසම්බුද්ධසාවකා විභජ්ජවාදිනො''ති ඉමමත්ථං දස්සෙති **කිං…පෙ…. වුත්තත්තා…පෙ…. විභජ්ජවාදිනො''**ති. ''අහඤ්හි, බ්‍රාහ්මණ, විනයාය ධම්මං දෙසෙමි රාගස්සා''තිආදිං වත්වා ''නො ච ඛො යං ත්වං සන්ධාය වදෙසී''තිආදිනා (පාරා. 5-9) වෙරඤ්ජබ්‍රාහ්මණස්ස භගවතා වෙනයිකාදිභාවො විභජ්ජ වුත්තොති තං අනුවදන්තා සාවකාපි තථා වදන්තීති ආහ ''**තෙ හි වෙනයිකාදිභාවං විභජ්ජ වදන්තී''**ති. **චීවරාදීනන්ති ආදි**-සද්දෙන සොමනස්සාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. තානිපි හි සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බභාවෙන විභජ්ජ වුත්තානි. විභජ්ජවාදිපරිසා **විභජ්ජවාදිමණ්ඩලන්ති** එතස්මිං අත්ථෙ යථා තං ඔතිණ්ණො නාම හොති, තංදස්සනත්ථං ''**ආචරියෙ අනබ්භාචික්ඛන්තෙනා''**තිආදි වුත්තං. සකසමයාවොක්කමාදි හි පරමත්ථතො තදොතාරො. ''අසංකිලිට්ඨාපි අවිජ්ජා අත්ථි අමග්ගවජ්ඣා, යාය නිවුතා ඛීණාසවාපි නාමගොත්තාදීසු එකච්චං න ජානන්ති, සා කුසලචිත්තුප්පාදෙසුපි පවත්තතී''ති නිකායන්තරියා. තං සන්ධායාහ ''**අවිජ්ජා පුඤ්ඤානෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරානං හෙතුපච්චයො හොතීතිආදිං වදන්තො''**ති. උපලක්ඛණඤ්හෙතං සහජාතකොටියා. **ආදි**-සද්දෙන අකුසලචිත්තෙනපි ඤාණං උප්පජ්ජති, යා සංකිලිට්ඨා පඤ්ඤාති, අචෙතසිකං සීලං, අවිඤ්ඤත්තිසඞ්ඛාතං රූපභාවං දුස්සිල්යන්ති එවමාදිං සඞ්ගණ්හාති. පරසමයායූහනං පරසමයෙ ඛ්‍යාපාරාපත්තියා. යො තත්ථ සකසමයෙන විරුද්ධො අත්ථො, තස්ස වා දීපනෙන සියා, පරසමයෙ වාදාරොපනෙන වා. තෙසු පුරිමං ''ආචරියෙ අනබ්භාචික්ඛන්තෙනා''ති ඉමිනා අපනීතන්ති ඉතරං දස්සෙති ''**පරසමයං…පෙ…. අනායූහන්තෙනා''**ති. **අසම්පිණ්ඩෙන්තෙනාති** උපචයත්ථං සන්ධාය වදන්ති. ආයූහන-සද්දො පන උපචයත්ථො න හොතීති කෙචිවාදො න සාරතො ගහෙතබ්බො.

තබ්බිපරියායෙනාති යථාවිනයං අවට්ඨානෙන. සාවජ්ජස්ස අනවජ්ජතාදීපනාදිනා **කම්මන්තරං භින්දන්තො** විනාසෙන්තො, ආලොළෙන්තො වා **ධම්මතං** ධම්මසභාවං **විලොමෙති** විපරීතතො දහති. **මහාපදෙසෙති** මහාඅපදෙසෙ, බුද්ධාදයො මහන්තෙ මහන්තෙ අපදිසිත්වා වුත්තානි මහාකාරණානි. **මහාපදෙසෙති** වා මහාඔකාසෙ, මහන්තානි ධම්මස්ස පතිට්ඨානට්ඨානානීති වුත්තං හොති. තත්රායං වචනත්ථො – අපදිසීයතීති අපදෙසො, බුද්ධො අපදෙසො එතස්සාති බුද්ධාපදෙසො. එස නයො සෙසෙසුපි. අත්ථතො චායං මහාපදෙසො ''සම්මුඛා මෙතං භගවතො සුත''න්තිආදිනා කෙනචි ආභතස්ස ''ධම්මො''ති වා ''අධම්මො''ති වා විනිච්ඡයනෙ කාරණං. කිං පන තන්ති? තස්ස යථාභතස්ස සුත්තොතරණාදි එව. යදි එවං කථං චත්තාරොති? ධම්මස්ස ද්වෙ සම්පදායො භගවා, සාවකා ච. තෙසු සාවකා සඞ්ඝගණපුග්ගලවසෙන තිවිධා. එවං ''අමුම්හා මයා අයං ධම්මො පටිග්ගහිතො''ති අපදිසිතබ්බානං භෙදෙන චත්තාරො. තෙනාහ ''**සම්මුඛා මෙතං භගවතො සුත**''න්තිආදි. නෙත්තියම්පි වුත්තං ''බුද්ධාපදෙසො සඞ්ඝාපදෙසො සම්බහුලත්ථෙරාපදෙසො එකත්ථෙරාපදෙසො''ති.

සුත්තසුත්තානුලොමආචරියවාදඅත්තනොමතිමහාපදෙසෙති එත්ථ තිස්සො සඞ්ගීතියො ආරුළ්හානි තීණි පිටකානි අත්ථසූචනාදිඅත්ථෙන **සුත්තං**. යථාවුත්තස්ස සුත්තස්ස අනුලොමතො යථාවුත්තා එව චත්තාරො මහාපදෙසා **සුත්තානුලොමං**. පාළියා අත්ථගාහණෙන ධම්මතායං පතිට්ඨාපනතො අට්ඨකථා **ආචරියවාදො**. නයග්ගාහෙන අනුබුද්ධියා අත්තනො පටිභානං **අත්තනොමති**. එත්ථ ච සුත්තආචරියවාදඅත්තනොමතීනම්පි කෙනචි ආභතස්ස ධම්මාධම්මාදිභාවවිනිච්ඡයනෙ කාරණභාවසභාවතො මහාපදෙසතා වුත්තාති වෙදිතබ්බා. **සන්තිට්ඨති** අප්පටිබාහන්තො, අවිලොමෙන්තො ච. තබ්බිපරියායෙන අතිධාවති. එකස්ස පදස්ස එකෙන පකාරෙන අත්ථං වත්වා තස්සෙව පුන පකාරන්තරෙන අත්ථං වදන්තො වා අපරෙහි පරියායෙහි නිද්දිසති නාම යථා ''අවිජ්ජා දුක්ඛසච්චස්ස යාථාවසරසලක්ඛණං පටිවිජ්ඣිතුං න දෙතී''තිආදිං වත්වා පුන ''අයං අවිජ්ජා දුක්ඛාදීසු අඤ්ඤාණ''න්ති වුත්තාපි ''දුක්ඛසච්චස්ස එකදෙසො හොතී''තිආදිවචනං. අථ වා හෙතුභාවෙන වුත්තස්ස අත්ථස්ස පුන ඵලභාවෙන වචනං තමෙවත්ථං පුනරාවත්තෙත්වා නිද්දිසනං යථා ''විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප''න්ති වත්වා පුන ''නාමරූපපච්චයා සළායතන''න්ති වචනං. අථ වා ''සබ්බමෙතං භවචක්කං කම්මඤ්චෙව විපාකො ච. කිලෙසකම්මවිපාකවසෙන තිවිධ''න්ති ච ආදිනා

වුත්තස්සෙවත්ථස්ස දුවිධතිවිධාදිවිභාගදස්සනං තමෙවත්ථං පුනරාවත්තෙත්වා නිද්දිසනන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

සත්තවොහාරොති ''සත්තො''ති සමඤ්ඤා. යෙ හි ධම්මෙ සමූහභූතෙ සන්තානවසෙන වත්තමානෙ උපාදාය සත්තපඤ්ඤත්ති, තස්සා තතො අඤ්ඤථානඤ්ඤථාඅච්චන්තාභාවසඞ්ඛාතෙ අන්තෙ අනුපගම්ම යාථාවතො සඞ්ගහණං, බොධනඤ්ච ධම්මතාය. අකුසලස්ස දුක්කරං දුරභිසම්භවන්ති. අවිජ්ජාදිකස්ස පච්චයධම්මස්ස සඞ්ඛාරාදිපච්චයුප්පන්නධම්මං පති හෙතුආදිනා පච්චයෙන පච්චයභාවො **පච්චයාකාරො**, පටිච්චසමුප්පාදොති අත්ථො.

වුත්තනයෙනාති ''ආචරියෙ අනබ්භාචික්ඛන්තෙනා''තිආදිනා වුත්තනයෙන. කාමඤ්චෙත්ථ සබ්බාපි අත්ථවණ්ණනා ඉමිනාව නයෙන කාතබ්බා, පටිච්චසමුප්පාදවණ්ණනාය පන ගරුතරභාවං දස්සෙන්තො එවං වදති.

පාළිධම්මන්ති තෙපිටකබුද්ධවචනං. **පටිච්චසමුප්පාදන්ති** පටිච්චසමුප්පාදපාළිං.

අත්ථං කත්වාති හිතං කත්වා. යථායං හිතාවහො හොති, එවං කත්වා. **අට්ඨිං කත්වාති** වා අත්තානං අත්ථිකං කත්වා. සුතචින්තාමයාදිං **ඤාණවිසෙසං**. තදඞ්ගවික්ඛම්භනාදිනා **කිලෙසක්ඛයවිසෙසං**.

භවාදීසු ආදීනවප්පටිච්ඡාදනතො, බලවූපනිස්සයතො, කම්මස්ස විසෙසහෙතුභාවතො ච වට්ටස්ස මූලකාරණං අවිජ්ජා. විපාකවට්ටනිමිත්තස්ස කම්මවට්ටස්ස කාරණභූතම්පි කිලෙසවට්ටං අවිජ්ජාමූලකන්ති දස්සනත්ථං අවිජ්ජා ආදිතො වුත්තා. තණ්හාපි හි අවිජ්ජාය පටිච්ඡාදිතාදීනවෙ එව විසයෙ අස්සාදානුපස්සිනො පවත්තති, න අඤ්ඤථා. **මූලාදිදස්සනසාමඤ්ඤඤ්චාති** වල්ලියා මූලමජ්ඣපරියොසානස්ස දස්සනෙන පටිච්චසමුප්පාදස්ස තංදස්සනසාමඤ්ඤඤ්ච යොජෙතබ්බං, සමන්තචක්ඛුනා සබ්බස්ස දිට්ඨත්තෙපි දෙසනාකාලෙ දෙසනාඤාණචක්ඛුනා බොධෙතබ්බතාවසෙන එකදෙසදස්සනස්ස අධිප්පෙතත්තා.

දිට්ඨිසහිතාය මානසහිතාය වා තණ්හාය ''අහ''න්ති, ඉතරාය ''මම''න්ති **අභිවදතො**. ''අභිනන්දනතො''ති හි ඉමිනා සප්පීතිකාය තණ්හාය පවත්ති දස්සිතා. ''**අභිවදතො**''ති ඉමිනා තතො බලවතරාය දිට්ඨිසහිතාය මානසහිතාය

වා. ''**අජ්ඣොසාය තිට්ඨතො**''ති ඉමිනා පන තතොපි බලවතමාය දිට්ඨිසහිතාය, කෙවලාය වා තණ්හාය පවත්ති දස්සිතා. ගිලිත්වා පරිනිට්ඨාපෙත්වා ඨානඤ්හි අජ්ඣොසානං. **තප්පච්චයන්**ති තණ්හාපච්චයං. කථං පන නන්දිවචනෙන චතුබ්බිධම්පි උපාදානං වුත්තන්ති ආහ ''**නන්දිතා**''තිආදි. තත්ථ **නන්දිතාතදවිප්පයොගතාහී**ති නන්දිභාවෙන සභාවතො තණ්හුපාදානං, තාය නන්දියා තණ්හාය අවිප්පයොගෙන අවිනාභාවෙන දිට්ඨුපාදානං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. ''**දිට්ඨාභිනන්දනභාවෙනා**''ති ඉමිනා දිට්ඨියාපි නන්දිභාවමාහ.

පටිසන්ධිපවත්තිඵස්සාදයොති පටිසන්ධියං පවත්තෙ ච උප්පන්නඵස්සමනොසඤ්චෙතනාවිඤ්ඤාණානි. ''**විපාකවට්ටභූතෙ**''ති ච ඉදං පවත්තවිසෙසනං දට්ඨබ්බං. **වට්ටූපත්ථම්භකා**ති වට්ටත්තයූපනිස්සයා. **ඉතරෙ**ති අකම්මජා. **තස්මින්**ති යථාවුත්තෙ ආහාරචතුක්කෙ. **වත්තුං වට්ටන්තී**ති තණ්හානිදානූපනිස්සයතො ''තණ්හානිදානා''ති වත්තුං යුජ්ජන්ති.

යථා අරියමග්ගො අන්තද්වයවජ්ජිතමජ්ඣිමපටිපදාභාවතො ''ඤායො''ති වුච්චති, එවං පටිච්චසමුප්පාදොපීති ආහ ''**ඤායොති මග්ගො, සොයෙව වා පටිච්චසමුප්පාදො**''ති. **අත්තනො පටිවෙධාය සංවත්තති** අසම්මොහපටිවෙධෙන පටිවිජ්ඣිතබ්බත්තා. **සංවත්තතී**ති ච නිමිත්තස්ස කත්තූපචාරවසෙනෙතං වුත්තං යථා ''අරියභාවකරානි සච්චානි අරියසච්චානී''ති. **පකතිආදයො** හෙට්ඨා සච්චවිභඞ්ගෙ හෙතුවිප්පටිපත්තිකථායං දස්සිතා එව. **අකාරණං ''කාරණ''න්ති ගණ්හන්ති** යථා කාපිලාදයො. **න කිඤ්චි කාරණං බුජ්ඣන්ති** යථා තං අඤ්ඤෙ බාලපුථුජ්ජනා. **ඉතරාසන්**ති මජ්ඣතො පට්ඨාය යාව පරියොසානා දෙසනාදීනං තිස්සන්නං. **තදත්ථතාසම්භවෙපී**ති යථාසකෙහි කාරණෙහි පවත්තිදස්සනත්ථතාසම්භවෙපි. **අත්ථන්තරසබ්භාවතො**ති පයොජනන්තරසබ්භාවතො. වුත්තානි හි අට්ඨකථායං (විභ. අට්ඨ. 225) ''ජරාමරණාදිකස්ස දුක්ඛස්ස අත්තනා අධිගතකාරණසන්දස්සනත්ථං. ආහාරනිදානවවත්ථාපනානුසාරෙන යාව අතීතං අද්ධානං අතිහරිත්වා පුන අතීතද්ධතො පභුති හෙතුඵලපටිපාටිසන්දස්සනත්ථං. අනාගතද්ධහෙතුසමුට්ඨානතො පභුති අනාගතද්ධසන්දස්සනත්ථ''න්ති තිස්සන්නං යථාක්කමං තීණි පයොජනානි.

තංතංඵලපටිවෙධොති ජාතිආදීනං ජරාමරණාදිතංතංඵලාවගමො. **අනුවිලොකයතො**ති පුරිමෙ විකප්පෙ විපස්සනානිමිත්තං අනුවිලොකනං,

දුතියෙ දෙසනානිමිත්තං. කාමුපාදානභූතා තණ්හා මනොසඤ්චෙතනාහාරසඞ්ඛාතස්ස භවස්ස, තංසම්පයුත්තානං, තන්නිමිත්තානඤ්ච සෙසාහාරානං විසෙසපච්චයො හොතීති ආහ ''**ආහාරතණ්හාදයො පච්චුප්පන්නද්ධා''**ති. **ආදි**-සද්දෙන යාව විඤ්ඤාණං ගහෙතබ්බං. **ආහාරතණ්හාදයොති** එත්ථ පච්චුප්පන්නකම්මවට්ටපරියාපන්නෙ ආහාරෙ ගහෙත්වා අද්ධයොජනං කත්වා අනාගතවිපාකවට්ටපරියාපන්නෙ ගහෙත්වා යොජෙතුං වුත්තං ''**ආහාරා වා තණ්හාය පභාවෙතබ්බා අනාගතො අද්ධා''**ති. **පභාවෙතබ්බාති** ආයතිං උප්පාදෙතබ්බා. **යුජ්ජතීති** ඵලභූතෙ ආහාරෙ පච්චුප්පන්නෙ පච්චක්ඛතො දස්සෙත්වා ''තංනිදානං තණ්හං තස්සා නිදාන''න්තිආදිනා ඵලපරම්පරාය කාරණපරම්පරාය ච දස්සනං තථාබුජ්ඣනකානං පුග්ගලානං අජ්ඣාසයානුලොමතො, ධම්මසභාවාවිලොමනතො ච යුත්තියා සඞ්ගය්හති. යදි තණ්හාදයො අතීතො අද්ධා, තණ්හාග්ගහණෙනෙව සඞ්ඛාරාවිජ්ජා ගහිතාති කිමත්ථං පුන තෙ ගහිතාති ආහ ''**සඞ්ඛාරාවිජ්ජා තතොපි අතීතතරො අද්ධා වුත්තො සංසාරස්ස අනාදිභාවදස්සනත්ථ''**න්ති. **අතීතන්ති** වා අතීතතාසාමඤ්ඤෙන අතීතතරම්පි සඞ්ගහිතං දට්ඨබ්බං.

පුනබ්භවාභිනිබ්බත්තිආහාරකාති පුනබ්භවූපපත්තිපච්චයා. **ඉති වචනතොති** එවං වුත්තවචනසබ්භාවතො. විඤ්ඤාණාහාරො තාව පුනබ්භවාභිනිබ්බත්තියා හෙතු, ඉතරෙ පන කථන්ති ආහ ''**තංසම්පයුත්තත්තා…පෙ…. කබළීකාරාහාරස්සා''**ති. තස්ස ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්තිආහාරකා චත්තාරො ආහාරාති සම්බන්ධො. සද්ධාදීනං උපනිස්සයතා පරිච්චාගාදිකාලෙ, රාගාදීනං ගධිතස්ස භොජනාදිකාලෙ. තෙන යථාක්කමං කුසලාකුසලකම්මවිඤ්ඤාණායූහනං දස්සිතං. **තස්මාති** යස්මා ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්තිආහාරකා චත්තාරො ආහාරා ගය්හන්ති, තස්මා. **පුරිමොයෙවත්ථොති** ''ආහාරතණ්හාදයො පච්චුප්පන්නද්ධා''තිආදිනා වුත්තඅත්ථො. **අතීතෙති** අතීතෙ අද්ධනි. **තතො පරන්ති** තතො අතීතද්ධතො පරං පච්චුප්පන්නෙ අනාගතෙ ච අද්ධනි ''සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණ''න්තිආදිනා. **පච්චක්ඛානන්ති** පච්චුප්පන්නභවපරියාපන්නතාය පච්චක්ඛභූතානං. **පච්චුප්පන්නං හෙතුන්ති** එතරහි වත්තමානං තණ්හාදිකං ආහාරාදීනං හෙතුං.

සුත්තං ආහරති ''ආසවසමුදයා අවිජ්ජාසමුදයො''ති (ම. නි. 1.103). **වට්ටහෙතුනොති** විපාකවට්ටහෙතුනො, සකලවට්ටහෙතුනො වා. අකුසලඤ්හි

කම්මං කම්මවට්ටස්ස කිලෙසවට්ටස්ස ච පච්චයො හොතියෙව. ''**භවතණ්හායපි හෙතුභූතා''**ති ඉමිනා කිලෙසවට්ටස්සාපි අවිජ්ජාය පච්චයභාවමාහ. **එවඤ්චෙතං, භික්ඛවෙ, වුච්චති''**තිආදිනා වට්ටසීසානම්පි අවිජ්ජාතණ්හානං සප්පච්චයතාදස්සනාපදෙසෙන සබ්බෙසම්පි සඞ්ඛතධම්මානං හෙතුඵලපරම්පරාවිච්ඡෙදවුත්තියා පුරිමාය කොටියා අපඤ්ඤායනං විභාවෙති.

අවිජ්ජං තණ්හා අනුවත්තතීති දුක්ඛෙ තණ්හං අභිභවිත්වා පවත්තියා තතො අවිජ්ජාය බලවභාවමාහ. අවිජ්ජාභිභූතා හි සත්තා සතිපි තණ්හාපරිතස්සිතෙ එකන්තානත්ථසඤ්ඤිතං අත්තකිලමථානුයොගදුක්ඛමනුයුඤ්ජන්ති. **තණ්හං අවිජ්ජා අනුවත්තතී**ති සුඛෙ අවිජ්ජං අභිභවිත්වා පවත්තියා තතො තණ්හාය බලවභාවමාහ. යදිපි සාවජ්ජසුඛානුභවෙ බලවතීයෙව අවිජ්ජා විජ්ජමානආදීනවං පටිච්ඡාදෙන්තී තිට්ඨති, තණ්හා පන තතොපි බලවතරතාය සත්තෙ විපුලානත්ථසඤ්හිතෙ අනරියෙ සුඛෙ නියොජෙතීති අවිජ්ජාය තදනුවත්තනං වුත්තං.

ආයතනඡක්කං වා කායොති සම්බන්ධො. **චක්ඛාදිනිස්සයෙ සෙසධම්මෙ**ති චක්ඛාදිනිස්සයභූතෙ, තප්පටිබද්ධෙ ච සසන්තානපරියාපන්නෙ ධම්මෙ. **චක්ඛාදිනිස්සිතෙ එව කත්වා**ති චක්ඛාදිග්ගහණෙනෙව ගහිතෙ කත්වා. **චක්ඛාදිකායන්**ති චක්ඛාදිධම්මසමූහං පරෙසං පඤ්චක්ඛන්ධං. **ඵස්සෙන ඵුට්ඨො**ති ආරම්මණං ඵුසන්තෙන විය උප්පන්නෙන සුඛවෙදනියෙන, දුක්ඛවෙදනියෙන ච ඵස්සෙන ඵුට්ඨො. ඵස්සෙ හි තථා උප්පන්නෙ තංසමඞ්ගීපුග්ගලො ඵුට්ඨොති වොහාරො හොතීති.

යථා සළායතනානි ඵස්සස්ස විසෙසපච්චයො, එවං වෙදනායපීති දස්සෙන්තො ''**සළායතනානං වෙදනාය විසෙසපච්චයභාව''**න්ති ආහ. **තන්නිස්සිතන්**ති සළායතනනිස්සිතං. **අතීතද්ධාවිජ්ජාතණ්හාමූලකො**ති අතීතද්ධභූතඅවිජ්ජාතණ්හාමූලකො. **කායස්ස භෙදා කායූපගො**ති උභයත්ථාපි කායසද්දෙන උපාදින්නක්ඛන්ධපඤ්චකො ගහිතො. තදූපගතා උපපජ්ජනං පටිසන්ධිග්ගහණං. **උභයමූලො**ති අවිජ්ජාතණ්හාමූලො.

අනභිසමයභූතත්තාති අභිසමයස්ස පටිපක්ඛභූතත්තා. **අවිජ්ජායා**ති අවිජ්ජාය සති.

ගහණන්ති ගහෙතබ්බතං. **තස්මා**ති යස්මා සති සඞ්ඛාරසද්දෙන ආගතසඞ්ඛාරත්තෙපි අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා පධානතාය විසුං වුත්තා

ගොබලීබද්දඤායෙන, තස්මා. **තත්ථ වුත්තම්පීති** සඞ්ඛාරසද්දෙන ආගතසඞ්ඛාරෙසු වුත්තම්පි අභිසඞ්ඛරණකසඞ්ඛාරං **වජ්ජෙත්වා** අග්ගහෙත්වා ඉතරෙ සඞ්ඛාරා යොජෙතබ්බා. එවඤ්හි අත්ථස්ස උද්ධරණුද්ධරිතබ්බතාද්වයං අසඞ්කරතො දස්සිතං හොති. ''**ඉධ වණ්ණෙතබ්බභාවෙනා**''ති ඉමිනා අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරානං සතිපි සඞ්ඛාරසද්දෙන ආගතසඞ්ඛාරභාවෙ යථාවුත්තමෙව පධානභාවං උල්ලිඞ්ගෙති. ''අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා''ති තදෙකදෙසො වුත්තොති සම්බන්ධො. ඉමස්මිං අත්ථවිකප්පෙ සඞ්ගණ්හනවසෙන සඞ්ඛාරසද්දෙන ආගතසඞ්ඛාරෙහි සඞ්ගහිතාපි අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා ඉධ වණ්ණෙතබ්බභාවෙන පධානාති විසුං ගහිතා, පුරිමස්මිං තෙ වජ්ජෙත්වාති අයං විසෙසො. තෙනාහ ''**වණ්ණෙතබ්බසබ්බසඞ්ගහණවසෙන දුවිධතා වුත්තා**''ති. සාමඤ්ඤතො සඞ්ගය්හමානම්පි පධානභාවජොතනත්ථං විසුං ගය්හති යථා තං ''පුඤ්ඤඤාණසම්භාරා''ති.

යෙන කුසලාකුසලධම්මා ''විපාකධම්මා''ති වුච්චන්ති, තං ආයූහනං, කිං පන තන්ති? අනුපච්ඡින්නතණ්හාවිජ්ජාමානෙ සන්තානෙ සබ්‍යාපාරතා. තෙනාහ ''**පටිසන්ධි...පෙ.... ආයූහනරසා**''ති. චෙතනාපධානත්තා පන තස්ස චෙතනාකිච්චං කත්වා වුත්තං. **රාසිකරණං, ආයූහනන්ති** ච රාසිභූතස්ස රූපාරූපසඞ්ඛාතස්ස ඵලස්ස නිබ්බත්තනතො වුත්තං. ''**අනාරම්මණතා අබ්‍යාකතතා**''ති ඉදං අබ්‍යාකතස්සෙව අනාරම්මණත්තා අබ්‍යාකතසම්බන්ධිනී අනාරම්මණතාති කත්වා වුත්තං. **ආයතනං, ඝටනන්ති** ච තංතංද්වාරිකධම්මප්පවත්තනමෙව දට්ඨබ්බං.

අනනුබොධාදයො අවිජ්ජාපදනිද්දෙසෙ ආගතා. අවිජ්ජාපදසම්බන්ධෙන **දිට්ඨිවිප්පයුත්තාති** ඉත්ථිලිඞ්ගනිද්දෙසො. **අසණ්ඨානත්තාති** අවිග්ගහත්තා.

සොකාදීනං සබ්භාවාති ''ජාතිපච්චයා ජරාමරණ''න්ති අනිට්ඨාපෙත්වා තදනන්තරං සොකාදීනම්පි වුත්තානං විජ්ජමානත්තා තෙසං වසෙන **අඞ්ගබහුත්තප්පසඞ්ගෙ** පටිච්චසමුප්පාදඞ්ගානං බහුභාවෙ ආපන්නෙ. **ද්වාදසෙවාති** කථං ද්වාදසෙව, නනු සොකාදයොපි ධම්මන්තරභූතා පටිච්චසමුප්පාදදෙසනායං වුත්තාති? සච්චං වුත්තා, න පන අඞ්ගන්තරභාවෙනාති දස්සෙන්තො ''**න හී**''තිආදිමාහ. තත්ථ **ඵලෙනාති** ඵලභූතෙන ජරාමරණඞ්ගසඞ්ගහිතෙන සොකාදිනා. **මූලඞ්ගං දස්සෙතුන්ති** ඉමාය පටිච්චසමුප්පාදදෙසනාය මූලභූතං අවිජ්ජඞ්ගං සොචනාදීහි

සම්මොහාපත්තිකථනෙන දස්සෙතුං **තෙ** සොකාදයො වුත්තා භවචක්කස්ස අවිච්ඡෙදදස්සනත්ථං. ජරාමරණං කාරණං එතෙසන්ති ජරාමරණකාරණා, සොකාදයො, තබ්භාවො **ජරාමරණකාරණතා**. ජරාමරණං නිමිත්තං එතස්සාති **ජරාමරණනිමිත්තං. තං තන්නිමිත්තානන්ති** එත්ථ තන්ති සුත්තං. **තන්නිමිත්තානං** දුක්ඛනිමිත්තානං සොකාදීනං. **තතො පරායාති** අනාගතෙ දුතියත්තභාවතො පරාය තතියත්තභාවාදීසු පටිසන්ධියා. **හෙතුහෙතුභූතාති** කාරණස්ස කාරණභූතා. පටිසන්ධියා හි සඞ්ඛාරා කාරණං, තෙසං අවිජ්ජා. **සුත්ත**න්ති ''අස්සුතවා පුථුජ්ජනො''ති (ම. නි. 1.2, 17; සං. නි. 2.61; ධ. ස. 1007) ඉමං සුත්තං සන්ධාය වදති. **අවිජ්ජා සොකාදීනං කාරණන්ති දස්සිතා** අස්සුතවතාය අවිජ්ජාභිභවනදීපනියා තදුප්පත්තිවචනතො. ''න සොකාදීනං බාලස්ස ජරාමරණනිමිත්තතාමත්තස්ස සාධකං සුත්ත''න්ති වුත්තමත්ථං පාකටං කාතුං ''**න වා''**තිආදි වුත්තං. තෙන න ච ජරාමරණනිමිත්තමෙව දුක්ඛං දුක්ඛං, අථ ඛො අවිජ්ජානිමිත්තම්පෙත්ථ වුත්තනයෙන යොජෙතබ්බන්ති දස්සෙති. එවං ජරාමරණෙන සොකාදීනං එකසඞ්ඛෙපං කත්වා ද්වාදසෙව පටිච්චසමුප්පාදඞ්ගානි වෙදිතබ්බානි.

කස්මා පනෙත්ථ ජරාමරණන්තා එව දෙසනා කතා, කිං තතො පරා පවත්ති නත්ථීති? නො නත්ථි, අප්පහීනකිලෙසස්ස හි කම්මතො, විඤ්ඤාණාදිපරියොසානභූතාය ච චුතියා පටිසන්ධිපාතුභාවොති පවත්තිතදුපරමභූතං ජරාමරණං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්තිනිමිත්තං. තං පන කම්මූපපත්තිභවතො ජාතියා දස්සිතත්තා ''භවපච්චයා ජාතී''ති ඉමිනාව පකාසිතන්ති න පුන වුච්චති, න තතො පරං පවත්තියා අභාවතො. එකකම්මනිබ්බත්තස්ස ච සන්තානස්ස ජරාමරණං පරියොසානං. සති කිලෙසවට්ටෙ කම්මුනා තතො පුනබ්භවූපපත්ති, අසති පන තස්මිං ''එසෙවන්තො දුක්ඛස්සා''ති ජරාමරණපරියොසානාව දෙසනා කතා. යස්මා පන න අමරණා ජරා අත්ථි සබ්බෙසං උප්පත්තිමන්තානං පාකානන්තරභෙදතො, න වාජරං මරණං අපාකභෙදාභාවා, තස්මා තදුභයමෙකමඞ්ගං කතං, න නාමරූපං විය උභයට්ඨානෙ එකජ්ඣං උප්පත්තියා, සළායතනං විය වා ආයතනභාවෙන කිච්චසමතාය. යා පනායං ඔසානං ගතා පුනබ්භවාභිනිබ්බත්ති දීපිතා, තාය ''විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප''න්තිආදි, කිලෙසකම්මාභාවෙ තදභාවතො ''අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා''ති එවමාදි එව වා අත්ථතො පකාසිතො හොතීති වට්ටත්තයස්ස අනවට්ඨානෙන පරිබ්භමනං දස්සිතං හොති. අථ

වා ජරාගහණෙන පරිපක්කපරිපක්කතරාදික්කමෙන වත්තමානං නාමරූපාදි, සොකාදි ච ගය්හති, තථාස්ස පරිපාකකාලවත්තිනී අවිජ්ජා ච. යථාහ –

''ස ඛො සො, භික්ඛවෙ, කුමාරො වුද්ධිමන්වාය ඉන්ද්‍රියානං පරිපාකමන්වාය පඤ්චහි කාමගුණෙහි සමප්පිතො සමඞ්ගීභූතො පරිචාරෙති චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යෙහි රූපෙහි...පෙ.... කායවිඤ්ඤෙය්‍යෙහි ඵොට්ඨබ්බෙහි...පෙ.... රජනීයෙහි. සො චක්ඛුනා රූපං දිස්වා පියරූපෙ රූපෙ සාරජ්ජති, අප්පියරූපෙ රූපෙ බ්‍යාපජ්ජති, අනුපට්ඨිතකායසති ච විහරති පරිත්තචෙතසො, තඤ්ච චෙතොවිමුත්තිං පඤ්ඤාවිමුත්තිං යථාභූතං නප්පජානාති, යත්ථස්ස තෙ පාපකා අකුසලා ධම්මා අපරිසෙසා නිරුජ්ඣන්තී''තිආදි (ම. නි. 1.408).

එත්ථ හි පරිපක්කින්ද්‍රියස්ස ඡසු ද්වාරෙසු සරාගාදිග්ගහණෙන තදවිනාභාවිතාය විමුත්තියා අප්පජානනෙ ච සොකාදීනං පච්චයභූතා අවිජ්ජා පකාසිතා. අපිච ''පියප්පභවා සොකපරිදෙවදුක්ඛදොමනස්සුපායාසා''ති වචනතො කාමාසවභවාසවෙහි, ''තස්ස 'අහං රූපං, මම රූපන්ති පරියුට්ඨට්ඨායිනො...පෙ.... රූපවිපරිණාමඤ්ඤථාභාවා උප්පජ්ජන්ති සොකපරිදෙවදුක්ඛදොමනස්සුපායාසා''ති (සං. නි. 3.1) වචනතො දිට්ඨාසවතො, ''අස්සුතවා''තිආදිවචනතො අවිජ්ජාසවතො සොකාදීනං පවත්ති දීපිතාති තෙසං හෙතුතාය තග්ගහණෙන ගහිතා ආසවා. තෙසං සයඤ්ච ජරාසභාවතාය ජරාගහණෙන ගය්හන්ති, තතො ච ''ආසවසමුදයා අවිජ්ජාසමුදයො''ති වචනතො ආසවනිමිත්තාය ච අවිජ්ජාය ජරාගහණෙන ගහණං. තතො ච ''අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා''ති ආවට්ටති භවචක්කං. අපිච ''සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණ''න්ති වත්වා ''භවපච්චයා ජාතී''ති වදන්තෙනපි භවචක්කස්ස අනවට්ඨානතො පරිබ්භමනං දස්සිතං. එත්ථ හි විඤ්ඤාණෙන අවිජ්ජානිවුතස්ස පුනබ්භවො දස්සිතො, ජාතියා තණ්හාය සම්පයුත්තස්ස, උභයත්ථ උභින්නං අනුවත්තමානත්තාති අවිජ්ජාතණ්හානිමිත්තං භවචක්කං අනවට්ඨානතො පරිබ්භමතීති අයමත්ථො දීපිතොති ජරාමරණන්තාපි දෙසනා න තතො පරං පවත්තියා අභාවං සූචෙති අතදත්ථත්තා, න ච පච්චයන්තරදස්සනත්ථමෙව පුන වචනන්ති සක්කා විඤ්ඤාතුං එකත්රෙව තදුභයදෙසනාය තස්ස සිද්ධත්තා. තථා යං කම්මං

අවිජ්ජාහෙතුකං, තං තණ්හාහෙතුකම්පි. යං තණ්හාහෙතුකං, තං අවිජ්ජාහෙතුකම්පි වෙදිතබ්බං. කස්මා? ද්වින්නං භවමූලානං අඤ්ඤමඤ්ඤාවිරහතො. යථා හි තණ්හාපච්චයා කාමුපාදානහෙතුකං කම්මභවසඞ්ඛාරං වදන්තො න විනා භවතණ්හාය අවිජ්ජා සඞ්ඛාරානං පච්චයොති දස්සෙති. තථා තමෙව අවිජ්ජාපච්චයං දෙසෙන්තො න අන්තරෙන අවිජ්ජාය භවතණ්හා කම්මභවස්ස පච්චයොති. තතො ච පුබ්බෙ පවත්තා අවිජ්ජාදිපච්චයා සඞ්ඛාරාදයො, තණ්හුපාදානාදිපච්චයා භවාදයො ච, තථා තණ්හාහෙතුඋපාදානපච්චයා භවො, අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා, භවපච්චයා ජාති, සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං, ජාතිපච්චයා ජරාමරණං, විඤ්ඤාණාදිපච්චයානාමරූපාදීති එවමෙතෙසං අඞ්ගානං පුබ්බාපරසම්බන්ධො දස්සිතො හොතීති වෙදිතබ්බං.

උද්දෙසවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අවිජ්ජාපදනිද්දෙසවණ්ණනා

226. **පිතා කථීයතීති** අසුකො අසුකස්ස පිතාති පිතුභාවෙන කථීයති. කථීයමානො ච අසන්දෙහත්ථං අඤ්ඤෙහි මිත්තදත්තෙහි විසෙසෙත්වා කථීයතීති තං දස්සෙන්තො ආහ ''**දීඝො…පෙ…. දත්තො**''ති.

යාථාවොති අවිපරීතො. **කිච්චජාතිතොති** පටිච්ඡාදනකිච්චතො, උප්පජ්ජනට්ඨානතො ච.

ගහණකාරණවසෙනාති ගහණස්ස කාරණභාවවසෙන. අඤ්ඤසෙතාදීනං නිවත්තකානීති පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධො.

ඡාදෙන්තියාති ඡාදනාකාරෙන පවත්තන්තියා. තථා පවත්තනහෙතු **තංසම්පයුත්තා** අවිජ්ජාසම්පයුත්තා **දුක්ඛාරම්මණා** හොන්ති.

තස්මාති සභාවතො අගම්භීරත්තා තෙසං දුද්දසභාවකරණී තදාරම්මණතා අවිජ්ජා උප්පජ්ජති. **ඉතරෙසන්ති** නිරොධමග්ගානං. සමානෙපි පණීතඅසංකිලෙසිකාදිභාවෙ සප්පච්චයතො අප්පච්චයස්ස විසෙසං දස්සෙතුං ''**මග්ගස්සා**''තිආදි වුත්තං.

අවිජ්ජාපදනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සඞ්ඛාරපදනිද්දෙසවණ්ණනා

''**සොධෙති අපුඤ්ඤඵලතො**''ති ඉමිනා පුඤ්ඤස්ස විපාකදුක්ඛවිවිත්තතං ආහ, ''**දුක්ඛතො**''ති ඉමිනා චෙතොදුක්ඛවිවිත්තතං, ''**සංකිලෙසතො**''ති ඉමිනා කිලෙසදුක්ඛවිවිත්තතං. ''**අපුඤ්ඤඵලතො**''ති වා ඉමිනා පුඤ්ඤස්ස ආයතිං හිතතං දස්සෙති. ''**දුක්ඛසංකිලෙසතො**''ති ඉමිනා පවත්තිහිතතං පවත්තිසුඛතඤ්ච දස්සෙති. **තංනිප්ඵාදනෙනාති** හිතසුඛනිබ්බත්තනෙන. පුජ්ජභවනිබ්බත්තකො **පුජ්ජනිබ්බත්තකො**.

''එවමිදං පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතී''තිආදීසු පුඤ්ඤඵලම්පි පුඤ්ඤන්ති වුච්චතීති ආහ ''**පුඤ්ඤූපගන්ති භවසම්පත්තූපග**''න්ති.

ආදිභාවනාති ''පථවී පථවී''තිආදිනා කසිණෙසු පවත්තභාවනා. **පථවී පථවීති** වා එත්ථ **ඉති**-සද්දො ආදිඅත්ථො, පකාරත්ථො වා. තෙන ඉතරකසිණානං ගහණං. **ආදිභාවනාති**ආදිභූතා භාවනා. සා හි ''පරිකම්ම''න්ති වුච්චති. **මණ්ඩලකරණං** කසිණමණ්ඩලකරණං.

දානවසෙනාති දෙය්‍යධම්මපරිච්චාගවසෙන. **චිත්තචෙතසිකා ධම්මා දානං** දිය්‍යති එතෙනාති. **තත්ථාති** තෙසු චිත්තචෙතසිකෙසු. **දානං ආරබ්භාති** තෙහි නිබ්බත්තියමානං පරිච්චාගං උද්දිස්ස. යථා වා සො නිප්පජ්ජති, තථා ඨපෙත්වා. **අධිකිච්චාති** තස්සෙව වෙවචනං. යථා වා සම්පයුත්තෙහි නිබ්බත්තියමානා දානකිරියා නිප්ඵත්තිවසෙන අධිකතං පාපුණාති, තථා කත්වා. චෙතනාවසෙනෙව හි දානාදිකම්මනිප්ඵත්ති. **ඉතරෙසූති** ''සීලං ආරබ්භා''තිආදීසු.

අසරික්ඛකම්පීති අත්තනා අසදිසම්පි කටත්තාරූපන්ති සම්බන්ධො. **විනාපි** චතුත්ථජ්ඣානවිපාකෙන. **රූපතණ්හාසඞ්ඛාතස්සාති** ''රූපතණ්හා''ති එත්ථ වුත්තරූපතණ්හමාහ. **ගුඤ්ජන්ති** ගුඤ්ජඵලපරිමාණං ධාරණීයවත්ථුං. තථා **තණ්ඩුලං**.

''**වචනවිසෙසමත්තමෙවා**''ති අත්ථවිසෙසාභාවො වුත්තොති අත්ථවිසෙසාභාවමාහ ''**කායද්වාරෙ පවත්ති එව හි ආදානාදිපාපනා**''ති. **පුරිමෙනාති** ''කායද්වාරෙ පවත්තා''ති ඉමිනා. තඤ්හි පවත්තිමත්තකථනතො ද්වාරූපලක්ඛණං හොති. **පච්ඡිමෙනාති** ''ආදානා''දිවචනෙන.

කායවචීසඞ්ඛාරග්ගහණෙනාති උද්දෙසං සන්ධායාහ. **කායවචීසඤ්චෙතනාගහණෙනාති** නිද්දෙසං. **විඤ්ඤාණස්සාති** පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස. සහජාතස්ස පන අනන්තරස්ස ච පච්චයො හොතියෙව. ''**කුසලා විපාකධම්මා වා**''ති ඉදං සෙක්ඛපුථුජ්ජනසන්තානෙ අභිඤ්ඤාචෙතනා ඉධාධිප්පෙතා, න ඉතරාති කත්වා වුත්තං. තෙන යථාවුත්තඅභිඤ්ඤාචෙතනාපි පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස පච්චයො සියා කුසලසභාවත්තා, විපාකධම්මත්තා වා තදඤ්ඤකුසලාකුසලචෙතනා වියාති දස්සෙති. තයිදං ලොකුත්තරකුසලාය අනෙකන්තිකං. න හි සා පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස පච්චයො. අථ විපාකදායිනීති වුච්චෙය්‍ය, එවම්පි අහොසිකම්මෙන අනෙකන්තිකං. න හි තස්සා විපාකුප්පාදනං අත්ථීති ආහ ''**න විපාකුප්පාදනෙන කුසලතා විපාකධම්මතා වා**''ති. කෙවලඤ්හි යා අඤ්ඤෙසං විපාකධම්මානං සබ්යාපාරා සඋස්සාහා පවත්ති, තදාකාරාවස්සා අප්පහීනකිලෙසෙ සන්තානෙ පවත්තීති විපාකධම්මතා, අනවජ්ජට්ඨෙන කුසලතා ච වුත්තා. එවම්පි යදි විපාකධම්මා අභිඤ්ඤාචෙතනා, කථං අවිපාකාති? අසම්භවතොති තං අසම්භවං දස්සෙතුං ''**සා පනා**''තිආදි වුත්තං. අභිඤ්ඤාචෙතනා හි යදි විපාකං උප්පාදෙය්‍ය, සභූමිකං වා උප්පාදෙය්‍ය අඤ්ඤභූමිකං වා. තත්ථ අඤ්ඤභූමිකස්ස තාව උප්පාදනං අයුත්තං පච්චයාභාවතො, තථා අදස්සනතො ච. තෙනාහ ''**න හී**''තිආදි. සභූමිකං නවත්තබ්බාරම්මණං වා උප්පාදෙය්‍ය පරිත්තාදිආරම්මණං වා, තෙසු අත්තනො කම්මසමානාරම්මණතාය රූපාවචරවිපාකස්ස දස්සිතත්තා, පරිත්තාදිආරම්මණත්තා ච අභිඤ්ඤාචෙතනාය නවත්තබ්බාරම්මණං න උප්පාදෙය්‍ය. තථා එකන්තනවත්තබ්බාරම්මණත්තා රූපාවචරවිපාකස්ස පරිත්තාදිආරම්මණඤ්ච න උප්පාදෙය්‍යාති අයමසම්භවො. තෙනාහ ''**අත්තනා සදිසාරම්මණඤ්චා**''තිආදි. තත්ථ **තිට්ඨානිකන්**ති පටිසන්ධිභවඞ්ගචුතිවසෙන ඨානත්තයවන්තං. ''පථවීකසිණං ආපොකසිණ''න්තිආදිනා කුසලෙන අභින්නං කත්වා විපාකස්ස ආරම්මණං දෙසිතන්ති ආහ ''**චිත්තුප්පාදකණ්ඩෙ...පෙ.... වුත්තත්තා**''ති. ''රූපාවචරතිකචතුක්කජ්ඣානානි කුසලතො ච විපාකතො ච කිරියතො ච චතුත්ථස්ස ඣානස්ස විපාකො ආකාසානඤ්චායතනං ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං ඉමෙ ධම්මා නවත්තබ්බා ''පරිත්තාරම්මණා''තිපි 'මහග්ගතාරම්මණා'තිපි 'අප්පමාණාරම්මණා'තිපී''ති වචනතො රූපාවචරවිපාකො එකන්තනවත්තබ්බාරම්මණොති ආහ ''**න ච රූපාවචරවිපාකො පරිත්තාදිආරම්මණො අත්ථී**''ති. ස්වායමසම්භවො පරිත්තාදිආරම්මණාය අභිඤ්ඤාචෙතනාය විපාකාභාවං සාධෙති, න නවත්තබ්බාරම්මණාය.

නවත්තබ්බාරම්මණාපි හි සා අත්ථීති න බ්‍යාපීති විපාකානුප්පාදනෙ තස්සා අඤ්ඤං කාරණං දස්සෙතුං ''**කසිණෙසු වා**''තිආදිමාහ. සමාධිවිජම්භනභූතා අභිඤ්ඤා සමාධිස්ස ආනිසංසමත්තන්ති ''**සමාධිඵලසදිසා**''ති වුත්තං. තස්ස තස්ස අධිට්ඨානවිකුබ්බනදිබ්බසද්දසවනාදිකස්ස යදිච්ඡිතස්ස කිච්චස්ස නිප්ඵාදනමත්තං පන අභිඤ්ඤාචෙතනා, න කාලන්තරඵලා, දිට්ඨධම්මවෙදනීයං විය නාපි විපාකඵලා, අථ ඛො යථාවුත්තආනිසංසඵලා දට්ඨබ්බා.

> කෙචි පන ''සමානභූමිකතො ආසෙවනලාභෙන බලවන්තානි ඣානානීති තානි විපාකං දෙන්ති සමාපත්තිභාවතො, අභිඤ්ඤා පන සතිපි ඣානභාවෙ තදභාවතො තස්මිං තස්මිං ආරම්මණෙ ආගන්තුකාවාති දුබ්බලා, තස්මා විපාකං න දෙතී''ති වදන්ති. තං අකාරණං පුනප්පුනං පරිකම්මවසෙන අභිඤ්ඤායපි වසීභාවසබ්භාවතො. යං පන වදන්ති ''පාදකජ්ඣානෙ අත්තනා සමානසභාවෙහි ජවනෙහි ලද්ධාසෙවනෙ සම්මදෙව වසීභාවප්පත්තෙ පරිසුද්ධතාදිඅට්ඨඞ්ගසමන්නාගමෙන සාතිසයෙ ජාතෙ අභිඤ්ඤා නිබ්බත්තන්ති, තාසඤ්ච චතුත්ථජ්ඣානිකත්තා චතුත්ථජ්ඣානභූමිකො එව විපාකො නිබ්බත්තෙය්‍ය, සො ච යථාවුත්තගුණෙන බලවතා පාදකජ්ඣානෙනෙව කතොකාසෙන සිජ්ඣතීති අනොකාසතාය අභිඤ්ඤා න විපාකං දෙතී''ති. තම්පි අකාරණං අවිපාකභාවතො තාසං. සති හි විපාකදායිභාවෙ විපාකස්ස අනොකාසචොදනා යුත්තා, අවිපාකතා ච තාසං වුත්තනයා එව.

න හොතීති විඤ්ඤාණස්ස පච්චයො න හොතීති. උද්ධච්චචෙතනාපි අභිඤ්ඤාචෙතනාතො නිබ්බිසෙසෙන වුත්තාති මඤ්ඤමානො ''විපාකෙ''ති ච වචනං න විපාකාරහතාමත්තවාචකො, අථ ඛො විපාකසබ්භාවවාචකොති ආහ ''**විචාරෙතබ්බ**''න්ති. තථා ච වුත්තං ''න හි 'විපාකෙ'ති වචනං විපාකධම්මවචනං විය විපාකාරහතං වදතී''ති. තත්ථ යං විචාරෙතබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. ඉදං පනෙත්ථ සන්නිට්ඨානං – යස්මා උද්ධච්චචෙතනා පවත්තිවිපාකමෙව දෙති, න පටිසන්ධිවිපාකං, තස්මා තස්සා පවත්තිවිපාකස්ස වසෙන විභඞ්ගෙ විපාකො උද්ධටො. උභයවිපාකදායිකාය පන චෙතනාය නානාක්ඛණිකකම්මපච්චයො වුච්චතීති තදභාවතො පට්ඨානෙ තස්සා සො න වුත්තො. යං පන අට්ඨකථායං ''විඤ්ඤාණස්ස පච්චයභාවෙ අපනෙතබ්බා''ති (විභ. අට්ඨ. 226 සඞ්ඛාරපදනිද්දෙස) වුත්තං, තං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණමෙව

සන්ධාය වුත්තං. ''**එවං උද්ධච්චචෙතනාපි න හොතී**''ති ඉදම්පි විඤ්ඤාණස්ස පච්චයතාභාවමත්තං ගහෙත්වා වුත්තං. එවඤ්හෙත්ථ අඤ්ඤමඤ්ඤං පාළියා අට්ඨකථාය ච අවිරොධො දට්ඨබ්බො.

එත්ථාති උද්ධච්චචෙතනාය විපාකදානෙ. **අමතග්ගපථෙ**ති එවංනාමකෙ පකරණෙ. ''පුථුජ්ජනසන්තානෙ අකුසලා දස්සනෙන පහාතබ්බා, සෙක්ඛසන්තානෙ භාවනාය පහාතබ්බා''ති ඉමස්ස අත්ථස්ස වුත්තත්තා ''**පුථුජ්ජනානං පනා**''තිආදි වුත්තං. ''**න වුච්චන්ති**''ති ඉමිනා පුථුජ්ජනෙ පවත්තබහිද්ධාසංයොජනාදීනං භාවනාය පහාතබ්බපරියායාභාවං දස්සෙති. ''**යදි වුච්චෙය්‍යු**''න්තිආදිනා තමෙවත්ථං යුත්තිතො ච ආගමතො ච විභාවෙති. තත්ථ **කෙසඤ්චී**ති සකභණ්ඩෙ ඡන්දරාගාදීනං. **කෙචී**ති සක්කායදිට්ඨිආදයො. **කදාචී**ති අතීතාදිකෙ කිස්මිඤ්චි කාලෙ. **වත්තත්තා**තිආදි පරියායවචනං. **උපනිස්සායා**ති උපනිස්සයපච්චයෙ කත්වා.

ඉතරෙසන්ති නදස්සනෙනපහාතබ්බානං. න ච න හොන්තීති සම්බන්ධො. **එවඤ්ච කත්වා**ති යථාවුත්තපාළියං උද්ධච්චග්ගහණෙන උද්ධච්චසහගතචිත්තුප්පාදො ගහිතො, න යත්ථ කත්ථචි උද්ධච්චන්ති එවමත්ථෙ සති. **තන්**ති දිට්ඨිං. ''අතීතාදිභාවෙන නවත්තබ්බත්තෙ''ති කස්මා වුත්තං, නනු අනාගතා එව පහාතබ්බාති? න, උප්පජ්ජනාරහා නිප්පරියායෙන අනාගතා නාම, පහාතබ්බා පන න උප්පජ්ජනාරහාති තෙසං අතීතාදිභාවෙන නවත්තබ්බතා වුත්තා. **දස්සනං අපෙක්ඛිත්වා**ති භාවිතං දස්සනමග්ගං උපනිධාය. **සහායවිරහා**ති දස්සනපහාතබ්බසඞ්ඛාතසහකාරිකාරණාභාවතො. **විපාකං න ජනයන්තී**ති සකලකිලෙසපරික්ඛයෙ විය එකච්චපරික්ඛයෙපි තන්නිමිත්තං තං එකච්චං කම්මං න විපච්චතීති අධිප්පායො. **විපාකො විභඞ්ගෙ වුත්තො**ති පටිසන්ධිපවත්තිභෙදං දුවිධම්පි විපාකං සන්ධායාහ.

අකුසලානන්ති යථාවුත්තවිසෙසානං පුථුජ්ජනසන්තානෙ අකුසලානං. **අප්පහාතබ්බානන්**ති අප්පහාතබ්බසභාවානං කුසලාදීනං. **අප්පහාතබ්බවිරුද්ධසභාවතා** සාවජ්ජතා. ''**එවම්පී**''තිආදි දොසන්තරදස්සනං. තෙන යදිපි තෙසං අකුසලානං ඉමස්මිං තිකෙ තතියපදසඞ්ගහො න සියා, නවත්තබ්බතා පන ආපජ්ජතීති දීපෙති. සබ්බෙන සබ්බං ධම්මවසෙන අසඞ්ගහිතස්ස තිකදුකෙසු නවත්තබ්බතාපත්තීති ආහ ''**නාපජ්ජතී**''ති. ඉදානි තං නවත්තබ්බතානාපජ්ජනං ''චිත්තුප්පාදකණ්ඩෙ''තිආදිනා කාරණතො, නිදස්සනතො ච විභාවෙති. **යත්ථා**ති යස්මිං තිකෙ. **නියොගතො**ති නියමතො

එකන්තතො. **තෙසන්ති** පදත්තයසඞ්ගහිතධම්මානං. **යථාවුත්තපදෙසු වියාති** යථාවුත්තෙසු පඨමාදීසු තීසු පදෙසු. යථා භින්දිතබ්බා චිත්තුප්පාදා, ඉතරෙ ච යථාරහං රාසිත්තයවසෙන භින්දිත්වා භජාපිතා තංතංකොට්ඨාසතො කතා, එවං. **තත්ථාපීති** චතුත්ථකොට්ඨාසෙපි. **භජාපෙතබ්බෙති** නවත්තබ්බභාවං භජාපෙතබ්බෙ. **තදභාවාති** තස්ස චතුත්ථකොට්ඨාසස්ස අභාවා. **තථාති** නවත්තබ්බභාවෙන.

උප්පන්නත්තිකෙ අතීතා, ඉධ යථාවුත්තඅකුසලා න වුත්තා, අපෙක්ඛිතබ්බභාවෙනාරහිතාපි තංසභාවානතිවත්තනතො තථා වුච්චන්තීති නවත්තබ්බතාපත්තිදොසං පරිහරන්තො තස්ස උදාහරණං තාව දස්සෙතුං ''**අථ වා යථා සප්පටිඝෙහී**''තිආදිමාහ. තංසභාවො චෙත්ථ සාවජ්ජතාවිසිට්ඨයො දස්සනපහාතබ්බභාවාභාවො. ''**එවඤ්ච සතී**''තිආදිනා ඉමස්මිං පක්ඛෙ ලද්ධගුණං දස්සෙති. **භාවනාය පහාතබ්බානන්ති** පරියායෙන නිප්පරියායෙන ච භාවනාය පහාතබ්බානං, තත්ථ පුරිමානං අමුඛ්‍යසභාවත්තා, පච්ඡිමානං අවිපාකත්තා නානාක්ඛණිකකම්මපච්චයතා න වුත්තාති අධිප්පායො. යථා ච භාවනාය පහාතබ්බානං නානාක්ඛණිකකම්මපච්චයභාවො නත්ථි, එවං දස්සනෙන පහාතබ්බානං වසෙන තෙසං පච්චයලාභොපි නත්ථීති දස්සෙන්තො ''**න ච…පෙ…. වුත්තා**''ති වත්වා තත්ථ කාරණමාහ ''**යෙ හි…පෙ…. පවත්තන්තී**''ති. තත්ථ **න තෙ දස්සනතො උද්ධං පවත්තන්තීති** යෙ දස්සනෙන පහාතබ්බපච්චයා කිලෙසා, තෙ දස්සනෙන පහාතබ්බපක්ඛිකා එවාති තෙසං භාවනාය පහාතබ්බපරියායො එව නත්ථි, කථං තෙසං වසෙන දස්සනෙන පහාතබ්බා භාවනාය පහාතබ්බානං කෙනචි පච්චයෙන පච්චයොති වුච්චෙය්‍යාති අත්ථො. අථ වා යෙ පුථුජ්ජනසන්තානෙ න දස්සනෙන පහාතබ්බා, න තෙ පරමත්ථතො භාවනාය පහාතබ්බා. යෙ පන තෙ සෙක්ඛසන්තානෙ, න තෙසං පච්චයභූතා දස්සනෙන පහාතබ්බා අත්ථීති එවම්පි දස්සනෙන පහාතබ්බා භාවනාය පහාතබ්බානං කෙනචි පච්චයෙන පච්චයොති න වුත්තාති වෙදිතබ්බං. යදි දස්සනෙනපහාතබ්බපච්චයා කිලෙසා දස්සනපක්ඛිකා, තප්පච්චයං උද්ධච්චසහගතං දස්සනෙන පහාතබ්බං සියාති කථං තස්ස එකන්තභාවනාය පහාතබ්බතා වුත්තාති චොදනං සන්ධායාහ ''**දස්සනෙන පහාතබ්බපච්චයස්සා**''තිආදි. **තස්මාති** යස්මා සරාගවීතරාගසන්තානෙසු සභායවෙකල්ලෙන කම්මස්ස විපාකාවිපාකධම්මතා විය පුථුජ්ජනසෙක්ඛසන්තානෙසු උද්ධච්චසහගතස්ස වුත්තනයෙන සවිපාකාවිපාකතා සිද්ධා, තස්මා. **තස්සාති** උද්ධච්චසහගතස්ස. **තාදිසස්සෙවාති** උද්ධච්චසහගතභාවෙන එකසභාවස්ස.

එත්ථ ච යං ‘‘න භාවනාය පහාතබ්බම්පි අත්ථි උද්ධච්චසහගත’’න්තිආදි අමතග්ගපථෙ වුත්තං, තං අකාරණං, කස්මා? තස්ස එකන්තෙන භාවනාය පහාතබ්බත්තා. යථාහ ‘‘කතමෙ ධම්මා භාවනාය පහාතබ්බා? උද්ධච්චසහගතො චිත්තුප්පාදො’’ති (ධ. ස. 1583). යදි හි උද්ධච්චසහගතං න භාවනාය පහාතබ්බම්පි අභවිස්ස, යථා අතීතාරම්මණත්තිකෙ ‘‘නියොගා අනාගතාරම්මණා නත්ථී’’ති වත්වා ‘‘කාමාවචරකුසලස්ස විපාකතො දස චිත්තුප්පාදා’’තිආදිනා පුන විභජිත්වා වුත්තං, එවමිධාපි ‘‘කතමෙ ධම්මා භාවනාය පහාතබ්බා? නියොගා භාවනාය පහාතබ්බා නත්ථී’’ති වත්වා ‘‘උද්ධච්චසහගතො චිත්තුප්පාදො සියා භාවනාය පහාතබ්බො, සියා න වත්තබ්බො ‘දස්සනෙන පහාතබ්බො’තිපි ‘භාවනාය පහාතබ්බො’තිපී’’තිආදි වත්තබ්බං සියා, න ච තථා වුත්තං. යා ච තමත්ථං පටිපාදෙන්තෙන ‘‘යදි වුච්චෙය්යු’’න්තිආදිනා යුත්ති වුත්තා, සාපි අයුත්ති. කස්මා? දස්සනෙන පහාතබ්බාරම්මණානං රාගදිට්ඨිවිචිකිච්ඡුද්ධච්චානං දස්සනෙන පහාතබ්බභාවස්සෙව ඉච්ඡිතත්තා.

යඤ්ච ‘‘උද්ධච්චං උප්පජ්ජතී’’ති උද්ධච්චසහගතචිත්තුප්පාදො වුත්තොති දස්සෙතුං අධිපතිපච්චයනිද්දෙසෙ උද්ධච්චස්ස අනුද්ධරණං කාරණභාවෙන වුත්තං, තම්පි අකාරණං අඤ්ඤථාපි සාවසෙසපාඨදස්සනතො. තථා හි ‘‘අතීතො ධම්මො පච්චුප්පන්නස්ස ධම්මස්ස, අනාගතො ධම්මො පච්චුප්පන්නස්ස ධම්මස්ස ආරම්මණපච්චයෙන පච්චයො’’ති (පට්ඨා. 2.18.2) එතෙසං විභඞ්ගෙ චෙතොපරියඤාණග්ගහණං කත්වා ‘‘පච්චුප්පන්නො ධම්මො පච්චුප්පන්නස්ස ධම්මස්සා’’ති ඉමස්ස විභඞ්ගෙ ලබ්භමානම්පි චෙතොපරියඤාණග්ගහණං න කතං.

සහායභාවො ච දස්සනෙන පහාතබ්බානං භාවනාය පහාතබ්බස්ස විපාකදානං පති විචාරෙතබ්බො. කිං අවිජ්ජාදි විය දානාදීනං උප්පත්තියා එව විකුප්පාදනසමත්ථතාපාදනෙන දස්සනෙන පහාතබ්බා භාවනාය පහාතබ්බානං සහකාරිකාරණං හොන්ති, උදාහු කිලෙසො විය කම්මස්ස පටිසන්ධිදානෙ සතීති, කිඤ්චෙත්ථ – යදි පුරිමනයො, සොතාපන්නාදිසෙක්ඛසන්තානෙ භාවනාය පහාතබ්බස්ස කිරියභාවො ආපජ්ජති, සහායවෙකල්ලෙන අවිපාකසභාවතාය ආපාදිතත්තා ඛීණතණ්හාවිජ්ජාමානෙ සන්තානෙ දානාදි විය. අථ දුතියො, භාවනාය පහාතබ්බාභිමතස්සාපි දස්සනෙන පහාතබ්බභාවො ආපජ්ජති,

පටිසන්ධිදානෙ සති අපායගමනීයසභාවානතිවත්තනතො. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව, තස්මා පාළියා අට්ඨකථාය ච අවිරුජ්ඣනවසෙනෙත්ථ අත්ථවිනිච්ඡයො වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

සාති උද්ධච්චචෙතනා. **විඤ්ඤාණපච්චයභාවෙති** සම්පුණ්ණවිපාකවිඤ්ඤාණපච්චයභාවෙ. **කාරණං දස්සෙන්තොති** අවිකලඵලුප්පාදනාධිකාරෙ තදභාවතො යදිපි උද්ධච්චචෙතනා විඤ්ඤාණස්ස පච්චයභාවෙ අපනෙතබ්බා, අවිජ්ජාය පන පච්චයුප්පන්නභාවෙ ගහෙතබ්බාති ඉමං කාරණං දස්සෙන්තො. **සබ්බාපීති** වීසතිපි. තෙනාහ ''**එකවීසතීති වත්තබ්බ**''න්ති. **තන්ති** යෙන කාරණෙන සඞ්ඛාරග්ගහණෙන අභිඤ්ඤාචෙතනාය අග්ගහණං, තං කාරණං. **ඉතරාවචනස්සාපීති** උද්ධච්චචෙතනාවචනස්සාපි. කිං පන තං? විඤ්ඤාණස්ස පච්චයභාවාභාවො එව. **භෙදාභාවාති** කායවචීසඞ්ඛාරවසෙන විභාගාභාවතො. **සංයොගොති** තිකන්තරපදවසෙන සංයොජනං, තථා සඞ්ගහොති අත්ථො.

සුඛසඤ්ඤාය ගහණං අස්සාදනන්ති අධිප්පායෙනාහ ''**සුඛසඤ්ඤාය...පෙ.... දස්සෙති**''ති. ''**සුඛසඤ්ඤායා**''ති ච ඉදං කරණත්ථෙ කරණවචනං. විපල්ලාසො හි දුක්ඛෙ සුඛසඤ්ඤා. යං පන අට්ඨකථායං ''අඤ්ඤාණෙනා''ති වුත්තං, තං හෙතුම්හි කරණවචනං විපල්ලාසස්සාදනානං අවිජ්ජාය හෙතුභාවදස්සනතො. ''රථො සෙතපරික්ඛාරො''තිආදීසු (සං. නි. 5.4) පරිවාරත්ථොපි පරික්ඛාරසද්දො හොතීති වුත්තං ''**තණ්හාය පරිවාරෙ**''ති. **තණ්හාපරිවාරෙති** ච තණ්හාය කිච්චසාධනෙන සඞ්ඛාරානං සහකාරිකාරණභාවං සන්ධාය වුත්තං. පරික්ඛාරට්ඨො සඞ්ඛාරට්ඨො විය භූසනට්ඨො හොතීති දස්සෙන්තො ''**සඞ්ඛතෙ අලඞ්කතෙ**''ති ආහ. **පරික්ඛරොති** යථා ඵලදානසමත්ථා හොන්ති, තථා සඞ්ඛරොති. **අමරණත්ථාති** අමතත්ථා, නිබ්බානත්ථාති අත්ථො. **දුක්කරකිරියාති** පඤ්චාතපතප්පනාදිදුක්කරචරියා. දෙවභාවාය තපො **දෙවභාවත්ථං තපො**. මාරෙතීති **මරො** හෙතුඅත්ථං අන්තොනීතං කත්වා. අමඞ්ගලම්පි මඞ්ගලපරියායෙන වොහරන්ති මඞ්ගලිකාති වුත්තං ''**දිට්ඨෙ අදිට්ඨසද්දො විය**''ති යථා ''අසිවෙ සිවා''ති.

පපාතං පතනදුක්ඛසදිසන්ති කත්වා වුත්තං ''**ජාතිආදිපපාතදුක්ඛ''**න්ති. ඉන්දදුද්දබ්රහ්මකූටසඤ්ඤිතපබ්බතසිඛරප්පපාතො **මරුපපාතො.** තං පුඤ්ඤඵලං අත්ථො පයොජනං එතස්සාති **තදත්ථො.**

පරිබ්බාජිකාය තරුණියා. **අසවසො** අසෙරිවිහාරී. කිලෙසාසුචිපග්ඝරණෙන පණ්ඩිතෙහි **ජිගුච්ඡනීයං**. රාගාදිපරිළාහෙන, කටුකවිපාකතාය ච **දුක්ඛං. ආරභති** කරොති. සභයස්සාපි පිසාචනගරස්ස කාමගුණසමිද්ධියා සුඛවිපල්ලාසහෙතුභාවො වියාති යොජනා. භින්නජාතියෙන අවොමිස්සතා **නිරන්තරතා**. ජරාය මරණෙන ච අඤ්ඤථත්තං **විපරිණාමො.**

''න තාවාහං පාපිම පරිනිබ්බායිස්සාමී''ති වචනතො ''තාත එහි, තාව ඉදං රජ්ජං පටිපජ්ජාහී''තිආදීසු යදිපි පරිමාණනියමනකමපදපූරණමත්තාදීසුපි **තාව**-සද්දො දිස්සති, ඉධ පන වක්ඛමානත්තාපෙක්ඛො අධිප්පෙතොති වුත්තං ''**තාවාති වත්තබ්බන්තරාපෙක්ඛො නිපාතො''**ති. **අවිජ්ජාපච්චයා පන...පෙ.... දස්සෙතී**ති පුබ්බෙනාපරං අට්ඨකථායං අවිරුජ්ඣනමාහ.

රාගාදිඅස්සාදනකාලෙසූති රාගාදීනං අස්සාදනකාලෙසු. ''රාගදිට්ඨිසම්පයුත්තායා''ති එත්ථ රාගසම්පයුත්තාය තාව අවිජ්ජාය යොජනා හොතු රාගස්ස අස්සාදනභාවතො, දිට්ඨිසම්පයුත්තාය පන කථන්ති ආහ ''**තදවිප්පයුත්තා ච දිට්ඨී...පෙ.... වෙදිතබ්බා''**ති. **තංසම්පයුත්තසඞ්ඛාරස්සාති** රාගාදිසම්පයුත්තසඞ්ඛාරස්ස. **අවිජ්ජාරම්මණාදිත**න්ති අවිජ්ජාය ආරම්මණාදිතං. **ආදි**-සද්දෙන ආරම්මණාධිපතිආරම්මණූපනිස්සයපකතූපනිස්සයෙ, අනන්තරාදිකෙ ච පච්චයෙ සඞ්ගණ්හාති. **අනවිජ්ජාරම්මණස්සාති** න අවිජ්ජාරම්මණස්ස අවිජ්ජං අනාරබ්භ පවත්තස්ස. **ආරම්මණාධිපතිඅනන්තරාදිපච්චයවචනෙසූති** ආරම්මණාධිපතිආරම්මණූපනිස්සයපච්චයවචනෙසු අවුත්තස්ස අනවිජ්ජාරම්මණස්ස, අනන්තරාදිපච්චයවචනෙසු අවුත්තස්ස පඨමජවනස්ස, ද්වීසුපි වුත්තස්ස අවිජ්ජාරම්මණස්ස දුතියාදිජවනස්සාති යොජෙතබ්බං. අනන්තරපච්චයලාභිනො අනන්තරාදිනා, සහජාතස්ස හෙතුආදිනා, අසහජාතස්ස උපනිස්සයාදිනා සඞ්ඛාරස්ස අවිජ්ජා පච්චයො හොතීති අයමත්ථො ''**යං කිඤ්චි''**තිආදිනා දස්සිතොති වෙදිතබ්බං. **සමතික්කමභවපත්ථනාවසෙනාති** අවිජ්ජාසමතික්කමත්ථාය අරූපාවචරජ්ඣානානි උප්පාදෙන්තස්ස, අවිජ්ජාසම්මූළ්හත්තා

අරූපභවසම්පත්තියො පත්ථෙත්වා තානෙව ඣානානි නිබ්බත්තෙන්තස්සාති පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරෙ වුත්තෙන නයෙන, වුත්තනයානුසාරෙනාති අත්ථො.

එකකාරණවාදො ආපජ්ජති යථා පකතිඉස්සරපජාපතිපුරිසකාලාදිවාදා. එකස්මිංයෙව ලොකස්ස කාරණභූතෙ සති තතො සකලාය පවත්තියා අනවසෙසතො, සබ්බදා ච පවත්තිතබ්බං අපෙක්ඛිතබ්බස්ස කාරණන්තරස්ස අභාවතො. න චෙතං අත්ථි කමෙනෙව පවත්තියා දස්සනතො. කාරණන්තරාපෙක්ඛතාය පන එකකාරණවාදො අපහතො සියා එකස්ස ච අනෙකසභාවතාභාවා. යත්තකා තතො නිබ්බත්තන්ති, සබ්බෙහි තෙහි සමානසභාවෙහෙව භවිතබ්බං, න විසදිසෙහි, ඉතරථා තස්ස එකභාවො එව න සියාති ඉමමත්ථමාහ ''**සබ්බස්ස...පෙ.... පත්තිතො වා**''ති. **පාරිසෙසෙනාති** එකතො එකං, එකතො අනෙකං, අනෙකතො එකන්ති ඉමෙසු **තීසු පකාරෙසු අවිජ්ජමානෙසු** අනුපලබ්භමානෙසු පාරිසෙසඤායෙන. අනෙකතො අනෙකන්ති එකස්මිං **චතුත්ථෙ එව ච** පකාරෙ **විජ්ජමානෙ**. යදිදං ''අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා, ඵස්සපච්චයා වෙදනා''තිආදිනා එකහෙතුඵලදීපනං, තං එත්ථ දෙසනාවිලාසෙන, විනෙය්‍යජ්ඣාසයවසෙන වා ධම්මානං පධානපාකටාසාධාරණභාවවිභාවනත්ථන්ති එකහෙතුඵලදීපනං **න නුපපජ්ජති** උපපජ්ජතියෙවාති දස්සෙති ''**යස්මා**''තිආදිනා.

යථාඵස්සන්ති සුඛවෙදනීයාදිචක්ඛුසම්ඵස්සාදිතංතංඵස්සානුරූපන්ති වුත්තං හොතීති දස්සෙන්තො ''**සුඛවෙදනීය**''න්තිආදිං වත්වා ''**වෙදනාවවත්ථානතො**''ති පදස්ස අත්ථං දස්සෙතුං ''**සමානෙසූ**''තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සමානෙසූති** අවිසිට්ඨෙසු. **ඵස්සවසෙනාති** සුඛවෙදනීයාදිඵස්සවසෙන. **විපරියායාභාවතොති** බ්‍යත්තයාභාවතො. න හි කදාචි සුඛවෙදනීයං ඵස්සං පටිච්ච දුක්ඛවෙදනා, දුක්ඛාදිවෙදනීයං වා ඵස්සං පටිච්ච සුඛවෙදනා උප්පජ්ජති. **සුඛාදිචක්ඛුසම්ඵස්සජාදීනන්**ති සුඛාදීනං, චක්ඛුසම්ඵස්සජාදීනඤ්ච වෙදනානං. **ඔළාරිකසුඛුමාදීති ආදි**-සද්දෙන හීනපණීතාදිසඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. තත්ථ යං උපාදාය යා වෙදනා ''ඔළාරිකා, හීනා''ති වා වුච්චති, න තංයෙව උපාදාය තස්සා කදාචිපි සුඛුමතා පණීතතා වා අත්ථීති වුත්තං ''**ඔළාරිකසුඛුමාදිසඞ්කරාභාවතො**''ති. **යථාවුත්තසම්ඵස්සස්සාති** සුඛවෙදනීයාදිඵස්සස්ස. සුඛවෙදනීයඵස්සතොයෙව සුඛවෙදනා, න ඉතරඵස්සතො. සුඛවෙදනීයඵස්සතො සුඛවෙදනාව, න ඉතරවෙදනා. තථා සෙසෙසුපීති උභයපදනියමවසෙන යථාඵස්සං වෙදනාවවත්ථානං, යථාවෙදනං ඵස්සවවත්ථානන්ති පදද්වයෙන කාරණන්තරාසම්මිස්සතා ඵලස්ස,

ඵලන්තරාසම්මිස්සතා ච කාරණස්ස දස්සිතා පඨමපක්ඛෙ අසංකිණ්ණතාවවත්ථානන්ති කත්වා. දුතියපක්ඛෙ පන පච්චයභෙදභින්නෙන කාරණවිසෙසෙන ඵලවිසෙසො, ඵලවිසෙසෙන ච කාරණවිසෙසො නිච්ඡීයතීති අයමත්ථො දස්සිතො සන්නිට්ඨානං වවත්ථානන්ති කත්වා. පුරිමස්මිඤ්ච පක්ඛෙ ධම්මානං අසඞ්කරතො වවත්ථානං වුත්තං, දුතියස්මිඤ්ච යථාවවත්ථිතභාවජානනන්ති අයමෙතෙසං විසෙසො. **උතුආදයොති ආදි-**සද්දෙන චිත්තවිසමාචාරා පිත්තවාතාදයොපි සඞ්ගය්හන්ති. එකස්මිං දොසෙ කුපිතෙ ඉතරෙපි ඛොභං ගච්ඡන්ති. සන්තෙසුපි තෙසු **සෙම්හපටිකාරෙන රොගවූපසමතො** සෙම්හො පාකටොති අත්ථො.

''භවො''ති වුත්තානං සඞ්ඛාරානං කාරණස්ස පකාරණං, කාරණමෙව වා තණ්හාති ආහ ''**තණ්හාය සඞ්ඛාරකාරණභාවස්ස වුත්තත්තා**''ති. **තස්සාපීති** තණ්හායපි. තණ්හා හි කාමාසවො භවාසවො ච. කාමාසවභවාසවා කාමුපාදානං, දිට්ඨාසවො ඉතරුපාදානන්ති ආහ ''**චතුරුපාදානභූතා කාමභවදිට්ඨාසවා**''ති. තෙ ච ''උපාදානපච්චයා භවො''ති වචනතො උපාදානඤ්ච, ''තණ්හාපච්චයා උපාදාන''න්ති වචනතො තණ්හා ච සඞ්ඛාරස්ස කාරණන්ති පාකටා. අනස්සාදනීයෙසු අනෙකාදීනවවොකිණ්ණෙසු සඞ්ඛාරෙසු අස්සාදානුපස්සනා අවිජ්ජාය විනා න හොතීති දස්සෙන්තො ආහ ''**අස්සාදානුපස්සිනො...පෙ.... දස්සිතා හොතී**''ති. **ඛීණාසවස්ස සඞ්ඛාරාභාවතොති** බ්‍යතිරෙකෙනපි අවිජ්ජාය සඞ්ඛාරකාරණභාවං විභාවෙති. එකන්තෙන හි ඛීණාසවොව විද්දසු. එතෙන බාලානං එව සම්භවතො අවිජ්ජාය අසාධාරණතා වුත්තාති දස්සෙති. වත්ථාරම්මණාදීනි හි ඉතරෙසම්පි සාධාරණානි. වත්ථාරම්මණතණ්හුපාදානාදීනි විය අවිජ්ජාපි පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරාදීනං සාධාරණකාරණන්ති චොදනං මනසි කත්වා ආහ ''**පුඤ්ඤභවාදී**''තිආදි. තත්ථ **ආදි-**සද්දෙන අපුඤ්ඤානෙඤ්ජභවා ගහෙතබ්බා. **පුඤ්ඤභවොති** පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරහෙතුකො උපපත්තිභවො. එස නයො සෙසෙසු. එත්ථ ච කිච්චකරණට්ඨානභෙදෙන කිච්චවතී අවිජ්ජා භින්දිත්වා දස්සිතා. න හි යදවත්ථා අවිජ්ජා පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරානං උපනිස්සයො, තදවත්ථා එව ඉතරෙසං උපනිස්සයොති සක්කා විඤ්ඤාතුං. එත්ථ ච **භවාදීනවප්පටිච්ඡාදනන්ති** අත්ථතො පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරාදීනං තංතංභවසඞ්ඛාතදුක්ඛහෙතුසභාවානභිසමයනිමිත්තතා.

ඨානන්ති ධරමානතා අධිප්පෙතාති වුත්තං ''**ඨානවිරුද්ධොති අත්ථිතාවිරුද්ධො**''ති. ඨානාවිරුද්ධා චක්ඛුරූපාදයො.

''පුරිමචිත්තඤ්හී''තිආදිනා ඨානවිරුද්ධො ච උදාහටොති ආහ ''**න ඉදං එකන්තිකං සියා**''ති. ''චක්ඛුරූපාදයො''තිආදිනා හි පරතො ඨානාවිරුද්ධා උදාහරීයන්තීති. පුරිමසිප්පාදිසික්ඛා හි පච්ඡා පවත්තමානසිප්පාදිකිරියානං සමොධානාසම්භවා ඨානවිරොධොති යථාවුත්තමත්ථං සමත්ථෙතුං ''**න ච සිප්පාදීන**''න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **තන්ති** පටිසන්ධිආදිඨානං. **ඉධාති** ඨානසභාවකිච්චාදිග්ගහණෙ. **ආදි**-සද්දෙන ආරම්මණභූමිසන්තානාදිවිරුද්ධා ගහෙතබ්බා, තෙ ච අනුලොමතො ගොත්රභුස්ස, ගොත්රභුතො මග්ගස්ස ලිඞ්ගපරිවත්තනාදිවසෙන ච පවත්තියං වෙදිතබ්බා. නමනරුප්පනවිරොධා සභාවවිරුද්ධො පච්චයොති යොජනා. තත්ථ **නමනරුප්පනන්ති** අරූපරූපභාවමෙව දස්සෙති. කම්මං චෙතනාසභාවං, රූපං රුප්පනසභාවන්ති සභාවවිරුද්ධං. **මධුරම්බිලරසාදීති** ඛීරං මධුරරසං පිත්තුපසමනං මධුරවිපාකසභාවං, දධි අම්බිලරසං පිත්තබ්රූහනං කටුකවිපාකසභාවන්ති අතො සභාවවිරොධා.

දධිආදීනීති දධිපලාලානි. **භූතිණකස්සාති** භූතිණකනාමකස්ස ඔසධිවිසෙසස්ස. **අවී** නාම එළකා, තා පන යෙභුය්යෙන රත්තලොමකා හොන්තීති වුත්තං ''**රත්තා එළකා**''ති. විපාකානම්පි පච්චයභාවතො, අවිපාකානම්පි පච්චයුප්පන්නභාවතො න විපාකධම්මවිපාකාපෙක්ඛා පච්චයපච්චයුප්පන්නතාති වුත්තං ''**විපාකායෙව තෙ ච නා**''ති. තෙනාහ ''**තස්මා**''තිආදි. **තදවිපාකානන්ති** තස්සා අවිජ්ජාය අවිපාකභූතානං. **න න යුජ්ජති** යුජ්ජති එව පච්චයුප්පන්නතාමත්තස්ස අධිප්පෙතත්තා. **තදවිරුද්ධානන්ති** තාය අවිජ්ජාය අවිරුද්ධානං.

පුබ්බාපරියවවත්ථානන්ති කායපවත්තිගතිජාතිආදීනං යථාරහං පුබ්බාපරභාවෙන පවත්ති, සා පන කෙනචි අකටා අකටවිධා පටිනියතසභාවාති දස්සෙතුං නියතිවාදිනා වුත්තනිදස්සනං ආහරන්තො ''**අච්ඡෙජ්ජසුත්තාවුතාභෙජ්ජමණීනං විය**''ති ආහ. දුතියවිකප්පෙ **සඞ්ගතීති** අධිච්චසමුප්පාදො යාදිච්ඡිකතා, යං සන්ධාය ''යදිච්ඡාය පවත්තනං නිවත්තනං යදිච්ඡායා''තිආදි වුච්චති. **භාවොති** ධම්මානං සභාවසිද්ධිතා, යං සන්ධාය වදන්ති ''කණ්ටකස්ස කොටිතිඛිණභාවං, කපිට්ඨඵලස්ස වට්ටභාවං, මිගපක්ඛීනං වා විචිත්තවණ්ණසණ්ඨානාදිතං කො අභිසඞ්ඛරොති, කෙවලං සභාවසිද්ධොවායං විසෙසො''ති. තෙනාහ ''සබ්බෙ සත්තා, සබ්බෙ පාණා, සබ්බෙ භූතා, සබ්බෙ ජීවා අවසා අබලා අවීරියා නියතිසඞ්ගතිභාවපරිණතා''ති

(දී. නි. 1.168). **එතෙහි විකප්පනෙහීති** චුතිආදීසු සම්මූළ්හතාය ''සත්තො මරතී''තිආදිවිකප්පනෙහි කාරණභූතෙහි. **අකුසලං චිත්තං කත්වාති** අයොනිසොමනසිකාරපරිබ්රූහනෙන චිත්තං අකුසලං කත්වා.

සුත්තාදිධම්මන්ති සුත්තගෙය්යාදිපරියත්තිධම්මං. පරියත්තිධම්මඤ්හි සම්මදෙව ජානන්තො පටිපත්තිධම්මං පරිපූරෙත්වා පටිවෙධධම්මෙ පතිට්ඨහති. **තන්ති** තං ජානනං, නිබ්බානාභිසමයොති අත්ථො.

සඞ්ඛාරපදනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

විඤ්ඤාණපදනිද්දෙසවණ්ණනා

227. **යථාවුත්තසඞ්ඛාරපච්චයාති** පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරාදිවුත්තප්පකාරසඞ්ඛාරපච්චයා. විඤ්ඤාණාදයො වෙදනාපරියොසානා එතරහි විපාකවට්ටභූතා ඉධාධිප්පෙතාති ආහ ''**තංකම්මනිබ්බත්තමෙව විඤ්ඤාණං භවිතුං අරහතී**''ති. අයඤ්ච අත්ථවණ්ණනා ධාතුකථාපාළියා න සමෙතීති දස්සෙන්තො ''**ධාතුකථායං පනා**''තිආදිමාහ. තත්ථ ධාතුකථායං වචනතො සබ්බවිඤ්ඤාණඵස්සවෙදනාපරිග්ගහො කතො ධාතුකථායන්ති යොජනා. **සප්පදෙසාති** සාවසෙසා, විපාකා එවාති අධිප්පායො. විඤ්ඤාණාදීසු හි විපාකෙසුයෙව අධිප්පෙතෙසු යථා –

> ''විපාකෙහි ධම්මෙහි යෙ ධම්මා විප්පයුත්තා, තෙ ධම්මා අසඞ්ඛතං ඛන්ධතො ඨපෙත්වා පඤ්චහි ඛන්ධෙහි ද්වාදසහායතනෙහි තෙරසහි ධාතූහි සඞ්ගහිතා. කතිහි අසඞ්ගහිතා? න කෙහිචි ඛන්ධෙහි න කෙහිචි ආයතනෙහි පඤ්චහි ධාතූහි අසඞ්ගහිතා''ති (ධාතු. 477) –

විපාකවිප්පයුත්තානං සඞ්ගහාසඞ්ගහා විස්සජ්ජිතා, එවමිධාපි විස්සජ්ජිතබ්බං සියා. තෙනාහ ''**විපාකා ධම්මාති ඉමස්ස විය විස්සජ්ජනං සියා**''ති. **තස්මාති** යස්මා විප්පයුත්තෙන සඞ්ගහිතාසඞ්ගහිතපදනිද්දෙසෙ නිප්පදෙසාව විඤ්ඤාණඵස්සවෙදනා ගහිතා, තස්මා. **තත්ථාති** ධාතුකථායං. **අභිධම්මභාජනීයවසෙනාති** ඉමස්මිං පටිච්චසමුප්පාදවිභඞ්ගෙ අභිධම්මභාජනීයවසෙන. තෙනාහ ''**අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා චා**''තිආදි. තෙන යථාවුත්තඅත්ථවණ්ණනා සුත්තන්තභාජනීයවසෙන වුත්තාති යථාදස්සිතං විරොධං පරිහරති. යදි අභිධම්මභාජනීයවසෙන ධාතුකථාපාළි පවත්තා, අථ කස්මා ''කාමභවො පඤ්චහි ඛන්ධෙහි එකාදසහායතනෙහි සත්තරසහි ධාතූහි

සඞ්ගහිතො. රූපභවො පඤ්චහි ඛන්ධෙහි පඤ්චහායතනෙහි අට්ඨහි ධාතූහි සඞ්ගහිතො''තිආදිනා (ධාතු. 67-68) උපාදින්නක්ඛන්ධවසෙන භවො විස්සජ්ජිතොති චොදනං මනසි කත්වා ආහ ''**භවො පන…පෙ…. න අභිධම්මභාජනීයවසෙන ගහිතො**''ති. **එවඤ්ච කත්වාති** අභිධම්මභාජනීයවසෙන අග්ගහිතත්තා එව. **තත්ථාති** ධාතුකථායං. **විපාකඤ්හෙතන්ති** හි-සද්දො හෙතුඅත්ථො. යස්මා යථාවුත්තබාත්තිංසවිධවිඤ්ඤාණං විපාකං, තස්මා තං සඞ්ඛාරපච්චයන්ති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො ''**විඤ්ඤාණස්ස විපාකත්තා**''තිආදිමාහ.

''**සොමනස්සසහගතානෙව සන්ධාය වුත්ත**''න්ති ඉදං විචාරෙතබ්බං උපෙක්ඛාසහගතකුසලාකුසලජවනානන්තරම්පි සොමනස්සසහගතතදාරම්මණස්ස ඉච්ඡිතත්තා. තථා හි **අට්ඨකථායං** ''චතුන්නං පන දුහෙතුකකුසලචිත්තානං අඤ්ඤතරජවනස්ස පරියොසානෙ අහෙතුකචිත්තං තදාරම්මණභාවෙන පතිට්ඨාතී''ති (ධ. ස. අට්ඨ. 498 විපාකුද්ධාරකථා) වත්වා ''ඉට්ඨාරම්මණෙ පන සන්තීරණම්පි තදාරම්මණම්පි සොමනස්සසහගතමෙවා''ති වුත්තං. කුසලාකුසලඤ්හි අභිඉට්ඨම්පි ආරම්මණං තථාභිසඞ්ඛරණෙන කදාචි න මජ්ඣත්තං කත්වා න පවත්තති, විපාකං පන යථාසභාවතොව ආරම්මණරසං අනුභවති. තෙනාහ ''න සක්කා විපාකං වඤ්චෙතු''න්ති. කිරියජවනානං පන විසයාභිසඞ්ඛරණස්ස බලවභාවතො තදනන්තරානං තදාරම්මණානං යථාවිසයං වෙදනාවසෙන තදනුගුණතා ඉච්ඡිතා. යෙ පන කිරියජවනානන්තරං තදාරම්මණං න ඉච්ඡන්ති, තෙසං වත්තබ්බමෙව නත්ථි. යං පන ''ජවනෙන තදාරම්මණං නියමෙතබ්බ''න්ති වුත්තං, තං කුසලං සන්ධාය වුත්තන්ති ච වුත්තං. තස්මා යථාවුත්තො විචාරෙතබ්බො. තිහෙතුකජවනාවසානෙ ච දුහෙතුකජවනාවසානෙ චාති සමුච්චයත්ථො ච-සද්දො. කෙචි පන විභාගං අකත්වා ''කුසලජවනාවසානෙපි අහෙතුකතදාරම්මණං හොතීති 'යෙභුය්යෙනා'ති වුත්ත''න්ති වදන්ති. ලොභචිත්තස්ස වා සත්තානං බහුලං උප්පජ්ජනතො ''**යෙභුය්යෙනා**''ති වුත්තං. ''සකිං වා''ති වචනසිලිට්ඨතාවසෙන වුත්තං යථා ''අට්ඨ වා දස වා''ති දස්සෙතුං ''**දිරත්තතිරත්තාදීසු විය වෙදිතබ්බ**''න්ති ආහ. **වා-සද්දස්ස අභාවාති** සූය්යමානස්ස **වා-සද්දස්ස** අභාවෙන වුත්තං. අත්ථතො පන තත්ථාපි **වා-**සද්දො ලබ්භතෙව. තිරත්තං පන වාසාදිකෙ ලබ්භමානෙ දිරත්තෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථීති දිරත්තග්ගහණං විසුං න යොජෙතීති අධිප්පායෙන ''**වචනසිලිට්ඨතාමත්තෙනා**''ති වුත්තං. කෙවලං ''තිරත්ත''න්ති වුත්තෙ

අඤ්ඤත්ථ වාසාදිනා අන්තරිතම්පි නිරන්තරං ගණ්හෙය්‍ය, දිරන්තරවිසිට්ඨං පන නිරන්තරං වුච්චමානං තෙන අනන්තරිතමෙව නිරන්තරං දීපෙතීති ආහ ''**නිරන්තරනිරන්තරදස්සනත්ථං වා**''ති. **බලවරූපාදිකෙ ආරම්මණෙ**ති අතිමහති රූපාදිආරම්මණෙ. ''**අධිප්පායො**''ති එතෙන එකචිත්තක්ඛණායුකෙපි විසයෙ කදාචි තදාරම්මණං උප්පජ්ජෙය්‍යාති ''**සකිං එවා**''තිආදිනා වුත්තමත්ථං උල්ලිඞ්ගෙති. ''සබ්බද්වාරෙසු තදාරම්මණෙ ද්වෙ එව චිත්තවාරා ආගතා''ති වුත්තත්තා අයම්පි අත්ථො විචාරෙත්වා ගහෙතබ්බො. **අනුරූපාය පටිසන්ධියා**ති අත්තනො අත්තනො අනුච්ඡවිකෙන පටිසන්ධානකිච්චෙන.

''කති පටිසන්ධියො, කති පටිසන්ධිචිත්තානී''තිආදිනා පටිසන්ධිවිචාරො පරතො විත්ථාරතො කථීයතීති ආහ ''**පටිසන්ධිකථා මහාවිසයාති කත්වා පවත්තිමෙව තාව දස්සෙන්තො**''ති. **අහෙතුකද්වයාදීන**න්ති ආදි-සද්දෙන මහාවිපාකමහග්ගතවිපාකෙ සඞ්ගණ්හාති. **ද්වාරනියමානියමාවචන**න්ති ද්වාරස්ස නියතානියතාවචනං, නියතද්වාරං අනියතද්වාරන්ති වා අවචනන්ති අත්ථො. **අනුප්පත්තිතො**ති න උප්පජ්ජනතො. යදිපි ''අනුරූපාය පටිසන්ධියා''ති පටිසන්ධිපි හෙට්ඨා ගහිතා, ''පවත්තියං පනා''ති අධිකතත්තා පන පවත්තියෙව පච්චාමට්ඨා. පච්චයුප්පන්නභාවෙන පඨමුද්දිට්ඨානි සබ්බානිපි ලොකියවිපාකචිත්තානි අන්වාදෙසං අරහන්තීති ආහ ''**තත්‍රස්සාති පවත්තියං ඛාත්තිංසවිධස්සා**''ති.

යථා කාමාවචරපටිසන්ධිවිඤ්ඤාණසඞ්ඛාතස්ස බීජස්ස අභාවෙපි රූපභවෙ චක්ඛුසොතින්ද්‍රියපවත්තිආනුභාවතො චක්ඛුසොතවිඤ්ඤාණානං සම්භවො, එවං තෙනෙව කාරණෙන සම්පටිච්ඡනාදීනම්පි තත්ථ සම්භවොති දස්සෙන්තො ''**ඉන්ද්‍රියපවත්තිආනුභාවතො එවා**''තිආදිමාහ. තත්ථ **චක්ඛුසොතද්වාරභෙදෙනා**ති චක්ඛුසොතද්වාරවිසෙසෙන භවිතබ්බන්ති සම්බන්ධො. **තස්සා**ති චක්ඛුසොතද්වාරස්ස. ද්වාරවන්තාපෙක්ඛො ද්වාරභාවොති ආහ ''**විඤ්ඤාණවීථිභෙදායත්තත්තා**''ති. **තස්මිඤ්ච සතී**ති තස්මිං ද්වාරභෙදෙ වීථිභෙදෙ ච සති. **භාවො**ති උප්පත්ති. **ජනකං අනුබන්ධති නාමා**ති තංසදිසෙ තබ්බොහාරං කත්වා වුත්තං.

ඉදං පන වත්වාති රූපාරූපාවචරධම්මෙ ආරබ්භ තදාරම්මණානුප්පත්තිං වත්වා. **භාවනායා**ති අකුසලභාවනාය සංකිලෙසවඩ්ඪනෙන, සංකිලිට්ඨසමාධානෙනාති අත්ථො. තථා හි ලොභදොසසහගතචිත්තුප්පාදෙපි සමාධි ''අවට්ඨිති අවිසාහාරො අවික්ඛෙපො අවිසාහටමානසතා''තිආදිනා (ධ.

ස. 11) නිද්දිට්ඨො. **අවත්ථුභාවදස්සනත්ථ**න්ති අට්ඨානභාවදස්සනත්ථං, අනාරම්මණභාවදස්සනත්ථන්ති අත්ථො.

''කෙන කත්ථා''ති පදස්ස ''**කෙන චිත්තෙන කස්මිං භවෙ**''ති සඞ්ඛෙපෙන වුත්තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං ''**එකූනවීසති**''තිආදි වුත්තං. තත්ථ **තෙන තෙන චිත්තෙනා**ති තෙන තෙන අහෙතුකද්වයාදිචිත්තෙන සද්ධිං පවත්තමානා පටිසන්ධික්ඛණෙ රූපාරූපධම්මා එකූනවීසති පටිසන්ධියොති යොජනා. **තෙන තෙන චිත්තෙන** සහජාතාදිපච්චයතාය හෙතුභූතෙන, කරණභූතෙන වා. **තත්ථ තත්ථ** භවෙ.

අනුස්සරණත්ථො බ්යාපාරො **අනුස්සරණබ්යාපාරො. කෙචී**ති **ධම්මසිරිත්ථෙරං** සන්ධාය වදති. **තීසු ජවනවාරෙසු...පෙ.... භවිතබ්බ**න්ති කම්මාදිඋපට්ඨානස්ස පරතො තීහි ජවනවාරෙහි පවත්තිතබ්බන්ති අත්ථො. තෙනාහ ''**අනෙක...පෙ.... අභිප්පලම්බනඤ්ච හොතී**''ති. **තස්මා**ති යස්මා එකජවනවාරස්සෙව කම්මාදිඋපට්ඨානෙන මරණං න සම්භවති, තස්මා. **ඵොට්ඨබ්බස්සා**ති පහාරඵොට්ඨබ්බස්ස. භවඞ්ගචිත්තෙ වත්තමානෙ, අන්තරන්තරා පඤ්චද්වාරවීථියා වා වත්තමානාය ඵොට්ඨබ්බසමායොගෙ පඨමං කායද්වාරාවජ්ජනුප්පත්ති යුත්තා, තථාපි කිස්මිඤ්චි චින්තියමානෙ තමෙවාරබ්භ එකස්මිං ජවනවාරෙ පවත්තෙ පච්ඡා කායද්වාරාවජ්ජනුප්පත්ති සියා චිත්තස්ස ලහුපරිවත්තිභාවතොති කෙචිවාදස්ස අධිප්පායො. යථා නිද්දායන්තස්ස ඵොට්ඨබ්බසමායොගෙන පබුජ්ඣනකාලෙ මනොද්වාරාවජ්ජනමෙව ආවට්ටෙති, න කායද්වාරාවජ්ජනං. ''පඤ්චහි විඤ්ඤාණෙහි න පටිබුජ්ඣතී''ති (විභ. 751) හි වුත්තං. එවංසම්පදං වා එතං දට්ඨබ්බං. **ලහුකපච්චුපට්ඨාන**න්ති ලහුඋපට්ඨානං. **මනොද්වාරස්ස විසයො** කම්මාදිකො. **ලහුකතා**ති ලහුපට්ඨානතා. **රූපාන**න්ති චක්ඛාදිරූපධම්මානං. **විසයභාවෙපී**ති රූපායතනාදිවිසයසබ්භාවෙපි. **යෙසං විසයො අත්ථී**ති යෙසං නිප්පරියායෙන විසයො අත්ථි. **තංදස්සනත්ථමෙවා**ති තෙසං සාරම්මණානංයෙව දස්සනත්ථං. **තෙනා**ති තස්මා.

''**භූමිචිත්තුප්පාදාදිවසෙනා**''ති ඉදං කම්මං සන්ධාය වුත්තං, කම්මනිමිත්තස්සපි වසෙන ලබ්භතෙව තස්ස ඡළාරම්මණභාවතො. ගතිනිමිත්තස්ස පන පභෙදො නීලාදිකොයෙව.

අනුපච්ඡින්නෙසු මග්ගෙන අප්පහීනෙසු. **තඤ්ච** කම්මාදිං. **භවන්තරනින්නාදිතා** චිත්තසන්තානස්ස භවපත්ථනාය තථාභිසඞ්ඛතත්තා. යස්මිඤ්හි චිත්තසන්තානෙ පුඤ්ඤාදිචෙතනාය විය භවපත්ථනාය පරිභාවනා අනුපච්ඡින්නා, තත්ථෙව භවන්තරපරියාපන්නචිත්තුප්පත්ති. තං පන චිත්තං තථා උප්පජ්ජමානං තාය විනාමිතං විය හොතීති වුත්තං ''**අනුපච්ඡින්නකිලෙසබලවිනාමිත**''න්ති. **සබ්බත්ථාති** සුගතිදුග්ගතීසු. **ඉතරායාති** සුගතිපටිසන්ධිනින්නාය චුතියා. ''**නිච්ඡිනන්තී**''ති වුත්තස්ස නිච්ඡයස්ස නිබන්ධනං ආගමං දස්සෙන්තො ''**නිමිත්තස්සාදගධිතං වා**''තිආදිමාහ.

අකුසලෙ හි දුග්ගතූපනිස්සයෙ නියමිතෙ කුසලං සුගතූපනිස්සයොති නියමිතමෙව හොතීති.

අනිට්ඨං ආරම්මණං ආහ යතො දුග්ගතිපටිසන්ධි දස්සියතීති අධිප්පායො. යදි එවං ''රාගාදිහෙතුභූත''න්ති කස්මා වුත්තන්ති ආහ ''**තම්පි හි…පෙ…. හොතී**''ති. **තම්පීති** අනිට්ඨාරම්මණම්පි. යස්මා පන හීනං ආරම්මණන්ති ආරම්මණභූතකම්මනිමිත්තං අධිප්පෙතං, තස්මා ''**අකුසලවිපාකජනකකම්මසහජාතානං වා**''තිආදි වුත්තං. කම්මනිමිත්තභූතඤ්හි ආරම්මණං යං විපාකස්ස ජනකං කම්මං, තෙන සහජාතානං, තස්ස කම්මස්ස සදිසාසන්නජවනසහජාතානඤ්ච රාගාදීනං ආරම්මණපච්චයසඞ්ඛාතො හෙතු හොති, සො එව චස්ස හීනභාවොති දස්සෙතුං ''**තඤ්හී**''තිආදි වුත්තං. **කම්මවසෙන අනිට්ඨන්ති** හීනස්ස අකුසලකම්මස්ස ආරම්මණතො ආරම්මණතාවසෙන හීනන්ති කත්වා අනිට්ඨං, සභාවෙන ඉට්ඨම්පීති අධිප්පායො. ''**අඤ්ඤථා වා**''තිආදිනා කම්මනිමිත්තාරම්මණස්ස අකුසලවිපාකස්ස න සම්භවොති දස්සෙති. **ආසන්නකතකම්මාරම්මණසන්තතියන්ති** ආසන්නකතස්ස කම්මස්ස ආරම්මණසන්තානෙ. **තංසදිසන්ති** යථාවුත්තකම්මාරම්මණසදිසං. **පටිසන්ධිආරම්මණූපට්ඨාපකන්ති** පටිසන්ධියා ආරම්මණස්ස උපට්ඨාපකං. චුතිආසන්නජවනානං පටිසන්ධිජනකත්තෙ අයමත්ථො ලබ්භෙය්‍යාති චොදනං මනසි කත්වා ආහ ''**න ච පටිසන්ධියා**''තිආදි. **තංසමානවීථියන්ති** තාය පටිසන්ධියා එකවීථියං. **න අස්සාදිතානීති** අස්සාදනභූතාය තණ්හාය න ආමට්ඨානි.

සමත්තාති පරිපුණ්ණා, පරියත්තා වා. ''මරණකාලෙ…පෙ…. සමාදින්නා''ති වචනතො යථාවුත්තචුතිආසන්නජවනානං පටිසන්ධිදානං සිද්ධන්ති චොදනං සන්ධායාහ ''**න ච දුබ්බලෙහී''**තිආදි. ''**චක්ඛති වා''**තිආදිනා වුත්තමෙවත්ථං උපචයෙන පාකටතරං කරොති. ඤාණවත්ථුවිභඞ්ගවණ්ණනායඤ්හි ''පඤ්චහි විඤ්ඤාණෙහි න කඤ්චි ධම්මං පටිවිජානාතී''ති පදානං අත්ථං විවරන්තො වක්ඛති ''**සබ්බම්පි…පෙ…. පටික්ඛිත්තානී''**ති. තත්ථ **පටිවිජානනාදීති** ආදි-සද්දෙන ඉරියාපථකප්පනකායවචීකම්මුපට්ඨාපනකුසලාකුසලධම්මසමාදානසමාපජ්ජන වුට්ඨානානි සඞ්ගණ්හාති. උපපජ්ජනසුපිනදස්සනාදීනං මනොද්වාරිකචිත්තෙනෙව පවත්ති පාකටාති තානි බහි කරොන්තො ''**වචනපරියොසානං කිච්ච''**න්ති ආහ. **සහජවනකානීති** ජවනසහිතානි, පඤ්චද්වාරිකජවනෙහි සද්ධින්ති අත්ථො.

තත්ථාති ''පඤ්චහි විඤ්ඤාණෙහි න කඤ්චි ධම්මං පටිවිජානාතී''ති පාළිවණ්ණනායං. **න කඤ්චි ධම්මං පටිවිජානාතීති** එත්ථ න සබ්බෙ රූපාදිධම්මා ධම්මග්ගහණෙන ගහිතාති යථාධිප්පෙතධම්මදස්සනත්ථං ''මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මාති (ධ. ප. 1-2) එවං වුත්තං එකම්පි කුසලං වා අකුසලං වා න පටිවිජානාතී''ති අට්ඨකථායං වුත්තන්ති දස්සෙත්වා තස්ස අත්ථං විවරන්තො ''**යෙස''**න්තිආදිමාහ. තස්සත්ථො – **යෙසං** කුසලාකුසලධම්මානං **පටිවිභාවනප්පවත්තියා** සිද්ධා විපාකධම්මතා යොනිසොමනසිකාරඅයොනිසොමනසිකාරසමුට්ඨානා, යාය **සුඛං වා දුක්ඛං වා** තංසන්තානෙ **අන්වෙති** අනුගච්ඡති, පඤ්චවිඤ්ඤාණානං **සා** විපාකධම්මතා **පටික්ඛිත්තා** පටිසෙධිතාති. **තාදිසමෙවාති** කුසලාකුසලධම්මපටිවිජානනසදිසමෙව. යදි පඤ්චද්වාරෙ යථාවුත්තකිච්චස්ස කරණෙ සහජවනකානි වීථිචිත්තානි පටික්ඛිත්තානි, කථං තත්ථ චවනුපපජ්ජනානි සම්භවන්තීති චොදනං සන්ධායාහ ''**තදාරම්මණානන්තරං පනා''**තිආදි. නිප්පරියායෙන මනොද්වාරිකභාවො මනොද්වාරාවජ්ජනුප්පත්තිපුබ්බකොති තදභාවෙනාහ ''**ඉමිනා අධිප්පායෙනා''**ති. අවසෙසෙකචිත්තක්ඛණායුකෙ රූපාදිම්හීති යොජනා.

උපචාරො විය දට්ඨබ්බා සමානාරම්මණත්තා, උපපත්තිනිමිත්තත්තා ච. **කෙචීති ධම්මසිරිත්ථෙරං** සන්ධාය වදති. **මහග්ගතාවසානං වදන්තීති** යථාපච්චයං මහග්ගතසමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨිතස්ස සා වීථි උප්පජ්ජති, තතො චුතිචිත්තං හොතීති වදන්ති. **අතීතාරම්මණා එකාදසවිධාති** නව

කාමාවචරසුගතිචුතියො, ද්වෙ විඤ්ඤාණඤ්චායතනනෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනආරුප්පචුතියොති එවං අතීතාරම්මණා එකාදසවිධා සුගතිචුතියො. පඤ්ච රූපාවචරා, වුත්තාවසෙසා ද්වෙ අරූපාවචරාති **නවත්තබ්බාරම්මණා සත්තවිධා** චුතියො. දුග්ගතිචුති පන පරතො වුච්චතීති ඉධ න ගහිතා. තථා හි වක්ඛති ‘‘දුග්ගතිචුතියා පන…පෙ…. න දස්සිතා’’ති.

එවමාදිකෙති ආදි-සද්දෙන ‘‘සුද්ධාය වා ජවනවීථියා’’තිආදිවචනං සඞ්ගණ්හාති. තථා හි වුත්තං ‘‘සුද්ධාය වාති මහග්ගතකම්මනිමිත්තාරම්මණාය ජවනවීථියා’’ති. ‘‘**විඤ්ඤායතී**’’ති ඉමිනා යදිපි ‘‘පථවීකසිණාදී’’තිආදිසද්දෙන අරූපාවචරජ්ඣානාරම්මණස්සාපි සඞ්ගහො සම්භවති, ‘‘චක්ඛුසොතානං වා’’ති පන ද්වාරද්වයස්සෙව වසෙන විකප්පන්තරකරණං යථාධිප්පෙතස්ස අත්ථස්ස ඤාපකන්ති දස්සෙති. ඤාපකඤ්ච නාම අගතිකා ගතීති යථාවුත්තං ඤාපකං අසම්භාවෙන්තො ‘‘**අථාපී**’’තිආදිමාහ. යො යත්ථ සම්භවති, තස්ස යොජනා **යථාසම්භවයොජනා**, තාය. **අයම්පි පටිසන්ධීති** ආරුප්පචුතියා අනන්තරං පටිසන්ධිං වදති. **තත්ථෙවාති** ‘‘පථවීකසිණාදිකං වා නිමිත්ත’’න්ති වුත්තෙ පඨමෙ විකප්පෙ එව. හෙට්ඨිමා හෙට්ඨිමා පටිසන්ධි නත්ථීති යොජනා. **තෙනාති** තස්මා. **තතොති** චතුත්ථාරුප්පචුතිතො. **තත්ථෙවාති** චතුත්ථාරුප්පෙ එව. **අතීතාරම්මණා** පටිසන්ධි, තතො චතුත්ථාරුප්පචුතිතො **කාමාවචරෙ අතීතපච්චුප්පන්නාරම්මණා පටිසන්ධි. ඉතරාහීති** ආරුප්පචුතීහි. දුතියා ආරුප්පපටිසන්ධි අතීතාරම්මණා, ඉතරා නවත්තබ්බාරම්මණාති ආහ ‘‘**යථාසම්භව**’’න්ති. **අතීතපච්චුප්පන්නාරම්මණා** ච **කාමාවචරපටිසන්ධීති** එත්ථාපි ඉතරාහීති සම්බන්ධො. සබ්බත්ථ ච ‘‘යොජෙතබ්බා’’ති සම්බන්ධිතබ්බං. **ඉමස්ස විසෙසස්සාති** ‘‘තෙනා’’තිආදිනා යථාවුත්තස්ස විසෙසස්ස. **විසුං උද්ධරණං කතං** අධිකවචනමඤ්ඤමත්ථං බොධෙතීති.

ආරම්මණවසෙන එකවිධායාති අතීතාරම්මණතාවසෙන එකවිධාය. **දුවිධාති** අතීතාරම්මණා, පච්චුප්පන්නාරම්මණා වාති ද්විප්පකාරා. දුග්ගතිචුතියා ආරම්මණවසෙන ‘‘එකවිධායා’’ති පදං ආනෙත්වා යොජෙතබ්බං. අතීතපච්චුප්පන්නාරම්මණතාය ද්විප්පකාරා කාමාවචරපටිසන්ධි, නවත්තබ්බාරම්මණතාය එකප්පකාරා රූපාවචරපටිසන්ධි, නවත්තබ්බාතීතාරම්මණතාය ද්විප්පකාරා ආරුප්පපටිසන්ධීති ආහ ‘‘**ද්විඑකද්විප්පකාරානං කාමරූපාරුප්පානං වසෙනා**’’ති. ‘‘**තථෙවා**’’ති ඉමිනා

‘‘ද්විඑකද්විප්පකාරානං කාමරූපාරූප්පානං වසෙනා’’ති පදද්වයං ආකඩ්ඪති. **දුවිධායා**ති නවත්තබ්බාතීතාරම්මණතාවසෙන දුවිධාය. **පච්චෙකන්**ති විසුං විසුං. **ද්වින්නං ද්වින්නං කාමාරූප්පානන්**ති එත්ථායං යොජනා – නවත්තබ්බාරම්මණාය ආරුප්පචුතියා අනන්තරා අතීතාරම්මණා පච්චුප්පන්නාරම්මණා ච ද්වෙ කාමපටිසන්ධී, නවත්තබ්බාරම්මණා අතීතාරම්මණා ච ද්වෙ ආරුප්පපටිසන්ධී, තථා අතීතාරම්මණායපීති ඉමාසං වසෙන අට්ඨවිධා.

‘‘ද්විද්වී’’ති ගාථාය වුත්තමෙවත්ථං සුඛග්ගහණත්ථං සඞ්ගහෙත්වා දස්සෙති. යදිපි ‘‘කම්මස්ස කතත්තා’’තිආදිනාපි කම්මස්ස විපාකානං උපනිස්සයපච්චයභාවො ගහිතොයෙව හොති, ‘‘කුසලාකුසලං කම්ම’’න්තිආදිනා පන විසුං උපනිස්සයපච්චයභාවො දස්සීයතීති ‘‘**කාමාවචරස්ස...පෙ.... ආදිනා නානාක්ඛණිකකම්මපච්චයභාවො දස්සිතප්පකාරො**’’ති ආහ.

ආදිනා විමිස්සවිඤ්ඤාණෙනාති එකස්ස භවස්ස ආදිභූතෙන රූපවිමිස්සෙන පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණෙන. **අඤ්ඤත්ථා**ති සංසෙදජඔපපාතිකයොනියං. අවචනං පටික්ඛෙපං මඤ්ඤමානො ‘‘**ගන්ධරසාහාරානං පටික්ඛිත්තත්තා**’’ති වත්වා සබ්බෙන සබ්බං රූපභවෙ තෙ නත්ථීති අධිප්පායෙනාහ ‘‘**චක්ඛුසොතවත්ථුසත්තකජීවිතඡක්කභාවෙපී**’’ති. **පාළියන්**ති ධම්මහදයවිභඞ්ගපාළියං. **පඤ්චායතනානී**ති චක්ඛුසොතමනරූපධම්මායතනානි. **පඤ්ච ධාතුයො**ති තා එව පඤ්ච ධාතුයො. වුත්තඤ්හි – ‘‘රූපධාතුයා උපපත්තික්ඛණෙ කතමානි පඤ්චායතනානි පාතුභවන්ති? චක්ඛායතනං රූපායතනං සොතායතනං මනායතනං ධම්මායතනං. ඉමානි පඤ්චායතනානි පාතුභවන්ති. කතමා පඤ්ච ධාතුයො පාතුභවන්ති? චක්ඛුධාතු...පෙ.... ධම්මධාතු. ඉමා පඤ්ච ධාතුයො පාතුභවන්තී’’ති (විභ. 1016). **ඡ ආයතනානි** සද්දායතනෙන සද්ධිං තානියෙව. **නව ධාතුයො**ති චක්ඛුරූපචක්ඛුවිඤ්ඤාණසොතසද්දසොතවිඤ්ඤාණමනොධම්මමනොවිඤ්ඤාණධාතුයො. **සබ්බසඞ්ගහවසෙනා**ති අනවසෙසපරිග්ගහවසෙන. **තත්ථා**ති රූපධාතුයං. ‘‘**කථාවත්ථුම්හි චා**’’තිආදිනා න කෙවලං ධම්මහදයවිභඞ්ගපාළියංයෙව, අථ ඛො පකරණන්තරෙපි ගන්ධාදයො පටික්ඛිත්තාති දස්සෙති. තත්ථ **ඝානායතනාදීනං වියා**ති සදිසූදාහරණදස්සනං. යථා ඝානායතනාදීනං තත්ථ රූපභවෙ භාවො අත්ථි, තා පටික්ඛිත්තා, එවං ගන්ධායතනාදීනඤ්චාති. **අත්ථි තත්ථ ඝානායතනන්**ති පුච්ඡා සකවාදිස්ස.

යඤ්හි තත්ථ ආයතනං නත්ථි, තස්ස වසෙනායං චොදනා. තතො පරවාදී යං තත්ථ අජ්ඣත්තිකානං තිණ්ණං ආයතනානං ඝානාදිකං සණ්ඨානනිමිත්තං, තදෙව ආයතනන්ති ලද්ධියා ''**ආමන්තා**''ති පටිජානාති. බාහිරානං ගන්ධායතනාදීනං වසෙන පුට්ඨො යස්මා ඝානප්පසාදාදයො තත්ථ න ඉච්ඡති, තස්මා තෙසං ගොචරං පටිසෙධෙන්තො ''**න හෙවං වත්තබ්බෙ**''ති පටික්ඛිපති. **ආදි**-සද්දෙන ''අත්ථි තත්ථ ජිව්හායතනන්ති? ආමන්තා. අත්ථි තත්ථ රසායතනන්ති? න හෙවං වත්තබ්බෙ''තිආදිනයප්පවත්තානං අනුලොමපටිලොමසංසන්දනපඤ්හාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **අඵොට්ඨබ්බායතනානන්ති** ඵොට්ඨබ්බායතනභාවරහිතානං, අඵොට්ඨබ්බසභාවානන්ති අත්ථො.

ඉදානි අනායතනසභාවෙ ගන්ධරසෙ පටිජානිත්වාපි දොසං වදන්තො ''**යදි වා**''තිආදිමාහ. **අවචනෙ නත්ථි කාරණං** යථාධම්මසාසනෙ අභිධම්මෙ, තෙසං වා නිසත්තනිජ්ජීවසභාවත්තාති අධිප්පායො. යථා ච ධාතුභාවො, එවං ධම්මභාවො ච තෙසං එකන්තිකො, තථා ආයතනභාවො චාති සබ්බථාපි තත්ථ විජ්ජමානානං ගන්ධරසානං ආයතනෙසු අවචනෙ කාරණං නත්ථීති දස්සෙන්තො ''**ධම්මභාවො වා**''තිආදිමාහ. **අඤ්ඤස්ස** පරමත්ථස්ස අභාවා. **කොචි ආයතනසභාවොති** ධම්මායතනමෙව සන්ධාය වදති. තෙන යදි රූපභවෙ ගන්ධරසා විජ්ජන්ති, යථාවුත්තකාරණතො ගන්ධරසායතනභාවෙන අවුච්චමානාපි ධම්මායතනභාවෙන වත්තබ්බා සියුං, න ච වුත්තා. තස්මා නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං ''නත්ථෙව රූපභවෙ ගන්ධරසා''ති දස්සෙති. කිඤ්ච රූපධාතුයං ගන්ධරසභාවෙන අවුත්තානං, කාමධාතුයං වුත්තානං තෙසං කිං ගන්ධරසභාවතො අඤ්ඤෙන සභාවෙන රූපධාතුයං අත්ථිභාවො, උදාහු ගන්ධරසභාවෙන. යදි පුරිමො පක්ඛො ධම්මායතනෙ තෙසං සඞ්ගහො සියා අනායතනසභාවස්ස සභාවධම්මස්ස අභාවා, අථ දුතියො තෙනෙව කාරණෙන නෙසං ගන්ධරසායතනභාවො සිද්ධොති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො ''**යදි වා**''තිආදිමාහ. **තස්මාති** යස්මා ගන්ධරසා ධම්මහදයවිභඞ්ගෙ න වුත්තා, කථාවත්ථුම්හි ච තෙසං භාවො පටික්ඛිත්තො, ඵුසිතුං අසක්කුණෙය්‍යා පථවීආදයො විය සායිතුං සායිතුඤ්ච අසක්කුණෙය්‍යා තෙ නත්ථි, ධාතුසද්දෙන ච තෙ ගහිතා, ධම්මභාවො ච තෙසං එකන්තිකො, තස්මිඤ්ච සති සිද්ධො ආයතනභාවො, තස්මා. **තථාති** පාළියං අවුත්තධම්මෙ භාපෙත්වා චක්ඛුසත්තකාදිවසෙන. **එවන්ති** චක්ඛුසත්තකාදිවසෙන රූපගණනාය

කරියමානාය. **ධම්මතාති** පාළිධම්මො, රූපභවෙ වා පවත්තනකරූපධම්මතා. ''**න විලොමිතා**''ති ඉමිනා යථාපටිඤ්ඤාතං ධම්මං දීපිතං උල්ලිඞ්ගෙති.

එත්ථ ච රූපාවචරසත්තානං ඝානජිව්හායතනාභාවතො විජ්ජමානාපි ගන්ධරසා ආයතනකිච්චං න කරොන්තීති තෙ අනාමසිත්වා පාළියං ''පඤ්චායතනානි පාතුභවන්ති, ඡ ආයතනානී''තිආදි වුත්තං. ''තයො ආහාරා''ති ච අජ්ඣොහරිතබ්බස්ස ආහාරස්ස අභාවෙන ඔජට්ඨමකරූපසමුට්ඨාපනසඞ්ඛාතස්ස ආහාරකිච්චස්ස අකරණතො, න සබ්බෙන සබ්බං ගන්ධරසානං ඔජාය ච අභාවතො. ඉති විසයිනො කිච්චස්ස ච අභාවෙන විසයො, කිච්චවා ච ධම්මො න වුත්තො. යස්මිඤ්හි භවෙ විසයී නත්ථි, තස්මිං තංහෙතුකො නිප්පරියායෙන විසයස්ස ආයතනභාවො නත්ථීති විජ්ජමානස්සාපි අවචනං, යථා රූපභවෙ පථවීතෙජොවායොධාතූනං ඵොට්ඨබ්බායතනභාවෙන. යස්ස පන යත්ථ වචනං, තස්ස තත්ථ විසයීසබ්භාවහෙතුකො නිප්පරියායෙන ආයතනභාවො වුත්තො දිට්ඨො යථා තත්ථෙව රූපායතනස්ස. යදි විසයීසබ්භාවහෙතුකො විසයස්ස නිප්පරියායෙන ආයතනභාවො, කථං අසඤ්ඤසත්තානං දෙවානං ද්වෙ ආයතනානි පාතුභවන්තීති. අසඤ්ඤසත්තානඤ්හි චක්ඛායතනං නත්ථි, අචක්ඛායතනභාවෙන ච නෙසං රූපායතනං අඤ්ඤෙසං අවිසයොති? නායං විරොධො. යෙන අධිප්පායෙන රූපධාතුයං සඤ්ඤීනං ගන්ධායතනාදීනං අවචනං, තෙන රූපායතනස්සාපි අවචනන්ති අසඤ්ඤීනං එකං ආයතනං වත්තබ්බං. යථාසකඤ්හි ඉන්ද්‍රියගොචරභාවාපෙක්ඛාය යෙසං නිප්පරියායෙන ආයතනභාවො අත්ථි, තෙසු නිද්දිසියමානෙසු තදභාවතො රූපධාතුයං සඤ්ඤීනං ගන්ධාදිකෙ විසුං ආයතනභාවෙන අවත්වා ධම්මසභාවානතිවත්තනතො, මනොවිඤ්ඤාණස්ස ච විසයභාවූපගමනතො ධම්මායතනන්තොගධෙ කත්වා ''පඤ්චායතනානී''ති පාළියං වුත්තං. එතදත්ථඤ්හි ''ධම්මායතන''න්ති සාමඤ්ඤතො නාමකරණං, පිට්ඨිවට්ටකානි වා තානි කත්වා ''පඤ්චායතනානී''ති වුත්තං. යෙන ච පන අධිප්පායෙන අසඤ්ඤීනං රූපායතනං වුත්තං, තෙන සඤ්ඤීනම්පි ගන්ධාදීනං විසුං ගහණං කාතබ්බන්ති ඉමස්ස නයස්ස දස්සනත්ථං ''අසඤ්ඤසත්තානං දෙවානං ද්වෙ ආයතනානි පාතුභවන්තී''ති (විභ. 1017) වුත්තං. අසතිපි හි අත්තනො ඉන්ද්‍රියෙ රූපස්ස වණ්ණායතනසභාවාතික්කමො නත්ථෙවාති තං රූපායතනන්ත්වෙව වුච්චති. ඉමිනා ච නයදස්සනෙන ගන්ධාදීනි තීණි පක්ඛිපිත්වා සඤ්ඤීනං අට්ඨ ආයතනානි, අසඤ්ඤීනං පඤ්චාති අයමත්ථො දස්සිතො හොති. එවඤ්චෙතං සම්පටිච්ඡිතබ්බං. අඤ්ඤථා රූපලොකෙ

ඵුසිතුමසක්කුණෙය්‍යතාය පථවීආදීනං වචීසොසො එව න සියා. න හි පටිඝට්ටනානිඝංසමන්තරෙන සද්දප්පවත්ති අත්ථි, න ච ඵුසනසභාවානං කත්ථචි අඵුසනසභාවතා සක්කා විඤ්ඤාතුං. ඵොට්ඨබ්බායතනසඞ්ඛාතස්ස ච භූතත්තයස්ස අභාවෙ රූපභවෙ රූපායතනාදීනම්පි සම්භවො එව න සියා, තස්මා ඵුසිතුං සක්කුණෙය්‍යතායපි පථවීආදීනං තත්ථ කායින්ද්‍රියාභාවෙන තෙසං ඵොට්ඨබ්බභාවො න වුත්තො. එවඤ්ච කත්වා රූපධාතුයං තෙසං සප්පටිඝවචනඤ්ච සමත්ථිතං හොති. වුත්තඤ්හි ''අසඤ්ඤසත්තානං අනිදස්සනසප්පටිඝං එකං මහාභූතං පටිච්ච ද්වෙ මහාභූතා''තිආදි (පට්ඨා. 2.22.17). පටිඝො හෙත්ථ භූතත්තයස්ස කායප්පසාදං පති තංනිස්සයභූතඝට්ටනද්වාරෙන අභිමුඛභාවො, සො ච ඵුසිතුං අසක්කුණෙය්‍යසභාවස්ස ඝට්ටනාය අභාවතො නත්ථි. නනු ''ද්වෙ ආයතනානී''ති එත්ථ පරියායායතනං අධිප්පෙතං, අථ කස්මා ගන්ධායතනාදීනිපි ගහෙත්වා ''පඤ්චායතනානී''ති න වුත්තන්ති? ''නයදස්සනවසෙන දෙසනා පවත්තා''ති වුත්තොවායමත්ථො. අථ වා තත්ථ රූපායතනස්සෙව වචනං කදාචි අඤ්ඤභූමිකානං පසාදස්ස විසයභාවං සන්ධාය, න පන ඉතරෙසං අභාවතො. නාපි පරියායෙන ගන්ධායතනාදීනං ආයතනසභාවාභාවතො. අසඤ්ඤීනඤ්හි රූපායතනං සමානභූමිකානං වෙහප්ඵලානං, උපරිභූමිකානඤ්ච සුද්ධාවාසානං පසාදස්ස විසයභාවං ගච්ඡති, න පන ගන්ධරසාති තෙසංයෙව තත්ථාවචනං යුත්තං. කථාවත්ථුම්හි ච නිප්පරියායෙන ගන්ධායතනාදීනං අත්ථිභාවං පටිජානන්තං සන්ධාය පටිසෙධො කතො. යදිපි චෙතං වචනං තත්ථ ගන්ධායතනාදීනං අභාවවිභාවනං න හොති, අත්ථිභාවදීපනම්පි පන අඤ්ඤවචනං නත්ථෙවාති? නයිදමෙවං අට්ඨකථාසු තත්ථ තෙසං අත්ථිභාවස්ස නිද්ධාරෙත්වා වුත්තත්තා. යඤ්හි අට්ඨකථාවචනං පාළියා න විරුජ්ඣති, තං පාළි විය පමාණභූතං අගරහිතාය ආචරියපරම්පරාය යාවජ්ජතනා ආගතත්තා. තත්ථ සියා – යං පාළියා න විරුජ්ඣති අට්ඨකථාවචනං, තං පමාණං. ඉදං පන විරුජ්ඣතීති? නයිදමෙවං යථා න විරුජ්ඣති, තථා පටිපාදිතත්තා. චක්ඛාදීනං ආයතනානං, තන්නිස්සයානඤ්ච විඤ්ඤාණානං සත්තසුඤ්ඤතාසන්දස්සනත්ථං භගවතො ධාතුදෙසනාති ආයතනභාවෙන වුත්තානංයෙව ධාතුභාවදීපනතො ධාතුභාවස්සාපි තෙසං අවචනං යුජ්ජති එව, තස්මා යථා පාළියා අවිරොධො හොති, තථා චක්ඛුදසකාදිවසෙන අට්ඨකථායං රූපගණනා කතාති න එත්ථ ධම්මතාවිලොමනාසඞ්කාය ඔකාසොති වෙදිතබ්බං.

එළකස්ස ජාතකාලෙ උණ්ණා **ජාතිඋණ්ණා**ති පඨමො අත්ථො. තතො සුඛුමතරතං සන්ධාය ''**ගබ්භං...පෙ.... ඉතිපි වදන්ති**''ති වුත්තං. සම්භවනස්ස භෙදො වා **සම්භවභෙදො**, පවත්තිභෙදොති අත්ථො.

රූපීබ්රහ්මෙසූති අධිකරණෙ භුම්මං, **ඔපපාතිකයොනිකෙසූති** නිද්ධාරණෙති දස්සෙන්තො ''**ඔපපාතිකයොනිකෙහි රූපීබ්රහ්මෙ නිද්ධාරෙති**''ති ආහ. තෙන ''ඔපපාතිකයොනිකෙසූ''ති සාමඤ්ඤතො වුත්තරාසිතො ''රූපීබ්රහ්මෙසූ''ති විසෙසං නිද්ධාරෙති. **න සමෙතීති** න සංසන්දති, විරුජ්ඣතීති අත්ථො. යාය පාළියා න සමෙති, තං දස්සෙන්තො ''**ධම්මහදයවිභඞ්ගෙ හී**''තිආදිමාහ.

එකාදසාති පරිපුණ්ණායතනස්ස සද්දායතනවජ්ජානි එකාදසායතනානි. **කස්සචි දසායතනානීති** අන්ධස්ස චක්ඛායතනවජ්ජානි. **කස්සචි අපරානි දසායතනානීති** බධිරස්ස සොතායතනවජ්ජානි. **කස්සචි නවායතනානීති** අන්ධබධිරස්ස චක්ඛුසොතායතනවජ්ජානි. **කස්සචි සත්තායතනානීති** ගබ්භසෙය්‍යකස්ස රූපගන්ධරසකායඵොට්ඨබ්බමනොධම්මායතනවසෙන වුත්තං.

''**න වුත්තං අට්ඨායතනානි පාතුභවන්තී**''ති ඉදං ''න හි පාළියං...පෙ.... වුත්තා''ති එතස්ස අත්ථවිවරණං. චක්ඛුසොතඝානවිකලස්ස හි උපපජ්ජමානස්ස අට්ඨෙව ආයතනානි සියුන්ති. සති ච අඝානකුපපත්තියං පුනපි ''කස්සචි අපරානි දසායතනානි පාතුභවන්තී''ති වත්තබ්බං සියා. තථා ච සති යථා අන්ධබධිරස්ස වසෙන ''කස්සචි නවායතනානි පාතුභවන්තී''ති (විභ. 1007) එකවාරං වුත්තං, එවං අන්ධඝානකස්ස, බධිරඝානකස්ස ච වසෙන ''කස්සචි අපරානි නවායතනානි, කස්සචි අපරානි නවායතනානි පාතුභවන්තී''ති වත්තබ්බං සියා, එවං න වුත්තන්ති ඉමමත්ථං දස්සෙති ''**තථා...පෙ.... න ච තං වුත්ත**''න්ති. එවං **ධාතුපාතුභාවාදිපඤ්හෙසූති** ''කස්සචි එකාදස ධාතුයො පාතුභවන්ති, කස්සචි දස ධාතුයො, කස්සචි අපරා දස ධාතුයො, කස්සචි නව ධාතුයො, කස්සචි සත්ත ධාතුයො පාතුභවන්තී''ති (විභ. 1007) එවං ධාතුපාතුභාවපඤ්හො වෙදිතබ්බො. **ආදි**-සද්දෙන ''කස්සචි චුද්දසින්ද්‍රියානි පාතුභවන්තී''තිආදි (විභ. 1007) නයප්පවත්තා ඉන්ද්‍රියපඤ්හාදයො සඞ්ගහිතා.

එත්ථ ච යථා ‘‘සත්තති උක්කංසතො ච රූපානී’’ති පදං ‘‘සංසෙදජොපපාතීසූ’’ති එත්ථ යොනිද්වයවසෙන යොජීයති, න එවං ‘‘අවකංසතො තිංසා’’ති ඉදං, ඉදං පන සංසෙදජයොනිවසෙනෙව යොජෙතබ්බං, එකයොගනිද්දිට්ඨස්සාපි එකදෙසො සම්බන්ධං ලභතීති. සංසෙදජස්සෙව ච ජච්චන්ධබධිරඅඝානකනපුංසකස්ස ජිව්හාකායවත්ථුදසකානං වසෙන තිංස රූපානි උප්පජ්ජන්තීති වුත්තං, න ඔපපාතිකස්සාති අයමෙත්ථ අට්ඨකථාය අධිප්පායො. යෙ පන ‘‘ඔපපාතිකස්ස ජච්චන්ධ...පෙ.... උප්පජ්ජන්තීති **මහාඅට්ඨකථායං** වුත්ත’’න්ති වදන්ති, තං න ගහෙතබ්බං. සො හි පමාදපාඨො. එවඤ්ච කත්වා ආයතනයමකවණ්ණනාය ‘‘කාමධාතුයං පන අඝානකො ඔපපාතිකො නත්ථි. යදි භවෙය්‍ය, ‘කස්සචි අට්ඨායතනානි පාතුභවන්තී’ති වදෙය්‍යා’’ති (යම. අට්ඨ. ආයතනයමක 18-21) වක්ඛති. අපරෙ පනාහු ‘‘කස්සචි එකාදසායතනානි පාතුභවන්ති, යාව ‘කස්සචි නවායතනානී’ති පාළි ඔපපාතිකෙ සන්ධාය වුත්තා. තස්මා පුබ්බෙනාපරං අට්ඨකථායං අවිරොධො සිද්ධො හොති, තථා ච යථාවුත්තපාළියා අයමත්ථවණ්ණනා අඤ්ඤදත්ථු සංසන්දති සමෙතියෙවා’’ති. යං පනෙකෙ වදන්ති ‘‘ඔපපාතිකග්ගහණෙන සංසෙදජාපි සඞ්ගය්හන්ති. තථා හි **ධම්මහදයවිභඞ්ගෙ** ‘කාමධාතුයා උපපත්තික්ඛණෙ කස්සචි එකාදසායතනානි පාතුභවන්තී’තිආදීනං (විභ. 1007) උද්දෙසෙ ‘ඔපපාතිකානං පෙතාන’න්තිආදිනා ඔපපාතිකග්ගහණමෙව කතං, න සංසෙදජග්ගහණ’’න්ති, තං පරිපුණ්ණායතනානංයෙව සංසෙදජානං ඔපපාතිකෙසු සඞ්ගහණවසෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. තථා හි වක්ඛති ‘‘සංසෙදජයොනිකා පරිපුණ්ණායතනාපරිපුණ්ණායතනභාවෙන ඔපපාතිකසඞ්ගහං කත්වා වුත්තා’’ති ‘‘පධානාය වා යොනියා සබ්බං පරිපුණ්ණායතනයොනිං දස්සෙතුං ‘ඔපපාතිකාන’න්ති වුත්ත’’න්ති ච. අට්ඨකථායං පන යොනිද්වයං සරූපෙනෙව පකාසෙතුං, සංසෙදජයොනිවසෙනෙව ච අවකංසතො පවත්තිං දස්සෙතුං ඔපපාතිකයොනියා ඉතරං අසඞ්ගහෙත්වා ‘‘සංසෙදජොපපාතීසූ’’ති වුත්තන්ති. සබ්බං තං වීමංසිත්වා ගහෙතබ්බං.

චුතිපටිසන්ධීනන්ති අනන්තරාතීතචුතියා, තදනන්තරාය මිස්සාමිස්සභෙදාය පටිසන්ධියා. **ඛන්ධාදීහීති** ඛන්ධාරම්මණගතිහෙතුවෙදනාපීතිවිතක්කවිචාරෙහි. මහග්ගතඅජ්ඣත්තාරම්මණාය මහග්ගතඅජ්ඣත්තාරම්මණා, අමහග්ගතබහිද්ධාරම්මණාය අමහග්ගතබහිද්ධාරම්මණාති එවමාදිනො අරූපභූමීසුයෙව චුතිපටිසන්ධීනං භෙදාභෙදවිසෙසස්ස සම්භවතො ‘‘**නයමුඛමත්තං දස්සෙත්වා**’’ති වුත්තං. **එකච්චසුගතීති** මහග්ගතවජ්ජසුගති

අධිප්පෙතාති ආහ ''**රූපාරූපාවචරාන**''න්තිආදි. කෙචි පන ''යථා මහග්ගතාවජ්ජා, එවං උත්තරකුරුකවජ්ජා''තිපි වදන්ති. **එකච්චසුගතිචුතියාති** වුත්තසුගතිචුතියා. යදිපි ''අයං නාම දුග්ගතිපටිසන්ධි න හොතී''ති නියමො නත්ථි, දෙසනා පන සොතපතිතා ගතාති වදන්ති. නියතබොධිසත්තාපෙක්ඛාය වා එවං වුත්තං. තෙසඤ්හි එකච්චදුග්ගතිපටිසන්ධි නත්ථි අවීචිආදීසු අනුපපජ්ජනතො. ''**එකච්චදුග්ගතිචුතියා**''ති එත්ථාපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

එකච්චසුගතිපටිසන්ධීති පන කාමාවචරසුගතිපටිසන්ධි වෙදිතබ්බා. **සයමෙවාති** අත්තනා එව. ''**භෙදවිසෙසො එව ච එවං විත්ථාරෙන දස්සිතො**''ති ඉදං ''අමහග්ගතබහිද්ධාරම්මණායා''තිආදිං සන්ධාය වුත්තං. ''**චතුක්ඛන්ධාය...පෙ.... පටිසන්ධි හොතී**''ති ඉදං පන අභෙදවිසෙසදස්සනමෙවාති. **එකෙකස්මිං භෙදෙති** ''අමහග්ගතබහිද්ධාරම්මණායා''ති එවමාදිකෙ එකෙකස්මිං භාගෙ. **තත්ථ තත්ථෙවාති** ''අමහග්ගතබහිද්ධාරම්මණාය මහග්ගතබහිද්ධාරම්මණා, අමහග්ගතජ්ඣත්තාරම්මණාය මහග්ගතජ්ඣත්තාරම්මණා''තිආදිනා තස්මිං තස්මිං භෙදෙ, **තත්ථ තත්ථෙව** වා භවාදිකෙ චවිත්වා උපපජ්ජන්තස්ස වසෙන චුතිපටිසන්ධියොජනා වෙදිතබ්බා. භුම්මත්ථෙ අයං තො-සද්දොති දස්සෙන්තො ''**තතො හෙතුං විනාති තත්ථ හෙතුං විනා**''ති ආහ. තස්සත්ථො – තස්මිං පුරිමභවෙ නිප්ඵන්නං අවිජ්ජාසඞ්ඛාරාදිකං කාරණං විනා න හොතීති.

අතිමන්දභාවූපගමනං සකිච්චාසමත්ථතා. පඤ්චද්වාරිකවිඤ්ඤාණවසෙන චුති පටිසිද්ධා, න තදනන්තරවිඤ්ඤාණවසෙන. ස්වායමත්ථො ''පඤ්චන්නං ද්වාරාන''න්තිආදිනා හෙට්ඨා අට්ඨකථායමාගතොති ආහ ''**පඤ්චද්වාරිකවිඤ්ඤාණානන්තරම්පි හි පුබ්බෙ චුති දස්සිතා**''ති. තත්ථ යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. චුතිචිත්තෙන සද්ධිං චක්ඛායතනාදීනං නිරොධො හොතීති දස්සෙතුං ''**යමකෙ වා**''තිආදි වුත්තං. **පරිණතත්තාති** පරිපාකවසෙන පරියොසානං ගතත්තාති අධිප්පායො. **ඵස්සාදයො** යථාවුත්තචෙතනාසහජාතඵස්සාදයො. යථාඋපට්ඨිතෙ කම්මාදිආරම්මණෙ අනෙකවාරං උප්පත්තියා සන්තානස්ස අභිසඞ්ඛරණං තත්ථ පටිසන්ධි**විඤ්ඤාණපතිට්ඨානස්ස හෙතුභාවො**.

සන්තානවසෙන නිප්පජ්ජමානානං නමනාදිකිරියානං එකස්මිං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණෙයෙව අත්ථසිද්ධීති දස්සෙන්තො ආහ ''**නමන...පෙ....**

දස්සෙතී''ති. **පථවියං සබලපයොගෙහීති** පථවියා ආධාරණභූතාය අත්තනො බලෙන පයොගෙන ච කරණභූතෙන.

සද්දහෙතුකොති සද්දස්ස පධානාදිභාවං සන්ධාය වුත්තං. තාදිසො පබ්බතකුච්ඡිආදිපදෙසොපි තස්ස හෙතුයෙව. **පදීපන්තරාදීති ආදි**-සද්දෙන තෙලවට්ටිආදිකෙ සඞ්ගණ්හාති. **තතො** සද්දාදිප්පවත්තිතො පුබ්බෙ අභාවා. පටිඝොසාදීනඤ්හි සද්දාදිප්පවත්තිතො සති පුරිමසිද්ධියං තෙ සද්දාදිපච්චයදෙසං ගච්ඡෙය්‍යුං, න පන තෙ අත්ථීති වුත්තං ''**තතො පුබ්බෙ අභාවා**''ති. උපමෙය්‍යෙපි එවමෙව අත්ථො යොජෙතබ්බො. යථා ච හෙතුදෙසං න ගච්ඡති හෙතුසමුප්පන්නං, එවං තතො නාගච්ඡතීති ආහ ''**තස්මා න...පෙ.... ආගත**''න්ති. තෙ සද්දාදයො පච්චයා එතෙසන්ති **තප්පච්චයා. වුත්තනයෙනාති** උපමායං වුත්තනයෙනෙව. පුරිමභවහෙතුදෙසෙ සන්නිහිතං හුත්වා පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං තතො අඤ්ඤත්ර භවන්තරෙ තං උපගන්ත්වා තප්පච්චයං න හොතීති අත්ථො. පච්චයතො නිබ්බත්තමානං පච්චයුප්පන්නං අඤ්ඤත්ර අගන්ත්වා පච්චයදෙසං අනුපගතමෙව හුත්වා නිබ්බත්තතීති පඨමො අත්ථො. පඨමං පච්චයෙන සමොධානගතං හුත්වා තතො අඤ්ඤත්ර ගන්ත්වා පච්චයුප්පන්නවත්ථුභාවං නාපජ්ජතීති දුතියො අත්ථො. **යථාසම්භවන්ති** යාය ''න ඛීරතො දධි සම්භූතං සියා, න ඛීරසාමිනො දධි සියා''ති ච ඛීරදධීසු එකන්තං එකතාය නානතාය ච දොසයොජනා කතා. ඉමිනා නයෙන බීජාදීසු සබ්බහෙතූසු, අඞ්කුරාදීසු සබ්බහෙතුසමුප්පන්නෙසු යථාසම්භවං හෙතුඅනුරූපං, හෙතුසමුපන්නානුරූපඤ්ච දොසයොජනා කාතබ්බා. සන්තානබද්ධෙසු ධම්මෙසු එකන්තඑකතාපටිසෙධෙන සස්සතගාහස්ස පටිසෙධිතත්තා වුත්තං ''**සයංකතං සුඛං දුක්ඛන්ති ඉමං දිට්ඨිං නිවාරෙතී**''ති. තථා එකන්තනානතාපටිසෙධෙන උච්ඡෙදගාහො පටිසෙධිතො හොතීති ආහ ''**පරංකතං සුඛං දුක්ඛං අඤ්ඤො කරොති, අඤ්ඤො පටිසංවෙදෙතීති ඉමං දිට්ඨිං නිවාරෙතී**''ති. තෙන කතනාසො, අකතාගමො ච නිවත්තිතො හොතීති අධිච්චසමුප්පන්නදිට්ඨිනිවාරණෙනෙව නියතිසභාවවාදපටිසෙධොපි කතොති දට්ඨබ්බං.

තත්ථාති අඞ්කුරාදිප්පබන්ධසඞ්ඛාතෙ භූතුපාදාරූපසන්තානෙ. **තන්ති** විජ්ජාපාටවාදි. **අඤ්ඤස්සාති** බාලකාලෙ කතවිජ්ජාපරියාපුණනාදිතො අඤ්ඤස්ස. සඞ්ඛාරතො අඤ්ඤො තණ්හාදිකො **අඤ්ඤපච්චයො.**

නිය්යාතනාදි එව ඵලං නිය්යාතනාදිඵලං, අඵලිතං නිය්යාතනාදිඵලං එතස්සාති **අඵලි...පෙ.... ඵලං**, යථාවුත්තකිරියාකරණං.

පිණ්ඩවසෙනාති අකතාවයවවිභාගස්ස සමුදායස්ස වසෙන. **සබ්බත්ථාති** පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරාදිකෙ සබ්බස්මිං පච්චයධම්මෙ, පටිසන්ධිභෙදෙ වා පච්චයුප්පන්නධම්මෙ. **බලවකම්මස්ස වසෙන යොජෙතබ්බො.** භුසො නිස්සයො හි **උපනිස්සයො.** ''අවිසෙසෙනා''ති වුත්තෙපි කාමාවචරපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං පඤ්චන්නං පවත්තෙ, ඉතරො පඨමජ්ඣානවිපාකාදීනං පවත්තෙ ච පටිසන්ධියඤ්ච පච්චයො හොතීති පාකටොයමත්ථොති තං අවිභජිත්වා ''**සබ්බපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරං සහ සඞ්ගණ්හාති**''ච්චෙව වුත්තං. **ද්වාදසාකුසලචෙතනාභෙදොති** නයිදං සමාසපදං, සන්ධිවසෙන පනෙතං වුත්තං. **ද්වාදසාති** ච භුම්මත්ථෙ පච්චත්තවචනං, ද්වාදසසු අකුසලචෙතනාසු. **අකුසලචෙතනාභෙදොති** එකාදසාකුසලචෙතනාපභෙදො, ද්වාදසාකුසලචෙතනාපභෙදො චාති අත්ථො වෙදිතබ්බො. එවඤ්හි සති න එත්ථ කිඤ්චි විචාරෙතබ්බං හෙට්ඨා විත්ථාරිතත්තා. කෙචි පන ''ද්වාදසාකුසලචෙතනාභෙදොති ඉදං 'ඡන්නං පවත්තෙ'තිආදිනා යොජෙතබ්බ''න්ති වදන්ති, තෙසං මතෙන උද්ධච්චචෙතනාය ගහණෙ පයොජනං විචාරෙතබ්බමෙව පටිසන්ධියාපි පච්චයභාවස්ස වුත්තත්තා. **එකස්සාති** එත්ථ එව-සද්දො ලුත්තනිද්දිට්ඨොති ආහ ''**එකස්සෙව පච්චයභාවනියමො**''ති. **මිලාතමාලාදීනන්ති** මිලාතමාලකිලිට්ඨවත්ථාදීනං. මනොපදොසිකානං තදඤ්ඤවත්ථූනම්පි **අනිට්ඨතා කථං න සියා**, සියා එවාති අධිප්පායො. **අට්ඨකථායං** (විභ. අට්ඨ. 227) පන පචුරතාභාවතො තං අනාමසිත්වා ''**තථා කාමාවචරදෙවලොකෙපී**''ති වුත්තං. කෙචි පන ''දෙවලොකෙ අනිට්ඨං නාම පරිකප්පනවසෙන, සභාවතො පන තත්රුප්පන්නං ඉට්ඨමෙවා''ති වදන්ති.

''**එකූනතිංසචෙතනාභෙදම්පී**''ති ඉමිනා උද්ධච්චචෙතනායපි පවත්තිවිපාකදායිතං අනුජානාති, අට්ඨකථාඅධිප්පායවසෙන වා එවමාහ. පඤ්චදසන්නං අහෙතුකවිපාකවිඤ්ඤාණානං පඤ්චට්ඨානානි ද්වෙ අපනෙත්වා අවසෙසානං **තෙරසන්නං**. ද්වෙ ද්වෙ චක්ඛුසොතසම්පටිච්ඡනවිඤ්ඤාණානි, තීණි සන්තීරණානීති **නවන්නං**. **එකදෙසපච්චයභාවෙනාති** එකදෙසස්ස වීසතිචෙතනාභෙදස්ස කාමාවචරචිත්තසඞ්ඛාරස්ස පච්චයභාවෙන එකූනතිංසචෙතනාභෙදො සමුදායො වුත්තො. **ස්වෙවාති** අවයවගතෙනාපි විසෙසෙන සමුදායො වොහරීයති යථා ''අලඞ්කතො රාජකුමාරො''ති.

යත්ථාති පඤ්චවොකාරභවං සන්ධායාහ. තත්ථ හි ‘‘කාමාවචරසුගතියං තාව ඨිතස්සා’’තිආදිනා (විභ. අට්ඨ. 227) පටිසන්ධියං පවත්තියඤ්ච විපාකස්ස විත්ථාරප්පකාසනං කතං. **චතුත්ථජ්ඣානභූමීති** වෙහප්ඵලභූමිං වදති. තෙනාහ ‘‘**අසඤ්ඤාරුප්පවජ්ජා**’’ති. චතුත්ථජ්ඣානමෙව හි භාවනාවිසෙසප්පවත්තං අසඤ්ඤභූමිං ආරුප්පභූමිඤ්ච නිප්ඵාදෙති, චතුක්කනයවසෙන වා සංවණ්ණනා වුත්තාති වෙදිතබ්බා. අට්ඨ මහාවිපාකා, පරිත්තවිපාකෙසු පච්ඡිමො, පඤ්ච රූපාවචරවිපාකාති එවං **චුද්දසන්නං. සත්තන්නන්ති** සෙසානං පරිත්තවිපාකානංයෙව සත්තන්නං.

භවාදයොති භවයොනිගතිසත්තාවාසෙ. **තිණ්ණං විඤ්ඤාණානන්ති** පුරිමානං තිණ්ණං ආරුප්පවිපාකවිඤ්ඤාණානං. **තීසූති** පඤ්චමාදීසු තීසු විඤ්ඤාණට්ඨිතීසු. **වුත්තනයෙනාති** ‘‘කාමභවෙ පන දුග්ගතියං අට්ඨන්නම්පි පරිත්තවිපාකවිඤ්ඤාණානං තථෙව පච්චයො පවත්තෙ, නො පටිසන්ධිය’’න්තිආදිනා (විභ. අට්ඨ. 227) වුත්තනයෙනෙව.

විඤ්ඤාණපදනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නාමරූපපදනිද්දෙසවණ්ණනා

228. යදිපි සුත්තන්තෙ අභිධම්මෙ ච පටිච්චසමුප්පාදනිද්දෙසෙ රූපපදස්ස දෙසනාභෙදො නත්ථි, අභිධම්මෙ පන ‘‘සබ්බං රූපං න හෙතූ’’තිආදිනා (ධ. ස. 584) සුත්තන්තතො තස්ස දෙසනාභෙදො අත්ථෙවාති ආහ ‘‘**සුත්තන්තා…පෙ.… භෙදො**’’ති. සඞ්ඛ්‍යෙය්‍යෙසු පරිච්ඡෙදතො ගහිතෙසු අත්ථසිද්ධො තත්ථ සඞ්ඛ්‍යාපරිච්ඡෙදොති වුත්තං ‘‘**අත්ථතො පන වුත්තමෙව හොතී**’’ති.

ඔපපාතිකසත්තෙසූති වා සාමඤ්ඤතො සබ්බෙ ඔපපාතිකා වුත්තා. තෙසු බ්‍රහ්මකායිකාදිග්ගහණෙන රූපාවචරාව වුත්තාති තදඤ්ඤෙ සන්ධාය **සෙසඔපපාතිකානන්ති** සෙසග්ගහණං සාත්ථකමෙව. **වුත්තනයෙනාති** ‘‘ද්වෙ වා තයො වා දසකා, ඔමතො ආදිනා සහා’’තිආදිනා (විභ. අට්ඨ. 227) රූපමිස්සකවිඤ්ඤාණෙ වුත්තනයෙන.

‘‘ද්වෙ සන්තතිසීසානී’’ති ආරබ්භ යාව ‘‘සත්ත සන්තතිසීසානී’’ති (විභ. අට්ඨ. 228) එත්තකං අට්ඨකථාපාඨං සන්ධාය වුත්තං ‘‘**සත්තකපරියොසාන**’’න්ති. එකෙකචිත්තක්ඛණෙ තික්ඛත්තුං රූපුප්පත්තිං

අනනුජානන්තො ආහ ''**ඉමිනාධිප්පායෙනා**''ති. චිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙයෙව සබ්බං රූපං උප්පජ්ජතීති හි අත්තනො අධිප්පායො.

''**රූපාජනකකම්මජ**''න්ති ඉදං භූතකථනමත්තං දට්ඨබ්බං පඤ්චවිඤ්ඤාණානං අතංසභාවතාභාවා. **රූපාජනකකම්මජ**න්ති වා චුතිචිත්තං සන්ධාය වුත්තං. පටිසන්ධිචිත්තං පන ''පවත්තිය''න්ති ඉමිනාව නිවත්තිතං. ''සබ්බෙසම්පි චුතිචිත්තං රූපං න සමුට්ඨාපෙතී''ති (ධ. ස. මූලටී. 636) අට්ඨසාලිනීටීකායං වුත්තොවායමත්ථො. පඤ්චවිඤ්ඤාණක්ඛණෙ තප්පච්චයා රූපුප්පත්තියා අභාවෙන වුත්තං ''**පඤ්චවිඤ්ඤාණප්පවත්තිකාලං සන්ධායා**''ති. තත්ථාපි අසහජාතවිඤ්ඤාණපච්චයා අත්ථෙව රූපුප්පත්තීති ආහ ''**සහජාතවිඤ්ඤාණපච්චයඤ්චා**''ති. **භවඞ්ගාදීති** භවඞ්ගසම්පටිච්ඡනසන්තීරණතදාරම්මණානි. **අඤ්ඤෙනාති** යථාවුත්තකම්මවිඤ්ඤාණතො අඤ්ඤෙන අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණෙන. රූපමෙව හි කුසලාකුසලකිරියචිත්තප්පවත්තික්ඛණෙ අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණපච්චයා උප්පජ්ජති, න නාමං භවඞ්ගං. **තංජනකෙනාති** භවඞ්ගාදිජනකෙන. කම්මවිඤ්ඤාණප්පච්චයා විපාකචිත්තප්පවත්තිකාලෙ විපාකනාමස්ස කම්මසමුට්ඨානරූපස්ස ච වසෙන. සහජාතවිඤ්ඤාණපච්චයා පන ඉතරචිත්තප්පවත්තිකාලෙපි විපාකො විපාකනාමවසෙන, චිත්තසමුට්ඨානරූපවසෙන ච නාමරූපස්ස සම්භවො දස්සෙතබ්බොති ආහ ''**සහජාත...පෙ.... යොජෙතබ්බ**''න්ති. රූපසද්දෙන ච අත්තනො එකදෙසෙනාති සම්බන්ධො. ''සරූපානං එකදෙසො එකවිභත්තිය''න්ති (පාණිනී 1.2.64) සද්දලක්ඛණං සන්ධායාහ ''**සරූපානං එකදෙසො**''ති. ඉච්ඡිතො හි එකදෙසරූපානම්පි එකදෙසො යථා ''නිදස්සිතවිපක්ඛෙහී''ති. නිදස්සිතො ච නිදස්සිතවිපක්ඛො ච **නිදස්සිතවිපක්ඛොති** අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො. ''**ඨාන**''න්ති ඉමිනා සෙසසද්දස්ස අත්ථං වදති. සරූපෙන ඨපනඤ්හි ඉධ සෙසනං.

යං-තං-සද්දානං අබ්යභිචාරිතසම්බන්ධත්තා අවුත්තම්පි තතො-සද්දං ආනෙත්වා ආහ ''**තතො යුත්තමෙව ඉදන්ති යොජෙතබ්බ**''න්ති. විපාකස්ස අජනකං විපාකාජනකං, නිස්සන්දඵලමත්තදායකකම්මං, තං සමුට්ඨානං එතස්සාති **විපාකාජනකකම්මසමුට්ඨානං**. **වුත්තනයෙනාති** ''වත්ථුකායවසෙන රූපතො ද්වෙ සන්තතිසීසානි, තයො ච අරූපිනො ඛන්ධා''තිආදිනා (විභ. අට්ඨ. 228) වුත්තෙන නයෙන. **උභයන්ති** නාමං රූපඤ්ච.

කම්මාරම්මණපටිසන්ධිආදිකාලෙති එත්ථ ආදි-සද්දෙන සම්මසනාදිකාලසඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **තන්ති** අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණං.

යදිපි ''අත්ථි රූපං චිත්තසමුට්ඨාන''න්තිආදිවචනතො (ධ. ස. 584) රූපස්සපි විඤ්ඤාණපච්චයතා සුත්තතො ජානිතබ්බා, විඤ්ඤාණසන්නිස්සිතා ඉට්ඨානුභවනාදයො තස්මිං සති සබ්භාවතො, අසති ච අභාවතො යථා සද්ධෙය්‍යාදිවත්ථුම්හි සද්ධාදයොති නාමස්සපි යුත්තිතො විඤ්ඤාණපච්චයතා සිද්ධා, අට්ඨකථායං පන වුත්තමත්ථං දස්සෙන්තො ''**සුත්තතො නාමං...පෙ.... ජානිතබ්බ**''න්ති ආහ. යාවදෙව පච්චයපච්චයුප්පන්නධම්මමත්තතාවිභාවනමුඛෙන අවිපරීතතො පවත්තිනිවත්තිසන්දස්සනං පටිච්චසමුප්පාදදෙසනා, තාවදෙව ච ධම්මචක්කප්පවත්තනන්ති දස්සෙන්තො ''**යස්මා**''තිආදිමාහ. යස්මා පන පවත්තිනිවත්තිවිභාවනතො සච්චදෙසනාව පච්චයාකාරදෙසනා, සච්චදෙසනා ච ධම්මචක්කප්පවත්තනං. යථාහ ''ඉදං දුක්ඛන්ති මෙ භික්ඛවෙ...පෙ.... බාරාණසියං ඉසිපතනෙ මිගදායෙ අනුත්තරං ධම්මචක්කං පවත්තිත''න්තිආදි, තස්මා ''විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප''න්ති පදස්ස සච්චදෙසනාභාවදීපනෙන ධම්මචක්කප්පවත්තනභාවං දස්සෙතුං ''**නාමරූපමත්තතාවචනෙනෙව වා**''තිආදි වුත්තං.

නාමරූපපදනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සළායතනපදනිද්දෙසවණ්ණනා

229. **යථාසම්භවන්ති** සම්භවානුරූපං. තෙන චතුන්නං තාව භූතානං සහජාතනිස්සයඅත්ථිඅවිගතවසෙන චක්ඛායතනාදීනං පඤ්චන්නං පච්චයභාවො, වත්ථූසු පන හදයවත්ථුනො ඡට්ඨායතනස්ස පටිසන්ධියං සහජාතනිස්සයඅඤ්ඤමඤ්ඤවිප්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතවසෙන, පවත්තියං යස්මා අනන්තරචිත්තෙන සද්ධිං උප්පන්නමෙව වත්ථු ඨිතිප්පත්තියා බලවභාවෙන තස්ස නිස්සයො භවිතුං සක්කොති, න සහජාතං, තස්මා පුරෙජාතනිස්සයවිප්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතවසෙන. ඉතරවත්ථූනං පඤ්චවිඤ්ඤාණසඞ්ඛාතස්ස ඡට්ඨායතනස්ස ඉන්ද්‍රියපච්චයවසෙන ච, ජීවිතස්ස ඉන්ද්‍රියඅත්ථිඅවිගතවසෙන පච්චයභාවො වුත්තොති දට්ඨබ්බො. **එකප්පකාරෙනෙවාති** යථා චක්ඛාදීනං මනායතනස්ස පටිනියතදස්සනාදිකිච්චානුවිධානතො නියතො එකප්පකාරෙනෙව පච්චයභාවො, න එවං රූපායතනාදීනං, තෙසං පන රූපාරම්මණාදිනා

පකාරන්තරෙන තස්ස පච්චයභාවොති ''**අනියමතො**''ති වුත්තං. කෙචි පන ''නියමතො''ති පදං ''සසන්තතිපරියාපන්න''න්ති ඉමිනා සම්බන්ධිත්වා අත්ථං වදන්ති ''එකන්තෙන සසන්තතිපරියාපන්න''න්ති.

''**ඡට්ඨායතනඤ්ච මනායතනඤ්ච ඡට්ඨායතන**''න්ති ඉමිනා විග්ගහෙන අත්ථතො, ඉතරෙහි ද්වීහි සද්දතොපි අත්ථතොපි සරූපතං දස්සෙති. ''**චක්ඛාදීහි සහ 'සළායතන'න්ති වුත්ත**''න්ති වුත්තනයෙන එකසෙසං කත්වා මනායතනං චක්ඛාදීහි සද්ධිං ''සළායතන''න්ති පාළියං වුත්තං ''නාමරූපපච්චයා සළායතන''න්ති. **යථාවුත්තොති** ''ඡට්ඨායතනඤ්ච මනායතනඤ්චා''තිආදිනා අත්තනා වුත්තප්පකාරො. **සබ්බත්ථාති** නාමරූපසද්දෙන සළායතනසද්දෙන ච සද්දසරූපතාසු, අත්ථසරූපතාසු වා. යදි සුත්තන්තභාජනීයෙ විපාකඡට්ඨායතනමෙව අධිප්පෙතං, අථ කස්මා ''ඉතරං පනා''තිආදි වුත්තං. අවිපාකඤ්හි තත්ථ ඉතරන්ති අධිප්පෙතන්ති චොදනං සන්ධායාහ ''**පච්චයනයෙ පනා**''තිආදි.

සහජාතාදීසු හෙතුආහාරින්ද්‍රියපච්චයෙ පක්ඛිපිත්වා **දසධා**, තතො එකං අපනෙත්වා **නවධා**, තතො එකං අපනෙත්වා **අට්ඨධා** පච්චයභාවො වෙදිතබ්බො. එවමෙත්ථ සාධාරණවසෙන **අවකංසො**, හෙතුආදිඅසාධාරණවසෙන **උක්කංසොති** ඣානාදීනම්පි වසෙන වෙදිතබ්බො.

පටිසන්ධියං අරූපධම්මා කම්මජරූපස්ස උප්පාදක්ඛණෙ පච්චයා හොන්තීති ''**පවත්තෙ**''ති විසෙසෙති. ''**පච්ඡාජාතවිප්පයුත්තාදයො එවා**''ති නියමෙන සහජාතපුරෙජාතවිප්පයුත්තාදයො නිවත්තෙති.

''අවසෙසමනායතනස්සා''ති අවසෙසග්ගහණම්පි පකරණතො විසිට්ඨවිසයමෙවාති දස්සෙතුං ''**පඤ්චක්ඛන්ධභවෙ**''තිආදිමාහ, යතො අට්ඨකථායං ''වත්ථුරූප''න්තිආදි වුත්තං. **යථාසම්භවං යොජෙතබ්බොති නාමරූපස්ස** පටිසන්ධියං සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයඅත්ථිඅවිගතාදිපච්චයභාවො **සහජාතාදිසාධාරණපච්චයභාවො**, සම්පයුත්තවිපාකහෙතුආහාරින්ද්‍රියාදිපච්චයභාවො **සම්පයුත්තාදිඅසාධාරණපච්චයභාවො** නාමස්ස, රූපස්ස පන විප්පයුත්තපච්චයභාවො යොජෙතබ්බො.

සළායතනපදනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඵස්සපදනිද්දෙසවණ්ණනා

230. **තදභෙදවසෙනාති** තස්ස ඵස්සස්ස අභෙදවසෙන, ඵස්සභාවසාමඤ්ඤෙනාති අත්ථො. **න යුත්තං** එකස්සෙව වචනං. **අඤ්ඤස්සාපීති** යථාවුත්තතො අඤ්ඤස්සාපි. සබ්බායතනතො හි එකස්ස ඵස්සස්ස අසම්භවචොදනායං තප්පසඞ්ගෙන එකායතනතො අනෙකස්සාපි සම්භවො නත්ථීති චොදනා ''ඊදිසී ධම්මතා නත්ථී''ති ඤාපනත්ථාති දස්සෙති ''**අඤ්ඤස්සාපී**''තිආදිනා. **නිදස්සනවසෙනාති** උදාහරණදස්සනවසෙන. **එකඵස්සස්ස සම්භවතොති** කාරණාපදෙසො. එකඵස්සසම්භවස්ස ලබ්භමානත්තා ''සළායතනපච්චයා ඵස්සො''ති භගවතා වුත්තන්ති පරිහාරං දස්සෙන්තොති යොජනා. **සෙසෙසූති** එකන්තිආදීසු. නවධා පච්චයත්තෙ එකං විපාකමනායතනං විභාවයෙ. **තථා චාති** ආරම්මණපුරෙජාතඅත්ථිඅවිගතවසෙන. ය්වායං පච්චයභාවො යාදිසානං හොති, තං දස්සෙතුං ''**පච්චුප්පන්නානි…පෙ…. සන්ධාය වුත්ත**''න්ති ආහ. අතීතානාගතකාලවිමුත්තානම්පි ආරම්මණමත්තතාය සම්භවතො ආහ ''**ආරම්මණ…පෙ…. සන්ධාය වුත්ත**''න්ති. තත්ථ **තන්ති** රූපායතනාදිං.

ඵස්සපදනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වෙදනාපදනිද්දෙසවණ්ණනා

231. **අනන්තරාදීහීති** අනන්තරසමනන්තරූපනිස්සයනත්ථිවිගතපච්චයෙහි. **උපනිස්සයෙති** අනන්තරූපනිස්සයෙ. අනන්තරසමනන්තරපච්චයා හි අනන්තරතාවසෙනෙව අනන්තරූපනිස්සයෙ අන්තොගධා. නත්ථිවිගතපච්චයා පන අනන්තරසමනන්තරපච්චයධම්මානංයෙව තථාභාවතො තදන්තොගධා. **තස්සාති** උපනිස්සයස්ස.

සබ්බස්සාති විපාකස්ස, අවිපාකස්ස ච. පටිසන්ධිභවඞ්ගචුතිචිත්තසම්පයුත්තාය හි වෙදනාය සහජාතමනොසම්ඵස්සො වුත්තනයෙන අට්ඨධා පච්චයො හොති. අනන්තරො අනන්තරාදිනා, අනානන්තරො උපනිස්සයවසෙනෙව පච්චයො හොති. සම්භවදස්සනඤ්චෙතං, න තාසං මනොද්වාරිකභාවදස්සනන්ති දට්ඨබ්බං.

වෙදනාපදනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තණ්හාපදනිද්දෙසවණ්ණනා

232. යථා ච රසායනජානි ඔජාජීවිතානි, එවං තංනිමිත්තං සුඛං, තදපනෙය්‍යං ජරාදිදුක්ඛඤ්ච ධම්මාරම්මණභාවෙන යොජෙතබ්බං.

කම්මඵලාභිපත්ථනාවසෙන සත්තා කම්මානිපි ආයූහන්තීති සාතිසයං තණ්හාය විපාකවෙදනා උපනිස්සයො, න තථා ඉතරාති ආහ ''**විපාකා විසෙසෙන...පෙ.... අවිසෙසෙන ඉතරා වා**''ති. **ඉතරාති** අවිපාකාති අත්ථො. ''**සුඛමිච්චෙව භාසිතා**''ති ඉදං ඉට්ඨසභාවංයෙව උපෙක්ඛං සන්ධාය වුත්තං, න අනිට්ඨසභාවං. තෙනාහ ''**උපෙක්ඛා පනා**''තිආදි. **සබ්බස්සාති** අවීතරාගස්ස වීතරාගස්ස ච වෙදනාවතො පුග්ගලස්ස.

වෙදනාපච්චයා එවාති අයං නියමො නියමන්තරනිවත්තනපරොති නාස්ස පච්චයන්තරනිවත්තනත්ථතා දට්ඨබ්බා. එතෙන පච්චයුප්පන්නන්තරපටික්ඛෙපොපි නිවත්තිතො හොති.

තණ්හාපදනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

උපාදානපදනිද්දෙසවණ්ණනා

233. **පුරිමදිට්ඨින්ති** ''සස්සතො අත්තා''ති (දී. නි. 1.31) පගෙව අභිනිවිට්ඨං සස්සතගාහං සන්ධාය වුත්තං. තෙනාහ ''**අත්තග්ගහණං...පෙ.... දට්ඨබ්බ**''න්ති. **උපාදියමානන්ති** ගණ්හන්තං. **ලොකොති වා ගහණන්ති** යං ''ලොකො සස්සතො''ති ගහණං, සා දිට්ඨීති අත්ථො. තෙනාහ ''**දිට්ඨුපාදානභූත**''න්ති. ''**ධම්මසඞ්ඛෙප...පෙ.... දිට්ඨිමත්තමෙවා**''ති ඉදං බ්‍යවහිතානං පදානං සම්බන්ධදස්සනං. තත්ථ සඞ්ඛෙපතො තණ්හාදළ්හත්තං, සඞ්ඛෙපතො දිට්ඨිමත්තමෙව චත්තාරි උපාදානානීති අධිප්පායො. **ධම්මසඞ්ඛෙපවිත්ථාරතොති** සමුදායභූතතො ධම්මසඞ්ඛෙපවිත්ථාරතො තදවයවභූතං සඞ්ඛෙපං විත්ථාරඤ්ච නිද්ධාරෙති.

සස්සතගාහපුබ්බඞ්ගමො, උච්ඡෙදගාහපුබ්බඞ්ගමො ච අත්තගාහොති යොජනා. **තෙසන්ති** යථාවුත්තසස්සතුච්ඡෙදගාහානං මූලභාවෙන විධායකත්තා **සාමිභූතො. ආදිනා වාති** ''පඨමං අත්තවාදුපාදාන''න්තිආදිනා වා වාක්‍යෙන.

යෙන භවස්සාදෙන ගධිතචිත්තො භවනිබ්බත්තකං කම්මං කත්වා උපපන්නො, සා භවනිකන්ති සන්තානෙ චිරානුබන්ධා අභිණ්හුප්පත්තිකා උපපන්නමත්තස්ස උප්පජ්ජතීති ආහ ''**යදිපි...පෙ.... පවත්තිතබ්බත්තා**''ති.

අරහත්තමග්ගවජ්ඣත්තා භවරාගස්සපි කාමුපාදානභාවො අත්ථෙවාති ආහ ''**තණ්හාදළ්හත්තං න හොතීති මඤ්ඤමානො**''ති. භවරාගොපි හි සවිසයෙ දළ්හං පවත්තතීති. **සබ්බාපි තණ්හා කාමුපාදානන්ති** එත්ථාපි තස්ස අරහත්තමග්ගවජ්ඣතා වුත්තාති ආනෙත්වා යොජෙතබ්බං.

උප්පත්තිට්ඨානභූතා න ආරම්මණභූතාති අධිප්පායො. **තෙනාති** බන්ධානං ආලයභාවෙන. **ආරම්මණානන්තරපකතූපනිස්සයාති** ආරම්මණූපනිස්සයඅනන්තරූපනිස්සයපකතූපනිස්සයා. **අනන්තරපච්චයාදීනන්ති** අනන්තරසමනන්තරආරම්මණපච්චයාදීනං.

උපාදානපදනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

භවපදනිද්දෙසවණ්ණනා

234. ''**භවතී**''ති ඉදං උපපත්තිභවනිබ්බචනං. **ද්වයස්සාති** කම්මුපපත්තිභවද්වයස්ස. **නිප්ඵාදනඵලං** ඵලස්ස උප්පාදනසමත්ථතා. **නිබ්බත්තනං** නිප්ඵාදනං.

''භගවංමූලකා''ති (අ. නි. 8.83; 9.1; 10.58; 11.19) විය ''සඤ්ඤාවංභවො''ති වත්තබ්බෙ අත්ථි-අත්ථෙ වා වං-සද්දො ලුත්තනිද්දිට්ඨොති ආහ ''**සඤ්ඤාභවො**''ති. **තස්ස වා අත්ථෙති** තස්ස වන්තුසද්දස්ස අත්ථෙ, අත්ථි-අත්ථෙති අත්ථො. **අකාරං කත්වාති** යථා ''පීතිසුඛං අස්ස අත්ථී''ති අත්ථෙ අකාරං කත්වා උප්පාදෙත්වා ඣානං පීතිසුඛන්ති වුච්චති, එවං සඤ්ඤා අස්ස අත්ථීති සඤ්ඤො, භවො, සොව **සඤ්ඤභවො. එකස්මින්ති** රූපක්ඛන්ධෙ එව. **පවත්තත්තාති** පවත්තකපවත්තනට්ඨානානං අභෙදෙපි උපචාරවසෙන භින්නං විය කත්වා දස්සෙති.

කම්මසඞ්ඛාතතන්ති ''කම්ම''න්ති වත්තබ්බතං, කම්මකොට්ඨාසතං වා. ''චෙතනාහං, භික්ඛවෙ, කම්මං වදාමී''තිආදිනා (අ. නි. 6.63) සුත්තෙපි චෙතනාය කම්මභාවො ආගතොව. නිප්පරියායෙන පන චෙතනාව කම්මභවොති වුත්තමත්ථං අභිධම්මපාළියාව සාධෙන්තො ''**වුත්තඤ්හී**''තිආදිමාහ. ඉමාය හි වෙදනාසඤ්ඤාවිඤ්ඤාණක්ඛන්ධෙහි, මනායතනමනොවිඤ්ඤාණධාතූහි, සඞ්ඛාරක්ඛන්ධධම්මායතනධම්මධාතුඑකදෙසෙන ච කම්මභවස්ස සම්පයුත්තතං වදන්තියා ධාතුකථාපාළියා තස්ස චෙතනාභාවො දීපිතොති.

ධම්මභෙදතොති චෙතනාචෙතනාසම්පයුත්තභාවෙන, කුසලාකුසලාබ්යාකතභාවෙන ච ධම්මවිභාගතො. ''පුනවචන''න්ති ඉමිනාව පුනරුත්තිදොසාපත්ති පටිඤ්ඤාතාති පරස්ස ආසඞ්කං දස්සෙන්තො ''**සාත්ථකමෙවිදං පුනවචනන්ති එතං න යුත්තන්ති චෙ**''ති ආහ. **භවෙකදෙසභාවෙනාති** කම්මභවස්ස එකදෙසත්තා සඞ්ඛාරානං. තෙන යෙසං ධම්මානං සමුදායො භවො වුත්තො, තදෙකදෙසා සඞ්ඛාරා, සමුදායෙකදෙසා ච අත්ථතො භින්නා එවාති වුත්තමෙවෙතන්ති දස්සෙති. පුන යථාවුත්තමෙව භෙදං මනසි කත්වා අත්ථතො පුනවචනාභාවං දස්සෙන්තො ''**පරෙන වා**''තිආදිමාහ.

අන්තොගධෙති කාමභවාදිඅන්තොගධෙ සඤ්ඤාභවාදිකෙ. **කාමභවාදිකෙති** කාමරූපාරූපභවෙ.

උපාදානභෙදන්ති කාමුපාදානාදිඋපාදානවිසෙසං.

තෙනාති සීලබ්බතුපාදානෙන. **වක්ඛමානෙනාති** ''ඉදං සීලබ්බතං නාමා''තිආදිනා (විභ. අට්ඨ. 234) **අට්ඨකථායං** වක්ඛමානෙන පකාරෙන. **පුරාණං** බ්‍රහ්මණ්ඩලිඞ්ගඛන්දපුරාණාදි. ''සෙතවච්ඡජං ආරභෙත භූතිකාමො''තිආදිනා (විසුද්ධි. මහාටී. 2.650) පසුමාරණවිධානයුත්තො යඤ්ඤවිධි **පසුබන්ධවිධි**.

අත්තනො සුද්ධිමග්ගපරාමාසමත්තත්තා සීලබ්බතුපාදානස්ස අත්තවාදුපාදානනිමිත්තං වුත්තං.

මග්ගපච්චයා හොන්ති මිච්ඡානිය්‍යානසභාවත්තා. අනන්තරස්ස පන කාමකම්මභවස්ස අනන්තරසමනන්තරඅනන්තරූපනිස්සයනත්ථිවිගතාසෙවනපච්චයෙහි උපාදානස්ස පච්චයභාවො පාකටොයෙවාති න වුත්තො.

භවපදනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ජාතිජරාමරණාදිපදනිද්දෙසවණ්ණනා

235. **උපපත්තිභවුප්පත්තීති** උපපත්තිභවෙ, උපපත්තිභවභාවෙන වා උපාදින්නක්ඛන්ධානං උප්පත්ති. **ජායමානස්ස** ඛන්ධස්ස. **ජාති** නිබ්බත්තිවිකාරො. උපපත්තිභවොපි ජාතියා පච්චයො. කස්මා? උපපත්තිභවෙ

අසති ජාතියා අභාවාති යොජනා. ''**ජායමානරූපපදට්ඨානතා**''තිආදිනාපි තස්ස ජාතියා පච්චයභාවංයෙව විභාවෙති.

සතිපි සුක්කසොණිතාදිකෙ පිතුගතවිසෙසාදිකාරණෙ බාහිරෙ පච්චයෙ තස්ස පන අනියතත්තා, හීනපණීතාදිවිසෙසස්ස ච අධිප්පෙතත්තා වුත්තං ''**අජ්ඣත්ත...පෙ.... අභාවා**''ති.

ජාතිජරාමරණාදිපදනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

භවචක්කකථාවණ්ණනා

242. සම්බන්ධං ඉතං ගතන්ති **සමිතං**. තෙනාහ ''**සඞ්ගත**''න්ති.

භවච්ඡන්දො භවරාගො. **තස්සාරුප්පකථාසවනන්ති** තස්ස බාලභාවස්ස අයුත්තකාරිතාය අනුච්ඡවිකකථාසවනං. එතෙන පරූපවාදහෙතුකාදිදුක්ඛං දස්සෙති, ''**කම්මකාරණාදස්සන**''න්ති ඉමිනා දණ්ඩහෙතුකං, ඉතරෙන දුග්ගතිනිබ්බත්තිහෙතුකං. **ගමෙන්තීති** ඤාපෙන්ති. එලෙනාපි හි අබ්යභිචාරිනා හෙතු ඤායති, වුට්ඨිනිමිත්තෙන විය මහොඝෙන උපරිදෙසෙ වුට්ඨිනිපාතො. තෙන වුත්තං ''**බොධෙන්තී**''ති.

විසෙසනිවත්තිඅත්ථො මත්තසද්දො ''අවිතක්කවිචාරමත්තා''තිආදීසු (ධ. ස. තිකමාතිකා 6) විය. අප්පහීනාවිජ්ජා කාරණලාභෙ උප්පත්තිඅරහතාය සමීපෙයෙවාති ආහ ''**සන්නිහිතභාවකරණෙනා**''ති. **වෙදෙතීති** වෙදයති. තස්ස අත්ථවචනං **අනුභවතීති**. වෙදං වා ඤාණං කරොති උප්පාදෙතීති **වෙදෙති**. තස්ස අත්ථවචනං **ජානාතීති**. **වෙදියතීති** පන කම්මකත්තුකම්මානං වසෙන නිද්දෙසොති තස්සපි අත්ථං දස්සෙන්තො ''**ජානාති, ඤායති වා**''ති ආහ. **ච-සද්දත්ථොති** සමුච්චයත්ථො, බ්රහ්මාදිනා ච කාරකෙන, අත්තනා ච වෙදකෙන රහිතන්ති අත්ථො. **ච-සද්දත්ථසමාසන්ති** ද්වන්දසමාසමාහ.

චතුබ්බිධම්පි වා සුඤ්ඤතන්ති ධුවභාවාදිසුඤ්ඤතං, අත්තාදිසුඤ්ඤතඤ්ච සන්ධාය වදති.

පුබ්බන්තතොති අතීතකොට්ඨාසතො. වෙදනාවසානම්පි භවචක්කං පරිපුණ්ණමෙවාති දස්සෙතුං ''**වෙදනා ච**''තිආදි වුත්තං. අවිජ්ජාගහණෙන වා තණ්හුපාදානානි, සඞ්ඛාරග්ගහණෙන භවො, විඤ්ඤාණාදිග්ගහණෙන ජාතිජරාමරණානි සොකාදයො ච ගහිතාති එවම්පි **වෙදනාවසානං**

භවචක්කන්ති යුත්තමෙවෙතං. තණ්හාමූලකෙ චාති තණ්හුපාදානග්ගහණෙන අවිජ්ජා ගහිතාතිආදිනා යොජෙතබ්බං. තෙනාහ ''**ද්වින්නං...පෙ.... හොතී**''ති. තත්ථ **ද්වින්නන්ති** පුරිමපච්ඡිමානං උභින්නං හෙතුඵලවජ්ජානං. **විපරීතාභිනිවෙසං කරොන්තීති** නිමිත්තං කත්තුඋපචාරෙන වදති. අනුපච්ඡෙදමෙව පකාසෙතීති යොජනා.

හෙතුඵලසන්ධි, ඵලහෙතුසන්ධි, පුනපි හෙතුඵලසන්ධීති එවං හෙතුආදිපුබ්බකා **හෙතුඵලහෙතුපුබ්බකා. හෙතුඵලහෙතුඵලවසෙනාති** අවිජ්ජාදිහෙතු, විඤ්ඤාණාදිඵල, තණ්හාදිහෙතු, ජාතිඵලවසෙන. උපසග්ගවිසෙසෙන අත්ථවිසෙසො හොතීති ''**ආකිරීයන්තී**''ති පදස්ස **පකාසීයන්තීති** අත්ථො වුත්තො. **කිලෙසකම්මවිපාකාති** අවිජ්ජාදිකෙ වෙදනාපරියොසානෙ වදති. **විපාකකිලෙසකම්මෙහීති** විඤ්ඤාණාදීහි භවපරියොසානෙහි. පුන කම්මස්ස විපාකසම්බන්ධො වුත්තනයත්තා න ගහිතො. ''**වට්ටානී**''ති ච ඉදං ''තීණි වට්ටානී''ති විග්ගහවසෙන ලබ්භමානං ගහෙත්වා වුත්තං.

''පුරිමකම්මභවස්මිං මොහො''තිආදිනා (විභ. අට්ඨ. 242) අට්ඨකථාය ආගතත්තා ආසන්නපච්චක්ඛතං සන්ධාය වුත්තං ''**ඉමිස්සා**''ති. **විභඞ්ගපාළියා වසෙන දස්සිතං**, තස්මා න අට්ඨකථාය පුබ්බාපරවිරොධො යථාපාඨං අත්ථස්ස පකාසිතත්තාති අධිප්පායො. තත්ථ චෙතනාසම්පයුත්තානඤ්ච චෙතනාය ච සඞ්ඛාරභාවෙන කම්මභවභාවෙන ච වත්තබ්බමෙවාති පාළිද්වයාධිප්පායවිවරණවසෙන දස්සෙතුං ''**තත්ථා**''තිආදි වුත්තං. **භවස්සාති** උපපත්තිභවස්ස. ''භවො''ති වුත්තා චෙතනාසම්පයුත්තාති සම්බන්ධො. **ගහණන්ති** නිකාමනවසෙන ආරම්මණස්ස ගහණං. තෙනාහ ''**කාමුපාදානං කිච්චෙනාහා**''ති. ඉතරානි කිච්චෙනාහාති යොජනා. **තීසු අත්ථවිකප්පෙසූති** ''තං කම්මං කරොතො පුරිමා චෙතනායො''තිආදිනා වුත්තෙසු තීසු ආයූහනචෙතනානං අත්ථවිකප්පෙසු. නනු ච තතියෙ අත්ථවිකප්පෙ ආයූහනස්ස අවසානෙ චෙතනා න වුත්තාති? යදිපි සරූපතො න වුත්තා, ''තංසම්පයුත්තා''ති පන සද්දතො පධානභාවෙන වුත්තස්ස ආයූහනස්ස අප්පධානභාවෙන වුත්තා අවසානෙ පච්ඡතො වුත්තා විය හොතීති ඉමං පරියායං සන්ධාය ''**තීසුපි...පෙ.... අවසානෙ**''ති වුත්තං.

නිප්පරියායෙන පන යෙසු ආයූහනස්ස අවසානෙ චෙතනා වුත්තා, තෙ දස්සෙතුං ''**ද්වීසු...පෙ.... ආහා**''ති වුත්තං. **තතියෙ** අත්ථවිකප්පෙ **වුත්තෙ**

ආයූහනසඞ්ඛාරෙ තංසම්පයුත්තාති ආහාති යොජනා. **කම්මස්ස පච්චයභූතන්ති** සඞ්ඛාරපච්චයං. තෙන ''කම්මකරණකාලෙ''ති එත්ථ කම්ම-සද්දෙන සබ්බස්සපි සඞ්ඛාරස්ස ගහිතතං දස්සෙති. තෙනාහ ''**න කම්මසම්පයුත්තමෙවා''**ති.

කම්මානෙවාති කම්මානියෙව. විපාකධම්මතාය **කම්මසරික්ඛකා.** සහජාතකොටියා, උපනිස්සයකොටියා ච තස්ස කම්මස්ස උපකාරකාති **තදුපකාරකා. සංඛිප්පන්තීති** සංඛිපියන්ති සංයූහීයන්ති. ''සංඛිප්පන්ති එත්ථා''ති අධිකරණසාධනවසෙන සඞ්ඛෙපසද්දස්ස අත්ථං වත්වා පුන කම්මසාධනවසෙන වත්තුං ''**සංඛිපීයතී''**තිආදි වුත්තං.

තත්ථාපීති ''කම්ම''න්ති වුත්තකම්මසම්භාරෙපි. **ගමනධම්මන්ති** භඞ්ගුපගමනධම්මං. තෙන **ඉත්තරන්ති** භඞ්ගපරන්ති වුත්තං හොති. **තෙනාති** විනස්සනධම්මතාදීපකෙන ඉත්තරසද්දෙන. **නිස්සාරතං** අත්තසාරාභාවං දීපෙති. එවං ''ඉත්තර''න්තිආදිනා අනිච්චං චලං ඉත්තරං අද්ධුවන්ති චතුන්නං පදානං අත්ථවිසෙසවාචිතං දස්සෙති. **ඨානසොති** එත්ථ වුත්තට්ඨානං නාම පච්චයො. **අඤ්ඤම්පීති** අඤ්ඤත්ථ වුත්තං. **තස්ස තස්ස** ඵලස්ස. ධම්මමත්තසම්භවෙ සති වට්ටුපච්ඡෙදෙ සතීති යොජනා. **එවන්ති** වුත්තප්පකාරෙන සමුච්චයත්ථෙ ච-සද්දෙ සති.

සච්චානියෙව පභවොති සමානාධිකරණපක්ඛං සන්ධායාහ ''**සච්චප්පභවතොති සච්චතො''**ති. ''යස්ස පහානත්ථං භගවති බ්‍රහ්මචරියං වුස්සතී''ති එවංභූතං අරියසච්චං **විසෙසං අකත්වා.**

තෙහි සොකාදීහි. ''සොකදොමනස්සුපායාසා අවිජ්ජාය අවියොගිනො''තිආදිනා පුබ්බෙ වුත්තනයෙන **සිද්ධාය අවිජ්ජාය. අත්තනොයෙවාති** පච්චයුප්පන්නං අනපෙක්ඛිත්වා අත්තනොයෙව පවත්තසඞ්ඛාතකිච්චතො.

සොකාදයොපි හීති එත්ථ **හි**-සද්දො හෙතුඅත්ථො. යස්මා ''සොකාදයො පච්චයායත්තා අවසවත්තිනො''ති ඉදං ''ජාතිපච්චයා...පෙ.... සම්භවන්තී''ති එතෙන වචනෙන සිද්ධං, තස්මා තං ''අත්තා සොචතී''තිආදිදස්සනනිවාරණන්ති අත්ථො.

සති ච පරිග්ගහෙ රජ්ජං විය ගතියො අනෙකානත්ථානුබන්ධනා, තාහි ච විඤ්ඤාණස්ස උපද්දුතතාති දස්සෙතුං ''**සඞ්ඛාරපරිග්ගහිතං...පෙ.... රජ්ජෙ**''ති වුත්තන්ති එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. යථාඋපට්ඨිතානි කම්මාදීනි චුතිආසන්නජවනෙහි පරිකප්පෙත්වා විය ගහිතානි පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණෙනපි පරිකප්පිතානි විය හොන්ති, තං පනස්ස පරිකප්පනං අත්ථතො ආරම්මණකරණමෙවාති වුත්තං ''**පරි...පෙ.... තො**''ති. සඞ්කප්පනං වා පරිකප්පනන්ති වුත්තං ''**විතක්කෙන විතක්කනතො**''ති. සසම්භාරචක්ඛුආදයො සළායතනස්ස **පතිට්ඨාවිසෙසො**.

යදාකාරාය ජාතියා යදාකාරං ජරාමරණං සම්භවති, සම්භවන්තඤ්ච යථානුපුබ්බං පවත්තං, සො අත්ථො **ජාතිපච්චයසම්භූතසමුදාගතට්ඨො**, සහිතස්ස සමුදිතස්ස පුග්ගලස්ස ජීරණභිජ්ජනාවත්ථා ධම්මා ජරාමරණාපදෙසෙන වුත්තා, සා ච නෙසං අවත්ථා ජාතිපුබ්බිකා, තෙ ච සමුදිතා එව පවත්තන්තීති එවං ජාතිතො ජරාමරණස්ස සම්භූතසමුදාගතට්ඨො වෙදිතබ්බො. ජාතිතො ජරාමරණං න න හොති හොතියෙව එකන්තෙන ජාතස්ස ජරාමරණසම්භවතො, න ච ජාතිං විනා හොති අජාතස්ස තදභාවතොති ජරාමරණස්ස ජාතිපච්චයතං අන්වයබ්යතිරෙකෙහි විභාවෙති ''**න ජාතිතො**''තිආදිනා. **ඉත්ථන්ති** ජාතිපච්චයා ජරාමරණස්ස නිබ්බත්තාකාරං වදති.

නිරොධා නිරොධසඞ්ඛාතන්ති පච්චයනිරොධා පච්චයුප්පන්නනිරොධසඞ්ඛාතං. අනුලොමදෙසනාය ච වෙමජ්ඣතො පට්ඨායාති යොජනා.

අපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරෙකදෙසො සරාගො රාගෙන සහජෙකට්ඨොති කත්වා. **සබ්බොපි අපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො සරාගො** පහානෙකට්ඨභාවතො. යස්මා පන අකුසලධම්මො අකුසලධම්මස්ස සභාගො, අනකුසලධම්මො විසභාගො, යථාරහං පච්චයො ච හොති, තස්මා ''අපටිපක්ඛභාවතො, රාගප්පවඩ්ඪකො''ති ච වුත්තං. ''තදෙව විඤ්ඤාණං සන්ධාවති සංසරතී''ති මිච්ඡාභිනිවෙසසබ්භාවතො සංසරණකිරියායපි සබ්යාපාරතා විඤ්ඤාණස්ස වුත්තා. සබ්යාපාරතාභිනිවෙසබලවතාය, සඞ්කන්තිඅභිනිවෙසබලවතායාති පච්චෙකං යොජෙතබ්බං. ''**අසහවත්තනතො, සහවත්තනතො**''ති එතෙන අසහවුත්ති විනිබ්භොගො, සහවුත්ති අවිනිබ්භොගොති දස්සෙති.

සභාවාධිගමනිමිත්තතා **ඔභාසනං**. චක්ඛාදිසන්නිස්සයෙන හි පඤ්චවිඤ්ඤාණානි රූපාදිසභාවං උපලභන්ති. **ඉතරෙ** ඵුසනසඞ්ගතිසන්නිපාතට්ඨා. **ඡන්නන්ති** ඡන්නම්පි සම්ඵස්සානං.

ආදානන්ති උපසද්දෙන විනාපි දළ්හගාහො අධිප්පෙතොති ආහ ''**ආදානට්ඨො චතුන්නම්පි උපාදානානං සමානො**''ති. **ගහණන්ති** නිකාමනවසෙන විසයස්ස පටිච්ඡන්නන්ති වුත්තං ''**ගහණට්ඨො කාමුපාදානස්සා**''ති. **ඉතරෙසන්ති** දිට්ඨුපාදානාදීනං. **තස්මාති** විභත්තියා අලුත්තභාවතො. **තෙනාති** ඛිපනසද්දෙන. හානි වා ඛීණභාවො ඛයොති ''**ඛයට්ඨො වා**''තිආදි වුත්තං. **ද්වින්නන්ති** ජරාමරණානං. මරණූපනයනරසත්තා වා ජරායපි මරණට්ඨො එව දස්සිතො.

නීයන්ති ගමෙන්තීති **නයා**, එකත්තාදයො. කෙහි නීයන්ති? අවිජ්ජාදිඅත්ථෙහීති ඉමමත්ථමාහ ''**අවිජ්ජාදී**''තිආදිනා. **සෙන භාවෙනාති** සකෙන අවිජ්ජාදිභාවෙන, තං අමුඤ්චිත්වා එව. න හි අවිජ්ජාදිවිනිමුත්තං එකත්තං නාම කිඤ්චි පරමත්ථතො අත්ථි. **සෙන භාවෙනාති** වා සකෙන එකත්තාදිභාවෙන. අවිජ්ජාදීසු විඤ්ඤායමානො හෙතුඵලධම්මානං එකසන්තතිපතිතාදිසඞ්ඛාතො එකත්තාදිභාවො තෙනෙව සභාවෙන ඤායති, න අවිජ්ජාදිභාවෙනාති. තෙ හි නෙතබ්බාති **තෙසං නයා. අත්ථා එව වා** අවිජ්ජාදයො. අනෙකෙපි සමානා ධම්මා යෙන සන්තානානුපච්ඡෙදෙන ''එක''න්ති ඤායන්ති වොහරීයන්ති, සො තත්ථ කරණභාවෙන වත්තබ්බතං අරහති, තථා ඉතරෙපීති ආහ ''**එකත්තාදීහි ච අත්ථා 'එක'න්තිආදිනා නීයන්තී**''ති. තත්ථ **නීයන්තීති** ඤායන්ති, පඤ්ඤාපීයන්ති ච. පුරිමපච්ඡිමානං ධම්මානං නිරොධුප්පාදනිරන්තරතාය නාමකායස්ස, සම්බන්ධවුත්තිතාය රූපකායස්ස, උභයස්ස ච අඤ්ඤමඤ්ඤසන්නිස්සිතතාය දුවිඤ්ඤෙය්යනානතො එකීභූතස්ස විය ඝනභාවප්පබන්ධො හෙතුඵලභාවෙන සම්බන්ධො සම්මා තානොති සන්තානො, තස්ස අනුපච්ඡෙදො තථාපවත්ති එකත්තන්ති ආහ ''**සන්තානානුපච්ඡෙදො එකත්ත**''න්ති.

සම්බන්ධරහිතස්සාති හෙතුඵලභාවෙන අඤ්ඤමඤ්ඤසම්බන්ධභාවරහිතස්ස. **සත්තන්තරොති** අඤ්ඤො සත්තො. **උච්ඡෙදදිට්ඨිමුපාදියතීති** යථානුරූපකාරණතො ඵලප්පවත්තිං අසමනුපස්සන්තො නානාසන්තානෙ විය අසම්බන්ධනානත්තදස්සනතො හෙතුභාවරහිතානං නිප්පයොජනානං පුරිමුප්පන්නානං ධම්මානං නිරොධෙ

හෙතුනියමාභාවතො එකන්තෙන උප්පත්ති න යුත්තා, තථා සන්තානෙන උප්පත්ති, සදිසභාවෙන උප්පත්ති, සමානජාතිදෙසපරිණාමවයරූපබලසණ්ඨානානං උප්පත්ති න යුත්තාතිආදීනි විකප්පෙන්තො උච්ඡෙදදිට්ඨිං ගණ්හාති.

කස්මා උප්පත්ති න සියාති වාලිකාහි විය තිලෙහිපි තෙලස්ස, උච්ඡුතො විය ගාවිතොපි ඛීරස්ස අඤ්ඤාභාවතො කෙන කාරණෙන තෙහි තෙසං උප්පත්ති න සියා, ඉතරෙහි එව ච නෙසං උප්පත්ති හොතීති. **තස්මා**ති අඤ්ඤස්ස අඤ්ඤතො උප්පත්තියං සබ්බස්ස සබ්බසො උප්පත්තියා භවිතබ්බං, න චෙතං අත්ථි, තස්මා. යස්මා නියතිවාදී අනුරූපා හෙතුතො ඵලුප්පත්තිං න ඉච්ඡති, සභාවසිද්ධමෙව ච ධම්මප්පවත්තිං ඉච්ඡති, තස්මා ''**අවිජ්ජමානෙපි හෙතුම්හී**''ති වුත්තං. සභාවසිද්ධා එව හි අච්ඡෙජ්ජසුත්තාවුතාභෙජ්ජමණි විය කමලඞ්ඝනරහිතා තථා තථා සරීරින්ද්‍රියසුඛාදිභාවපරිණාමාය නියතියාව කායා සමාගච්ඡන්ති, යතො ගතිජාතිබන්ධා, අපවග්ගො ච හොතීති නියතිවාදො. තෙනාහ ''**නියතතාය...පෙ.... පවත්තන්තී**''ති. නියතිඅත්ථො වුත්තොයෙව.

එතස්ස අත්ථස්ස **සාධකං** සුත්තං. ආකුලමෙව, ආකුලභාවො වා **ආකුලකං**. **ජටිතා**ති හෙට්ඨුපරියවසෙන පවත්තමානෙහි කිලෙසකම්මවිපාකෙහි ජාතජටා. **නීඩ**න්ති කුලාවකං. **සංසාර**න්ති ඉධ සම්පත්තිභවප්පබන්ධමාහ අපායාදිපදෙහි දුග්ගතිප්පබන්ධස්ස වුත්තත්තා.

භවචක්කකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා

243. **තං** පටිච්චසමුප්පාදං. **එකෙකචිත්තාවරුද්ධ**න්ති අභිධම්මභාජනීයෙ විය එකෙකස්මිං චිත්තෙ අවරුද්ධං අන්තොගධං අකත්වා. **අසහජාතානඤ්ච** ''අසහජාතානං, සහජාතානඤ්චා''ති එවං පඨමපදෙ එකසෙසනිද්දෙසො දට්ඨබ්බො. ''සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණ''න්ති අසහජාතායෙව පච්චයපච්චයුප්පන්නා දස්සිතා විපාකවිඤ්ඤාණස්සෙව අධිප්පෙතත්තා. ''අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා, විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප''න්ති (විභ. 225) ච එවමාදීසු අසහජාතා, සහජාතා ච. ''**එකෙකෙන නයෙනා**''ති පුරාතනො පාඨො, එතරහි පන ''එකෙකෙන චතුක්කෙන'' ඉච්චෙව බහූසු පොත්ථකෙසු පාඨො.

නයචතුක්කවාරාති නයෙසු චතුක්කානං වාරා, අවිජ්ජාමූලකාදීසු නවසු නයෙසු පච්චෙකං පච්චයචතුක්කාදීනං චතුන්නං චතුක්කානං ''නාමපච්චයා ඡට්ඨායතන''න්තිආදිවිසෙසභින්නා චත්තාරො වාරාති අත්ථො. **වවත්ථිතා**ති යථාවුත්තවිසෙසෙන අසංකිණ්ණා. **චතුක්කානන්**ති වාරචතුක්කානං වාරසොළසකස්ස නයභාවතොති අධිප්පායො.

1. පච්චයචතුක්කවණ්ණනා

පච්චයසහිතපච්චයුප්පන්නානි අඞ්ගභාවෙන වුත්තානි, න කෙවලං පච්චයා. තස්මා ''ඡට්ඨායතනපච්චයා ඵස්සො''ති එත්ථ න ඡට්ඨායතනස්ස අඞ්ගතා. තෙන වුත්තං ''**න, තස්ස අනඞ්ගත්තා**''ති. **එවඤ්ච කත්වා**ති පච්චයසහිතස්ස පච්චයුප්පන්නස්ස අඞ්ගභාවතො. **තීසු පකාරෙසූ**ති ''පඨමො සබ්බසඞ්ගාහිකට්ඨෙනා''තිආදිනා (විභ. අට්ඨ. 243) අට්ඨකථායං වුත්තෙසු තීසුපි පකාරෙසු. **පච්චයවිසෙසාදී**ති එත්ථ නාමං, ඡට්ඨායතනඤ්ච පච්චයවිසෙසො. **ආදි**-සද්දෙන යොනිවිසෙසො, ආයතනානං අපාරිපූරිපාරිපූරිභවවිසෙසො ච ගහිතො. තෙ හි දුතියවාරාදීනං නානත්තකරා. **අත්ථවිසෙසෙනා**ති යදිපි අඤ්ඤත්ථ ''සළායතනපච්චයා ඵස්සො''ති සළායතනපච්චයො වුත්තො, තථාපි සහජාතාදිනාමසන්නිස්සයෙන පවත්තනතො නාමමත්තපච්චයාපි සො හොතීති පටිච්චසමුප්පාදස්ස නානානයවිචිත්තතානුමිතස්ස ගම්භීරභාවස්ස විභාවනසඞ්ඛාතෙන, අනවසෙසනාමපච්චයදස්සනසඞ්ඛාතෙන ච අත්ථවිසෙසෙන. තථා හි ''යෙහි, ආනන්ද, ආකාරෙහි යෙහි ලිඞ්ගෙහි යෙහි නිමිත්තෙහි යෙහි උද්දෙසෙහි නාමකායස්ස පඤ්ඤත්ති හොති, තෙසු ආකාරෙසු...පෙ.... උද්දෙසෙසු අසති අපි නු ඛො රූපකායෙ අධිවචනසම්ඵස්සො පඤ්ඤායෙථා''ති (දී. නි. 2.114) ඵස්සස්ස නාමපච්චයතාවිභාවනවසෙන මහානිදානදෙසනා පවත්තා. තථා ''නාමරූපපච්චයා ඵස්සොති ඉච්චස්ස වචනීය''න්ති (දී. නි. 2.97) ''නාමරූපපච්චයා''ති වදන්තෙන ''නාමපච්චයා''තිපි වුත්තමෙව හොතීති.

වාරචතුක්කෙ ''සඞ්ඛාරො''ති වුත්තං, සොකාදයො න වුත්තා, පුරිමස්මිං වාරද්වයෙ රූපං න වුත්තං, වාරත්තයෙ සළායතනං න වුත්තන්ති යොජෙතබ්බං.

සබ්බ...පෙ.... රණතොති සබ්බස්ස විඤ්ඤාණස්ස පවත්තිට්ඨානභූතසබ්බභවසාධාරණතො, විඤ්ඤාණස්ස වා පවත්තිට්ඨානභූතසබ්බභවසාධාරණතො. **සමානං ඵලං** සමානො **පච්චයො**

සහජාතාදිපච්චයෙහි උපකත්තබ්බතො, උපකාරකතො ච. **තස්ස** විඤ්ඤාණස්ස. **විඤ්ඤාණාහරණ**න්ති විපාකවිඤ්ඤාණනිබ්බත්තනං. **අස්ස** විඤ්ඤාණස්ස.

ගතිසූචකොති හි-සද්දං ලොකෙ ගතිඅත්ථං වදන්තීති කත්වා වුත්තං. ''විගත''න්ති එත්ථ වි-සද්දො පටිසෙධදීපකොති ද්වෙ පටිසෙධා පකතිං ඤාපෙන්තීති ආහ ''**විගතතානිවාරණවසෙන ගති එව හොතී**''ති.

තිධා චතුධා පඤ්චධා වාති එත්ථ සඤ්ඤාමනසිකාරාදයො සහජාතනිස්සයඅත්ථිපච්චයවසෙන තිධා, ඵස්සචෙතනාදයො තෙසඤ්චෙව ආහාරාදීනඤ්ච වසෙන චතුධා, වෙදනාවිතක්කාදයො තෙසඤ්චෙව ඣානින්ද්රියාදීනඤ්ච වසෙන පඤ්චධා. යථා සමාධි, එවං වීරියම්පි දට්ඨබ්බං. තම්පි හි අධිපතින්ද්රියමග්ගපච්චයෙහි **ඡධා** පච්චයො හොති.

''**වචනවසෙනා**''ති ඉමිනා ඉමස්මිං චතුක්කෙ සහජාතපච්චයං ධුරං කත්වා දෙසනා පවත්තාති තෙසං අධිප්පායොති දස්සෙති. **අත්ථොති** පච්චයධම්මො. **කත්ථචීති** කිස්මිඤ්චි වාරෙ අත්තනො පච්චයුප්පන්නස්ස යථාසකෙහි පච්චයො න න හොති. ''**අත්ථතො**''ති ච පාඨො. ''භවපච්චයා ජාතී''තිආදි න වත්තබ්බං සියා, වුත්තඤ්ච තං. තස්මා සහජාතපච්චයවසෙනෙව පඨමචතුක්කො වුත්තොති න ගහෙතබ්බන්ති දස්සෙති. තෙනාහ ''**න ච තං න වුත්ත**''න්තිආදි. ඉමස්ස ච ''භවපච්චයා ජාතීතිආදි න වත්තබ්බං සියා''ති ඉමිනා සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. **පච්චයවචනමෙවාති** ''අවිජ්ජාපච්චයා''තිආදීසු වුත්තපච්චයවචනමෙව ච. **තෙසන්ති** තෙසං ආචරියානං. අයොජෙත්වා වුත්තන්ති සම්බන්ධො. කථං පන වුත්තන්ති ආහ ''**සාමඤ්ඤෙන...පෙ.... සන්ධාය වුත්ත**''න්ති. එත්ථ ච ''**සහජාතසූචක**''න්තිආදිනා යථාධිප්පෙතස්ස අත්ථස්ස වචනතො අසිද්ධිමාහ, ''**සහජාතතො**''තිආදිනා පන අත්ථාපත්තිතො. අසම්භවෙ හි අඤ්ඤස්ස අත්ථතො සිජ්ඣෙය්ය වචනතො වා අත්ථතො වා අධිප්පෙතත්ථසාධනාති.

අඤ්ඤත්ථාති අඤ්ඤස්මිං සුත්තෙ. අතීතද්ධං නිද්ධාරෙත්වා පච්චුප්පන්නානාගතෙහි සද්ධිං **අද්ධත්තයදස්සනත්ථං. තංදෙසනාපරිග්ගහත්ථ**න්ති මහානිදානදෙසනාපරිග්ගහත්ථං. සො ච උභින්නං දෙසනානං අඤ්ඤමඤ්ඤං සංසන්දනභාවදස්සනත්ථං. එවං සබ්බඤ්ඤුබුද්ධභාසිතා දෙසනා අඤ්ඤදත්ථු සංසන්දතීති.

ඉමස්සාති ඉමස්ස තතියවාරස්ස.

අපරාපෙක්ඛතාය, අපරිකිලිට්ඨුපපත්තිතාය, අසුචිඅමක්ඛිතතාය කාමාවචරදෙවානං, සබ්බෙසඤ්ච බ්රහ්මානං තථා උපපජ්ජනතො ච ඔපපාතිකයොනියා පධානතා වෙදිතබ්බා. **සඞ්ගහනිදස්සනවසෙනාති** ඔපපාතිකයොනියා එව සංසෙදජයොනියා සඞ්ගහස්ස නිදස්සනවසෙන උදාහරණවසෙන. ආරම්මණපච්චයස්සාපි ඵස්සස්ස සතිපි පවත්තිහෙතුභාවෙ සො පන සහජාතාදිපච්චයභූතස්ස අජ්ඣත්තිකස්ස ඡට්ඨායතනස්ස විය න සාතිසයොති වුත්තං ''**ආරම්මණපච්චයො වෙත්ථ පවත්තකො න හොතී**''ති.

කෙසඤ්චීති පරිපුණ්ණායතනානං ගබ්භසෙය්යකානං. ''**පච්ඡිම...පෙ.... සදා සම්භවතී**''ති ඉදං ගබ්භසෙය්යකානං විය ඉතරයොනිකානං කමෙන ආයතනුප්පත්ති නත්ථීති වුත්තං. තථා චාහ අට්ඨකථායං ''සහුප්පත්තිදීපනතො''ති.

පච්චයචතුක්කවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. හෙතුචතුක්කවණ්ණනා

244. **අභාවතොති** භාවාභාවතො. යඤ්හි ජාතික්ඛණමත්තෙයෙව භවති, න තතො පරං, තං ජාතියා අවිගතපච්චයො සියා අවිගතපච්චයනියමසබ්භාවතො. භවො පන යස්මා ජාතික්ඛණතො පරම්පි භවති, තස්මා න සො තස්සා අවිගතපච්චයො හොති. තෙන වුත්තං ''**තතො උද්ධං භාවතොති අත්ථො**''ති. **භවෙති** භවපදෙ, භවෙ වා නිප්ඵාදෙතබ්බෙ. එස නයො **ජාතිආදීසූති** එත්ථාපි. ''**යථා පනා**''තිආදිනා ''අවිගතපච්චයස්ස අභාවතො, නියමාභාවතො වා''ති වුත්තානං හෙතූනං වුත්තනයෙන අබ්යාපිභාවවිභාවනෙන අකාරණතං දස්සෙති අයාවභාවිනො පච්චයුප්පන්නස්ස, පච්චයධම්මස්ස ච අවිගතපච්චයභාවදස්සනතො. **සඞ්ඛාරක්ඛන්ධෙති**ආදි මග්ගසොධනවසෙන වුත්තං. තස්ස පරිහාරං සයමෙව වදති. සො ඛණො එතස්ස අත්ථීති තඞ්ඛණිකො, න තඞ්ඛණිකො **අතඞ්ඛණිකො**, තස්ස සබ්භාවා, අයාවභාවිකසබ්භාවාති අත්ථො. යථා පන හෙතූ හොන්ති, තං දස්සෙතුං ''**සඞ්ඛතලක්ඛණානං පනා**''තිආදිමාහ.

එවන්ති එවං යථාවුත්තනයෙ සති, එවං සන්තෙති අත්ථො. ''**න හි...පෙ.... අත්ථී**''ති ඉමිනා ජාතිආදීනං අවිගතපච්චයවසෙන පච්චයුප්පන්නභාවො විය පච්චයභාවොපි නත්ථීති දස්සෙති. තත්ථ කාරණමාහ ''**අසභාවධම්මත්තා**''ති.

කථං පන අසභාවධම්මානං ජාතිආදීනං පච්චයුප්පන්නතා, පච්චයතා වාති ආහ ''**ජායමානානං පනා**''තිආදි. **තස්සාති** ජාතිජරාමරණස්ස. **වත්තබ්බපදෙසොති** ''ඨපෙත්වා''ති වත්තබ්බපදෙසො. කො පන සොති? යථාවුත්තං නාමං, නාමරූපඤ්ච සඞ්ඛාරක්ඛන්ධෙන රූපක්ඛන්ධෙන ච ජරාමරණානං සඞ්ගහිතත්තා. ''**යො භවො ජාතියා පච්චයො**''ති එතෙන භවසඞ්ගහිතානිපි ජාතිආදීනි ජාතියා අප්පච්චයත්තා එව ''ඨපෙත්වා''ති න වුත්තානීති දස්සෙති, පච්චයභාවාසඞ්කා එව නෙසං තස්සා නත්ථීති අධිප්පායො. තෙනෙව **ඨපෙතබ්බගහෙතබ්බවිසෙසෙ සතීති** සාසඞ්කං වදති.

හෙතුචතුක්කවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අඤ්ඤමඤ්ඤචතුක්කවණ්ණනා

246. **පච්චයුප්පන්නස්සාති** පච්චයුප්පන්නභාවිනො. **විසුං ඨිතස්සාති** භවෙන අසඞ්ගහිතස්ස. **සප්පදෙසමෙව ගහිතං** ඉධ වෙදනාදික්ඛන්ධත්තයස්සෙව අධිප්පෙතත්තා නිරුළ්හත්තා ච. පච්චයුප්පන්නං ඨපෙත්වා පච්චයභූතංයෙව නාමං ගහිතං, අවිගතපච්චයනියමාභාවො විය භවෙ උපාදානස්ස අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයනියමාභාවොති යොජනා. **වුත්තනයෙනාති** ''සඞ්ඛතලක්ඛණානං පනා''තිආදිනා වුත්තනයෙන.

අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයො විය **අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයොති** අයමත්ථො ඉධාධිප්පෙතොති දස්සෙන්තො ''**අඤ්ඤමඤ්ඤ...පෙ.... අධිප්පෙතො සියා**''ති ආහ. තථා ච වදන්ති ''අඤ්ඤමඤ්ඤඤ්චෙත්ථ න පට්ඨානෙ ආගතඅඤ්ඤමඤ්ඤවසෙන ගහෙතබ්බ''න්ති. **චක්ඛායතනුපචයාදීනන්ති** උපරූපරි චිතානි විය උප්පන්නචක්ඛායතනාදීනි, චක්ඛායතනාදීනං වා උපත්ථම්භකානි චක්ඛායතනුපචයාදීනි.

අඤ්ඤමඤ්ඤචතුක්කවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සඞ්ඛාරාදිමූලකනයමාතිකාවණ්ණනා

247. යදිපි සාමඤ්ඤතො ගතවිසෙසො, තථාපි සාමඤ්ඤග්ගහණෙන නයගතො විසෙසො සරූපතො දස්සිතො හොතීති ''**නාමපච්චයා අවිජ්ජා**''ති වත්වාපි නාමවිසෙසානං තස්සා පච්චයභාවො දස්සෙතබ්බොති ආහ ''**නාමවිසෙසානං...පෙ.... වුත්තා**''ති. ''යදෙව පන නාම''න්තිආදි කස්මා වුත්තං, නනු නාමග්ගහණෙන අග්ගහිතොපි ජාතිආදි භවග්ගහණෙන ගහිතොති

දස්සිතොවායමත්ථොති චොදනං සන්ධායාහ ''**භවග්ගහණෙන වා**''තිආදි. **ඉධාපීති** ''භවපච්චයා අවිජ්ජා''ති ඉධාපි. **න සියාති** ''අවිජ්ජාපච්චයා අවිජ්ජා''ති වුත්තං න සියා. **තස්මාති** යස්මා සාමඤ්ඤචොදිතං විසෙසචොදිතමෙව න හොති, තස්මා. **සොති** භවො. **තෙනාති** සභාවාසභාවධම්මසඞ්ගහණෙන.

උපාදානස්සපි භවෙකදෙසත්තා වුත්තං ''**උපාදානපච්චයා...පෙ.... අග්ගහිතෙ**''ති. ''භවපච්චයා ජාතී''ති ඉදං වචනං සන්ධායාහ ''**භවසද්දො...පෙ.... වුච්චමානො**''ති. ''නාමපච්චයා අවිජ්ජා''ති එත්ථ පච්චයුප්පන්නං ඨපෙත්වා පච්චයස්ස ගහණතො අවිජ්ජාවිනිමුත්තා එව චත්තාරො ඛන්ධා නාමසද්දෙන වුච්චන්තීති ආහ ''**න නාමසද්දො නිරවසෙසබොධකො**''ති. න චෙත්ථ එකංසතො කාරණං මග්ගිතබ්බං. යෙන **භව**-සද්දො නිරවසෙසබොධකො, න **නාම**-සද්දොති ආහ ''**එවංසභාවා හි එතා නිරුත්තියො**''ති. **ඉමිනා අධිප්පායෙනාති** භවසද්දො නිරවසෙසබොධකො උපාදින්නචතුක්ඛන්ධවිසයත්තාති ඉමිනා අධිප්පායෙන. ජායමානාදිධම්මවිකාරභාවතො ජායමානාදික්ඛන්ධපටිබද්ධා ජාතිආදයො වුච්චෙය්‍යුං, න පන ජාතිආදිපටිබද්ධා ජායමානාදික්ඛන්ධාති න එකචිත්තක්ඛණෙ ජාතිආදීනං අවිජ්ජාය පච්චයභාවො සම්භවතීති ඉමමත්ථමාහ ''**ජායමානානං පනා**''තිආදිනා. නානාචිත්තක්ඛණෙ පන ජාතිආදයො අවිජ්ජාය උපනිස්සයපච්චයො හොන්තීති ''**එකචිත්තක්ඛණෙ**''ති විසෙසිතං. **තෙනෙවාති** අසම්භවෙනෙව.

මාතිකාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අකුසලනිද්දෙසවණ්ණනා

248-9. **තන්ති** දිට්ඨුපාදානං. **ඉතරස්සාති** කාමුපාදානස්ස. **තණ්හාගහණෙනාති** ''තණ්හාපච්චයා''ති එත්ථ තණ්හාගහණෙන ගහිතත්තා. යදි එවං නාමග්ගහණෙන ගහිතා තණ්හා කස්මා පුන වුත්තාති ආහ ''**නාමෙ විය විසෙසපච්චයත්තාභාවා**''ති. ''නාමපච්චයා ඡට්ඨායතන''න්ති එත්ථ හි කාමතණ්හාපි නාමෙ සඞ්ගහිතාති නාමස්ස යථාරහං ඡට්ඨායතනස්ස පච්චයභාවො වුත්තොති අත්ථි තත්ථ විසෙසපච්චයත්තං, උපාදානස්ස පන භවසඞ්ගහොපි අත්ථීති ''තණ්හාපච්චයා උපාදාන''න්ති එතෙන ''කාමුපාදානපච්චයා භවො''ති එතස්ස නත්ථෙව විසෙසොති වුත්තං ''**නාමෙ විය විසෙසපච්චයත්තාභාවා**''ති. තණ්හා එතිස්සා පච්චයොති **තණ්හාපච්චයා,** දිට්ඨි. **භවස්ස පච්චයභූතාති** දුවිධස්සපි භවස්ස කාරණභූතා. උභයෙනපි

උපාදානස්ස භවනිද්දෙසෙ ය්‍ථපෙතබ්බතංයෙව විභාවෙති. **පච්චයුප්පන්නං පච්චයො ච එකමෙවාති** ''තණ්හාපච්චයා උපාදාන''න්ති එත්ථ වුත්තපච්චයුප්පන්නං, ''උපාදානපච්චයා භවො''ති එත්ථ වුත්තපච්චයො ච එකො එවත්ථො, තස්මා පච්චයො විසුං පච්චයුප්පන්නතො භින්නං කත්වා න විභත්තො.

252. **උපත්ථම්භකසමුට්ඨාපනපච්ඡාජාතපච්චයවසෙනාති** උපත්ථම්භකස්ස චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස සමුට්ඨාපනවසෙන, පච්ඡාජාතපච්චයවසෙන ච.

254. **පඤ්චන්නන්ති** චක්ඛායතනාදීනං පඤ්චන්නං. **සහජාතාදිපච්චයොති** සහජාතනිස්සයඅත්ථිඅවිගතාදිපච්චයො. **වත්ථුසඞ්ඛාතං** රූපං. **පුරෙජාතාදිපච්චයොති** පුරෙජාතනිස්සයවිප්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතපච්චයො. **පච්ඡාජාතාදිපච්චයොති** පච්ඡාජාතවිප්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතපච්චයො. **ඡට්ඨස්ස සහජාතාදීති ආදි**-සද්දෙන අඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතාදයො ගහිතා.

264. **යස්සාති** ''යස්ස ච හොතී''ති එත්ථ වුත්තං ''යස්සා''ති පදං සන්ධාය වුත්තං. තෙනාහ ''**හොතීති යොජෙතබ්බ**''න්ති.

280. **තස්සාති** ''බලවකිලෙසභූතාය විචිකිච්ඡාය''ති (විභ. අට්ඨ. 280) පදස්ස. **තෙනාති** ''තණ්හාට්ඨානෙ''ති පදෙන. **චිත්තුප්පාදකණ්ඩාදීසූති ආදි**-සද්දෙන ඉමස්මිං පටිච්චසමුප්පාදවිභඞ්ගෙ සුත්තන්තභාජනීයාදිං සඞ්ගණ්හාති.

අකුසලනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කුසලාබ්‍යාකතනිද්දෙසවණ්ණනා

306. **සබ්‍යාපාරානීති** සඋස්සාහානි, විපාකධම්මානීති අත්ථො. පරිහීනං අවිජ්ජාට්ඨානං එතෙසන්ති **පරිහීනාවිජ්ජාට්ඨානා**.

සන්ධායාති අධිප්පායං විභාවෙන්තො විය වදති, සරූපෙනෙව පන ''න ච චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනි රූපං සමුට්ඨාපෙන්තී''ති (විභ. අට්ඨ. 306) **අට්ඨකථායං** වුත්තං. නාමරූපං න න ලබ්භතීති යොජනා.

කුසලාබ්‍යාකතනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අවිජ්ජාමූලකකුසලනිද්දෙසවණ්ණනා

334. **කුසලඵලෙති** කුසලවිපාකපටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස ගහිතත්තා තස්ස සාදුරසවිසරුක්ඛබීජසදිසතා වුත්තා.

යදිපි ‘‘සඞ්ඛාරහෙතුක’’න්තිආදිනා යොජනා ලබ්භති, අවිගතචතුක්කාදීනි පන න ලබ්භන්ති යථාලාභයොජනාය දස්සිතත්තා.

අවිජ්ජාමූලකකුසලනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කුසලමූලකවිපාකනිද්දෙසවණ්ණනා

343. **කම්මං විය පච්චයො හොති** විපාකභාවතොති අධිප්පායො. විපාකස්ස කම්මං පච්චයො හොන්තං සාතිසයං හොතීති තස්ස නිප්පරියායතා, තංසම්පයුත්තානං පරියායතා සියාති අධිප්පායෙන ‘‘**පරියායෙන උපනිස්සයපච්චයොති වුත්තානී**’’ති ආහ. ‘‘කුසලො ධම්මො අබ්යාකතස්ස ධම්මස්ස උපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයො (පට්ඨා. 1.1.423), අකුසලො ධම්මො අබ්යාකතස්ස ධම්මස්ස (පට්ඨා. 1.1.423), විපාකධම්මධම්මො නෙවවිපාකනවිපාකධම්මධම්මස්ස උපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයො’’ති (පට්ඨා. 1.3.103) පන වචනතො නිප්පරියායෙන සබ්බෙපි කුසලාකුසලා ධම්මා විපාකස්ස උපනිස්සයපච්චයො හොතීති අයමත්ථො දිස්සති. ‘‘කුසලමූලං අකුසලමූල’’න්ති ඉමෙසං අන්වාදෙසොපි පච්චයසද්දාපෙක්ඛාය ‘‘එසා’’ති පුල්ලිඞ්ගවසෙන වුත්තොති දස්සෙන්තො ආහ ‘‘**එසාති…පෙ…. යොජෙතබ්බ**’’න්ති.

‘‘**මනසිකාරොපී**’’තිආදිනා අප්පහීනාවිජ්ජානම්පි කිරියාය කුසලාකුසලමූලානි, අවිජ්ජා ච උපනිස්සයා න හොන්තීති දස්සෙති. කම්මවට්ටවිපාකවට්ටභූතානියෙව සඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණානි පච්ඡිමනයෙ අධිප්පෙතානීති වුත්තං ‘‘**කිරියානි පන…පෙ…. ගච්ඡන්තී**’’ති. තෙසං පච්චයානං වසෙන අනෙකප්පකාරතොති අධිප්පායොති යොජනා.

නවාදිභෙදානන්ති නවඅට්ඨසත්තඡාති එවංපභෙදානං. **චතුන්නං චතුක්කානන්ති** පුරිමනයෙ පච්ඡිමනයෙ ච ආගතානං යථාලාභං චතුන්නං චතුන්නං චතුක්කානං. ‘‘කුසලාකුසලානං පන විපාකෙ චා’’ති ච-සද්දෙන කුසලාකුසලෙ චාති සමුච්චෙතබ්බොති ආහ ‘‘**කුසල…පෙ…. වත්තබ්බ**’’න්ති. **මූලපදෙකපච්චයතාවසෙනාති** මූලපදස්ස එකපච්චයභාවවසෙන උපනිස්සයපච්චයතාවසෙන. **එකස්සෙව නයස්සාති** කුසලාකුසලෙසු

අවිජ්ජාමූලකස්ස, විපාකෙසු කුසලාකුසලමූලකස්සාති එවං එකස්සෙව නයස්ස වසෙන. **ධම්මපච්චයභෙදෙති** ධම්මස්ස පච්චයභූතස්ස, පච්චයුප්පන්නස්ස වා පච්චයභාවෙන භෙදෙති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො ''**අවිජ්ජාදීන**''න්තිආදිං වත්වා පුන තමෙව ''**තංතංචිත්තුප්පාදා**''තිආදිනා පකාරන්තරෙන විභාවෙති.

කුසලමූලකවිපාකනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පටිච්චසමුප්පාදවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සතිපට්ඨානවිභඞ්ගො

1. සුත්තන්තභාජනීයං

උද්දෙසවාරවණ්ණනා

355. සමානසද්දවචනීයානං අත්ථානං උද්ධරණං **අත්ථුද්ධාරො**. සො යස්මා සද්දත්ථවිචාරො න හොති, තස්මා වුත්තං ''**න ඉධ...පෙ.... අත්ථදස්සන''න්ති. ප-සද්දො පධානත්ථදීපකො** ''පණීතා ධම්මා''තිආදීසු (ධ. ස. තිකමාතිකා 14) විය.

අනවස්සුතතා අනුපකිලිට්ඨතා. තෙනාහ ''**තදුභයවීතිවත්තතා''**ති.

භුසත්ථං පක්ඛන්දනන්ති භුසත්ථවිසිට්ඨං පක්ඛන්දනං අනුපවිසනං.

අස්සාදස්සාති තණ්හාය. ''නිච්චං අත්තා''ති අභිනිවෙසවත්ථුතාය දිට්ඨියා විසෙසකාරණානං චිත්තධම්මානං තණ්හායපි වත්ථුභාවතො විසෙසග්ගහණං, තථා කායවෙදනානං දිට්ඨියාපි වත්ථුභාවසම්භවතො ''**විසෙසෙනා''**ති වුත්තං. සරාගවීතරාගාදිවිභාගද්වයවසෙනෙව චිත්තානුපස්සනාය වුත්තත්තා තං ''**නාතිපභෙදගත**''න්ති වුත්තං. **ධම්මාති** ඉධ සඤ්ඤාසඞ්ඛාරක්ඛන්ධා අධිප්පෙතා, සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො ච ඵස්සාදිවසෙන අනෙකභෙදොති ධම්මානුපස්සනා ''**අතිපභෙදගතා''**ති වුත්තා. සරාගාදිවිභාගවසෙන සොළසභෙදත්තා වා චිත්තානුපස්සනා නාතිපභෙදගතා වුත්තා, සුත්තෙ ආගතනයෙන නීවරණාදිවසෙන අනෙකභෙදත්තා ධම්මානුපස්සනා අතිපභෙදගතා වුත්තා. ''විසුද්ධිමග්ගොති වුත්තානී''ති ආනෙත්වා යොජෙතබ්බං. තා අනුපස්සනා එතෙසන්ති **තදනුපස්සනා,** චිත්තධම්මානුපස්සිනො පුග්ගලා, තෙසං.

තත්ථ ''අසුභභාවදස්සනෙනා''ති යථායීතවසෙනාපි යොජනා ලබ්භතෙව. **භවොඝස්ස වෙදනා වත්ථු** භවස්සාදභාවතො. **නිච්චග්ගහණවසෙනාති** අත්තාභිනිවෙසවිසිට්ඨස්ස නිච්චග්ගහණස්ස වසෙන. තථා හි වුත්තං ''**සස්සතස්ස අත්තනො''**ති. ඔසෙසු වුත්තනයා එව යොගාසවෙසුපි යොජනා අත්ථතො අභින්නත්තාති තෙ න ගහිතා. **නිච්චග්ගහණවසෙනාති** අත්තාභිනිවෙසවිසිට්ඨස්ස නිච්චග්ගහණස්ස වසෙන. පඨමොසතතියචතුත්ථගන්ථයොජනායං වුත්තනයෙනෙව කායචිත්තධම්මානං ඉතරුපාදානවත්ථුතා ගහෙතබ්බාති වෙදනාය දිට්ඨුපාදානවත්ථුතා දස්සිතා. තථා කායවෙදනානං ඡන්දදොසාගතිවත්ථුතා

කාමොසබ්‍යාපාදකායගන්ථවත්ථුතාවචනෙන වුත්තාති. තෙනාහ ''**අවුත්තානං වුත්තනයෙන වත්ථුභාවො යොජෙතබ්බො**''ති.

ධාරණතා අසම්මුස්සනතා, අනුස්සරණමෙව වා. **එකත්තෙති** එකසභාවෙ නිස්සරණාදිවසෙන. **සමාගමො** සච්ඡිකිරියා. **සතිපට්ඨානසභාවො** සම්මාසතිතා නිය්‍යානසතිතා සමානභාගතා එකජාතිතා සභාගතා. **පුරිමස්මින්ති** ''එකත්තෙ නිබ්බානෙ සමාගමො එකත්තසමොසරණ''න්ති එතස්මිං අත්ථෙ. **විසුන්ති** නානාඅත්ථද්වයභාවෙන. තදෙව ගමනං සමොසරණන්ති සතිසද්දත්ථන්තරාභාවා...පෙ.... එකභාවස්සාති යොජෙතබ්බං. **සතිසද්දත්ථවසෙන අවුච්චමානෙති** ''එකො සතිපට්ඨානසභාවො එකත්ත''න්තිආදිනා අවුච්චමානෙ, ''එකත්තෙ නිබ්බානෙ සමාගමො එකත්තසමොසරණ''න්ති එවං වුච්චමානෙති අත්ථො. **ධාරණතාව සතීති** ''සරණතා''ති (ධ. ස. 14) වුත්තධාරණතා එව සතීති කත්වා. **සතිසද්දත්ථන්තරාභාවාති** සතිසඞ්ඛාතස්ස සරණෙකත්තසමොසරණසද්දත්ථතො අඤ්ඤස්ස අත්ථස්ස අභාවා. **පුරිමන්ති** සරණපදං. **නිබ්බානසමොසරණෙපීති** යථාවුත්තෙ දුතියෙ අත්ථෙ සරණෙකත්තසමොසරණපදානි සහිතානෙව සතිපට්ඨානෙකභාවස්ස ඤාපකානි, එවං නිබ්බානසමොසරණෙපි ''එකත්තෙ නිබ්බානෙ සමාගමො එකත්තසමොසරණ''න්ති එතස්මිම්පි අත්ථෙ සති...පෙ.... කාරණානි.

ආනාපානපබ්බාදීනන්ති ආනාපානපබ්බඉරියාපථචතුසම්පජඤ්ඤකොට්ඨාස ධාතුමනසිකාරනවසිවථිකපබ්බානීති එතෙසං. ඉමෙසු පන යස්මා කෙසුචි දෙවානං කම්මට්ඨානං න ඉජ්ඣති, තස්මා තානි අනාමසිත්වා යදිපි කොට්ඨාසධාතුමනසිකාරවසෙනෙවෙත්ථ දෙසනා පවත්තා, දෙසනන්තරෙ පන ආගතං අනවසෙසං කායානුපස්සනාවිභාගං දස්සෙතුං ''චුද්දසවිධෙන කායානුපස්සනං භාවෙත්වා''ති (විභ. අට්ඨ. 355) වුත්තං. තෙනාහ ''**මහාසතිපට්ඨානසුත්තෙ වුත්තාන**''න්ති. ''**තථා**''ති ඉමිනා ''මහාසතිපට්ඨානසුත්තෙ (දී. නි. 2.382) වුත්තාන''න්ති ඉමමෙව උපසංහරති. **පඤ්චවිධෙනාති** නීවරණඋපාදානක්ඛන්ධායතනබොජ්ඣඞ්ගඅරියසච්චානං වසෙන පඤ්චධා. **භාවනානුභාවො** අරියමග්ගග්ගහණසමත්ථතා.

තංනියමතොති තස්සා කායානුපස්සනාදිපටිපත්තියා නියමතො. තස්සා භික්ඛුභාවෙ නියතෙ සාපි භික්ඛුභාවෙ නියතායෙව නාම හොති.

කායානුපස්සනාඋද්දෙසවණ්ණනා

එත්ථාති කායෙ. අවයවා අස්ස අත්ථීති අවයවී, සමුදායො, සමූහොති අත්ථො, සො පන අවයවවිනිමුත්තං ද්‍රබ්‍යන්තරන්ති ගාහො ලද්ධි **අවයවීගාහො**. හත්ථපාදාදිඅඞ්ගුලිනඛාදිඅඞ්ගපච්චඞ්ගෙ සන්නිවෙසවිසිට්ඨෙ උපාදාය යායං අඞ්ගපච්චඞ්ගසමඤ්ඤා චෙව කායසමඤ්ඤා ච, තං අතික්කමිත්වා ඉත්ථිපුරිසරථඝටාදිද්‍රබ්‍යන්තිපරිකප්පනං **සමඤ්ඤාතිධාවනං**. අථ වා යථාවුත්තසමඤ්ඤං අතික්කමිත්වා පකතිආදිද්‍රබ්‍යාදිජීවාදිකායාදිපදත්ථන්තරපරිකප්පනං **සමඤ්ඤාතිධාවනං**. නිච්චසාරාදිගාහභූතො අභිනිවෙසො **සාරාදානාභිනිවෙසො**.

න තං දිට්ඨන්ති තං ඉත්ථිපුරිසාදි දිට්ඨං න හොති. දිට්ඨං වා ඉත්ථිපුරිසාදි න හොතීති යොජනා. **යථාවුත්තන්ති** කෙසාදිභූතුපාදායසමූහසඞ්ඛාතං.

කෙසාදිපථවින්ති කෙසාදිසඤ්ඤිතං සසම්භාරපථවිං. **පුබ්බාපරියභාවෙනාති** සන්තානවසෙන. **අඤ්ඤත්ථාති** ''ආපොකාය''න්ති එවමාදීසු.

අජ්ඣත්තබහිද්ධාති සපරසන්තානෙ කායො වුත්තොති. ''**කායො**''ති චෙත්ථ සම්මසනුපගා රූපධම්මා අධිප්පෙතාති ආහ ''**අජ්ඣත්තබහිද්ධාධම්මාන**''න්ති. ඝටිතං එකාබද්ධං ආරම්මණං **ඝටිතාරම්මණං**, එකාරම්මණභූතන්ති අත්ථො. තෙනාහ ''**එකතො ආරම්මණභාවො නත්ථී**''ති.

අන්තොඔලීයනා අන්තොසඞ්කොචො අන්තරාවොසානං.

ද්වීහීති අභිජ්ඣාවිනයදොමනස්සවිනයෙහි.

සති ච සම්පජඤ්ඤඤ්ච **සතිසම්පජඤ්ඤං**, තෙන. **එතෙන** කරණභූතෙන. විපක්ඛධම්මෙහි අනන්තරිතත්තා **අවිච්ඡින්නස්ස**. **තස්ස** සබ්බත්ථිකකම්මට්ඨානස්ස.

කායානුපස්සනාඋද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වෙදනානුපස්සනාදිඋද්දෙසවණ්ණනා

සුඛාදීනන්ති සුඛදුක්ඛාදුක්ඛමසුඛානං.

රූපාදිආරම්මණනානත්තභෙදානං වසෙන යොජෙතබ්බන්ති සම්බන්ධො. තථා ච සෙසෙසුපි. **සවත්ථුකාවත්ථුකාදීති ආදි**-සද්දෙන හීනාදියොනිආදිභෙදං සඞ්ගණ්හාති. විසුං විසුං න වත්තබ්බන්ති චොදනං දස්සෙතීති යොජනා. **එකත්ථාති** කායාදීසු එකස්මිං. **පුරිමචොදනායාති** ''පුබ්බෙ පහීනත්තා පුන පහානං න වත්තබ්බ''න්ති චොදනාය. **පහීනන්ති** වික්ඛම්භිතං. **පටිපක්ඛභාවනායාති** මග්ගභාවනාය. **උභයත්ථාති** උභයචොදනාය. **උභයන්ති** පරිහාරද්වයං. යස්මා පුරිමචොදනාය නානාපුග්ගලපරිහාරො, නානාචිත්තක්ඛණිකපරිහාරො ච සම්භවති, දුතියචොදනාය පන නානාචිත්තක්ඛණිකපරිහාරොයෙව, තස්මා වුත්තං ''**සම්භවතො යොජෙතබ්බ''**න්ති. මග්ගසතිපට්ඨානභාවනං සන්ධාය වුත්තං. **සබ්බත්ථාති** සබ්බෙසු කායාදීසු.

වෙදනානුපස්සනාදිඋද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

උද්දෙසවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කායානුපස්සනානිද්දෙසවණ්ණනා

356. **අජ්ඣත්තාදීති** ආදි-සද්දෙන ඉධ වුත්තා බහිද්ධාඅජ්ඣත්තබහිද්ධාඅනුපස්සනප්පකාරා විය මහාසතිපට්ඨානසුත්තෙ වුත්තා සමුදයධම්මානුපස්සිආදිඅනුපස්සනප්පකාරාපි කායානුපස්සනාභාවතො ගහිතා ඉච්චෙව වෙදිතබ්බං. **තත්ථාති** අජ්ඣත්තාදිඅනුපස්සනායං. **චුද්දස පකාරා** මහාසතිපට්ඨානසුත්තෙ ආගතචුද්දසප්පකාරාදිකෙ අපෙක්ඛිත්වා ඉධ වුත්තා. අජ්ඣත්තාදිප්පකාරො එකො පකාරොති ආහ ''**එකප්පකාරනිද්දෙසෙනා''**ති. **බාහිරෙසූති** එකච්චෙසු අඤ්ඤතිත්ථියෙසු. තෙසම්පි හි ආනාපානාදිවසෙන සමථපක්ඛිකා කායානුපස්සනා සම්භවති. තෙනාහ ''**එකදෙසසම්භවතො''**ති.

තචස්ස ච අතචපරිච්ඡින්නතා තචෙන අපරිච්ඡින්නතා අත්ථීති යොජනා. ''දීඝබාහු නච්චතූ''තිආදීසු විය අඤ්ඤපදත්ථෙපි සමාසෙ අවයවපදත්ථසඞ්ගහො ලබ්භතෙවාති වුත්තං ''**කායෙකදෙසභූතො තචො ගහිතො එවා''**ති. තචපටිබද්ධානං නඛදන්තන්හාරුමංසානං, තචපටිබද්ධානං තදනුප්පවිට්ඨමූලානං කෙසලොමානං, තප්පටිබද්ධපටිබද්ධානං ඉතරෙසං සමූහභූතො සබ්බො කායො ''තචපරියන්තො''ත්වෙව වුත්තොති දස්සෙන්තො ''**තප්පටිබද්ධා''**තිආදිමාහ. අත්ථි කෙසා, අත්ථි ලොමාති සම්බන්ධො. තත්ථ

අත්ථීති පුථුත්තවාචී එකං නිපාතපදං, න කිරියාපදං. කිරියාපදත්තෙ හි සන්තීති වත්තබ්බං සියා, වචනවිපල්ලාසෙන වා වුත්තන්ති.

කම්මට්ඨානස්ස වාචුග්ගතකරණාදිනා උග්ගණ්හනං **උග්ගහො**. කොට්ඨාසපාළියා හි වාචුග්ගතකරණං, මනසිකිරියාය කෙසාදීනං වණ්ණාදිතො උපධාරණස්ස ච පගුණභාවාපාදනං ඉධ උග්ගහො. යෙන පන නයෙන යොගාවචරො තත්ථ කුසලො හොති, සො **විධීති** වුත්තො.

පුරිමෙහීති පුරිමපුරිමෙහි පඤ්චකඡක්කෙහි සම්බන්ධො වුත්තො. ''මංසං...පෙ.... වක්ක''න්ති හි අනුලොමතො වක්කපඤ්චකස්ස පුන ''වක්කං...පෙ.... කෙසා''ති වක්කපඤ්චකස්ස, තචපඤ්චකස්ස ච පටිලොමතො සජ්ඣායක්කමො සම්බන්ධො දස්සිතො. ස්වායං සජ්ඣායොති සම්බන්ධො. **විසුං තිපඤ්චාහන්ති** අනුලොමතො පඤ්චාහං, පටිලොමතො පඤ්චාහං, අනුලොමපටිලොමතො පඤ්චාහන්ති එවං පඤ්චකඡක්කෙසු පච්චෙකං තිපඤ්චාහං. **පුරිමෙහි එකතො තිපඤ්චාහන්ති** තචපඤ්චකාදීහි සද්ධිං අනුලොමතො වක්කපඤ්චකාදීනි එකජ්ඣං කත්වා වුත්තනයෙනෙව තිපඤ්චාහං. **ආදිඅන්තදස්සනවසෙනාති**ආදිභූතස්ස අනුලොමතො සජ්ඣායස්ස, අනුලොමපටිලොමතො සජ්ඣායෙ අන්තභූතස්ස පටිලොමතො සජ්ඣායස්ස දස්සනවසෙන. තෙනාහ ''**අනුලොම...පෙ.... අන්තිමො**''ති. **එතම්පීති** යදිදං පුරිමෙහි සද්ධිං පච්ඡිමස්ස පඤ්චකාදිනො එකතො සජ්ඣායකරණං, පඤ්චකාදීනං පච්චෙකං අනුලොමාදිනා සජ්ඣායප්පකාරතො අඤ්ඤො සජ්ඣායප්පකාරො එසොති අත්ථො. ද්වින්නං හත්ථානං එකමුඛා අඤ්ඤමඤ්ඤසම්බන්ධා ඨපිතා අඞ්ගුලියො ඉධ හත්ථසඞ්ඛලිකාති අධිප්පෙතාති ආහ ''**අඞ්ගුලිපන්තී**''ති. **අසුභලක්ඛණං** කෙසාදීනං පටික්කූලභාවො. ථද්ධාදිභාවො **ධාතුලක්ඛණං**.

අත්තනො කොට්ඨාසො, සමානො වා කොට්ඨාසො සකොට්ඨාසො, තත්ථ භවො **සකොට්ඨාසිකො**, කම්මට්ඨානං.

කායානුපස්සනං හිත්වාති අසුභතො වා ධාතුතො අනුපස්සනං මනසිකාරං අකත්වා. පුබ්බෙ විය පරියන්තතාලඤ්ච ආදිතාලඤ්ච අගන්ත්වා.

සමාධානාදිවිසෙසයොගෙන අධිකං චිත්තන්ති **අධිචිත්තං**. තෙන වුත්තං ''**සමථවිපස්සනාචිත්ත**''න්ති. **මනසිකරණං චිත්තන්ති** එකන්තං

සමාධිනිමිත්තස්සෙව සමන්නාහාරකං චිත්තං. වික්ඛෙපවසෙන චිත්තස්ස නානාරම්මණෙ විසටප්පවත්ති ඉධ පහඤ්ජනං, සමාධානෙන තදභාවතො **න ච පහඤ්ජනසභාවං**.

සක්ඛිභවනතා පච්චක්ඛකාරිතා. **පුබ්බහෙතාදිකෙති** ආදි-සද්දෙන තදනුරූපමනසිකාරානුයොගාදිං සඞ්ගණ්හාති.

සමප්පවත්තන්ති ලීනුද්ධච්චරහිතං. **තථාපවත්තියාති** මජ්ඣිමසමථනිමිත්තං පටිපත්තියා, තත්ථ ච පක්ඛන්දනෙන සිද්ධාය යථාවුත්තසමප්පවත්තියා. **පඤ්ඤාය තොසෙතීති** යායං තත්ථ ජාතානං ධම්මානං අනතිවත්තනා, ඉන්ද්‍රියානං එකරසතා, තදුපගවීරියවාහනා, ආසෙවනාති ඉමාසං සාධිකා භාවනාපඤ්ඤා, තාය අධිචිත්තං තොසෙති පහට්ඨං කරොති. යථාවුත්තවිසෙසසිද්ධියාව හි තංසාධිකාය පඤ්ඤාය තං චිත්තං සම්පහංසිතං නාම හොති. එවං සම්පහංසන්තො ච යස්මා සබ්බසො පරිබන්ධවිසොධනෙන පඤ්ඤාය චිත්තං වොදාපෙතීති ච වුච්චති, තස්මා ''**සමුත්තෙජෙති වා**''ති වුත්තං. **නිරස්සාදන්ති** පුබ්බෙනාපරං විසෙසාලාභෙන භාවනාරසවිරහිතං. **සම්පහංසෙතීති** භාවනාය චිත්තං සම්මා පහාසෙති පමොදෙති. **සමුත්තෙජෙතීති** සම්මා තත්ථ උත්තෙජෙති.

ආසයො පවත්තිට්ඨානං.

වවත්ථිතන්ති අසංකිණ්ණතං.

අන්තොති අබ්භන්තරෙ කොට්ඨාසෙ. **සුඛුමන්ති** සුඛුමන්හාරුආදිං සන්ධාය වදති.

තාලපට්ටිකා තාලපත්තවිලිවෙහි කතකටසාරකො.

ගණනාය **මත්තා**-සද්දො කතිපයෙහි ඌනභාවදීපනත්ථං වුච්චති. දන්තට්ඨිවජ්ජිතානි තීහි ඌනානි තීණි අට්ඨිසතානි. තස්මා ''**තිමත්තානී**''ති වුත්තං. යං පන විසුද්ධිමග්ගෙ ''අතිරෙකතිසතඅට්ඨිකසමුස්සය''න්ති (විසුද්ධි. 1.122) වුත්තං, තං දන්තට්ඨීනිපි ගහෙත්වා සබ්බසඞ්ගාහිකනයෙන වුත්තං. ''ගොප්ඵකට්ඨිකාදීනි අවුත්තානී''ති න වත්තබ්බං ''එකෙකස්මිං පාදෙ ද්වෙ ගොප්ඵකට්ඨීනී''ති වුත්තත්තා, ''ආනිසදට්ඨිආදීනී''ති පන වත්තබ්බං.

තෙන අට්ඨීනාති ඌරුට්ඨීනා.

මරුම්පෙහීති මරුම්පචුණ්ණෙහි.

සුසමාහිතචිත්තෙන හෙතුභූතෙන. **නානාරම්මණවිප්ඵන්දනවිරහෙනාති** නානාරම්මණභාවෙන විප්ඵන්දනං නානාරම්මණවිප්ඵන්දනං, තෙන විරහෙන. **අනතික්කන්තපීතිසුඛස්ස** ඣානචිත්තස්ස. තංසමඞ්ගීපුග්ගලස්ස වා.

පටික්කූලධාතුවණ්ණවිසෙසන්ති පටික්කූලවිසෙසං, ධාතුවිසෙසං, වණ්ණකසිණවිසෙසං. වක්කපඤ්චකාදීසු පඤ්චසු විසුං, හෙට්ඨිමෙහි එකතො ච සජ්ඣායෙ ඡන්නං ඡන්නං පඤ්චාහානං වසෙන පඤ්ච මාසා පරිපුණ්ණා ලබ්භන්ති, තචපඤ්චකෙ පන විසුං තිපඤ්චාහමෙවාති ආහ ''**අද්ධමාසෙ ඌනෙපී**''ති. **මාසන්තරගමනං** සජ්ඣායස්ස සත්තමාදිමාසගමනං.

යමෙන්තන්ති බන්ධෙන්තං.

''නීලං පීත''න්තිආදිනා සඞ්ඛාතෙ නීලාදිවවත්ථානං තංනිස්සයත්තා මහාභූතෙ උපාදායාති ආහ ''**මහාභූතං...පෙ.... දුග්ගන්ධන්තිආදිනා**''ති. උපාදායරූපං මහාභූතෙන පරිච්ඡින්නන්ති යොජනා. **තස්සාති** උපාදාරූපස්ස. **තතොති** මහාභූතතො. ඡායාය ආතපපච්චයභාවො ආතපො පච්චයො එතිස්සාති, ආතපස්ස ඡායාය උප්පාදකභාවො **ඡායාතපානං ආතපපච්චයඡායුප්පාදකභාවො.** තෙන උප්පාදෙතබ්බඋප්පාදකභාවො අඤ්ඤමඤ්ඤපරිච්ඡෙදකතාති දස්සෙති. **ආයතනානි ච ද්වාරානි චාති** ද්වාදසායතනානි, තදෙකදෙසභූතානි ද්වාරානි ච.

සප්පච්චයභාවාති සප්පච්චයත්තා.

යථාවුත්තෙන ආකාරෙනාති ''ඉති ඉදං සත්තවිධං උග්ගහකොසල්ලං සුග්ගහිතං කත්වා''තිආදිනා (විභ. අට්ඨ. 356), ''ඉමං පන කම්මට්ඨානං භාවෙත්වා අරහත්තං පාපුණිතුකාමෙනා''තිආදිනා (විභ. අට්ඨ. 356) වා වුත්තප්පකාරෙන විධිනා. ''අවිසෙසතො පන සාධාරණවසෙන එවං වෙදිතබ්බා''ති, ''ඉතො පට්ඨායා''ති ච වදන්ති. **වණ්ණාදිමුඛෙනාති** වණ්ණපටික්කූලසුඤ්ඤතාමුඛෙන. **උපට්ඨානන්ති** කම්මට්ඨානස්ස උපට්ඨානං, යො උග්ගහොති වුත්තො. **එත්ථාති** චතුක්කපඤ්චකජ්ඣානපඨමජ්ඣානවිපස්සනාසු එකස්මිං සන්ධීයති. කෙන?

කම්මට්ඨානමනසිකාරෙනෙව, තස්මා උග්ගහොව සන්ධි **උග්ගහසන්ධීති** වෙදිතබ්බං.

උට්ඨානකං උප්පජ්ජනකං. සාතිරෙකානි ච අම්බණානි **කුම්භං**. **තතොති** මුඛධොවනඛාදනභොජනකිච්චතො. **නිවත්තතීති** අරහත්තාධිගමෙන අච්චන්තනිවත්තිවසෙන නිවත්තති.

කම්මමෙවාති මනසිකාරකම්මමෙව. **ආරම්මණන්ති** පුබ්බභාගභාවනාරම්මණං.

තථාති වනමක්කටො විය.

එකන්ති එකං කොට්ඨාසං.

සත්තගහණරහිතෙති සත්තපඤ්ඤත්තිම්පි අනාමසිත්වා දෙසිතත්තා වුත්තං. සසන්තානතාය අහංකාරවත්ථුම්හි අප්පහීනමානස්ස පහීනාකාරං සන්ධායාහ ''**විද්ධස්තාහංකාරෙ**''ති. **තත්ථාති** පරස්ස කායෙ.

357. **ආදිම්හි සෙවනා** මනසිකාරස්ස උප්පාදනා ආරම්භො.

362. **ගමිතාති** විගමිතා.

කායානුපස්සනානිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වෙදනානුපස්සනානිද්දෙසවණ්ණනා

363. **සම්පජානස්සාති** සම්මා පකාරෙහි ජානන්තස්ස, වත්ථාරම්මණෙහි සද්ධිං සුඛසාමිසාදිප්පකාරෙහි අවිපරීතං වෙදනං ජානන්තස්සාති අත්ථො. පුබ්බභාගභාවනා වොහාරානුසාරෙනෙව පවත්තතීති ආහ ''**වොහාරමත්තෙනා**''ති. **වෙදයාමීති** ''අහං වෙදයාමී''ති අත්තුපනායිකා වුත්තාති, පරිඤ්ඤාතවෙදනොපි වා උප්පන්නාය සුඛවෙදනාය ලොකවොහාරෙන ''සුඛං වෙදනං වෙදයාමී''ති ජානාති, වොහරති ච, පගෙව ඉතරො. තෙනාහ ''**වොහාරමත්තෙන වුත්ත**''න්ති.

උභයන්ති වීරියසමාධිං. **සහ යොජෙත්වාති** සමධුරකිච්චතො අනූනාධිකං කත්වා. අත්ථධම්මාදීසු සම්මොහවිද්ධංසනවසෙන පවත්තා මග්ගපඤ්ඤා **එව ලොකුත්තරපටිසම්භිදා**.

වණ්ණමුඛාදීසු **තීසුපි මුඛෙසු**. **පරිග්ගහස්සාති** අරූපපරිග්ගහස්ස. ''වත්ථු නාම කරජකායො''ති වචනෙන නිවත්තිතං දස්සෙන්තො ''**න චක්ඛාදීනි ඡ වත්ථූනී**''ති ආහ. අඤ්ඤමඤ්ඤූපත්ථම්භෙන ඨිතෙසු ද්වීසු නළකලාපෙසු එකස්ස ඉතරපටිබද්ධට්ඨිතිතා විය නාමකායස්ස රූපකායපටිබද්ධවුත්තිතාදස්සනඤ්හෙතං නිස්සයපච්චයවිසෙසදස්සනන්ති.

තෙසන්ති යෙසං ඵස්සවිඤ්ඤාණානි පාකටානි, තෙසං. **අඤ්ඤෙසන්ති** තතො අඤ්ඤෙසං, යෙසං ඵස්සවිඤ්ඤාණානි න පාකටානි. සුඛදුක්ඛවෙදනානං සුවිභූතවුත්තිතාය වුත්තං ''**සබ්බෙසං විනෙය්‍යානං වෙදනා පාකටා**''ති. **විලාපෙත්වා විලාපෙත්වාති** සුවිසුද්ධං නවනීතං විලාපෙත්වා සීතිභූතං අතිසීතලෙ උදකෙ පක්ඛිපිත්වා පත්ථින්නං ඨිතං මත්ථෙත්වා පරිපිණ්ඩෙත්වා පුන විලාපෙත්වාති සතවාරං එවං කත්වා.

තත්ථාපීති යත්ථ අරූපකම්මට්ඨානං එව…පෙ…. දස්සිතං, තත්ථාපි. යෙසු සුත්තෙසු තදන්තොගධං රූපකම්මට්ඨානන්ති යොජනා.

වෙදනානුපස්සනානිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චිත්තානුපස්සනානිද්දෙසවණ්ණනා

365. කිලෙසසම්පයුත්තානං න විසුද්ධතා හොතීති සම්බන්ධො. **ඉතරෙහිපීති** අත්තනා සම්පයුත්තකිලෙසතො ඉතරෙහිපි අසම්පයුත්තෙහි. **විසුං වචනන්ති** අඤ්ඤාකුසලතො විසුං කත්වා වචනං. **විසිට්ඨග්ගහණන්ති** විසිට්ඨතාගහණං, ආවෙණිකසමොහතාදස්සනන්ති අත්ථො, යතො තදුභයං මොමූහචිත්තන්ති වුච්චති.

චිත්තානුපස්සනානිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ධම්මානුපස්සනානිද්දෙසො

ක. නීවරණපබ්බවණ්ණනා

367. එකස්මිං යුගෙ බද්ධගොණානං විය එකතො පවත්ති **යුගනද්ධතා**.

ගහණාකාරෙනාති අසුභෙපි ආරම්මණෙ ''සුභ''න්ති ගහණාකාරෙන. **නිමිත්තන්ති චාති** සුභනිමිත්තන්ති ච වුච්චතීති යොජනා. එකංසෙන සත්තා අත්තනො අත්තනො හිතසුඛමෙව ආසීසන්තීති කත්වා වුත්තං ''**ආකඞ්ඛිතස්ස**

හිතසුඛස්සා''ති. **අනුපායො** එව ච හිතවිසිට්ඨස්ස සුඛස්ස අයොනිසොමනසිකාරො, ආකඞ්ඛිතස්ස වා යථාධිප්පෙතස්ස හිතසුඛස්ස **අනුපායභූතො**. අවිජ්ජන්ධා හි තාදිසෙපි පවත්තන්තීති. **නිප්ඵාදෙතබ්බෙති** අයොනිසොමනසිකාරෙන නිබ්බත්තෙතබ්බෙ කාමච්ඡන්දෙති අත්ථො.

තදනුකූලත්තාති තෙසං අසුභෙ ''සුභ''න්ති, ''අසුභ''න්ති ච පවත්තානං අයොනිසොමනසිකාරයොනිසොමනසිකාරානං අනුකූලත්තා. රූපාදීසු අනිච්චාදිඅභිනිවෙසස්ස, අනිච්චසඤ්ඤාදීනඤ්ච යථාවුත්තමනසිකාරූපනිස්සයතා තදනුකූලතා.

ආහාරෙ පටික්කූලසඤ්ඤං සො උප්පාදෙතීති සම්බන්ධො. **තබ්බිපරිණාමස්සා**ති භොජනපරිණාමස්ස නිස්සන්දාදිකස්ස. **තදාධාරස්සා**ති උදරස්ස, කායස්සෙව වා. **සො**ති භොජනෙමත්තඤ්ඤූ. සුත්තන්තපරියායෙන කාමරාගො ''කාමච්ඡන්දනීවරණ''න්ති වුච්චතීති ආහ ''**අභිධම්මපරියායෙනා**''ති. අභිධම්මෙ හි ''නීවරණං ධම්මං පටිච්ච නීවරණො ධම්මො උප්පජ්ජති නපුරෙජාතපච්චයා''ති (පට්ඨා. 3.8.8) එතස්ස විභඞ්ගෙ ''අරූපෙ කාමච්ඡන්දනීවරණං පටිච්ච ථිනමිද්ධනීවරණං උද්ධච්චනීවරණං අවිජ්ජානීවරණං උප්පජ්ජති''තිආදිවචනතො භවරාගොපි කාමච්ඡන්දනීවරණං වුත්තන්ති විඤ්ඤායති. තෙනාහ ''**සබ්බොපි ලොභො කාමච්ඡන්දනීවරණ**''න්ති.

සීමාභෙදෙ කතෙති අත්තාදිමරියාදාය භින්නාය, අත්තාදීසු සබ්බත්ථ එකරූපාය මෙත්තාභාවනායාති අත්ථො. **විහාරාදිඋද්දෙසරහිත**න්ති විහාරාදිපදෙසපරිච්ඡෙදරහිතං. **උග්ගහිතාය** මෙත්තාය. **අට්ඨවීසතිවිධා**ති ඉත්ථිආදිවසෙන සත්තවිධා පච්චෙකං අවෙරාදීහි යොජනාවසෙන අට්ඨවීසතිවිධා. **සත්තාදිඉත්ථිආදිඅවෙරාදියොගෙනා**ති එත්ථ සත්තාදිඅවෙරාදියොගෙන වීසති, ඉත්ථිආදිඅවෙරාදියොගෙන අට්ඨවීසතීති අට්ඨචත්තාරීසං එකිස්සා දිසාය. තථා සෙසදිසාසුපීති සබ්බා සඞ්ගහෙත්වා ආහ ''**අසීතාධිකචතුසතප්පභෙදා**''ති.

කතාකතානුසොචනඤ්ච න හොතීති යොජනා. ''බහුකං සුතං හොති සුත්තං ගෙය්ය''න්තිආදිවචනතො (අ. නි. 4.6) බහුස්සුතතා නවඞ්ගස්ස සාසනස්ස වසෙන වෙදිතබ්බා, න විනයමත්තස්සෙවාති වුඩ්ඪතං පන අනපෙක්ඛිත්වා ඉච්චෙව වුත්තං, න බහුස්සුතතඤ්චාති.

තිට්ඨති අනුප්පන්නා විචිකිච්ඡා **එත්ථ** එතෙසු ‘‘අහොසිං නු ඛො අහමතීතමද්ධාන’’න්තිආදිකාය (ම. නි. 1.18; සං. නි. 2.20) පවත්තියා අනෙකභෙදෙසු පුරිමුප්පන්නෙසු විචිකිච්ඡාධම්මෙසූති තෙ **ඨානීයා** වුත්තා.

අට්ඨවත්ථුකාපීති න කෙවලං සොළසවත්ථුකා, නාපි රතනත්තයවත්ථුකා ච, අථ ඛො අට්ඨවත්ථුකාපි. රතනත්තයෙ සංසයාපන්නස්ස සික්ඛාදීසු කඞ්ඛාසම්භවතො, තත්ථ නිබ්බෙමතිකස්ස තදභාවතො ච සෙසවිචිකිච්ඡානං රතනත්තයවිචිකිච්ඡාමූලිකතා දට්ඨබ්බා. **අනුපවිසනං** ‘‘එවමෙත’’න්ති සද්දහනවසෙන ආරම්මණස්ස පක්ඛන්දනං.

නීවරණපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බ. බොජ්ඣඞ්ගපබ්බවණ්ණනා

තෙනාති අත්ථසන්නිස්සිතග්ගහණෙන.

පච්චයවසෙන දුබ්බලභාවො **මන්දතා.**

පබ්බතපදෙසවනගහනන්තරිතොපි ගාමො න දූරෙ, පබ්බතං පරික්ඛිපිත්වා ගන්තබ්බතාය ආවාසො අරඤ්ඤලක්ඛණූපෙතො, තස්මා මංසසොතෙනෙව අස්සොසීති වදන්ති.

සම්පත්තිහෙතුතාය පසාදො සිනෙහපරියායෙන වුත්තො.

ඉන්ද්‍රියානං තික්ඛභාවාපාදනං **තෙජනං. තොසනං** පමොදනං.

බොජ්ඣඞ්ගපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සමථවිපස්සනාවසෙන පඨමස්ස සතිපට්ඨානස්ස, **සුද්ධවිපස්සනාවසෙන** ඉතරෙසං. **ආගමනවසෙන වුත්තං** අඤ්ඤථා මග්ගසම්මාසතියා කථං කායාරම්මණතා සියාති අධිප්පායො. **කායානුපස්සිආදීනං** චතුබ්බිධානං පුග්ගලානං වුත්තානං. තෙනාහ ‘‘**න හි සක්කා එකස්ස...පෙ.... වත්තු**’’න්ති. **අනෙකසතිසම්භවාවබොධපසඞ්ගාති** එකචිත්තුප්පාදෙන අනෙකිස්සා සතියා සම්භවස්ස, සති ච තස්මිං අනෙකාවබොධස්ස ච ආපජ්ජනතො. **සකිච්චපරිච්ඡින්නෙති** අත්තනො කිච්චවිසෙසවිසිට්ඨෙ. **ධම්මභෙදෙනාති** ආරම්මණභෙදවිසිට්ඨෙන ධම්මවිසෙසෙන. **න ධම්මස්ස ධම්මො කිච්චන්ති**

එකස්ස ධම්මස්ස අඤ්ඤධම්මො කිච්චං නාම න හොති තදභාවතො. **ධම්මභෙදෙන** ධම්මස්ස විභාගෙන. **තස්ස භෙදොති** තස්ස කිච්චස්ස භෙදො නත්ථි. **තස්මාති** යස්මා නයිධ ධම්මස්ස විභාගෙන කිච්චභෙදො ඉච්ඡිතො, කිච්චභෙදෙන පන ධම්මවිභාගො ඉච්ඡිතො, තස්මා. තෙන වුත්තං ‘‘**එකාවා**’’තිආදි.

සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා

374. ‘‘**කායෙ කායානුපස්සී**’’ති ඉදං පුග්ගලාධිට්ඨානෙන සතිපට්ඨානවිසෙසනං, තඤ්ච ආගමනසිද්ධං, අඤ්ඤථා තස්ස අසම්භවතොති ආහ ‘‘**ආගමනවසෙන...පෙ.... දෙසෙත්වා**’’ති. **පුග්ගලං අනාමසිත්වාති** ‘‘කායෙ කායානුපස්සී’’ති එවං පුග්ගලං අග්ගහෙත්වා. තථා අනාමසනතො එව **ආගමනවිසෙසනං අකත්වා**. **නයද්වයෙති** අනුපස්සනානයො, සුද්ධිකනයොති එතස්මිං නයද්වයෙ.

අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සතිපට්ඨානවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. සම්මප්පධානවිභඞ්ගො

1. සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා

390. කාරණසද්දො යුත්තිවාචකො ''සබ්බමෙතං අකාරණං වදතී''තිආදීසු විය, තස්මා **කාරණප්පධානාති** යුත්තිප්පධානා, අනුප්පන්නපාපකානුප්පාදනාදිකිරියාය අනුරූපප්පධානාති එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. අනුප්පන්නපාපකාදීනං අනුප්පාදාදි **අනුප්පන්නපාපකානුප්පාදාදි.**

391. ''**න අඤ්ඤො ධම්මොති** යථා තණ්හායනමිච්ඡාභිනිවෙසවායමනසභාවානං තණ්හාදීනං ඡන්දපරියායො අඤ්ඤධම්මො නාම හොති කත්තුකම්යතාසඞ්ඛාතස්ස ඡන්දනියස්ස තෙසු අභාවා, ධම්මච්ඡන්දො පන තංසභාවත්තා අඤ්ඤධම්මො න හොති. තෙනාහ ''**ධම්මච්ඡන්දොති සභාවච්ඡන්දො''**ති.

406. **අට්ඨකථායන්ති** පොරාණට්ඨකථායං. **වට්ටානත්ථසංවත්තනතොති** සංසාරදුක්ඛසම්භවතො.

න සක්කොන්තීති ආහ ''සන්තාය සමාපත්තියා පරිහීනා බ්‍රහ්මචරියවාසෙ සන්ථම්භිතුං න සක්කොන්තී''ති.

තත්ථ දුවිධායාති යොජෙතබ්බං. **උප්පන්නායෙවාති** උප්පන්නපුබ්බා එව උප්පජ්ජන්ති සමුදාචාරාදිවසෙන.

සබ්බාසු අවත්ථාසූති පකතත්තාදිඅවත්ථාසු. පකතත්තාවත්ථෙන හි සබ්බෙන සබ්බං තානි න චරිතබ්බානි. ඉතරාවත්ථෙන ච තදවත්ථාය තානි තානියෙව චරිතබ්බානි. **වත්තබ්බන්තිආදීනීති ආදි**-සද්දෙන ''න එකච්ඡන්නෙ අනාවාසෙ වත්ථබ්බං, න එකච්ඡන්නෙ ආවාසෙ වා අනාවාසෙ වා වත්ථබ්බං, න එකාසනෙ නිසීදිතබ්බං, න නීචෙ ආසනෙ නිසින්නෙ උච්චෙ ආසනෙ නිසීදිතබ්බං, න ඡමායං නිසින්නෙ ආසනෙ නිසීදිතබ්බං, න එකචඞ්කමෙ චඞ්කමිතබ්බං, න නීචෙ චඞ්කමෙ චඞ්කමන්තෙ උච්චෙ චඞ්කමෙ චඞ්කමිතබ්බං, න ඡමායං චඞ්කමන්තෙ චඞ්කමෙ චඞ්කමිතබ්බ''න්ති ඉමානි සඞ්ගණ්හාති. **තෙසන්ති** පාරිවාසිකවුඩ්ඪතරාදීනං වසෙන. **සම්පිණ්ඩෙත්වාති** සඞ්කඩ්ඪිත්වා. **එකෙකං කත්වාති** නවාපි එකමෙකං කත්වා. ''අභිවාදනපච්චුට්ඨානඤ්ජලිකම්මසාමීචිකම්මං න සාදිතබ්බං, ආසනාභිහාරං,

සෙය්‍යාභිහාරං, පාදොදකං, පාදපීඨං, පාදකඨලිකං, පත්තචීවරපටිග්ගහණං න සාදිතබ්බ''න්ති ඉදං සබ්බම්පි අසාදියනසාමඤ්ඤෙන එකං. **දසාති** ''න සීලවිපත්තියා, න ආචාරවිපත්තියා, න දිට්ඨිවිපත්තියා, න ආජීවවිපත්තියා, න භික්ඛූ භික්ඛූහි භෙදෙතබ්බා, න ගිහිද්ධජො ධාරෙතබ්බො, න තිත්ථියද්ධජො ධාරෙතබ්බො, න තිත්ථියා සෙවිතබ්බා, භික්ඛූ සෙවිතබ්බා, භික්ඛුසික්ඛාය සික්ඛිතබ්බ''න්ති (චූළව. 60) එවමාගතා දස.

''**කම්මඤ්චා''**ති පච්චත්තවසෙන වුත්තං කම්මං ''අවිපක්කවිපාකස්සා''ති එත්ථ ''කම්මස්සා''ති සාමිවචනවසෙන පරිණාමෙත්වා යොජෙතබ්බං. භූතාපගතුප්පන්නන්ති වුත්තන්ති සම්බන්ධො. **ඉධාති** ඉමිස්සා සම්මොහවිනොදනියා. ''එවං කතෙ ඔකාසෙ විපාකො…පෙ…. උප්පන්නොති වුච්චතී''ති වදන්තො **විපාකමෙව වදති. තත්ථාති** අට්ඨසාලිනියං. මග්ගෙන සමුච්ඡින්නා ථාමගතා කාමරාගාදයො ''අනුසයා''ති වුච්චන්තීති ආහ ''**අනුසයිත…පෙ…. මග්ගෙන පහාතබ්බා''**ති.

ආහතඛීරරුක්ඛො විය ආරම්මණං, කථං? නිමිත්තග්ගාහවසෙන. තමෙවත්ථං විවරති ''**අධිගත''**න්තිආදිනා. තත්ථ නිමිත්තග්ගාහවසෙන ආරම්මණස්ස අධිග්ගහිතත්තා තං ආරම්මණං අනුස්සරිතානුස්සරිතක්ඛණෙ කිලෙසුප්පත්තිහෙතුභාවෙන උප්පත්තිට්ඨානතො අධිගතමෙව නාම හොතීති ආහ ''**අධිගතං නිමිත්තග්ගාහවසෙනා''**ති, තං ආරම්මණං පාතුභූතකිලෙසන්ති අධිප්පායො. කිලෙසුප්පත්තිනිමිත්තතාය උප්පත්තිරහං කිලෙසං ''**ආරම්මණං අන්තොගධකිලෙස''**න්ති වුත්තං. තඤ්ච බො ගාහකෙ ලබ්භමානං ගහෙතබ්බෙ උපචරිත්වා, යථා නිස්සිතෙ ලබ්භමානං නිස්සයෙ උපචරිත්වා ''මඤ්චා උක්කුට්ඨිං කරොන්තී''ති. ඉදානි උපචාරං මුඤ්චිත්වා නිප්පරියායෙනෙව අත්ථං දස්සෙන්තො ''**නිමිත්තග්ගාහ…පෙ…. සදිසා**''ති ආහ. **විත්ථාරෙතබ්බන්ති** ''යථා කිං? සචෙ ඛීරරුක්ඛ''න්තිආදිනා විත්ථාරෙතබ්බං.

තිධාති අතීතාදිවසෙන තිධා. **ආහතො** උපමාවසෙන. **අප්පහීනතාදස්සනත්ථම්පීති පි**-සද්දෙන ''තිධා නවත්තබ්බතාදස්සනත්ථම්පී''ති වුත්තමෙව සම්පිණ්ඩෙති. **එවං මග්ගෙන පහීනකිලෙසා දට්ඨබ්බා** මග්ගෙ අනුප්පන්නෙ උප්පත්තිරහානම්පි උප්පන්නෙ සබ්බෙන සබ්බං අභාවතො.

සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පඤ්හපුච්ඡකවණ්ණනා

427. **වීරියජෙට්ඨිකාය පන මග්ගභාවනාය න වත්තබ්බානි** සම්මප්පධානානි ''**මග්ගාධිපතීනී**''ති වා ''**නමග්ගාධිපතීනී**''**ති** වාති වාති එත්ථ පඨමස්ස වීරියන්තරාභාවො, ඉතරස්ස ඉතරාධිපතිනො, නමග්ගභූතවීරියාධිපතිනො ච අභාවො නවත්තබ්බතාය කාරණන්ති ඉමමත්ථමාහ ''**මග්ගාධිපතීනී**''තිආදිනා. **තදාති** වීරියජෙට්ඨිකමග්ගභාවනාකාලෙ.

පඤ්හපුච්ඡකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සම්මප්පධානවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ඉද්ධිපාදවිභඞ්ගො

1. සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා

431. **පඨමො කත්තුඅත්ථො** ''ඉජ්ඣතීති ඉද්ධී''ති. **දුතියො කරණත්ථො** ''ඉජ්ඣන්ති එතායා''ති. පජ්ජිතබ්බා ඉද්ධි වුත්තා ''ඉද්ධිං පජ්ජන්ති පාපුණන්තී''ති කත්තුසාධනස්ස ඉද්ධිසද්දස්ස කරණසාධනෙන පාදසද්දෙන සමානාධිකරණතාය අසම්භවතො, ඉජ්ඣනකස්ස ච අත්ථස්ස කරණභූතෙන පාදෙන පජ්ජිතබ්බත්තා ''ඉද්ධි එව පාදො''ති සද්දයොජනා න සම්භවතීති ඉමමත්ථමාහ ''**න ච…පෙ…. වත්තු**''න්ති. **ඉද්ධිකිරියාකරණෙනාති** ඉජ්ඣනකිරියාය කරණභූතෙන අත්ථෙන සාධෙතබ්බා ච ඉද්ධි පජ්ජිතබ්බාති යොජනා. **ද්වින්නං කරණානන්ති** ඉජ්ඣනපජ්ජනකිරියාකරණානං ඉද්ධිපාදත්ථානං. **න අසමානාධිකරණතා සම්භවති** පටිසෙධද්වයං පකතියං ඨපෙතීති. **තස්මාති** යස්මා පඨමෙනත්ථෙන සමානාධිකරණසමාසො, දුතියෙන සාමිවචනසමාසො ඉද්ධිපාදසද්දානං න යුජ්ජති, තස්මා. යථාවුත්තා වා පඨමෙනත්ථෙන සමානාධිකරණසමාසවසෙනෙව යොජනා යුජ්ජති පාදස්ස පජ්ජමානකොට්ඨාසභාවතො. දුතියෙනත්ථෙන ඉතරසමාසෙනෙව යොජනා යුජ්ජති පාදස්ස ඉජ්ඣනකරණූපායභාවතො.

කෙචීති ධම්මසිරිත්ථෙරං සන්ධාය වදති. **දුවිධත්ථායාති** නිබ්බත්තිඅත්ථාය, වුද්ධිඅත්ථාය ච. **විසුන්ති** ''ඉද්ධි එව පාදො ඉද්ධිපාදො''ති ඉමස්මා විසුං. **සමාසයොජනාවසෙනාති** ''ඉද්ධියා පාදො ඉද්ධිපාදො''ති එවං සමාසයොජනාවසෙන. **යථායුත්තොති** කත්තුකරණත්ථෙසු යො යො යුත්තො. **පටිලාභපුබ්බභාගානන්ති** විසෙසාධිගමතංපුබ්බභාගානං යථාක්කමං කත්තිද්ධිකරණිද්ධිභාවං සන්ධාය වුත්තොති යොජනා. උත්තරචූළභාජනීයෙ ''ඡන්දොයෙව ඡන්දිද්ධිපාදො, චිත්තමෙව, වීරියමෙව, වීමංසාව වීමංසිද්ධිපාදො''ති වුත්තත්තා ආහ ''**උත්තරචූළභාජනීයෙ වා වුත්තෙහි ඡන්දාදීහි ඉද්ධිපාදෙහී**''තිආදි.

ඡන්දචිත්තවීමංසිද්ධිපාදෙසු තාව යුත්තං පධානසඞ්ඛාරග්ගහණං අපුබ්බත්තා, වීරියිද්ධිපාදෙ පන කථන්ති චොදනං සන්ධායාහ ''**වීරියිද්ධිපාදනිද්දෙසෙ**''තිආදි. යදි ද්වෙයෙව සමන්නාගමඞ්ගානි, ඡන්දාදයො කිමත්ථියාති ආහ ''**සමාධිවිසෙසනානී**''ති. **න ඉධ…පෙ…. වුත්තා හොති** අතබ්බිසෙසනත්තා. යදිපි සමාධිවිසෙසනසමන්නාගමඞ්ගදස්සනත්ථං ද්වික්ඛත්තුං වීරියං ආගතන්ති වුත්තං, තං පන ''වීරියසමාධිසමන්නාගත''න්ති

එත්තාවතාපි සිද්ධං හොති. එවං සිද්ධෙ සති පුන වචනං වීරියන්තරසබ්භාවං නු ඛො දීපෙතීති කදාචි ආසඞ්කෙය්‍යාති තදාසඞ්කානිවත්තනත්ථං ''**වීරියඤ්චා**''තිආදිමාහ. **ඡන්දාදීහි විසිට්ඨොති** ඡන්දාදීනං අධිපතිපච්චයතාවිසෙසෙන විසිට්ඨො. තෙනෙව හි ඡන්දාදිමුඛෙනෙව ඉද්ධිපාදා දෙසිතා. තථා ච වුත්තං ''ඡන්දං චෙ භික්ඛු අධිපතිං කරිත්වා ලභති සමාධි''න්තිආදි. **තංතංඅවස්සයනවසෙනාති** තස්ස තස්ස ඡන්දස්ස සමාධිනො අවස්සයතාවසෙන, පච්චයවිසෙසතායාති අත්ථො. **උපායත්ථෙන...පෙ.... වුත්තා හොති** අධිගමූපායතාපි නිස්සයභාවොයෙවාති. ''**තෙනෙවා**''තිආදිනා යථාවුත්තං ඡන්දාදීනං ඉද්ධිපාදතං පාළියායෙව විභාවෙති. තත්ථ **තෙනෙවාති** ඡන්දාදීනංයෙව උපායත්ථභාවෙනෙව ඉද්ධිපාදභාවස්ස අධිප්පෙතත්තා. **උපායිද්ධිපාදදස්සනත්ථමෙවාති** ඡන්දාදිකෙ ධුරෙ ජෙට්ඨකෙ පුබ්බඞ්ගමෙ කත්වා නිබ්බත්තිතසමාධි ඡන්දාදීනං ඉද්ධියා අධිගමූපායතාදස්සනං උපායිද්ධිපාදදස්සනං, තදත්ථමෙව ''තථාභූතස්ස වෙදනාක්ඛන්ධො...පෙ.... විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො''ති තත්ථ තත්ථ පාළියං නිස්සයිද්ධිපාදදස්සනං කතං ඡන්දාදිවිසිට්ඨානංයෙව වෙදනාක්ඛන්ධාදීනං අධිප්පෙතත්තා. එවඤ්චෙතං සම්පටිච්ඡිතබ්බං. **අඤ්ඤථා** කෙවලං ඉද්ධිසම්පයුත්තානංයෙව ඛන්ධානං වසෙන ඉද්ධිපාදභාවෙ ගය්හමානෙ **චතුබ්බිධතා න හොති** විසෙසකාරණාභාවතොති අධිප්පායො.

433. **තොසනං** සත්ථු ආරාධනං, සික්ඛාය වා. **ථාමභාවතොති** ථිරභාවතො. කුලාපදෙසෙ ජාතිමා පුරිස්සරො හොතීති ''**පුබ්බඞ්ගමත්තා චිත්තස්ස විසිට්ඨජාතිසදිසතා**''ති වුත්තං. විචාරණාපඤ්ඤාහෙතුකත්තා මන්තස්ස වීමංසාසදිසතා සුවිඤ්ඤෙය්‍යාවාති න උද්ධටා.

ඡන්දාදිකෙති ඡන්දසමාධිපධානසඞ්ඛාරා, වීරියචිත්තවීමංසාසමාධිපධානසඞ්ඛාරාති ඉමෙ තයො තයො ධම්මෙ. **අභෙදතො** භෙදං අකත්වා අභින්දිත්වා ඉද්ධිභාවසාමඤ්ඤෙන, ඉද්ධිපාදභාවසාමඤ්ඤෙන ච සඞ්ගණ්හිත්වා. තෙනාහ ''**සම්පිණ්ඩෙත්වා**''ති. භෙදනං වා සම්භෙදනං මිස්සීකරණන්ති ආහ ''**අමිස්සෙත්වා**''ති. තථා හි ''සෙසා පන සම්පයුත්තකා චත්තාරො ඛන්ධා ඉද්ධිපාදායෙවා''ති (විභ. අට්ඨ. 433) ඉද්ධිඉද්ධිපාදෙ අමිස්සෙත්වාපි කථිතං. **විසෙසෙනාති** භෙදෙන චතූසු ඉද්ධිපාදෙසු අසම්මිස්සභාවෙන ආවෙණිකත්තා. ආවෙණිකා හි ඡන්දාදයො

තස්ස තස්ස ඉද්ධිපාදස්ස. **අවිසෙසෙනාති** අභෙදෙන, චතුරිද්ධිපාදසාධාරණභාවෙනාති අත්ථො.

ඡන්දිද්ධිපාදසමාධිද්ධිපාදාදයොති ආදි-සද්දෙන පධානසඞ්ඛාරං, වීරියචිත්තවීමංසා ච සඞ්ගණ්හාති. **පාදොති** තෙහි සම්පයුත්තං චතුක්ඛන්ධමාහ. ''ඡන්දිද්ධිපාදෙ පවිසන්තී''තිආදිනා **විසිට්ඨෙස්වෙව පවෙසං අවත්වා. චතූසූති** ඡන්දො, සමාධි, පධානසඞ්ඛාරා, තංසම්පයුත්තා ඛන්ධාති එවං චතූසු. ඡන්දහෙතුකො, ඡන්දාධිකො වා සමාධි අධිප්පෙතොති ආහ ''**ඡන්දවතො කො සමාධි න ඉජ්ඣිස්සතී**''ති. **ඉතීති** එවං අනෙන පකාරෙන, යං සමාධිභාවනාමුඛං. සමාධිභාවනානුයොගෙන භාවිතා ඛන්ධා **සමාධිභාවිතා**.

''**යෙ හී**''තිආදිනා ''අභිනවං නත්ථී''ති සඞ්ඛෙපතො වුත්තං විවරති. **තිණ්ණන්ති** ඡන්දසමාධිපධානසඞ්ඛාරානං. **ඉදන්ති** ''ඉමෙ හි තයො''තිආදිවචනං. **පුරිමස්සාති** ''ඡන්දො සමාධී''තිආදිවචනස්ස. **කාරණභාවෙනාති** සාධනභාවෙන. **තෙනාති** ''ඉමෙ හි තයො ධම්මා''තිආදිවචනෙන. යස්මා ඡන්දාදයො තයො ධම්මා අඤ්ඤමඤ්ඤං, සම්පයුත්තකානඤ්ච නිස්සයභාවෙන පවත්තන්ති, තස්මා තෙසම්පි ඉද්ධිපාදභාවො වුත්තො. සො පන නිස්සයභාවො සම්පයොගාවිනාභාවීති ආහ ''**තදන්තොගධත්තා**''ති, සම්පයුත්තකන්තොගධත්තාති අත්ථො. ඡන්දාදීනං විය සම්පයුත්තක්ඛන්ධානං සභාවතො ඉද්ධිභාවො නත්ථීති ආහ ''**ඉද්ධිභාවපරියායො අත්ථී**''ති. තෙන වුත්තං ''**සෙසා සම්පයුත්තකා...පෙ.... න අත්තනො සභාවෙනා**''ති. **එකදෙසස්සාති** ඡන්දාදීනං. **චතුන්නම්පි** ඛන්ධානං, ඡන්දාදීනං වා **චතුන්නං. පුනපීති** ''සම්පයුත්තකා පනා''තිආදිං සන්ධායාහ. **ඉමිනා** චතුක්ඛන්ධතදෙකදෙසානං ඉද්ධිභාවදීපනෙන.

පුබ්බෙ වුත්තතො වචනක්කමෙන අඤ්ඤන්ති ආහ ''**අපුබ්බන්ති කත්වා**''ති. කෙනට්ඨෙන ඉද්ධි පටිලාභො, කෙනට්ඨෙන පාදො පුබ්බභාගොති යථාක්කමං යොජනා. යදි පතිට්ඨානට්ඨෙන පාදො, නිස්සයිද්ධිපාදොයෙව වුත්තො සියා, න උපායිද්ධිපාදොති ආහ ''**උපායො වා**''තිආදි. **සබ්බත්ථාති** සුත්තන්තභාජනීයෙ, අභිධම්මභාජනීයෙ ච. තෙනාහ ''**සුත්තන්තභාජනීයෙ හී**''තිආදි. **සමාධිවිසෙසනභාවෙනාති** ''ඡන්දාධිපති, ඡන්දහෙතුකො, ඡන්දාධිකො වා සමාධි ඡන්දසමාධී''තිආදිනා සමාධිස්ස විසෙසනභාවෙන. ''සමාධිසෙවනවසෙනා''ති ච පාඨො. තත්ථ **සමාධිසෙවනවසෙනාති**

ඡන්දාධිකෙ අධිපතිං කරිත්වා සමාධිස්ස ආසෙවනවසෙන. **උපායභූතානන්ති** ''ඡන්දවතො වෙ සමාධි ඉජ්ඣති, මය්හෙව ඉජ්ඣතී''ති සමාධිආසෙවනාය උපායභූතානං.

සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා

444. සාධිපතිවාරානි අට්ඨසතානි, තෙසු පච්චෙකං චත්තාරො ඉද්ධිපාදා න සම්භවන්තීති ආහ ''**සාධිපතිවාරානං පරිපුණ්ණානං අභාවා**''ති. තත්ථ කාරණමාහ ''**න හි අධිපතීනං අධිපතයො විජ්ජන්ති**''ති. යදි හි අධිපතී සියුං සාධිපතීති ඉද්ධිපාදභෙදෙන ද්වත්තිංස නයසතානි, සුද්ධිකානි අට්ඨාති චත්තාරි නයසහස්සානි භවෙය්‍යුං, තං පන නත්ථීති අධිප්පායො. යත්තකා පන නයා ඉධ ලබ්භන්ති, තං දස්සෙතුං ''**එකෙකස්මිං පනා**''තිආදි වුත්තං. සුද්ධිකානි අට්ඨ නයසතානි සාධිපතිකානිපි අට්ඨෙවාති චතුන්නං මග්ගානං වසෙන සොළස නයසතානි.

අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පඤ්හපුච්ඡකවණ්ණනා

සයං ජෙට්ඨකභාවෙන පවත්තනතො චත්තාරො අධිපතයො අඤ්ඤමඤ්ඤං ගරුං න කරොන්ති. තස්මා ''චත්තාරො ඉද්ධිපාදා න මග්ගාධිපතිනො''ති වුත්තා. තෙනාහ ''**අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස පන අධිපතයො න භවන්තී**''ති. **එතමත්ථන්ති** ''අධිපතයො අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස අධිපතී න භවන්තී''ති එතමත්ථං. **අධිපතිනොති** අධිපති භවිතුං සමත්ථස්ස. **අධිපතිං න කරොන්තීති** අධිපතිං කත්වා ගරුං කත්වා නප්පවත්තන්ති. **අධිපතීනං සහභාවෙති** අධිපතිකිච්චකරණෙන සහපවත්තියං. ''**අවීමංසාධිපතිකස්ස මග්ගස්ස අභාවා**''ති ඉදං ''අධිපතිතාසමත්ථා ධම්මා අධිපතිභාවෙනෙව පවත්තෙය්‍යු''න්ති දොසාරොපනවසෙනාහ, න යථාධිගතවසෙන. අධිපතිධම්මානඤ්හි පුබ්බාභිසඞ්ඛාරෙ සති අධිපතිභාවෙන පවත්ති, න අඤ්ඤථාති සහභාවෙපි තදභාවං සන්ධාය විසෙසනං න කත්තබ්බං සියාති සක්කා වත්තුං. **අඤ්ඤමඤ්ඤාධිපතිකරණභාවෙති** අඤ්ඤමඤ්ඤං අධිපතිං කත්වා පවත්තියං. **වීමංසාධිපතිකත්තවචනන්ති** වීමංසාධිපතිකභාවස්ස වචනං.

න වත්තබ්බං සියා සබ්බෙසම්පි අධිපතීනං සාධිපතිකත්තාති අධිප්පායො. **සහභාවො පටික්ඛිත්තො එව** සාධිපතිභාවස්ස අනෙකංසිකතාවචනතො.

පඤ්හපුච්ඡකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉද්ධිපාදවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. බොජ්ඣඞ්ගවිභඞ්ගො

1. සුත්තන්තභාජනීයං

පඨමනයවණ්ණනා

466. පතිට්ඨානං ඉධ සංසාරෙ අවට්ඨානං, තස්ස මූලං කිලෙසාති ආහ ''**කිලෙසවසෙන පතිට්ඨාන**''න්ති. පතිට්ඨානාය පන බ්‍යාපාරාපත්ති කම්මන්ති වුත්තං ''**අභිසඞ්ඛාරවසෙන ආයූහනා**''ති. යස්මා කිලෙසෙසු තණ්හාදිට්ඨියො තණ්හාදිට්ඨිචරිතානං විසෙසතො සංසාරනායිකා, කිලෙසසහිතමෙව ච කම්මං පතිට්ඨානාය හොති, න කෙවලං, තස්මා වුත්තං ''**තණ්හාදිට්ඨීහි...පෙ.... ආයූහනා**''ති. තථා තණ්හාය භවස්සාදභාවතො, දිට්ඨියා විභවාභිනන්දනභූතාය විභවාභිසඞ්ඛරණභාවතො ''**තණ්හාවසෙන පතිට්ඨානං, දිට්ඨිවසෙන ආයූහනා**''ති වුත්තං. දිට්ඨීසුපි අන්තොමුඛප්පවත්තාය භවදිට්ඨියා විසෙසතො සංසාරෙ අවට්ඨානං, යතො ඔලීයනාති වුච්චතීති ආහ ''**සස්සතදිට්ඨියා පතිට්ඨාන**''න්ති. බහිමුඛප්පවත්තාපි විභවදිට්ඨි භවාභිසඞ්ඛරණං නාතිවත්තතීති වුත්තං ''**උච්ඡෙදදිට්ඨියා ආයූහනා**''ති. ලයාපත්ති යථාරද්ධස්ස ආරම්භස්ස අනිට්ඨානං අන්තොසඞ්කොචභාවතොති ආහ ''**ලීනවසෙන පතිට්ඨාන**''න්ති. උද්ධතාපත්ති අනුපායභූතා බ්‍යාපාරාපත්ති අසඞ්කොචභාවතොති වුත්තං ''**උද්ධච්චවසෙන ආයූහනා**''ති. තථා කොසජ්ජපක්ඛිකත්තා ච කාමසුඛානුයොගස්ස උද්ධච්චපක්ඛිකත්තා ච අත්තකිලමථානුයොගස්ස තදුභයවසෙන පතිට්ඨානායූහනා වුත්තා, ඉතරං වුත්තනයානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. **ඉධාති** ඉමිස්සා **සම්මොහවිනොදනියා. අවුත්තානන්ති** ''කිලෙසවසෙන පතිට්ඨාන''න්තිආදීනං වසෙන වෙදිතබ්බා පතිට්ඨානායූහනාති යොජනා.

සමප්පවත්තෙ ධම්මෙති ලීනුද්ධච්චවිරහෙන සමප්පවත්තෙ සම්පයුත්තධම්මෙ. **පටිසඞ්ඛානං ඉක්ඛතීති** පතිරූපං සඞ්කලෙති ගණෙති තුලෙති. තෙනාහ ''**උපපත්තිතො ඉක්ඛතී**''ති. **තදාකාරොති** පටිසඞ්ඛානාකාරො උපපත්තිතො ඉක්ඛනාකාරො. **එවඤ්ච කත්වාති** පටිසඞ්ඛානසභාවත්තා එව උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස. **පච්ඡිමපච්ඡිමකාරණභාවොති** පච්ඡිමස්ස පච්ඡිමස්ස කාරණභාවො. පුරිමං පුරිමඤ්හි පච්ඡිමස්ස පච්ඡිමස්ස විසෙසපච්චයොති.

467. අවිපරීතකායාදිසභාවග්ගහණසමත්ථතාය **බලවතී එව සති. පඤ්ඤා ගහිතා** සතිනෙපක්කෙනාති අත්ථො. **එවංචිත්තොති** එවං ලාභසක්කාරසිලොකසන්නිස්සිතචිත්තො. **චිරකතවත්තාදිවසෙනාති** චිරකතවත්තාදිසීසෙන. ''**වුත්තො''**ති ඉමිනාපි ''කත්වා ආහ කායවිඤ්ඤත්තිං...පෙ.... කොට්ඨාස''න්ති යොජනා.

පරෙසන්ති න අනන්තරානං. **සබ්බෙසං...පෙ.... යොජෙතබ්බා** ''සබ්බෙ බොජ්ඣඞ්ගා සබ්බෙසං පච්චයවිසෙසා හොන්තියෙවා''ති. කාමෙතීති කාමො, අස්සාදනවසෙන ආමසතීති ආමිසං, කාමොව ආමිසන්ති **කාමාමිසං**, කිලෙසකාමො. වත්ථුකාමො පන ආමසීයතීති **ආමිසං**. එවං සෙසද්වයම්පි. තෙසු ලොකීයන්ති එත්ථ සුඛවිසෙසාති **ලොකො**, උපපත්තිවිසෙසො. **වට්ටං** සංසාරො. කාමස්සාදවසෙන පවත්තො ලොභො **කාමාමිසං**. භවවිසෙසපත්ථනාවසෙන පවත්තො **ලොකාමිසං**. විභවො නාම කිමත්ථියො, කො වා තං අභිපත්ථෙය්‍යාති වට්ටානුගෙධභූතො ලොභො වට්ටාමිසන්ති ච වදන්ති. **තදාරම්මණන්**ති තස්සා තණ්හාය ආරම්මණං, රූපාදි. **ලොකධම්මා** ලාභාදයො. වුත්තාවසෙසා සබ්බාව තණ්හා **සංසාරජනකො රාගො.**

පඨමනයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියනයවණ්ණනා

468-9. **සබ්බෙ සත්තාති** කාමභවාදීසු, සඤ්ඤීභවාදීසු, එකවොකාරභවාදීසු ච සබ්බභවෙසු සබ්බෙ සත්තා. ආහාරතො ඨිති එතෙසන්ති **ආහාරට්ඨිතිකා,** පච්චයට්ඨිතිකා. යෙන පච්චයෙන තෙ තිට්ඨන්ති, සො එකොව ධම්මො ඤාතපරිඤ්ඤාසඞ්ඛාතාය ''ආහාරට්ඨිතිකා''ති අභිඤ්ඤාය අභිඤ්ඤෙය්‍යො. **ද්වෙ ධාතුයොති** සඞ්ඛතාසඞ්ඛතධාතුයො. **තිස්සො ධාතුයොති** කාමධාතුරූපධාතුඅරූපධාතුයො. **පඤ්ච විමුත්තායතනානීති** ''ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො සත්ථා ධම්මං දෙසෙති අඤ්ඤතරො වා ගරුට්ඨානියො''තිආදිනා (දී. නි. 3.322, 355; අ. නි. 5.26) ආගතානි විමුච්චනකාරණානි. **අනුත්තරියානීති** දස්සනානුත්තරියාදීනි ඡ අනුත්තරියානි. **නිද්දසවත්ථූනීති** යෙහි කාරණෙහි නිද්දසො හොති, තානි නිද්දසවත්ථූනි නාම. දෙසනාමත්තඤ්චෙතං. ඛීණාසවො හි දසවස්සො හුත්වා පරිනිබ්බුතො පුන දසවස්සො න හොති. න කෙවලඤ්ච දසවස්සො, නවවස්සොපි...පෙ.... එකමුහුත්තිකොපි න හොතියෙව පුන පටිසන්ධියා අභාවා, අට්ඨුප්පත්තිවසෙන පනෙවං වුත්තං. තානි

පන ‘‘ඉධ, භික්ඛු, සික්ඛාසමාදානෙ තිබ්බච්ඡන්දො හොති’’තිආදිනා (දී. නි. 3.331) සුත්තෙ ආගතානියෙව. ‘‘සම්මාදිට්ඨිස්ස පුරිසපුග්ගලස්ස මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජිණ්ණා හොති’’තිආදීනි (දී. නි. 3.360; අ. නි. 10.106) **දස නිජ්ජරවත්ථූනි. ඛන්ධාදයොති** ඛන්ධායතනධාතාදයො. **විනන්ධනන්ති** ‘‘භවාදිවිනන්ධනට්ඨෙන වානං වුච්චති තණ්හා’’ති දස්සෙති. **ගමනන්ති** අස්සාදනවසෙන ආරම්මණෙ පවත්තිමාහ. තෙන වුත්තං ‘‘**පියරූපසාතරූපෙසූ**’’ති.

විපස්සනාසහගතන්ති වෙදිතබ්බං විඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපකත්තා. ‘‘මග්ගං අප්පත්තං කායිකං වීරිය’’න්ති විසෙසෙත්වා වුත්තත්තා පන ලොකුත්තරවීරියම්පි පරියායෙන කායිකං නාම අත්ථීති දීපිතං හොති.

රූපාවචරෙ පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගොති න වුච්චතීති ආහ ‘‘**රූපාවචරෙ...පෙ.... පටික්ඛිත්තා**’’ති. යථා විපස්සනාසහගතා පීති පරියායෙන ‘‘පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො’’ති වුච්චති, එවං රූපාවචරෙ පීති නිබ්බෙධභාගියා වත්තබ්බා සියා. එවං ලබ්භමානාපි අලබ්භමානං උපාදාය න වුත්තා. ‘‘**අවිතක්කඅවිචාරා**’’ති විසෙසනං සන්තපණීතාය පීතියා දස්සනත්ථං. **බොජ්ඣඞ්ගභූතාති** පරියායබොජ්ඣඞ්ගභූතා. **අවිතක්කඅවිචාරො පීති...පෙ.... න වුත්තො** සවිතක්කසවිචාරත්තා තස්ස. න හි කාමාවචරා අවිතක්කඅවිචාරා පීති අත්ථි.

ඉධ වුත්තො පරියායෙනාති අත්ථො. මග්ගපටිවෙධානුලොමනතො විපස්සනාය විය පාදකජ්ඣානෙසුපි සතිආදයො ‘‘බොජ්ඣඞ්ගා’’ත්වෙව වුච්චන්තීති ආහ ‘‘**නිබ්බෙධභාගියත්තා න පටික්ඛිපිතබ්බො**’’ති. එවං කසිණජ්ඣානාදීසු බොජ්ඣඞ්ගෙ උද්ධරන්තානං අධිප්පායං වත්වා අනුද්ධරන්තානං අධිප්පායං වත්තුං ‘‘**අනුද්ධරන්තා පනා**’’තිආදිමාහ. තෙ හි ආසන්නෙකන්තකිච්චනිබ්බත්තීහි විපස්සනාක්ඛණෙ බොජ්ඣඞ්ගෙ උද්ධරන්ති, න ඣානක්ඛණෙ තදභාවතො. තෙනාහ ‘‘**විපස්සනාකිච්චස්ස විය...පෙ.... න උද්ධරන්ති**’’ති. කසිණනිස්සන්දො අරූපානීති ආහ ‘‘**තදායත්තානී**’’ති.

දුතියනයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තතියනයවණ්ණනා

470-1. වොස්සජ්ජනං පහානං වොස්සග්ගො, වොස්සජ්ජනං වා විස්සට්ඨභාවො නිරාසඞ්කානුප්පවෙසොති ආහ ''**වොස්සග්ගසද්දො...පෙ.... දුවිධතා වුත්තා**''ති. විපස්සනාක්ඛණෙ **තදඞ්ගතන්නින්නප්පකාරෙන,** මග්ගක්ඛණෙ **සමුච්ඡෙදතදාරම්මණකරණප්පකාරෙන**.

තතියනයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා

472. උපෙක්ඛනමුපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස සභාවො, සො ච සමාධිවීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගො විය සම්පයුත්තානං ඌනාධිකභාවඛ්‍යාවටො අහුත්වා තෙසං අනූනානධිකභාවෙ මජ්ඣත්තාකාරප්පවත්තීති ඉමමත්ථං ආහ ''**උපෙක්ඛනවසෙනා**''තිආදිනා. තත්ථ **උපපත්තිතො ඉක්ඛනන්ති** පටිසඞ්ඛානමාහ.

අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බොජ්ඣඞ්ගවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. මග්ගඞ්ගවිභඞ්ගො

2. අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා

490. **අභිධම්මෙ**ති ධම්මසඞ්ගහෙ. සො හි නිබ්බත්තිතාභිධම්මදෙසනා, න විභඞ්ගදෙසනා විය සුත්තන්තනයවිමිස්සා. **අරියොපපදතං න කරොති** විනාපි තෙනස්ස අරියභාවසිද්ධිතො. තෙනාහ අට්ඨකථායං ''යථා හී''තිආදි.

493. ''**ලොකියකාලෙනා**''ති ඉදං පුබ්බභාගභාවනානුභාවෙන කිච්චාතිරෙකසිද්ධීති දස්සනත්ථං වුත්තං. **එතෙසන්ති** සම්මාදිට්ඨිආදීනං. අප්පහානෙ, පහානෙ ච ආදීනවානිසංසවිභාවනාදිනා විසෙසප්පච්චයත්තා **සම්මාදිට්ඨිආදීනි මිච්ඡාවාචාදීනි පජහාපෙන්තීති වුත්තානි**. මිච්ඡාවාචාදිතො නිවත්ති සම්මාවාචාදිකිරියාති වුත්තං ''**සම්මාවාචාදිකිරියා හි විරතී**''ති. සම්මාදිට්ඨිආදයො විය **න කාරාපකභාවෙන**, තංසමඞ්ගීපුග්ගලො විය **න කත්තුභාවෙන**. **ලොකුත්තරක්ඛණෙපී**ති න කෙවලං ලොකියක්ඛණෙයෙව, අථ ඛො ලොකුත්තරක්ඛණෙපි.

ඛන්ධොපධිං විපච්චතීති පටිසන්ධිදායිකං සන්ධායාහ. **තත්ථ විපච්චතී**ති පවත්තිවිපාකදායිකං.

එකෙකන්ති ''තත්ථ කතමා සම්මාදිට්ඨී''තිආදිනා එකෙකං අඞ්ගං පුච්ඡිත්වා. **තස්ස තස්සෙවා**ති එකෙකඅඞ්ගස්සෙව, න අඞ්ගසමුදායස්ස. **සහ පන පුච්ඡිත්වා**ති ''තත්ථ කතමො පඤ්චඞ්ගිකො මග්ගො''ති පුච්ඡිත්වා. **එකතො විස්සජ්ජනපටිනිද්දෙසත්තා**ති යදිපි ''තත්ථ කතමා සම්මාදිට්ඨි? යා පඤ්ඤා''තිආදිනා (විභ. 495) විස්සජ්ජනං කතං, ''තත්ථ කතමො පඤ්චඞ්ගිකො මග්ගො''ති (විභ. 494) පන එකතො කතාය පුච්ඡාය විස්සජ්ජනවසෙන පටිනිද්දෙසභාවතො න පාටියෙක්කං පුච්ඡාවිස්සජ්ජනං නාම හොති. කස්මා පනෙත්ථ පඤ්චඞ්ගිකවාරෙ එව පාටියෙක්කං පුච්ඡාවිස්සජ්ජනං කතං, න අට්ඨඞ්ගිකවාරෙති චොදනං සන්ධායාහ ''**තත්ථා**''තිආදි. **එකෙකමුඛායා**ති සම්මාදිට්ඨිආදිමුඛාය. තෙන වුත්තං ''අරියං වො, භික්ඛවෙ, සම්මාදිට්ඨිං දෙසෙස්සාමි සඋපනිසං සපරික්ඛාර''න්තිආදි (සං. නි. 5.28). **පුබ්බසුද්ධියා සිජ්ඣන්ති**. තථා හි වුත්තං ''පුබ්බෙව ඛො පනස්ස කායකම්මං වචීකම්මං ආජීවො සුපරිසුද්ධො හොතී''ති (ම. නි. 3.431), තස්මා සම්මාවාචාදිමුඛා භාවනා නත්ථීති අධිප්පායො. තෙනාහ ''**න මග්ගස්ස උපචාරෙනා**''ති.

අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මග්ගඞ්ගවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. ඣානවිභඞ්ගො

1. සුත්තන්තභාජනීයං

මාතිකාවණ්ණනා

508. **පාතිමොක්ඛසංවරාදීති ආදි**-සද්දෙන ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා, භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතා, සතිසම්පජඤ්ඤං, ජාගරියානුයොගොති එවමාදිකෙ සඞ්ගණ්හාති. **අසුභානුස්සතියොති** අසුභඣානානි, අනුස්සතිඣානානි ච. සති සමණභාවකරපුබ්බභාගකරණීයසම්පත්තියං සමණභාවොපි සිද්ධොයෙව හොතීති ආහ ''**සුඤ්ඤා...පෙ.... දස්සෙතී**''ති. කාරණෙ හි සිද්ධෙ ඵලම්පි සිද්ධමෙව හොතීති. සික්ඛාපදානං සරූපං, සික්ඛිතබ්බාකාරං, සඞ්ඛෙපතො විභාගඤ්ච දස්සෙතුං ''**සික්ඛාපදෙසූ**''තිආදි වුත්තං. තත්ථ **නාමකායාදිවසෙනාති** නාමකායපදකායබ්යඤ්ජනකායවසෙන වුත්තෙසු. ඉමිනා සික්ඛාපදානං සික්ඛාය අධිගමූපායභූතපඤ්ඤත්තිසභාවතං දස්සෙති. තෙසු සික්ඛිතබ්බාකාරො සත්ථුආණානතික්කමොයෙවාති ආහ ''**වච...පෙ.... තබ්බෙසූ**''ති. **සික්ඛාකොට්ඨාසෙසූති** වුත්තප්පභෙදෙසු අධිසීලසික්ඛාභාගෙසු. තෙසු සමාදානමෙව සික්ඛිතබ්බාකාරොති වුත්තං ''**පරිපූරණවසෙන සික්ඛිතබ්බෙසූ**''ති. **සික්ඛාපදෙකදෙසභූතාති** සික්ඛාපදසමුදායස්ස අවයවභූතා. භික්ඛුසික්ඛා හි ඉධාධිප්පෙතා ''ඉධ භික්ඛූ''ති වුත්තත්තා. තථා හි වක්ඛති ''සෙසසික්ඛා පන අත්ථුද්ධාරවසෙන සික්ඛාසද්දස්ස අත්ථදස්සනත්ථං වුත්තා''ති (විභ. අට්ඨ. 516).

මාතිකාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිද්දෙසවණ්ණනා

509. **දිට්ඨත්තාති** සයම්භූඤාණෙන සච්ඡිකතත්තා. **ඛන්ති**ආදීසුපි එසෙව නයො. සයම්භූඤාණෙන සච්ඡිකරණවසෙනෙව හි භගවතො ඛමනරුච්චනාදයො, න අඤ්ඤෙසං විය අනුස්සවාකාරපරිවිතක්කාදිමුඛෙන. **අවිපරීතට්ඨො** එකන්තනිය්‍යානට්ඨෙන වෙදිතබ්බො. **සික්ඛියමානොති** සික්ඛාය පටිපජ්ජියමානො. **සික්ඛිතබ්බානි සික්ඛාපදානීති** සික්ඛාපදපාළිං වදති. **ඛන්ධත්තයන්ති** සීලාදික්ඛන්ධත්තයං. ''සබ්බපාපස්ස...පෙ.... බුද්ධාන සාසන''න්ති (ධ. ප. 183; දී. නි. 1.90; නෙත්ති. 30) වචනතො ආහ ''**අනුසාසනදානභූතං සික්ඛත්තය**''න්ති.

සම්මාදිට්ඨියා පච්චයත්තාති මග්ගසම්මාදිට්ඨියා එකන්තහෙතුභාවතො. එත්ථ ච **සම්මාදිට්ඨීති** කම්මස්සකතාසම්මාදිට්ඨි, කම්මපථසම්මාදිට්ඨි ච. **ඵලකාරණොපචාරෙහීති** ඵලූපචාරෙන සම්මාදිට්ඨිපච්චයත්තා, කාරණූපචාරෙන සම්මාදිට්ඨිපුබ්බඞ්ගමත්තා. **කුසලධම්මෙහි අත්තනො එකදෙසභූතෙහීති** සම්මාදිට්ඨිධම්මෙ සන්ධායාහ. කුසලපඤ්ඤාවිඤ්ඤාණානං වා පජානනවිජානනවසෙන දස්සනං **දිට්ඨීති**. තෙන අවයවධම්මෙන සමුදායස්ස උපචරිතතං දස්සෙති. **විනයනකිරියත්තාති** දෙසනාභූතං සික්ඛත්තයමාහ. **ධම්මෙනාති** ධම්මතො අනපෙතෙන. **අවිසමසභාවෙනාති** අවිසමෙන සභාවෙන, සමෙනාති අත්ථො.

510. **අනඤ්ඤත්ථෙනාති** ගරහාදිඅඤ්ඤත්ථරහිතෙන සකත්ථෙන. **භින්නපටධරෙති** භික්ඛුසාරුප්පවසෙන පඤ්චඛණ්ඩාදිනා ඡෙදෙන ඡින්නචීවරධරෙ.

භෙදනපරියායවසෙන වුත්තං, තස්මා කිලෙසානං පහානා කිලෙසානං භෙදා භික්ඛූති වුත්තං හොති.

ගුණවසෙනාති සෙක්ඛධම්මාදිගුණානං වසෙන. තෙන භාවත්ථතො භික්ඛුසද්දො දස්සිතො හොති.

ඉදං ද්වයන්ති ''එත්ථ වා''තිආදිනා පරතො සඞ්ඝදස්සනවසෙන වුත්තං ''සෙක්ඛො''තිආදිකං වචනද්වයං. **ඉමිනාති** ''සෙක්ඛො භික්ඛු භින්නත්තා පාපකාන''න්ති පදානං අත්ථදස්සනෙන. **න සමෙති** සෙක්ඛඅසෙක්ඛපුථුජ්ජනාසෙක්ඛදීපනතො. **තදිදන්ති** පඨමද්වයං. **නිප්පරියායදස්සනං** අරියානං, අසෙක්ඛානංයෙව ච සෙක්ඛභින්නකිලෙසභාවදීපනතො. **වුත්තොති** පටිඤ්ඤාවචනං, සච්චං වුත්තොති අත්ථො. **න පන ඉධාධිප්පෙතො** අත්ථුද්ධාරවසෙන දස්සිතත්තා.

භගවතො වචනන්ති උපසම්පදාකම්මවාචමාහ. **තදනුරූපන්ති** තදනුච්ඡවිකං, යථාවුත්තන්ති අත්ථො. පරිසාවත්ථුසීමාසම්පත්තියො ''සමග්ගෙන සඞ්ඝෙන අකුප්පෙනා''ති (විභ. 510) ඉමිනා පකාසිතාති ''**ඨානාරහ**''න්ති පදස්ස ''**අනූන...පෙ.... අවුත්ත**''න්ති එත්තකමෙව අත්ථමාහ.

511. **අවීතික්කමනවිරතිභාවතොති** අවීතික්කමසමාදානභූතා විරතීති කත්වා වාරිත්තසීලං පත්වා විරති එව පධානන්ති චෙතනාසීලස්සපි පරියායතා වුත්තා. ''**නගරවඩ්ඪකී වත්ථුවිජ්ජාචරියො**''ති ඉදං ඉධාධිප්පෙතනගරවඩ්ඪකීදස්සනං. වත්ථුවිජ්ජා, පාසාදවිජ්ජාති දුවිධා හි වඩ්ඪකීවිජ්ජා. **ලෙහිතබ්බ**න්ති සායිතබ්බං. **චුබිතබ්බ**න්ති පාතබ්බං.

ඉන්ද්රියසංවරාහාරත්තාති ඉන්ද්රියසංවරහෙතුකත්තා. පාතිමොක්ඛසීලං සික්ඛාපදසීලං න පකතිසීලාදිකෙන ගය්හතීති ආහ ''**පාතිමොක්ඛතො අඤ්ඤං සීලං කායිකඅවීතික්කමාදිග්ගහණෙන ගහිත**''න්ති. තං පන පාතිමොක්ඛසීලෙන න සඞ්ගය්හතීති න සක්කා වත්තුං, කායිකවාචසිකසංවරස්ස තබ්බිනිමුත්තස්ස අභාවතොති දස්සෙන්තො ''**ඉමිනා අධිප්පායෙන වුත්ත**''න්ති ආහ.

> තත්ථ පාතිමොක්ඛසද්දස්ස එවං අත්ථො වෙදිතබ්බො – කිලෙසානං බලවභාවතො, පාපකිරියාය සුකරභාවතො, පුඤ්ඤකිරියාය ච දුක්කරභාවතො බහුක්ඛත්තුං අපායෙසු පතනසීලොති පාතී, පුථුජ්ජනො, අනිච්චතාය වා භවාදීසු කම්මවෙගක්ඛිත්තො ඝටියන්තං විය අනවට්ඨානෙන පරිබ්භමනතො ගමනසීලොති පාතී, මරණවසෙන වා තම්හි තම්හි සත්තනිකායෙ අත්තභාවස්ස පාතනසීලොති පාතී, සත්තසන්තානො, චිත්තමෙව වා. තං පාතිනං සංසාරදුක්ඛතො මොක්ඛෙතීති **පාතිමොක්ඛං**. චිත්තස්ස හි විමොක්ඛෙන සත්තොපි ''විමුත්තො''ති වුච්චති. වුත්තඤ්හි ''චිත්තවොදානා විසුජ්ඣන්තී''ති (සං. නි. 3.100), ''අනුපාදාය ආසවෙහි චිත්තං විමුත්ත''න්ති (මහාව. 28) ච. අථ වා අවිජ්ජාදිනා හෙතුනා සංසාරෙ පතති ගච්ඡති පවත්තතීති පාතී. ''අවිජ්ජානීවරණානං සත්තානං තණ්හාසංයොජනානං සන්ධාවතං සංසරත''න්ති (සං. නි. 2.124; 3.99; 5.520; කථා. 75) හි වුත්තං. තස්ස පාතිනො සත්තස්ස තණ්හාදිසංකිලෙසත්තයතො මොක්ඛො එතෙනාති **පාතිමොක්ඛං**. ''කණ්ඨෙකාළො''තිආදීනං විය තස්ස සමාසසිද්ධි වෙදිතබ්බා.
>
> අථ වා පාතෙති විනිපාතෙති දුක්ඛෙති පාති, චිත්තං. වුත්තඤ්හි ''චිත්තෙන නීයති ලොකො, චිත්තෙන පරිකස්සතී''ති (සං. නි. 1.62). තස්ස පාතිනො මොක්ඛො එතෙනාති **පාතිමොක්ඛං**. පතති වා එතෙන

අපායදුක්ඛෙ වා සංසාරදුක්ඛෙ වාති පාතී, තණ්හාදිසංකිලෙසො. වුත්තඤ්හි ''තණ්හා ජනෙති පුරිසං (සං. නි. 1.55-57), තණ්හාදුතියො පුරිසො''ති (ඉතිවු. 15; මහානි. 191; චූළනි. පාරායනානුගීතිගාථා නිද්දෙස 107) ච ආදි. තතො මොක්ඛොති **පාතිමොක්ඛං**.

අථ වා පතති එත්ථාති පාතීනි, ඡ අජ්ඣත්තිකබාහිරානි ආයතනානි. වුත්තඤ්හි ''ඡසු ලොකො සමුප්පන්නො, ඡසු කුබ්බති සන්ථව''න්ති (සං. නි. 1.70; සු. නි. 171). තතො ඡඅජ්ඣත්තිකබාහිරායතනසඞ්ඛාතතො පාතිතො මොක්ඛොති **පාතිමොක්ඛං**.

අථ වා පාතො විනිපාතො අස්ස අත්ථීති පාතී, සංසාරො, තතො මොක්ඛොති **පාතිමොක්ඛං**.

අථ වා සබ්බලොකාධිපතිභාවතො ධම්මිස්සරො භගවා ''පතී''ති වුච්චති, මුච්චති එතෙනාති මොක්ඛො, පතිනො මොක්ඛො තෙන පඤ්ඤත්තත්තාති පතිමොක්ඛො, පතිමොක්ඛො එව **පාතිමොක්ඛං**. සබ්බගුණානං වා මූලභාවතො උත්තමට්ඨෙන පති ච සො යථාවුත්තෙනත්ථෙන මොක්ඛො චාති පතිමොක්ඛො, පතිමොක්ඛො එව **පාතිමොක්ඛං**. තථා හි වුත්තං ''පාතිමොක්ඛන්ති මුඛමෙතං පමුඛමෙත''න්ති (මහාව. 135) විත්ථාරො.

අථ වා ප-ඉති පකාරෙ, අතීති අච්චන්තත්ථෙ නිපාතො, තස්මා පකාරෙහි අච්චන්තං මොක්ඛෙතීති **පාතිමොක්ඛං**. ඉදඤ්හි සීලං සයං තදඞ්ගවසෙන, සමාධිසහිතං පඤ්ඤාසහිතඤ්ච වික්ඛම්භනවසෙන සමුච්ඡෙදවසෙන ච අච්චන්තං මොක්ඛෙති මොචෙතීති **පාතිමොක්ඛං**. පති පති මොක්ඛොති වා පතිමොක්ඛො, තම්හා තම්හා වීතික්කමදොසතො පච්චෙකං මොක්ඛොති අත්ථො, පතිමොක්ඛොයෙව **පාතිමොක්ඛං**. මොක්ඛො වා නිබ්බානං, තස්ස මොක්ඛස්ස පටිබිම්බභූතොති පතිමොක්ඛං. සීලසංවරො හි නිබ්බෙධභාගියො සූරියස්ස අරුණුග්ගමනං විය නිබ්බානස්ස උදයභූතො තප්පටිභාගො විය හොති යථාරහං කිලෙසනිබ්බාපනතොති පතිමොක්ඛං, පතිමොක්ඛංයෙව **පාතිමොක්ඛං**.

අථ වා මොක්ඛං පති වත්තති, මොක්ඛාභිමුඛන්ති වා පතිමොක්ඛං, පතිමොක්ඛංයෙව **පාතිමොක්ඛ**න්ති. ඉදම්පි පාතිමොක්ඛසද්දස්ස මුඛමත්තදස්සනමෙව. සබ්බාකආරෙන පන ජිනපාතිමොක්ඛො භගවාව අනවජ්ජපතිමොක්ඛං පාතිමොක්ඛං සංවණ්ණෙය්‍ය.

513. ගරුභණ්ඩවිස්සජ්ජනකරණභූතං එතස්ස අත්ථීති **ගරුභණ්ඩවිස්සජ්ජනං. ගරුභණ්ඩන්තරභූතං** ථාවරාදි. ඌනකං න වට්ටතීති **ඵාතිකම්මං** වුත්තං. අතිරෙකග්ඝනකං, තදග්ඝනකමෙව වා වට්ටතීති. **යථාවුත්ත**න්ති පොක්ඛරණිතො පංසුඋද්ධරණාදිථාවරකම්මං.

ධාරෙති, පොසෙති වා පරෙසං දාරකෙ.

ගිහීනං කරියමානං වුත්තං, න සඞ්ඝස්ස, ගණස්ස වාති අත්ථො. **පිණ්ඩපටිපිණ්ඩ**න්ති උත්තරපදලොපං, පුරිමපදෙ උත්තරපදලොපඤ්ච කත්වා නිද්දෙසොති ආහ ''**පිණ්ඩත්ථ**''න්තිආදි. **අයොනිසො විචාරණං** අයාථාවපටිපත්ති.

514. ගච්ඡන්ති යථාසකං විසයෙ පවත්තන්තීති **ගාවො,** චක්ඛාදීනි ඉන්ද්‍රියානි.

විධුනනං පප්ඵොටනං, පවාහනන්ති අත්ථො.

515. යථා කරණත්ථො කරණීයසද්දො, එවං විකිරණත්ථොපි හොතීති ආහ ''**වික්ඛිපිතබ්බානී**''ති, විද්ධංසිතබ්බානීති අත්ථො. සංයමනීයානි වා **සංයමකරණීයානි,** ''න පුන එවං කරොමී''ති අත්තනො දහනං මනසා අධිට්ඨානං සංයමනං, සංයමනකරණීයානි **සංවරකරණීයානී**ති චිත්තමත්තායත්තා එව සංයමසංවරා ආචරියෙන අධිප්පෙතාති ආහ ''**අනාපත්තිගමනීයානී**''ති. අන්තෙවාසිකත්ථෙරො පන දෙසනාපි චිත්තුප්පාදමනසිකාරෙහි විනා න හොතීති දෙසනාවිසුද්ධිං නිස්සරණං වදති.

516. ''අලඞ්කතො චෙපි…පෙ…. ස භික්ඛු''තිආදීසු (ධ. ප. 142) විය ඉධාපි **ගුණතො භික්ඛු අධිප්පෙතො.** තථා ච වුත්තං ''ඉධ භික්ඛූති පටිපත්තියා භික්ඛුභාවදස්සනතො එවමාහා''ති (විභ. අට්ඨ. 355). යත්තකං එකෙන පුග්ගලෙන අසෙසෙත්වා සමාදාතුං සක්කා, තං සන්ධායාහ ''**යෙන සමාදානෙන සබ්බාපි සික්ඛා සමාදින්නා හොන්ති**''ති යථා උපසම්පදාපාරිපූරියා අසෙසං

උපසම්පන්නසික්ඛාසමාදානං. **තන්ති** සමාදානං. **අනෙකෙසූති** විසුං විසුං සමාදානෙසු. යථා සමාදින්නාය සික්ඛාය සබ්බෙන සබ්බං අවීතික්කමනං සික්ඛිතබ්බාකාරො, එවං සති වීතික්කමෙ දෙසනාගාමිනියා දෙසනා, වුට්ඨානගාමිනියා වුට්ඨානං තදුපායභූතං පාරිවාසිකවත්තචරණාදීති වුත්තං ''**අවීති…පෙ…. ආකාරෙනා**''ති. යං සික්ඛාපදං පමාදෙන වීතික්කන්තං, තං සික්ඛියමානං න හොතීති සෙසිතං නාම හොතීති ආහ ''**වීතික්කමනවසෙන සෙසස්සා**''ති.

519. **චිත්තපරිසොධනභාවනාති** චිත්තස්ස පරිසොධනභූතා ආවරණීයධම්මවික්ඛම්භිකා සමාධිවිපස්සනාභාවනා චිත්තපරිසොධනභාවනා. **සුප්පපරිග්ගාහකන්ති** නිද්දාපරිග්ගාහකං. **ඉදන්ති** ඉදං අබ්බොකිණ්ණභවඞ්ගොත්තරණසඞ්ඛාතං කිරියමයචිත්තානං අප්පවත්තනං සුප්පං නාම. **ඉතො** භවඞ්ගොත්තරණතො. **පුබ්බෙ ඉතො** කිරියමයචිත්තප්පවත්තිතො පරඤ්ච නත්ථි. **අයං** කායකිලමථො, ථිනමිද්ධඤ්ච **එතස්ස** සුත්තස්ස පච්චයො.

522. **සතිපට්ඨානාදයොති** සතිපට්ඨානසම්මප්පධානඉද්ධිපාදා, එකච්චෙ ච මග්ගධම්මා සහ න පවත්තන්ති, තස්මා පාළියං න වුත්තාති අධිප්පායො. එතෙ තාව එකස්මිං ආරම්මණෙ සහ න පවත්තන්තීති න ගණ්හෙය්‍යුං, ඉන්ද්‍රියබලානි කස්මා න ගහිතානීති ආහ ''**පවත්ත…පෙ…. හොන්ති**''ති. එවම්පි සද්ධින්ද්‍රියබලානි බොජ්ඣඞ්ගෙහි න සඞ්ගය්හන්තීති කථං තෙසං තදන්තොගධතාති චොදනං සන්ධායාහ ''**පීති…පෙ…. වුත්තත්තා**''ති.

523. **සමන්තතොති** සබ්බභාගෙසු සබ්බෙසු අභික්කමාදීසු, සබ්බභාගතො වා තෙසු එව අභික්කමාදීසු අත්ථානත්ථාදිසබ්බභාගතො සබ්බාකාරතො. **සම්මාති** අවිපරීතං යොනිසො. **සමන්ති** අවිසමං, ඉට්ඨාදිආරම්මණෙ රාගාදිවිසමරහිතං කත්වාති අත්ථො.

භික්ඛා චරීයති එත්ථාති භික්ඛාචාරො, භික්ඛාය චරණට්ඨානං, සො එව ගොචරො, භික්ඛාය චරණමෙව වා සම්පජඤ්ඤස්ස විසයභාවතො ගොචරො, තස්මිං **භික්ඛාචාරගොචරෙ**. සො පන අභික්කමාදිභෙදභින්නන්ති විසෙසනවසෙන වුත්තං ''**අභික්කමාදීසු පනා**''ති. **කම්මට්ඨානසඞ්ඛාතෙති** යොගකම්මස්ස භාවනාය පවත්තිට්ඨානසඞ්ඛාතෙ ආරම්මණෙ, භාවනාකම්මෙයෙව වා, යොගිනො සුඛවිසෙසහෙතුතාය වා

කම්මට්ඨානසඞ්ඛාතෙ සම්පජඤ්ඤස්ස විසයභාවෙන **ගොචරෙ**. **අභික්කමාදීසූති** අභික්කමපටික්කමාදීසු චෙව චීවරපාරුපනාදීසු ච. **අසම්මුය්හනං** චිත්තකිරියාවායොධාතුවිප්ඵාරවසෙනෙව තෙසං පවත්ති, න අඤ්ඤථාති යාථාවතො ජානනං.

කම්මට්ඨානං පධානං කත්වාති චීවරපාරුපනාදිසරීරපරිහරණකිච්චකාලෙපි කම්මට්ඨානමනසිකාරමෙව පධානං කත්වා.

තස්මාති යස්මා උස්සුක්කජාතො හුත්වා අතිවිය මං යාචසි, යස්මා ච ජීවිතන්තරායානං දුජ්ජානතං වදසි, ඉන්ද්‍රියානි ච තෙ පරිපාකං ගතානි, තස්මා. **තිහාති** නිපාතමත්තං. **තෙ** තයා. **එවන්ති** ඉදානි වත්තබ්බාකාරං වදති. **සික්ඛිතබ්බන්ති** අධිසීලසික්ඛාදීනං තිස්සන්නම්පි සික්ඛානං වසෙන සික්ඛනං කාතබ්බං. යථා පන සික්ඛිතබ්බං, තං දස්සෙන්තො ''**දිට්ඨෙ දිට්ඨමත්තං භවිස්සති**''තිආදිමාහ.

තත්ථ **දිට්ඨෙ දිට්ඨමත්තන්ති** රූපායතනෙ චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන දිට්ඨමත්තං. යථා හි චක්ඛුවිඤ්ඤාණං රූපෙ රූපමත්තමෙව පස්සති, න නිච්චාදිසභාවං, එවං සෙසතංද්වාරිකවිඤ්ඤාණෙහිපි මෙ එත්ථ දිට්ඨමත්තමෙව භවිස්සතීති සික්ඛිතබ්බන්ති අත්ථො. අථ වා **දිට්ඨෙ දිට්ඨං** නාම චක්ඛුවිඤ්ඤාණං, රූපෙ රූපවිජානනන්ති අත්ථො. **මත්තාති** පමාණං. දිට්ඨං මත්තා එතස්සාති **දිට්ඨමත්තං**, චක්ඛුවිඤ්ඤාණමත්තමෙව මෙ චිත්තං භවිස්සතීති අත්ථො. ඉදං වුත්තං හොති – යථා ආපාථගතෙ රූපෙ චක්ඛුවිඤ්ඤාණං න රජ්ජති න දුස්සති න මුය්හති, එවං රාගාදිවිරහෙන චක්ඛුවිඤ්ඤාණමත්තමෙව මෙ ජවනං භවිස්සති, චක්ඛුවිඤ්ඤාණප්පමාණෙනෙව නං ඨපෙස්සාමීති. අථ වා **දිට්ඨං** නාම චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන දිට්ඨරූපං. **දිට්ඨෙ දිට්ඨං** නාම තත්ථෙව උප්පන්නං සම්පටිච්ඡනසන්තීරණවොට්ඨබ්බනසඞ්ඛාතං චිත්තත්තයං. යථා තං න රජ්ජති න දුස්සති න මුය්හති, එවං ආපාථගතෙ රූපෙ තෙනෙව සම්පටිච්ඡනාදිප්පමාණෙන ජවනං උප්පාදෙස්සාමි, නාස්ස තං පමාණං අතික්කමිත්වා රජ්ජනාදිවසෙන උප්පජ්ජිතුං දස්සාමීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. එස නයො සුතමුතෙසු. **මුතන්ති** ච තදාරම්මණවිඤ්ඤාණෙහි සද්ධිං ගන්ධරසඵොට්ඨබ්බායතනං වෙදිතබ්බං. **විඤ්ඤාතෙ විඤ්ඤාතමත්තන්ති** එත්ථ පන **විඤ්ඤාතං** නාම මනොද්වාරාවජ්ජනෙන විඤ්ඤාතාරම්මණං, තස්මිං විඤ්ඤාතෙ. **විඤ්ඤාතමත්තන්ති** ආවජ්ජනප්පමාණං. යථා ආවජ්ජනං න රජ්ජති න දුස්සති න මුය්හති, එවං රජ්ජනාදිවසෙන උප්පජ්ජිතුං අදත්වා

ආවජ්ජනප්පමාණෙනෙව චිත්තං ඨපෙස්සාමීති අයමෙත්ථ අත්ථො. **එවඤ්හි තෙ බාහිය සික්ඛිතබ්බන්**ති එවං ඉමාය පටිපදාය තයා බාහිය තිස්සන්නං සික්ඛානං අනුපවත්තනවසෙන සික්ඛිතබ්බං. ඉති භගවා බාහියස්ස සංඛිත්තරුචිතාය ඡහි විඤ්ඤාණකායෙහි සද්ධිං ඡළාරම්මණභෙදභින්නං විපස්සනාවිසයං දිට්ඨාදීහි චතූහි කොට්ඨාසෙහි විභජිත්වා තත්ථස්ස ඤාතතීරණපරිඤ්ඤං දස්සෙති.

කථං? එත්ථ හි රූපායතනං පස්සිතබ්බට්ඨෙන **දිට්ඨං** නාම, චක්ඛුවිඤ්ඤාණං පන සද්ධිං තංද්වාරිකවිඤ්ඤාණෙහි දස්සනට්ඨෙන, තදුභයම්පි යථාපච්චයං පවත්තමානං ධම්මමත්තමෙව, න එත්ථ කොචි කත්තා වා කාරෙතා වා. යතො තං හුත්වා අභාවට්ඨෙන අනිච්චං, උදයබ්බයපටිපීළනට්ඨෙන දුක්ඛං, අවසවත්තනට්ඨෙන අනත්තාති කුතො තත්ථ පණ්ඩිතස්ස රජ්ජනාදීනං ඔකාසොති අයඤ්හෙත්ථ අධිප්පායො. එස නයො සුතාදීසුපි.

ඉදානි ඤාතතීරණපරිඤ්ඤාසු පතිට්ඨිතස්ස උපරි සහ ඵලෙන පහානපරිඤ්ඤං දස්සෙතුං ''**යතො ඛො තෙ බාහියා**''තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **යතො**ති යදා, යස්මා වා. **තෙ**ති තව. **තතො**ති තදා, තස්මා වා. **තෙනා**ති තෙන දිට්ඨාදිනා, දිට්ඨාදිපටිබද්ධෙන වා රාගාදිනා. ඉදං වුත්තං හොති – බාහිය, තව යස්මිං කාලෙ, යෙන වා කාරණෙන දිට්ඨාදීසු මයා වුත්තවිධිං පටිපජ්ජන්තස්ස අවිපරීතසභාවාවබොධෙන දිට්ඨාදිමත්තං භවිස්සති, තස්මිං කාලෙ, තෙන වා කාරණෙන ත්වං තෙන දිට්ඨාදිපටිබද්ධෙන රාගාදිනා සහ න භවිස්සසි, රත්තො වා දුට්ඨො වා මූළ්හො වා න භවිස්සසි පහීනරාගාදිකත්තා, තෙන වා දිට්ඨාදිනා සහ පටිබද්ධො න භවිස්සසීති. **තතො ත්වං, බාහිය, න තත්ථා**ති යදා, යස්මා වා ත්වං තෙන රාගෙන වා රත්තො, දොසෙන වා දුට්ඨො, මොහෙන වා මූළ්හො න භවිස්සසි, තදා, තස්මා වා ත්වං තත්ථ දිට්ඨාදිකෙ න භවිස්සසි, තස්මිං දිට්ඨෙ වා සුතමුතවිඤ්ඤාතෙ වා ''එතං මම, එසොහමස්මි, එසො මෙ අත්තා''ති (මහාව. 21) තණ්හාමානදිට්ඨීහි අල්ලීනො පතිට්ඨිතො න භවිස්සසි. එත්තාවතා පහානපරිඤ්ඤං මත්ථකං පාපෙත්වා ඛීණාසවභූමි දස්සිතා. **තතො ත්වං, බාහිය, නෙවිධ, න හුරං, න උභයමන්තරෙනා**ති යදා ත්වං, බාහිය, තෙන රාගාදිනා තත්ථ දිට්ඨාදීසු පටිබද්ධො න භවිස්සසි, තදා ත්වං නෙව ඉධ ලොකෙ, න පරලොකෙ, න උභයත්ථ හොසි. **එසෙවන්තො දුක්ඛස්සා**ති කිලෙසදුක්ඛස්ස, වට්ටදුක්ඛස්ස ච අයමෙව අන්තො අයං පරිච්ඡෙදො පරිවටුමභාවොති අයමෙව

හි එත්ථ අත්ථො. යෙ පන ‘‘උභයමන්තරෙනා’’ති පදං ගහෙත්වා අන්තරාභවං නාම ඉච්ඡන්ති, තෙසං තං මිච්ඡා. තත්ථ යං වත්තබ්බං, තං පරතො **අන්තරාභවකථායං** (කථා. 505 ආදයො) ආවි භවිස්සති.

එතෙසන්ති අතිහරණවීතිහරණානං.

‘‘**තත්ථ හී’’**තිආදිනා පඤ්චවිඤ්ඤාණවීථියං පුරෙතරං පවත්තඅයොනිසොමනසිකාරවසෙන ආවජ්ජනාදීනං අයොනිසො ආවජ්ජනාදිනා ඉට්ඨාදිආරම්මණෙ ලොභාදිප්පවත්තිමත්තං හොති, න පන ඉත්ථිපුරිසාදිවිකප්පගාහො, මනොද්වාරෙයෙව පන සො හොතීති දස්සෙති. **තස්සාති** ‘‘ඉත්ථී, පුරිසො’’ති රජ්ජනාදිකස්ස. **භවඞ්ගාදීති** භවඞ්ගආවජ්ජනදස්සනානි, සම්පටිච්ඡනසන්තීරණවොට්ඨබ්බනපඤ්චද්වාරිකජවනඤ්ච. **අපුබ්බතිත්තරතාවසෙනාති** අපුබ්බතාඉත්තරභාවානං වසෙන.

අතිහරතීති මුඛද්වාරං අතික්කමිත්වා හරති. **තංතංවිජානනනිප්ඵාදකොති** තස්ස තස්ස පරියෙසනාදිවිසයස්ස, විජානනස්ස ච නිප්ඵාදකො. යෙන හි පයොගෙන පරියෙසනාදි නිප්ඵජ්ජති, සො තබ්බිසයං විජානනම්පි නිප්ඵාදෙති නාම හොති. **සම්මාපටිපත්තින්ති** ධම්මෙසු අවිපරීතපටිපත්තිං යථාභූතාවබොධං.

ගමනෙපීති ගමනපයොගෙපි. **අතිහරණං** යථාධීතස්සෙව කායස්ස ඉච්ඡිතදෙසාභිමුඛකරණං. **ගමනං** දෙසන්තරුප්පත්ති. **චඞ්කමානොති** ‘‘අභික්කන්තෙ පටික්කන්තෙති…පෙ…. අද්ධාගමනවසෙන කථිතො. ගතෙ ඨිතෙ නිසින්නෙති එත්ථ විහාරෙ චුණ්ණිකපාදුද්ධාරඉරියාපථවසෙන කථිතො’’ති (විභ. අට්ඨ. 523) චඞ්කමානො විසෙසො.

පවත්තෙති චඞ්කමාදීසු පවත්තෙ රූපාරූපධම්මෙ. **පරිග්ගණ්හන්තස්ස** අනිච්චාදිතො.

කායිකකිරියාදිනිබ්බත්තකජවනං ඵලූපචාරෙන ‘‘**කායාදිකිරියාමය’’**න්ති වුත්තං. **කිරියාසමුට්ඨිතත්තාති** පන කාරණූපචාරෙන.

526. **කම්මට්ඨානඋපාසනස්සාති** කම්මට්ඨානභාවනාය. **යොගපථන්ති** භාවනායොග්ගකිරියාය පවත්තනමග්ගං.

537. **කායාදීසූති** කායවෙදනාචිත්තධම්මෙසු. **සුට්ඨු පවත්තියාති** අසුභානුපස්සනාදිවසෙන පවත්තියා. **නිය්යානසභාවො** සම්මාසතිතා එව. **උපට්ඨානන්ති** සතිං කිච්චතො දස්සෙති. එත්ථ ච යථාවුත්තො පරිග්ගහො ජාතො එතිස්සාති **පරිග්ගහිතා**, තං පරිග්ගහිතං නිය්යානභූතං සතිං කත්වාති අත්ථො වෙදිතබ්බො.

542-3. පකුප්පනං ඉධ **විකාරාපත්තිභාවො**.

550. **තප්පටිපක්ඛසඤ්ඤාති** ථිනමිද්ධපටිපක්ඛසඤ්ඤා. සා අත්ථතො තදඞ්ගාදිවසෙන ථිනමිද්ධවිනොදනාකාරප්පවත්තා කුසලවිතක්කසම්පයුත්තසඤ්ඤා, තථාභූතො වා චිත්තුප්පාදො සඤ්ඤාසීසෙන වුත්තොති වෙදිතබ්බො.

553. **සාරම්භන්ති** ආරම්භවන්තං, සභාරම්භන්ති අත්ථො. **නිරාවරණාභොගා** ථිනමිද්ධන්ධකාරවිගමෙන නිරාවරණසමන්නාහාරසඤ්ඤා. **විවටා** අප්පටිච්ඡාදනා.

564. **තත්ථ තත්ථාති** ''ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරෙන උපෙතො හොතී''තිආදීසු (විභ. 511).

588. යථා කෙනචි නික්කුජ්ජිතං ''ඉදං නාමෙත''න්ති පකතිඤාණෙන න ඤායති, එවං සබ්බප්පකාරෙන අවිදිතං නික්කුජ්ජිතං විය හොතීති ආහ ''**සබ්බථා අඤ්ඤාතතා නික්කුජ්ජිතභාවො**''ති. **නිරවසෙසපරිච්ඡින්දනාභාවොති** දුවිඤ්ඤෙය්‍යතාය නිරවසෙසතො පරිච්ඡින්දිතබ්බතාභාවො, පරිච්ඡින්දිකාභාවො වා. එකදෙසෙනෙව හි ගම්භීරං ඤායති.

ආචික්ඛන්තීතිආදිතො පරියත්තං කථෙන්ති. **දෙසෙන්තීති** උපදිසනවසෙන වදන්ති, පබොධෙන්ති වා. **පඤ්ඤාපෙන්තීති** පජානාපෙන්ති, සංපකාසෙන්තීති අත්ථො. **පට්ඨපෙන්තීති** පකාරෙහි අසඞ්කරතො ඨපෙන්ති. **විවරන්තීති** විවටං කරොන්ති. **විභජන්තීති** විභත්තං කරොන්ති. **උත්තානීකරොන්තීති** අනුත්තානං ගම්භීරං උත්තානං පාකටං කරොන්ති. එත්ථ ච ''**පඤ්ඤාපෙන්තී**''තිආදීහි ඡහි පදෙහි අත්ථපදානි දස්සිතානි. ''**ආචික්ඛන්ති දෙසෙන්තී**''ති පන ද්වීහි පදෙහි බ්‍යඤ්ජනපදානීති එවං අත්ථබ්‍යඤ්ජනපදසම්පන්නාය උළාරාය පසංසාය පසංසනං දස්සෙති. යං

පනෙතෙසු අත්ථබ්යඤ්ජනපදෙසු වත්තබ්බං, තං **නෙත්තිඅට්ඨකථායං (නෙත්ති. අට්ඨ.** 23 **ආදයො)** විත්ථාරතො වුත්තමෙව, තස්මා තත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

602. **එත්ථෙව යොජෙතබ්බං** තස්ස හෙට්ඨාභූමිසමතික්කමනමුඛෙන භූමිවිසෙසාධිගමුපායදීපනතො. **සබ්බත්ථාපීති** ''රූපසඤ්ඤානං සමතික්කමා, ආකාසානඤ්චායතනං සමතික්කම්මා''ති සබ්බෙසුපි සමතික්කමවචනෙසු.

610. **තංයෙව ආකාසං ඵුටං විඤ්ඤාණන්ති** තංයෙව කසිණුග්ඝාටිමාකාසං ''අනන්ත''න්ති මනසිකාරෙන ඵුටං ඵරිත්වා ඨිතං පඨමාරුප්පවිඤ්ඤාණං ''අනන්තං විඤ්ඤාණ''න්ති **මනසි කරොතීති** අත්ථො. දුතියවිකප්පෙ පන සාමඤ්ඤජොතනා විසෙසෙ තිට්ඨතීති ''ඵුට''න්ති ඉමිනා විඤ්ඤාණමෙව වුත්තන්ති **ඵුටං විඤ්ඤාණන්ති** පඨමාරුප්පවිඤ්ඤාණමාහ. තඤ්හි ආකාසස්ස සඵරණකවිඤ්ඤාණං. **විඤ්ඤාණෙනාති** ච කරණත්ථෙ කරණවචනං, තඤ්ච දුතියාරුප්පවිඤ්ඤාණං වදතීති ආහ ''**විඤ්ඤාණඤ්චායතනවිඤ්ඤාණෙන මනසි කරොතී''**ති. **තෙනාති** පඨමාරුප්පවිඤ්ඤාණෙන. **ගහිතාකාරන්ති** අනන්තඵරණවසෙන ගහිතාකාරං. **මනසි කරොතීති** දුතියාරුප්පපරිකම්මමනසිකාරෙන මනසි කරොති. **එවන්ති** යථාවුත්තාකාරං කසිණුග්ඝාටිමාකාසෙ පඨමාරුප්පවිඤ්ඤාණෙන අනන්තඵරණවසෙන යො ගහිතාකාරො, තං මනසි කරොන්තංයෙව. **තං විඤ්ඤාණන්ති** තං දුතියාරුප්පවිඤ්ඤාණං. **අනන්තං ඵරතීති** ''අනන්ත''න්ති ඵරති, තස්මා දුතියොයෙවත්ථො යුත්තොති. ''**යඤ්හී''**තිආදිනා යථාවුත්තමත්ථං පාකටං කරොති. **තංඵරණාකාරසහිතන්ති** තස්මිං ආකාසෙ ඵරණාකාරසහිතං. **විඤ්ඤාණන්ති** පඨමාරුප්පවිඤ්ඤාණං.

615. **පුබ්බෙති** දුතියාරුප්පපරිකම්මකාලෙ. යං ''අනන්තං විඤ්ඤාණ''න්ති මනසි කතං, **තංයෙව** පඨමාරුප්පවිඤ්ඤාණමෙව. තංයෙව හි අභාවෙති. ආරම්මණාතික්කමවසෙන හි එතා සමාපත්තියො ලද්ධබ්බාති.

නිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා

623. චතුක්කනයෙ දුතියජ්ඣානමෙව යෙසං විචාරො ඔළාරිකතො න උපට්ඨාති, යෙසඤ්ච උපට්ඨාති, තෙසං වසෙන ද්විධා භින්දිත්වා දෙසිතන්ති චතුක්කනයතො පඤ්චකනයො නීහතොති ආහ ''**උද්ධටානංයෙව චතුන්නං...පෙ.... දස්සනතො වා**''ති.

අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පඤ්හපුච්ඡකවණ්ණනා

640. **තීසූති** පඨමාදීසු තීසු. චතුක්කනයෙන හි තං වුත්තං. **එවංකොට්ඨාසිකාති** අප්පමාණාති වුත්තා. තෙනාහ ''**ලොකුත්තරභූතා එවාති අධිප්පායො**''ති. පරිච්ඡින්නාකාස...පෙ.... චතුත්ථානං වට්ටවිපස්සනාපාදකත්තා ''**සබ්බත්ථපාදකචතුත්ථෙ සඞ්ගහිතානී**''ති වුත්තං.

අයං කථාති පරිත්තාරම්මණාදිකථා. හෙට්ඨිමො අරියො උපරිමස්ස අරියස්ස ලොකුත්තරචිත්තානි පටිවිජ්ඣිතුං න සක්කොතීති වුත්තං ''**න ච...පෙ.... සක්කොතී**''ති.

''කිරියතො ද්වාදසන්න''න්ති ච පාඨො අත්ථි. **සහ වදති** ලොකුත්තරඵලචතුත්ථතාසාමඤ්ඤෙනාති අධිප්පායො. ඉධ සබ්බසද්දස්ස පදෙසසබ්බවාචිභාවතො එකදෙසස්ස අසම්භවෙපි සබ්බත්ථපාදකතා එව වෙදිතබ්බාති දස්සෙතුං ''**සබ්බත්ථ...පෙ.... දට්ඨබ්බ**''න්ති ආහ. **පරිච්ඡින්නාකාසකසිණචතුත්ථාදීනීති ආදි**-සද්දෙන ආනාපානචතුත්ථාදයො සඞ්ගහිතා. **නවත්තබ්බතායාති** නවත්තබ්බාරම්මණතාය.

නිබ්බානඤ්චාති වත්තබ්බං තදාරම්මණස්සාපි බහිද්ධාරම්මණභාවතො.

''**සසන්තානගතම්පී**''ති ඉදං **රූප**-සද්දෙන, **කම්ම**-සද්දෙන ච සම්බන්ධිතබ්බං ''සසන්තානගතම්පි අපාකටං රූපං දිබ්බචක්ඛු විය සසන්තානගතම්පි අපාකටං කම්මං විභාවෙතී''ති. පාකටෙ පන සසන්තානගතෙ රූපෙ, කම්මෙ ච අභිඤ්ඤාඤාණෙන පයොජනං නත්ථීති ''**අපාකට**''න්ති විසෙසෙත්වා වුත්තං.

පඤ්හපුච්ඡකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඣානවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

13. අප්පමඤ්ඤාවිභඞ්ගො

1. සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා

642. **දිසාදෙසොධිනාති** ''එකං දිස''න්තිආදිදිසොධිනා, විහාරගාමනිගමනගරජනපදරජ්ජාදිදෙසොධිනා ච. **සත්තොධිනාති** ''සබ්බා ඉත්ථියො, සබ්බෙ පුරිසා, අරියා, අනරියා''තිආදිවසප්පවත්තෙන සත්තොධිනා. **එතස්සාති** එතස්ස පදස්ස, පදත්ථස්ස වා. **අනුවත්තකන්ති** අධිකාරවසෙන පවත්තකං. **තං ද්වයන්ති** තථා-සද්දො, ඉති-සද්දොති උභයං. ''තථා දුතිය''න්ති හි වුත්තෙ ''තථා-සද්දො යථා මෙත්තාසහගතෙන චෙතසා පුරත්ථිමාදීසු එකං දිසං ඵරිත්වා විහරති, තථා දුතියම්පි දිසං මෙත්තාසහගතෙන චෙතසා ඵරිත්වා විහරතී''ති ඉමමත්ථං දීපෙති. සෙසද්වයෙපි එසෙව නයො. යස්මා **ඉතීති** අයං ඉති-සද්දො පකාරත්ථෙ, එවන්ති වුත්තං හොති, තස්මා ''යථා මෙත්තාසහගතෙන චෙතසා එකං, දුතියං, තතියං, චතුත්ථං දිසං ඵරිත්වා විහරති, එවං උද්ධං, අධො, තිරියං මෙත්තාසහගතෙන චෙතසා ඵරිත්වා විහරතී''ති ඉමමත්ථං දීපෙති. තෙන වුත්තං ''**මෙත්තා...පෙ.... තං ද්වය**''න්ති. **තස්සාති** ද්වයස්ස. **ඵරණන්තරාදිට්ඨානන්ති** ඵරණතො අඤ්ඤං ඵරණන්තරං, තං ආදි යස්ස, තං ඵරණන්තරාදි. ඵරණන්තරඤ්හෙතං මෙත්තාභාවනාය, යදිදං විපුලතා. **ආදි**-සද්දෙන භුම්මන්තරපගුණභාවාදි ගය්හති, තස්ස ඵරණන්තරාදිනො ඨානං ඨානභූතො ''විපුලෙනා''තිආදිනා වුච්චමානො මෙත්තාභාවනාවිසෙසො. වුත්තප්පකාරමත්තපරාමසනස්ස **තස්ස** ද්වයස්ස **අට්ඨානං** අනොකාසොති. **ඉති කත්වා** ඉමිනා කාරණෙන න වුත්තං තං ද්වයන්ති අත්ථො.

643. **රාගස්සාති** කාමරාගස්ස. **සිනෙහස්සාති** පුත්තසිනෙහාදිසිනෙහස්ස. **විපත්තියාති** රාගසිනෙහසඞ්ඛාතාය මෙත්තාභාවනාය විපත්තියා විනාසස්ස. **අනුප්පත්තිතො** හිරොත්තප්පබලෙන අනුප්පජ්ජනතො.

645. **අධිමුඤ්චිත්වාති** භාවනාචිත්තං ආරම්මණෙ සුට්ඨු විස්සජ්ජෙත්වා, තං පනෙත්ථ අධිමුච්චනං යස්මා ඵරණවසෙනෙව හොති, තස්මා වුත්තං ''**සුට්ඨු පසාරෙත්වා**''ති. යස්මා පන ආරම්මණෙ සුට්ඨු අසංසප්පනවසෙනෙව තං මෙත්තාභාවනාය අධිමුච්චනං හොති, තස්මා ''**බලවතා වා අධිමොක්ඛෙන අධිමුච්චිත්වා**''ති ච වුත්තං.

648. **එතෙසං** පදානං **සබ්බෙන** සකලෙන දිසාදෙසාදිභෙදෙන **අවධිනා. සබ්බාවධිදිසාදිඵරණාකාරෙහී**ති සබ්බාවධිභූතදිසාදෙසපුග්ගලඵරණප්පකාරෙහි.

650. **විඝාතවසෙනා**ති වික්ඛම්භනවසෙන.

සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පඤ්හපුච්ඡකවණ්ණනා

699. **කථිතානං** කුසලාදිධම්මානං. ඉමස්මිං පන අප්පමඤ්ඤාවිභඞ්ගෙ කථිතා අප්පමඤ්ඤා, තා ච සභාවතො ලොකියා එව, න ඛන්ධවිභඞ්ගාදීසු කථිතා ඛන්ධාදයො විය ලොකුත්තරාපීති එකංසතො සබ්බාසං අප්පමඤ්ඤානං ලොකියභාවමෙව දීපෙතුං අට්ඨකථායං ''ඉමස්මිං පනා''තිආදි වුත්තන්ති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො ආහ ''**ඉමස්මිං පන...පෙ.... හොතී**''ති.

පඤ්හපුච්ඡකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අප්පමඤ්ඤාවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

14. සික්ඛාපදවිභඞ්ගො

1. අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා

703. සික්ඛාසඞ්ඛාතානං කුසලධම්මානං පඤ්ච සීලඞ්ගානි නිස්සයභාවෙන වා පතිට්ඨා සියුං, උපනිස්සයභාවෙන වාති තදුභයං දස්සෙන්තො ආහ ''**සම්පයොගවසෙන, උපනිස්සයවසෙන ච ඔකාසභාවෙනා**''ති.

704. ''කම්මපථා එවා''ති නියමස්ස කතත්තා වුත්තං ''**අසබ්බසාධාරණෙසූ**''ති. න හි සක්කා ඉන්ද්‍රියාදිසාධාරණකොට්ඨාසවසෙන නියමං කාතුං. **කම්මපථකොට්ඨාසිකා එව**, න ඣානාදිකොට්ඨාසිකා. **කම්මපථභාවෙන ආගතන්ති වදන්ති**, දුග්ගතියා, තත්ථ උප්පජ්ජනදුක්ඛස්ස ච පවත්තිඋපායභාවතොති අධිප්පායො. **අස්ස** සුරාපානස්ස. **උපකාරකත්තං** සබ්බෙසං. **සභාගත්තං** මිච්ඡාචාරස්ස.

තථාගහිතසඞ්ඛාරාරම්මණතායාති ''සත්තං අවහරාමි, සත්තෙ විප්පටිපජ්ජාමී''තිආදිනා සත්තාකාරෙන ගහිතසඞ්ඛාරාරම්මණතාය, න පන සත්තපඤ්ඤත්තිආරම්මණතායාති අධිප්පායො. ''**පඤ්ච සික්ඛාපදා**''තිආදිනා තමෙවත්ථං විවරති.

තස්ස තස්සාති යස්ස යස්ස බ්‍යසනත්ථාය. සයං වා උසුආදිං ඛිපති, ඔපාතඛණනාදිං කරොති, තාදිසං මන්තං පරිජප්පති, කම්මජඉද්ධිං වළඤ්ජෙති, අඤ්ඤෙන වා තං සබ්බං කාරෙතීති ආහ ''**නිස්සග්ගිය...පෙ.... ද්වෙ එව ගහිතා**''ති.

යදිපි කොට්ඨාසවාරෙ විරති සරූපෙන නාගතා ''යෙවාපනා''ත්වෙව වුත්තා, භජාපියමානා පන මග්ගභාවංයෙව භජතීති ආහ ''**විරතිසීලං පන මග්ගකොට්ඨාසික**''න්ති. **සෙසසීලානන්ති** සෙසඅවීතික්කන්තසීලානං.

712. **අභබ්බට්ඨානාති** පාණාතිපාතාදයො. යථා පාණාතිපාතාදයො වෙරහෙතුතාය වෙරං, එවං තදඤ්ඤෙපි අකුසලාති වුත්තං ''**තංසභාගතාය වෙරභූතාන**''න්ති. විරතීනං උප්පත්ති න න භවිස්සති සෙක්ඛානන්ති යොජනා. ''**අකුසලසමුට්ඨිතානි වා**''තිආදිනාපි සෙක්ඛානං උභයෙන විරතිසබ්භාවංයෙව විභාවෙති. තස්සත්ථො – යානි අකුසලසමුට්ඨිතානි කායකම්මාදීනි, තානි තෙසං සෙක්ඛානං කායදුච්චරිතාදීනීති වෙරානියෙව, **තෙහි** වෙරෙහි **තෙසං**

සෙක්ඛානං විරතියො සම්භවන්තියෙව. **යතොති** යස්මා පාණාතිපාතාදිවිරමිතබ්බනිප්පරියායවෙරාභාවෙපි කායදුච්චරිතාදිවෙරමත්තතො සෙක්ඛානං විරතිසම්භවතො. **නඵලභූතස්සාපීති** යථා ඵලස්ස මග්ගපටිබිම්බභූතත්තා මග්ගසදිසං සත්තඅට්ඨඞ්ගිකතා සියා, එවං අඵලභූතස්සාපි සකදාගාමිමග්ගාදිකස්ස යතො විරතිසම්භවතො **අට්ඨඞ්ගිකතා හොති**, අඤ්ඤථා පඤ්චඞ්ගිකො එව සියාති අධිප්පායො.

අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පඤ්හපුච්ඡකවණ්ණනා

714. **යථාවිරමිතබ්බතොති** යො යො පාණාතිපාතාදි විරමිතබ්බො, තතො විරතිවසෙන.

පඤ්හපුච්ඡකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සික්ඛාපදවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

15. පටිසම්භිදාවිභඞ්ගො

1. සුත්තන්තභාජනීයං

1. සඞ්ගහවාරවණ්ණනා

718. ''එසෙව නයො''ති ධම්මාදීසු කතො අතිදෙසො සඞ්ඛෙපතො තෙසං දස්සනං හොතීති ආහ ''**සඞ්ඛෙපෙන දස්සෙත්වා**''ති. තෙසං නිරුත්තිපටිභානානං විසයා **තබ්බිසයා,** තෙසං, නිරුත්තිපටිභානවිසයභූතානන්ති අත්ථො. **පච්චයුප්පන්නාදිභෙදෙහීති** පච්චයුප්පන්නනිබ්බානභාසිතත්ථාදිභෙදෙහි.

දුක්ඛහෙතුඵලජාතාදිධම්මජරාමරණානි **දුක්ඛාදීනි.** සච්චහෙතුධම්මපච්චයාකාරවාරෙසු දුක්ඛසමුදයාදිපරියායෙන ආගතො ඵලනිබ්බත්තකො හෙතු, සච්චපච්චයාකාරවාරෙසු අරියමග්ගො, පරියත්තිවාරෙ භාසිතං, අභිධම්මභාජනීයෙ කුසලං, අකුසලන්ති එවං පාළියං වුත්තානංයෙව වසෙන පඤ්ච ධම්මා වෙදිතබ්බාති ඉමමත්ථමාහ ''**තථා ධම්මා වා**''ති ඉමිනා.

නිබ්බත්තකහෙතුආදීනන්ති නිබ්බත්තකසම්පාපකඤාපකානං. **පුරිමොති** පවත්තනත්ථො. **තස්මින්ති** මග්ගෙ. **පච්ඡිමොති** පාපනත්ථො දට්ඨබ්බො.

අවිපරීතනිරුත්තීති බුද්ධාදීහි ආචිණ්ණා තස්ස තස්ස අත්ථස්ස වාචකභාවෙ නිරුළ්හා යාථාවනිරුත්ති. යස්මා විඤ්ඤත්තිවිකාරසහිතො සද්දො පඤ්ඤත්තීති අත්තනො අධිප්පායො, තස්මා පරමතතො තං දස්සෙන්තො ''**අවචනභූතායා**''ති විසෙසෙත්වා ''**කෙචි වණ්ණයන්ති**''ති ආහ. **එවං සතීති** එවං නිරුත්තියා පඤ්ඤත්තිභාවෙ සති. පඤ්ඤත්ති අභිලපිතබ්බාති ආපජ්ජතීති වුත්තෙ, හොතු, කො දොසො තස්සා වචනීයභාවතොති කදාචි වදෙය්‍යාති ආසඞ්කන්තො ආහ ''**න ච වචනතො…පෙ…. උච්චාරෙතබ්බං අත්ථී**''ති. **තෙසං** අත්ථධම්මානං. න වචනන්ති **අවචනං** අවචනසභාවං. **එවංපකාරන්ති** එවංවිධං එවං නියතලිඞ්ගවිසෙසජොතනාකාරං.

පරතොති පරභාගෙ අනන්තරමනොද්වාරෙ. සද්දග්ගහණානුසාරෙන ගහිතාය නාමනිරුත්තියං නිරුත්තිපටිසම්භිදා පවත්තතීති වදන්ති. යදි එවං කස්මා පාළියං ''නිරුත්තිපටිසම්භිදා පච්චුප්පන්නාරම්මණා''ති වුත්තාති ආහ ''**නිරුත්ති…පෙ…. සන්ධාය වුත්ත**''න්ති. **පච්ඡා ජානනන්ති** සද්දග්ගහණුත්තරකාලං නාමනිරුත්තියා ජානනං. **එවන්ති** එවං

සද්දග්ගහණතො පච්ඡා නාමනිරුත්තිං ආරබ්භ පවත්තං ඤාණං නිරුත්තිපටිසම්භිදාති ගය්හමානෙ. එවං නිරුත්තියා නාමපඤ්ඤත්තිපක්ඛෙ පාළියා, අට්ඨකථාය ච විරොධං දස්සෙත්වා සද්දපක්ඛෙ තදභාවං දස්සෙන්තො ''**යථා පනා**''තිආදිමාහ. **තංතංසද්දවිභාවකන්ති** යථා තස්ස තස්ස සද්දප්පභෙදනිච්ඡයස්ස පච්චයභූතං දිබ්බසොතඤාණං සද්දාරම්මණමෙව තං තං සද්දං විභූතං කරොති, එවං නිරුත්තිප්පභෙදනිච්ඡයස්ස පච්චයභූතං නිරුත්තිසද්දාරම්මණමෙව නිරුත්තිපටිසම්භිදාඤාණං තං විභූතං කරොතීති තස්ස පච්චුප්පන්නාරම්මණතා වුත්තා. සද්දං පන විභාවෙන්තං එකන්තතො සද්දූපනිබන්ධං පඤ්ඤත්තිම්පි විභාවෙතියෙව, යතො සභාවාසභාවවිසෙසවිභාවනං සම්පජ්ජති. අඤ්ඤථා හි සද්දමත්තග්ගහණෙ විසෙසාවබොධො එව න සියාති පොරාණා පඤ්ඤත්තිවිභාවනම්පි තස්ස ඉච්ඡන්ති. **තංවිභාවකන්ති** නිරුත්තිසද්දවිභාවකං. **න පාළිවිරොධො හොතීති** යදිපි අභිධම්මභාජනීයෙ ''යාය නිරුත්තියා තෙසං ධම්මානං පඤ්ඤත්ති හොතී''ති (විභ. 727) වුත්තං, තම්පි සභාවනිරුත්තිසද්දෙන ධම්මානං පබොධනමෙව සන්ධාය වුත්තං, න තබ්බිනිමුත්තං පඤ්ඤත්තින්ති ''නිරුත්තිසද්දාරම්මණා නිරුත්තිපටිසම්භිදා''ති වුච්චමානෙ පාළියා විරොධො න හොතීති අත්ථො. ''පච්චවෙක්ඛන්තස්සා''ති වුත්තත්තා සද්දං ගහෙත්වා පච්ඡා ගහිතාය පඤ්ඤත්තියා පච්චවෙක්ඛණෙන භවිතබ්බන්ති ආසඞ්කෙය්යාති තදාසඞ්කානිවත්තනත්ථමාහ ''**තං සභාවනිරුත්තිං සද්දං ආරම්මණං කත්වා**''තිආදි. **සභාවනිරුත්තිං විභාවෙන්තංයෙවාති** සභාවනිරුත්තිවිසයස්ස සම්මොහස්ස පගෙව විද්ධංසිතත්තා අත්ථසාධනවසෙන අභිඤ්ඤාඤාණං විය තං විභාවෙන්තමෙව පවත්තති. තෙනාහ ''**නිරුත්තිං භින්දන්තං පටිවිජ්ඣන්තමෙව උප්පජ්ජතී**''ති. පභෙදගමනඤ්චෙත්ථ අනවසෙසතො නිරුත්තිවිභාගජානනං. තථා සෙසෙසු. **සක්කටනාමාදීති** සක්කටවසෙන වුත්තනාමාඛ්‍යාතාදි. නිපාතපදං නාමාදිපදානි විය අත්ථං න වදති, අථ ඛො බ්‍යඤ්ජෙති ජොතෙතීති ''**බ්‍යඤ්ජන**''න්ති වුත්තං නිපාතපදං.

බොධි ඤාණං මණ්ඩභූතං එත්ථාති **බොධිමණ්ඩො**, මහාබොධිට්ඨානං. තෙනාහ ''**පඨමාභිසම්බුද්ධට්ඨානෙ**''ති. **අඤ්ඤෙන පකාරෙනාති** උග්ගහාදිප්පකාරෙන.

අඤ්ඤථා හොන්තීති පුරිසයුගෙ පුරිසයුගෙ එකදෙසෙන පරිවත්තන්තා කාලන්තරෙ අඤ්ඤාකාරා භවන්ති. **විනස්සන්තීති** තංතංභාසානං මනුස්සානං විනාසෙන න පඤ්ඤායන්ති, මනුස්සානං දුරුග්ගහණාදිනා කත්ථචි කදාචි

පරිවත්තන්තීපි බ්‍රහ්මලොකාදීසු යථාසභාවෙනෙව අවට්ඨානතො න සබ්බත්ථ, සබ්බදා, සබ්බථා ච පරිවත්තති. තෙනාහ ''**කප්පවිනාසෙපි තිට්ඨතියෙවා**''ති. **එතස්ස** නිරුත්තිපටිසම්භිදාඤාණස්ස.

අත්ථාදීසු ඤාණන්ති අත්ථපටිසම්භිදාදි. අත්ථධම්මනිරුත්තිවසෙන **තීසු**. අත්ථධම්මනිරුත්තිපටිභානවසෙන **චතූසුපි වා**. අත්ථධම්මාදිනා අත්තනා ජොතෙතබ්බෙන සහ අත්ථෙනාති **සාත්ථකානි**. **සබ්බො** අත්ථධම්මාදිකො **අත්ථො** විසයභූතො **එතස්ස** ඤාණස්ස අත්ථීති **සබ්බත්ථකං**. **සබ්බස්මිං** අත්ථාදිකෙ විසයෙ **ඛිත්තං** අත්තනො පච්චයෙහි ඨපිතං පවත්තිතං. **අරහත්තප්පත්තියා විසදා හොන්ති** පටිපක්ඛධම්මානං සබ්බසො විද්ධංසිතත්තා. **පඤ්චන්නන්**ති අධිගමපරියත්තිසවනපරිපුච්ඡාපුබ්බයොගානං. **යථායොගන්**ති යං යං යස්ස පුග්ගලස්ස විසදතාය යුජ්ජති, තථා යොජෙතබ්බං.

පරිපුච්ඡාහෙතු පවත්තා කථා පරිපුච්ඡාති වුත්තාති ආහ ''**පුච්ඡාය...පෙ.... පරිපුච්ඡාති වුත්තා**''ති.

තෙහීති මග්ගෙහි. **පටිලාභො** නාම පුබ්බයොගසම්පත්තියා අත්ථාදිවිසයස්ස සම්මොහස්ස සමුච්ඡින්දනං, තං පන මග්ගකිච්චමෙවාති ආහ ''**සො ලොකුත්තරො**''ති. අත්ථාදීනං පභෙදතො සල්ලක්ඛණවිභාවනවවත්ථාපනා යථාරහං පරිත්තකුසලමහාකිරියචිත්තවසෙන හොතීති වුත්තං ''**පභෙදො කාමාවචරො**''ති. **යථා** පුබ්බයොගො **අධිගමස්ස** බලවපච්චයො සභාවහෙතුභාවතො, **න තථා පභෙදස්ස** අසභාවහෙතුතාය, පරම්පරපච්චයතාය වාති අධිප්පායො. **පරියත්තිආදීනං** පභෙදස්ස බලවපච්චයතාය, **අධිගමස්ස** ච තදභාවෙ එසෙව නයො. **තත්ථා**ති නිමිත්තත්ථෙ භුම්මං, තාසු පරියත්තිසවනපරිපුච්ඡාසු නිමිත්තභූතාසූති අත්ථො. **යං වුත්තං හොතී**ති ''එතෙසු පනා''තිආදිනා අට්ඨකථාවචනෙන යං අත්ථජාතං වුත්තං හොති. **තං දස්සෙන්තො**ති තං නිද්ධාරෙත්වා දස්සෙන්තො. ''**පුබ්බයොගාධිගමා**''ති වත්වා ''**ද්වෙපී**''ති වචනං අධිගමසහිතොයෙව පුබ්බයොගො පභෙදස්ස බලවපච්චයො, න කෙවලොති දස්සනත්ථං. තෙන වුත්තං අට්ඨකථායං ''ද්වෙපි එකතො හුත්වා''ති (විභ. අට්ඨ. 718). ''ද්වෙපි විසදකාරණා''ති වුත්තෙ පුබ්බයොගස්සාපි විසදකාරණත්තං ලබ්භතෙවාති ආහ ''**ද්වෙපි විසදකාරණාති...පෙ.... වුත්ත**''න්ති.

සඞ්ගහවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සච්චවාරාදිවණ්ණනා

719. **කාලත්තයෙපීති** අතීතාදීසු තීසුපි කාලෙසු. **හෙතුඵලධම්මා** හෙතූනං ඵලභූතා ධම්මා, පච්චයනිබ්බත්තාති අත්ථො. **තෙසඤ්ච හෙතුධම්මාති** තෙසං හෙතුඵලානං පච්චයනිබ්බත්තානං හෙතුභූතා ධම්මා ''ධම්මා''ති වුත්තාති යොජනා. **විනෙය්‍යවසෙනාති** තථාවිනෙතබ්බපුග්ගලජ්ඣාසයවසෙන. **උප්පන්නා සමුප්පන්නාතිආදි න වුත්තන්ති** උප්පන්නා සමුප්පන්නා උට්ඨිතා සමුට්ඨිතා පච්චුප්පන්නාතිආදි න වුත්තං එකන්තපච්චුප්පන්නස්සෙව සඞ්ගාහකත්තා. **තංනිබ්බත්තකාති** තෙසං අත්ථභාවෙන වුත්තානං නිප්ඵාදකා. **ධම්මාති වුත්තා** ධම්මභාවෙන කථිතා.

සච්චවාරාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා

725. **සාමඤ්ඤෙන වත්වා විසෙසෙන අවුත්තත්තාති** ''තෙසං විපාකෙ''ති යථාවුත්තකුසලවිපාකතාදිසාමඤ්ඤෙන වත්වා සහෙතුකාහෙතුකාදිවිසෙසෙන අවුත්තත්තා, සරූපෙන නිද්ධාරෙත්වා අවුත්තත්තාති අත්ථො. **අවිපාකත්තාති** අවිපාකධම්මත්තා. **යදි එවන්ති** පච්චයභාවතො ලබ්භමානොපි ධම්මභාවො අවිපාකධම්මතාය කිරියානං යදි න වුත්තො, එවං සති. සතිපි පච්චයුප්පන්නභාවෙ අවිපාකභාවතො අත්ථභාවොපි න වත්තබ්බො. තෙනාහ ''**විපාකා න හොන්තීති අත්ථභාවො ච න වත්තබ්බො**''ති. **එවඤ්චෙති** යදි පච්චයුප්පන්නත්තා කිරියානං අත්ථභාවො වුත්තො. **නප්පටිසිද්ධො** ඉච්ඡිතොවාති අත්ථො. යදි එවං කස්මා න වුත්තොති ආහ ''**විපාකස්ස පනා**''තිආදි. **තෙසන්ති** කුසලාකුසලානං, විපාකකිරියධම්මානඤ්ච. **අත්ථධම්මතාති** වුත්තනයෙන ලබ්භමානොපි යථාක්කමං අත්ථභාවො, ධම්මභාවො ච න වුත්තො. **පච්චයභාවං සත්තිවිසෙසං සනිප්ඵාදෙතබ්බතන්ති** පදත්තයෙනාපි විපාකධම්මතමෙවාහ. සා හි විපාකානං හෙතුභාවතො පච්චයභාවො, තදුප්පාදනසමත්ථතාය සත්තිවිසෙසො, **තෙහි** සගබ්භා විය හොතීති ''සනිප්ඵාදෙතබ්බතා''ති ච වුච්චති. තං **පස්සන්තී** නිප්ඵාදකවිසෙසාපි **නිප්ඵාදෙතබ්බාපෙක්ඛා හොති** ධම්මපටිසම්භිදා. **තංසම්බන්ධෙනාති**

නිප්ඵාදෙතබ්බසම්බන්ධෙන. ධම්මපටිසම්භිදං වදන්තෙන අත්ථපටිසම්භිදාපි වුත්තා.

සභාවධම්මෙ පඤ්ඤත්ති **සභාවපඤ්ඤත්තීති** ආහ ''**න සත්තාදිපඤ්ඤත්තියා**''ති. සභාවෙන, නිරුත්තියෙව වා සභාවපඤ්ඤත්තීති වුත්තාති ආහ ''**අවිපරීතපඤ්ඤත්තියා වා**''ති.

746. වොහාරභූමිං, අධිගමභූමිඤ්ච එකජ්ඣං කත්වා ආහ ''**කාමාවචරා, ලොකුත්තරා ච භූමි භූමී**''ති. **චිත්තුප්පාදා වා** පවත්තිට්ඨානභාවතො භූමි.

අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පඤ්හපුච්ඡකවණ්ණනා

747. **සබ්බඤාණාරම්මණතායාති** පටිසම්භිදාපටිසම්භිදාඤාණාරම්මණතාය. ''සුත්තන්තභාජනීයෙ පන…පෙ…. සියා''ති ඉදං අභිධම්මභාජනීයෙන විරුජ්ඣති, තස්ස වා සාවසෙසදෙසනතා ආපජ්ජතීති චොදනං මනසි කත්වා ආහ ''**අභිධම්මභාජනීයෙ**''තිආදි. **නිරවසෙසකථනන්ති** අසෙසෙත්වා කථනං. තෙන චිත්තුප්පාදසඞ්ගහිතෙ අත්ථෙ අසෙසෙත්වා දෙසනා ඉධ අභිධම්මභාජනීයස්ස භාරො, න සබ්බඤෙය්‍යධම්මෙති දස්සෙති. **යථාදස්සිතවිසයවචනවසෙනාති** දස්සිතප්පකාරවිසයස්ස කථනවසෙන, ධම්මත්ථවසෙන දස්සිතෙ තංතංචිත්තුප්පාදෙ තත්ථ ධම්මනිරුත්තාභිලාපෙන ඤාණස්ස කථනවසෙනාති අත්ථො. **අඤ්ඤාරම්මණතං න පටිසෙධෙති** අතප්පරභාවතොති අධිප්පායො. **න නිරවසෙසෙන කථනං** අචිත්තුප්පාදපරියාපන්නස්ස විසයස්ස අකථිතත්තා. එවං පටිභානපටිසම්භිදාවිසයස්සාපි න නිරවසෙසෙන කථනන්ති සුත්තන්තභාජනීයෙ අවිසෙසවචනෙන සබ්බඤාණාරම්මණතංයෙව පටිභානපටිසම්භිදාය පතිට්ඨාපෙති. තථා **තිස්සො පටිසම්භිදා**තිආදිපඤ්හපුච්ඡකපාළියාපි. **තිස්සොති** අත්ථධම්මපටිභානපටිසම්භිදා. නිරුත්තිපටිසම්භිදා හි ''පරිත්තාරම්මණා''තෙව වුත්තා.

යදිපි සියා න තස්සා මහග්ගතාරම්මණතාති සම්බන්ධො. ''**න හි මග්ගො පච්චයුප්පන්නො න හොතී**''ති ඉමිනා ''අත්ථපටිසම්භිදා න මග්ගාරම්මණා''ති වචනස්ස යථාවුත්තත්ථසාධකතං විභාවෙති. **තස්සාති** පටිභානපටිසම්භිදාය **න**

මහග්ගතාරම්මණතා සම්භවති නනු නයං අනුස්සරන්තස්සාති අධිප්පායො. **ද්වෙපීති** ‘‘අත්ථපටිසම්භිදා න මග්ගාරම්මණා, තිස්සො පටිසම්භිදා සියා පරිත්තාරම්මණා, සියා මහග්ගතාරම්මණා, සියා අප්පමාණාරම්මණා’’ති ච ද්වෙපි එතා පාළියො. තාසු බලවතරාය ඨානස්ස, ඉතරාය අධිප්පායමග්ගනස්ස ච උපායදස්සනමුඛෙන තාසං අඤ්ඤමඤ්ඤං අවිරොධං දස්සෙතුං ‘‘**කුසලාකුසලානං පනා**’’තිආදිමාහ. ‘‘**නිප්පරියායා තත්ථ ධම්මපටිසම්භිදා**’’ති එතෙන තත්ථ අත්ථපටිසම්භිදාය පරියායභාවමාහ. **තථා විපාකකිරියානන්**තිආදි යථාධිප්පෙතස්ස අත්ථස්ස විසදිසූදාහරණදස්සනං. උභයෙනපි ‘‘අත්ථපටිසම්භිදා න මග්ගාරම්මණා’’ති (විභ. 749) වචනං සුත්තන්තනයානුගතං නිප්පරියායත්ථස්ස තත්ථ අධිප්පෙතත්තාති දීපෙති. **කිඤ්චි පන ඤාණන්**තිආදි ‘‘තිස්සො පටිසම්භිදා’’තිආදිපාළියා සමත්ථකං. යථාධිප්පෙතස්ස අත්ථස්ස පටිභානං දීපනං **පටිභානං**. තෙනාහ ‘‘**ඤෙය්‍යප්පකාසනතො**’’ති. ඉති යා ‘‘තිස්සො පටිසම්භිදා’’ති පාළි, තස්සා බලවභාවවිභාවනෙන ඉතරාය අධිප්පායමග්ගනං කතන්ති වෙදිතබ්බං. **නිප්පරියායාති** පරියායරහිතා උජුකං සරූපෙනෙව පවත්තා. **නිප්පරියාය...පෙ.... පවත්තියන්**ති එකන්තිකඅත්ථාරම්මණං ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදා, ඤාණාරම්මණං පටිභානපටිසම්භිදාති ගහෙත්වා දෙසනායං.

සො එවාති පරස්ස අභිලාපසද්දො එව. අනුවත්තමානතා වස්ස නිරුත්තිපටිසම්භිදා පච්චුප්පන්නමෙව සද්දං ආරම්මණං කරොන්තී, සද්දං සුත්වා ‘‘අයං සභාවනිරුත්ති, අයං න සභාවනිරුත්තී’’ති ජානන්තීති ච ආදිවචනවසෙන වෙදිතබ්බො.

පඤ්හපුච්ඡකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පටිසම්භිදාවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

16. ඤාණවිභඞ්ගො

1. එකකමාතිකාදිවණ්ණනා

751. සම්පයුත්තානං නිස්සයපච්චයතාය, ආරම්මණස්ස පවත්තිට්ඨානතාය ඔකාසට්ඨෙයො වෙදිතබ්බො. **නහෙතාදීති ආදි**-සද්දෙන ‘‘අහෙතුකා’’තිආදිකං සබ්බං එකවිධෙන ඤාණවත්ථුං සඞ්ගණ්හාති. **එකං නහෙතූති** නහෙතුතාය එකං පඤ්චවිඤ්ඤාණං නහෙතූති වුත්තා තෙසං නහෙතුතා. එකන්තාහෙතුභාවෙන හි තෙ එකප්පකාරාවාති. **අඤ්ඤම්පීති** අහෙතුකාදි. **අවිතථසාමඤ්ඤයුත්තන්ති** තෙනෙව අහෙතුකතාදිනා යථාභූතෙන සමානභාවෙන යුත්තං. **ඤාණාරම්මණන්ති** ඤාණස්ස ආරම්මණං යථාවුත්තපඤ්චවිඤ්ඤාණාදි. **වත්ථුවිභාවනාති** පඤ්චවිඤ්ඤාණාදිකස්ස ඤාණවත්ථුස්ස යථාවුත්තවිසෙසෙන විභාවනා පකාසනා පඤ්ඤා.

ඔසානදුකස්සාති ‘‘අත්ථජාපිකා පඤ්ඤා, ජාපිතත්ථා පඤ්ඤා’’ති ඉමස්ස දුකස්ස. දුකමාතිකා ධම්මසඞ්ගණියං වුත්තදුකමාතිකාති ආහ ‘‘**දුකමාතිකං අනිස්සාය**’’ති.

‘‘චින්තාමයා පඤ්ඤා’’තිආදිකා තිකමාතිකං අනිස්සාය වුත්තාති ආහ ‘‘**එවං තිකානුරූපෙහීති එත්ථාපි දට්ඨබ්බ**’’න්ති. යදිපි ජාප-සද්දො බ්යත්තවචනෙ, මානසෙ ච පවත්තති, ජනනත්ථෙපි පන දට්ඨබ්බොති දස්සෙන්තො ආහ ‘‘**අනෙකත්ථත්තා ධාතුසද්දාන**’’න්තිආදි. කුසලපඤ්ඤා විපාකසඞ්ඛාතස්ස, කිරියපඤ්ඤා පරිකම්මාදිභූතා අත්තනා නිබ්බත්තෙතබ්බඵලසඞ්ඛාතස්ස අත්ථස්ස නිබ්බත්තනතො අත්ථජාපිකාති වුත්තාති ආහ ‘‘**අත්ථජාපිකා කාරණගතා පඤ්ඤා**’’ති. විපාකපඤ්ඤා, කිරියපඤ්ඤා ච සහජාතාදිපච්චයවසෙන තංතංවිපාකාදිඅත්ථං ජාපෙති ජනෙතීති ආහ ‘‘**ජාපිතො ජනිතො අත්ථො එතිස්සාති ජාපිතත්ථා**’’ති. සතිපි සහජාතානං පච්චයභාවෙ විපාකකිරියපඤ්ඤා න කුසලා විය විපාකානං නිප්පරියායෙන කාරණවොහාරං ලභතීති ආහ ‘‘**කාරණපඤ්ඤාසදිසී**’’ති. විභාවනත්ථෙන පඤ්ඤා ආරම්මණං විය සම්පයුත්තෙපි පකාසෙතියෙවාති වුත්තං ‘‘**ඵලප්පකාසනභූතා**’’ති. යතො සා ආලොකොභාසපජ්ජොතපරියායෙහි විභාවිතා.

10. දසකමාතිකාවණ්ණනා

760. ‘‘ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්ති ඤාණං, අසති ජාතියා නත්ථි ජරාමරණන්ති ඤාණං. අතීතම්පි අද්ධානං ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්ති ඤාණං,

අසති ජාතියා නත්ථි ජරාමරණන්ති ඤාණං. අනාගතම්පි අද්ධානං ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්ති ඤාණං, අසති ජාතියා නත්ථි ජරාමරණන්ති ඤාණං. යම්පිස්ස තං ධම්මට්ඨිතිඤාණං, තම්පි ඛයධම්මං වයධම්මං විරාගධම්මං නිරොධධම්මන්ති ඤාණං. භවපච්චයා...පෙ.... අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා...පෙ.... නිරොධධම්ම''න්ති (සං. නි. 2.34) එවමාගතානි **සත්තසත්තති ඤාණානි**. ''ජරාමරණෙ ඤාණං, ජරාමරණසමුදයෙ ඤාණං, ජරාමරණනිරොධෙ ඤාණං, ජරාමරණනිරොධගාමිනියා පටිපදාය ඤාණං. ජාතියා ඤාණං...පෙ.... සඞ්ඛාරෙසු ඤාණං...පෙ.... පටිපදාය ඤාණ''න්ති (සං. නි. 2.33) එවමාගතානි **චතුචත්තාරීසං ඤාණානි**. සුතමයඤාණාදීනි අනාවරණඤාණපරියොසානානි පටිසම්භිදාමග්ගෙ (පටි. ම. මාතිකා 1.1 ආදයො) ආගතානි **තෙසත්තති ඤාණානි**. තෙනාහ ''**තෙසත්තති පන...පෙ.... න සංයුත්තකෙ''**ති. ''සංයුත්තකෙ''ති වා ඉදං ''සත්තසත්තති ඤාණානී''ති ඉමිනා සම්බන්ධිතබ්බං, න ''තෙසත්තතී''ති ඉමිනා. **අඤ්ඤත්ථ** නික්ඛෙපකණ්ඩාදීසු. යථා සම්මාපටිවෙධාභාවතො මිච්ඡාඤාණාදි ථුසරාසිම්හි නිඛාතඛාණුකො විය ආරම්මණෙ චඤ්චලං හොති, න එවං හොති යථාභූතාවබොධකං ඤාණන්ති ආහ ''**යාථාවපටිවෙධතො සයඤ්ච අකම්පිය''**න්ති. අධිබලකරණං උපත්ථම්භනන්ති තං පුග්ගලෙ ආරොපෙන්තො ආහ ''**පුග්ගලඤ්ච...පෙ.... කරොතී''**ති. විසභාගධම්මෙසු වා අකම්පියත්ථො, සභාගධම්මෙසු උපත්ථම්භනත්ථො වෙදිතබ්බො.

අභිමුඛං ගච්ඡන්තීති ''උපගච්ඡන්තී''ති පදස්ස අත්ථවචනං. උපගමනඤ්චෙත්ථ සබ්බඤ්ඤුතාය පටිජානනමෙවාති වුත්තං ''**පටිජානනවසෙනා''**ති. **අට්ඨ වා පරිසා උපසඞ්කමන්තීති** එත්ථාපි පටිජානනවසෙන සබ්බඤ්ඤුතන්ති යොජෙතබ්බං. අට්ඨසු පරිසාසු දස්සිතඅකම්පියඤාණයුත්තොති සම්බන්ධො.

ඵලසම්පත්තිපවත්තීති සප්පුරිසූපනිස්සයාදීනං කාරණසම්පත්තීනං ඵලභූතාය පතිරූපදෙසවාසඅත්තසම්මාපණිධිආදිසම්පත්තියා පවත්තනං. **ආදි-**සද්දෙන සුත්තසෙසා සඞ්ගහිතා. **තත්ථ** සප්පුරිසූපනිස්සයාදිකෙ. කස්මා පනෙත්ථ සමානෙ අත්ථකිච්චෙ පටිවෙධඤාණස්ස විය දෙසනාඤාණස්සාපි යාව අරහත්තමග්ගා උප්පජ්ජමානතා න වුත්තාති චොදනං සන්ධායාහ ''**පටිවෙධනිට්ඨත්තා''**තිආදි. **පටිවෙධනිට්ඨත්තාති** පටිවෙධස්ස පරියොසානත්තා. **තෙනාති** පටිවෙධපරියොසානභූතෙන

අරහත්තමග්ගඤාණෙන. තදධිගමෙන හි සම්පත්තසකලසබ්බඤ්ඤුගුණො භගවා අනන්තපටිභානො අනුපමාය බුද්ධලීළාය ධම්මං දෙසෙතුං සමත්ථො අහොසි. ''**පටිලද්ධස්සාපී**''ති ඉමිනා සබ්බථා ලභාපකස්ස පටිවෙධානුරූපතා දෙසනාඤාණස්ස අසක්කුණෙය්යාති දීපෙති, තෙන ච පටිවෙධනමත්තෙනෙත්ථ අත්ථසිද්ධීති දස්සෙති. තෙනාහ ''**දෙසනාඤාණස්සා**''තිආදි.

හානභාගියධම්මන්ති වා හානභාගියභාවස්ස කාරණං. **කාමසහගතසඤ්ඤාදිධම්මන්ති** කාමගුණාරම්මණං සඤ්ඤාමනසිකාරාදිං. **පුබ්බෙව කතාභිසඞ්ඛාරාදින්ති** ''චන්දෙ වා සූරියෙ වා එත්තකං ගතෙ වුට්ඨහිස්සාමී''තිආදිනා සමාපජ්ජනතො පුබ්බෙ පවත්තචිත්තාභිසඞ්ඛාරපරිකම්මාදිං.

තදභාවග්ගහණෙනාති කිලෙසාවරණාභාවග්ගහණෙන. **ඨිතින්ති** අත්ථිභාවං. **තබ්බිපරීතායාති** ''නත්ථි දින්න''න්තිආදිකාය මිච්ඡාදිට්ඨියා. **ඨානාභාවන්ති** අප්පවත්තිං, නත්ථිභාවං වා. **උපරීති** ඉමිස්සා බලානං අනුක්කමකථාය උපරි අනන්තරමෙව. **විපාකාවරණාභාවදස්සනාදිකස්සාති ආදි**-සද්දෙන කම්මාවරණාභාවදස්සනං සඞ්ගණ්හාති. **ඉතරන්ති** අධිගමස්ස අට්ඨානදස්සනං. **තංසභිතානං ධාතූනන්ති** රාගාදිසහිතානං සභාවානං. **වෙමත්තතා** ච තෙසං පච්චයවිසෙසසිද්ධෙන අවත්ථාදිවිසෙසෙන වෙදිතබ්බා. **චරියාහෙතූනන්ති** රාගාදිචරියාකාරණභූතානං ධම්මානං.

1. එකකනිද්දෙසවණ්ණනා

761. **අයං විසෙසොති** සමානෙපි නයද්වයස්ස තෙසං අහෙතුභාවාදිදීපනෙ එකස්ස හෙතුභාවාදිපටිසෙධතා, ඉතරස්ස රාසන්තරාසඞ්ගහොති ඉදං නානාකරණං. **එකාය ජාතියාති** ආදානනික්ඛෙපපරිච්ඡින්නස්ස එකස්ස භවස්ස. **තදන්තොගධතායාති** ගතිඅන්තොගධතාය. **තත්ථ තත්ථාති** තංතංගතිචුතිභවෙසු.

762. **තථාති** අඤ්ඤද්වාරාරම්මණතාය. **ඛීරාදීනං…පෙ…. විලක්ඛණතාති** යථා ඛීරස්ස දධිභාවෙන, දධිනො තක්කභාවෙන විලක්ඛණතාපත්ති, න එවං පඤ්චවිඤ්ඤාණානං නහෙතුභාවාදිතො අඤ්ඤස්ස සභාවාපත්ති අත්ථීති අත්ථො.

763. **මහත්තෙපීති** පුථුත්තෙපි. බහුභාවවාචකො හි අයං මහා-සද්දො ''මහාජනො''තිආදීසු විය රූපසඞ්ඝාටස්ස අධිප්පෙතත්තා. අඤ්ඤථා සභාවධම්මස්ස කා මහන්තතා, සුඛුමතා වා. චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස වචනං කත්වා වුත්තත්තා ආහ ''**චක්ඛුපසාදෙ මම වත්ථුම්හී**''ති. **ඉස්සරියට්ඨානන්ති** ඉස්සරියපවත්තනට්ඨානං. තථා හි නං අඤ්ඤත්ථ භාවිතං විභාවෙන්තමෙව තිට්ඨති, අඤ්ඤවිඤ්ඤාණානි ච තෙන දින්නනයානෙව තත්ථ පවත්තන්ති, අපි දිබ්බචක්ඛුඤාණං, යතො තං අන්ධස්ස න නිප්ඵජ්ජති.

764. **වවත්ථිතානම්පීති** අඤ්ඤමඤ්ඤං අසංකිණ්ණානම්පි. **පටිපාටිනියමො** නියතානුපුබ්බිකතා. **තෙනාති** ''අබ්බොකිණ්ණා''ති වචනෙන.

766. **ආවට්ටනභාවො** ආවජ්ජනකිච්චතා.

තෙසන්ති රූපාදීනං. එතෙසඤ්හි රූපාදීනං පඤ්චහි විඤ්ඤාණෙහි සමාගමො. **අභිනිපතිතබ්බානි** ආලම්බිතබ්බානි, විජානිතබ්බානීති අත්ථො. තෙනාහ ''**ආරම්මණකරණෙන පටිවිජානිතබ්බානී**''ති. කුසලාකුසලචෙතනාය, තංසම්පයුත්තානඤ්ච යථාවුත්තානං ''මනොපුබ්බඞ්ගමා...පෙ.... අකුසලං වා''ති (විභ. අට්ඨ. 766) එවං වුත්තානං පටිවිජානිතබ්බානං පටිවිජානනන්ති සම්බන්ධො. කම්මත්ථෙ හි එතං සාමිවචනං. **සහජපුබ්බඞ්ගමධම්මෙනාති** දස්සනාදීහි සහජාතඵස්සාදිනා පුබ්බඞ්ගමෙන ආවජ්ජනාදිනා. **කිච්චන්තරන්ති** දස්සනාදිකිච්චතො අඤ්ඤං සම්පටිච්ඡනාදිකිච්චං.

අවිපාකභාවෙන කාරණෙන, තෙන වා සද්ධිං. **අඤ්ඤන්ති** රූපභාවාදිං. **භාසනකරණකරාති** විඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපනවසෙන පවත්තකුසලාකුසලචිත්තුප්පාදධම්මා. තෙ එව කායඞ්ගවාචඞ්ගං අචොපෙත්වා පවත්තා **තංසදිසා. පුබ්බඞ්ගමපටිවිජානනන්ති** පුබ්බඞ්ගමභාවෙන විජානනං මනොද්වාරිකජවනානං පුරෙචරභාවෙන ගහණං. **තත්ථාති** පඤ්චද්වාරෙ. ''**න පටිසිද්ධ**''න්ති වත්වා ස්වායමප්පටිසෙධො සාමත්ථියලද්ධොති දස්සෙතුං ''**න කායකම්මං...පෙ.... අනුඤ්ඤාතත්තා**''ති වුත්තං. ''**තථා**''ති ඉදං යථා කායවචීකම්මපට්ඨපනං, එවං කුසලාදිධම්මසමාදානම්පි නත්ථීති උපසංහරණත්ථං වෙදිතබ්බං. යදි න භවතො චවති, කථං පඤ්චද්වාරෙ චුති වුත්තාති ආහ ''**න පඤ්චද්වාරික...පෙ.... අතංද්වාරිකත්තා**''ති. **තස්සා** පාළියා. **ආපාථමත්තන්ති** ආපාථගමනමත්තං ආරම්මණපච්චයභාවමත්තං. **අඤ්ඤන්ති**

''රූපං නීල''න්ති එවමාදිධම්මවිසෙසං. තෙනාහ ''**ධම්මසභාව''**න්ති. **රූපන්ති ච න ගණ්හාතී**ති රූපාරම්මණම්පි සමානං ''රූපං නාමෙත''න්ති න ගණ්හාති. තථා වාහු එකෙ ''චක්ඛුවිඤ්ඤාණසමඞ්ගී නීලං විජානාති, නො තු නීල''න්ති. **රූපනීලාදිආකාරො** රූපාරම්මණරූපාදානාකාරපඤ්ඤත්ති. තජ්ජාපඤ්ඤත්ති හෙසා යථා අනිච්චතාදි. **සාතිසයං** සවිතක්කසවිචාරත්තා. **තතො අඤ්ඤ**න්ති සද්දාරම්මණතො අඤ්ඤං නාමපඤ්ඤත්තිආරම්මණං, අඤ්ඤථා සහුප්පත්තිපටිසෙධො න සම්භවෙය්‍යාති අධිප්පායො.

මනොද්වාරෙපීති න පඤ්චද්වාරෙයෙව දුතියෙ මොසවාරෙ, අථ ඛො මනොද්වාරෙපි. **ආවජ්ජනං ද්වත්තික්ඛත්තුං...පෙ.... දට්ඨබ්බං** එකචිත්තක්ඛණිකස්ස ආවජ්ජනස්ස උප්පත්තියං තථා අසම්භවතො.

තස්සාති යාථාවකවත්ථුවිභාවනාය පඤ්ඤාය.

එකකනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුකනිද්දෙසවණ්ණනා

767. **අධිකරණෙසූ**ති පදත්ථෙසු. **අඤ්ඤත්ර සභාවං ගහෙත්වා**ති අත්ථසද්දස්ස තත්ථ පවත්තනාකාරදස්සනං, තෙන අත්ථසද්දස්ස සභාවත්ථතං දස්සෙති. **අධිකරණවසෙන ලිඞ්ගපරිවත්තිං ගච්ඡති**. ''අභිධෙය්‍යානුරූපං ලිඞ්ගවචනානී''ති හි සද්දවිදූ වදන්ති.

දුකනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තිකනිද්දෙසවණ්ණනා

768. **පරිපාචිතෙසූ**ති සාධිතෙසු. ''විහිතෙසූ''ති එත්ථ දුද්ධාදීසු විය භූතකාලතා නාධිප්පෙතාති ආහ ''**විසයවිසෙසනමත්තමෙවා''**ති. ''**කම්මං, සිප්ප''**න්ති පඤ්ඤා කාරණූපචාරෙන වුත්තාති ආහ ''**පඤ්ඤා එව වා...පෙ.... වෙදිතබ්බා''**ති.

කුසලං කම්මං සකං එකන්තං හිතසුඛාවහත්තා. තප්පටිපක්ඛත්තා **ඉතරං** අකුසලං කම්මං **නොසකං**. සච්චපටිවෙධානුලොමනං සච්චානුලොමනං වුත්තන්ති ආහ ''**තප්පටිවෙධපච්චයභාවෙනා''**ති. මග්ගසච්චස්ස අනුලොමනතො වා සච්චානුලොමිකතා, තථා පරමත්ථසච්චස්ස

අනුලොමනතො. තෙනාහ අට්ඨකථායං ''**මග්ගසච්චස්සා''**තිආදි. **පඤ්ඤා වුත්තා** පඤ්ඤාවිසයෙ පඤ්ඤාකිච්චස්ස දස්සිතත්තා. ''යොගවිහිතෙසූ''තිආදිනා වුත්තභූමිනිද්දෙසො, ''කම්මස්සකතං සච්චානුලොමික''න්ති වුත්තසරූපනිද්දෙසො, ''රූපං අනිච්ච''න්තිආදිනා වුත්තප්පකාරනිද්දෙසො ච **යථාවුත්තා...පෙ.... නිද්දෙසා**. ''යොගවිහිතෙසු කම්මායතනෙසු ඛන්තිං, කම්මස්සකතං ඛන්තිං, 'රූපං අනිච්ච'න්ති ඛන්ති''න්තිආදිනා ඛන්තිආදිපදෙහි යොජෙතබ්බා. **ඔලොකනං** පච්චක්ඛකරණං. **ධම්මා ඔලොකනං ඛමන්තීති** පඤ්ඤාය තදොලොකනසමත්ථතමාහ.

769. **මුඤ්චතීති** පජහති. ආරබ්භ-කිරියාය අධිට්ඨානං සමඞ්ගිභාවො, අධිකරණං පට්ඨපනන්ති ආහ ''**මුඤ්ච...පෙ.... වත්තුං යුත්ත''**න්ති.

770. පඤ්චසීලදසසීලානි කම්මවට්ටෙකදෙසභූතානි සන්ධාය තෙසං ධම්මට්ඨිතියං සමවරොධො වුත්තො. **සතිපි සවනෙති** ''ඉධ, භික්ඛවෙ, අරියසාවකො පාණාතිපාතා පටිවිරතො''තිආදිනා (අ. නි. 8.39; කථා. 480) තථාගතතො සවනෙ සතිපි. **භික්ඛුආදීනම්පි තං වුත්තං** අධිසීලපඤ්ඤාපනං විය න බුද්ධාවෙණිකන්ති.

අධිපඤ්ඤානිබ්බත්තෙසූති ඨපෙත්වා අධිපඤ්ඤං තදඤ්ඤෙසු මග්ගඵලධම්මෙසු. **තදධිට්ඨානෙසූති** තස්සා අධිපඤ්ඤාය අධිට්ඨානෙසු විපස්සනාධම්මෙසු.

771. **අපායුප්පාදනං** අවඩ්ඪිනිබ්බත්තනං. **තස්මිංයෙව ඨානෙති** තස්මිංයෙව ඛණෙ.

තිකනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. චතුක්කනිද්දෙසවණ්ණනා

793. පරිතස්සනං පරිත්තාසො, චිත්තුත්රාසො වාති ''**න පරිතස්සතී''**ති පදස්ස ''**න පත්ථෙති න උත්තසතී''**ති අත්ථමාහ.

796. **අරියසච්චෙසු ධම්මසද්දො** ''දිට්ඨධම්මො''තිආදීසු විය. **අරියමග්ගො, තස්ස ච ඵලං ධම්මො** යථානුසිට්ඨං පටිපන්නෙ අපායෙසු අපතමානෙ

ධාරෙතීති. **තත්ථ පඤ්ඤා**ති තස්මිං අරියමග්ගඵලෙ නිස්සයභූතෙ පඤ්ඤා. තෙනාහ ''**තංසහගතා**''ති. අවිදිතං විදිතං විය නෙති ඤාපෙතීති **නයො**, අනුමානං, තස්ස **නයනං** පවත්තනං, තං පන විසුංයෙවෙකං ඤාණුප්පාදනන්ති ආසඞ්කාය නිවත්තනත්ථමාහ ''**න අඤ්ඤ...පෙ.... විසෙසො**''ති. අත්තනො හි අධිගමානුසාරෙන පරාධිගතානං කාලත්තයෙ මග්ගාදීනං පවත්තිආකාරානුමානං **නයනයනං**. අනුමිනනාකාරමෙව හිස්ස සන්ධාය වුත්තං ''**ඤාණස්සෙව පවත්තිවිසෙසො**''ති. **කාරණඤ්ච නයනයනස්ස** සච්චෙසු පච්චක්ඛපවත්තනතො. ''**තථා**''ති ඉමිනා යථා මග්ගඤාණතො අඤ්ඤාපි ''ඉමිනා ධම්මෙනා''ති වත්තුං යුත්තං, තථා පකාරන්තරෙනපි ''**ඉමිනා** ධම්මෙන ඤාණෙනා''ති එත්ථ අත්ථො යුජ්ජතීති ඉමමත්ථං උපසංහරති. **තෙනා**ති තස්මා ඤාණෙන ඤාතතො සම්පයොගෙහි නයනයනතො. **ඤාණවිසයභාවෙනා**ති පටිවෙධඤාණස්ස විසයභාවෙන. **ඤාතෙන** පටිවිද්ධෙන චතුසච්චධම්මෙන, ඤාණසම්පයොගෙන වා ඤාතෙන ජානිත්වා ඨිතෙන මග්ගඵලධම්මෙන.

සබ්බෙන සබ්බන්ති සබ්බප්පකාරෙන සබ්බං, අනවසෙසන්ති අත්ථො. අද්ධත්තයපරියාපන්නඤ්හි සබ්බං තෙභූමකසඞ්ඛාරගතං සම්මසීයති. **නයනතො**ති නයග්ගාහතො. **අනුරූපත්ථවාචකො වා කාරණසද්දො** ''කාරණං වදතී''තිආදීසු විය.

අන්වයඤාණස්සපි පරියොගාහෙත්වා පවත්තනතො සවිසෙසො විසයාවබොධොති වුත්තං ''**ධම්මෙ ඤාණ...පෙ.... අභාවා**''ති. **විසයොභාසනමත්තජානනසාමඤ්ඤෙනා**ති අසතිපි අභිසමෙච්ච ගහණෙ විසයවිභාවනසඞ්ඛාතඅවබොධසාමඤ්ඤමත්තෙන. ''**ඤාණ**''**න්ති සම්මතෙසූ**ති ''ඤාණ''න්ති වොහරිතෙසු ලද්ධඤාණවොහාරෙසු. **සම්මුතිවසෙනා**ති ධම්මඤාණාදි විය සමුඛෙන විසයෙ අප්පවත්තිත්වා පඤ්ඤත්තිමුඛෙන පවත්තං. **අවසෙසන්**ති සම්මුතිඤාණමෙවාහ. **ඉතරඤාණත්තයවිසභාගන්**ති ධම්මඤාණාදිඤාණත්තයවිධුරං.

797. **කාමභවධම්මෙ**ති කාමභවසඞ්ඛාතෙ ධම්මෙ.

798. **සා**ති පඨමජ්ඣානපඤ්ඤා. **වීතරාගභාවනාවත්ථස්සා**ති ''වීතරාගො හොතී''ති එවං වුත්තස්ස. **තන්**ති ඡට්ඨාභිඤ්ඤං. මග්ගඤාණඤ්හි කිච්චතො මග්ගසච්චම්පි පටිවිජ්ඣති. **ඉතරා**ති හෙට්ඨිමමග්ගපඤ්ඤා. **තදූපනිස්සයත්තා**ති

තස්සා ඡට්ඨාභිඤ්ඤාය, තස්ස වා පටිවිජ්ඣනස්ස උපනිස්සයත්තා පටිවිජ්ඣති නාම. **යථානුරූපන්ති** දිට්ඨාසවාදීනං යථානුරූපං. **ආසවක්ඛයෙති** ආසවක්ඛයපරියායෙ කාරණූපචාරෙන. **තංනිබ්බත්තනතොති** තස්ස ආසවක්ඛයසඞ්ඛාතස්ස ඵලස්ස නිබ්බත්තනතො. ඉදඤ්ච ''ආසවානං ඛයෙ ඤාණං ඡට්ඨාභිඤ්ඤා''ති සුත්තෙ ආගතත්තා වුත්තං.

801. **අභිවිසිට්ඨෙන වා ඤාණෙන පාකටං කරොන්තස්සාති** අධිගමවසෙන පකාසං විභූතං කරොන්තස්ස.

802. **වසිතාපඤ්චකරහිතං** වසිභාවං අපාපිතං පටිලද්ධමත්තං. පටිපදාරම්මණසහගතා පඤ්ඤා පටිපදාරම්මණසම්බන්ධිනීති ආහ ''**පඤ්ඤාය පටිපදාරම්මණුද්දෙසෙනා''**ති.

චතුක්කනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පඤ්චකනිද්දෙසවණ්ණනා

804. **තමෙව** පඤ්ඤං ''ද්වීසු ඣානෙසු පඤ්ඤා පීතිඵරණෙනා''තිආදිනා **විභජති**. අභිසන්දනපරිසන්දනපරිපූරණානිපි පරිප්ඵරණං විය ඵරණාපීතියා, තංසහගතසුඛස්ස ච කිච්චවිසෙසභූතානි අධිප්පෙතානීති ආහ ''**අභිසන්දෙතීති...පෙ.... වෙදිතබ්බ''**න්ති. **ආදිනා නයෙනාති** ''අභිසන්දෙති''තිආදිනා (දී. නි. 1.226; ම. නි. 1.427) සුත්තෙ ආගතනයෙන. ඵරණඤ්චෙත්ථ පීතිසුඛසමුට්ඨිතපණීතරූපෙහි කායස්ස අභිබ්යාපනං දට්ඨබ්බං. **ආරම්මණෙති** පීතිඵරණතාසුඛඵරණතාසීසෙන වුත්තානං තිකදුකඣානානං ආරම්මණෙ. **තාති** පීතිඵරණතාසුඛඵරණතා.

සමාධිමුඛෙනාති සමාධිං මුඛං පමුඛං කත්වා, සමාධිසීසෙනාති අත්ථො, සමාධිපමුඛෙන වා උද්දෙසනිද්දෙසෙන. **අඤ්ඤෙ කිලෙසා** දිට්ඨිමානාදයො. **අප්පයොගෙනාති** ඣානවිමොක්ඛාදීනං විය උප්පාදනීයපරිකම්මපයොගෙන විනා. ආවජ්ජනාසදිසො හි ඵලසමාපත්තිඅත්ථො සම්මසනචාරො. **ඨපිතත්තාති** පවත්තිතත්තා. **සතිබහුලතායාති** සතියා අභිණ්හුප්පත්තියා. පරිච්ඡින්දනසතියා කාලස්ස සතොති දස්සෙතීති යොජනා.

පඤ්චකනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ඡක්කනිද්දෙසවණ්ණනා

805. **විසුද්ධිභාවන්ති** විසුද්ධියා සබ්භාවං. ''**දිබ්බචක්ඛුඤාණෙකදෙසත්තා''**ති ඉදං තස්ස පරිභණ්ඩඤාණත්තා වුත්තං. තථා හි පාළියං ''සත්තානං චුතූපපාතඤාණාය චිත්තං අභිනීහරති අභිනින්නාමෙතී''ති (දී. නි. 1.247) ආරභිත්වා ''සො දිබ්බෙන චක්ඛුනා විසුද්ධෙනා''තිආදි (දී. නි. 1.246) වුත්තං. දිබ්බස්ස තිරොහිතවිප්පකට්ඨාදිභෙදස්ස, ඉතරස්ස ච රූපායතනස්ස දස්සනසමත්ථස්සාපි දිබ්බචක්ඛුඤාණස්ස සිඛාපත්ති චවමානොපපජ්ජමානසත්තදස්සනන්ති ආහ ''**මුද්ධප්පත්තෙන වා''**තිආදි.

ඡක්කනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සත්තකනිද්දෙසවණ්ණනා

806. **ඡබ්බිධම්පි පච්චවෙක්ඛණඤාණ**න්ති ''ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්ති ඤාණ''න්තිආදිනා (විභ. 806) වුත්තං පටිච්චසමුප්පාදඞ්ගානං පච්චවෙක්ඛණවසෙන පවත්තඤාණං. **සහ ගහෙත්වාති** එකජ්ඣං ගහෙත්වා විපස්සනාරම්මණභාවසාමඤ්ඤෙන එකත්තෙන ගහෙත්වා. **සඞ්ඛිපිත්වා වුත්තෙනාති** පුබ්බෙ ඡධා වුත්තං විය දස්සිතං ධම්මට්ඨිතිඤාණන්ති එවං සඞ්ඛිපිත්වා වුත්තෙන. ''ඛයධම්ම''න්තිආදිනා පකාරෙන දස්සනන්ති සම්බන්ධො. **පවත්තඤාණස්සාති** ''ජාතිපච්චයා ජරාමරණ''න්තිආදිනා පවත්තස්ස ඤාණස්ස, පවත්තෙ වා සංසාරවට්ටෙ ඤාණස්ස. ඤාණාරම්මණා විපස්සනා **ඤාණවිපස්සනා. විපස්සනාති** ච ''ජාතිපච්චයා ජරාමරණ''න්තිආදිනා පච්චයපච්චයුප්පන්නධම්මෙ විභාගෙන දස්සනතො ධම්මට්ඨිතිඤාණං ඉධාධිප්පෙතං. තස්ස ඛයධම්මතාදිජානනං **පටිවිපස්සනා.** තෙනාහ ''**විපස්සනාපටිවිපස්සනාදස්සනමත්ත''**න්ති.

එවමෙත්ථ අට්ඨකථාධිප්පායවසෙන පාළියා අත්ථං දස්සෙත්වා ඉදානි අත්තනො අධිප්පායවසෙන දස්සෙතුං ''**පාළියං පනා''**තිආදිමාහ. **සබ්බත්ථාති** අද්ධත්තයෙ පච්චයවිසෙසෙන පච්චයුප්පන්නවිසෙසනිද්ධාරණෙ. **ඤාණවචනෙනාති** ''ජාතිපච්චයා ජරාමරණ''න්තිආදිනා ඤාණස්ස ගහණෙන. **අඞ්ගානන්ති** සත්තසත්තතියා අඞ්ගානං. **ඉතිසද්දෙනාති** ''නිරොධධම්ම''න්ති එත්ථ වුත්තඉතිසද්දෙන. **පකාසෙත්වාති** ඤාණස්ස පවත්තිආකාරං ජොතෙත්වා. තෙන ධම්මට්ඨිතිඤාණතො අඤ්ඤංයෙව පරියොසානෙ වුත්තං

ඤාණන්ති දස්සෙති. තෙනාහ ''**විපස්සනාඤාණං සත්තමං ඤාණ**''න්ති. අයමෙව චෙත්ථ අත්ථො යුත්තොති දස්සෙන්තො ''**න හී**''තිආදිමාහ. තත්ථ ''**තම්පි ඤාණන්ති සම්බන්ධො න හොතී**''ති එවං සම්බන්ධො න යුත්තො අඞ්ගන්තරභාවස්ස අවිභාවනතොති අත්ථො. තෙන වුත්තං ''**තංඤාණ...පෙ.... අනධිප්පෙතත්තා**''ති. න හි විසුං විසුං වුත්තමෙව එකජ්ඣං වචනමත්තෙන අත්ථන්තරං හොතීති. ''**ඛයධම්මං...පෙ.... වා**''ති ඉමිනා පුරිමස්මිං පක්ඛෙ උපචයෙන දොසමාහ.

සත්තකනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අට්ඨකනිද්දෙසවණ්ණනා

808. **පච්චනීකධම්මෙති** නීවරණාදිපච්චනීකධම්මෙ. **දුක්ඛන්ති** සමාපජ්ජනෙ අසති උප්පජ්ජනකදුක්ඛං.

අට්ඨකනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දසකනිද්දෙසො

පඨමබලනිද්දෙසවණ්ණනා

809. න ඨානන්ති **අට්ඨානං**, අනුපලබ්භනත්ථො අයමකාරොති ආහ ''**අවිජ්ජමානං ඨානං අට්ඨාන**''න්ති. අභාවත්ථො වා, න අඤ්ඤපටිපක්ඛාදිඅත්ථොති ආහ ''**නත්ථි ඨානන්ති වා අට්ඨාන**''න්ති. කො පනෙතස්ස අත්ථද්වයස්ස විසෙසොති? පඨමො හෙතුපච්චයෙහි අනුපලබ්භමානතං වදති, දුතියො සබ්බෙන සබ්බං අභාවන්ති අයමෙතෙසං විසෙසො. තණ්හුපාදානාදීනම්පි සුඛතො උපගමනස්ස හෙතුභාවෙ දිට්ඨිවිපල්ලාසස්ස සො සාතිසයො අසුඛෙපි දළ්හං පවත්තාපනතොති ආහ ''**දිට්ඨිවිපල්ලාසොව...පෙ.... අධිප්පෙත**''න්ති. ''අත්තදිට්ඨිවසෙනා''ති කස්මා විසෙසෙත්වා වුත්තං, නනු අරියසාවකස්ස සබ්බාපි දිට්ඨියො නත්ථීති? සච්චං නත්ථි, අත්තදිට්ඨිසන්නිස්සයා පන සබ්බදිට්ඨියොති දස්සෙතුං ''**අත්තදිට්ඨිවසෙනාති පධානදිට්ඨිමාහා**''ති වුත්තං. **භෙදානුරූපස්ස** වත්ථුනො. **භෙදානුරූපෙන** ''අධම්මෙ ධම්මො''තිආදිනයප්පවත්තෙන.

සො එවාති යො ලිඞ්ගෙ අපරිවත්තෙ තස්මිං අත්තභාවෙ භවඞ්ගජීවිතින්ද්‍රියප්පබන්ධො, සො එව. තඤ්හි උපාදාය එකජාතිසමඤ්ඤා, න

චෙත්ථ භාවකලාපජීවිතින්ද්‍රියස්ස වසෙන චොදනා කාතබ්බා තදඤ්ඤස්සෙව අධිප්පෙතත්තා. තඤ්හි තත්ථ අවිච්ඡෙදවුත්තියා පබන්ධවොහාරං ලභති, ඉතරම්පි වා භාවානුපාලනතාසාමඤ්ඤෙනාති අනොකාසාව චොදනා.

සපත්තවසෙන යොජෙතබ්බන්ති ‘‘සපත්තං මාරෙමීති අභිසන්ධිනා සපත්තෙන නිපන්නට්ඨානෙ නිපන්නං මනුස්සභූතො මනුස්සභූතං මාතරං පිතරං වා මාරෙන්තො’’තිආදිනා යොජෙතබ්බං. **සබ්බත්ථා**ති චතූසුපි විකප්පෙසු. **පුරිමං අභිසන්ධිචිත්ත**න්ති පුබ්බභාගියො මරණාධිප්පායො. **අප්පමාණං** තෙන අත්ථසිද්ධියා අභාවතො. **පුථුජ්ජනස්සෙව තං දින්නං හොතී**ති එත්ථ යථා අරහත්තං පත්වා පරිභුත්තම්පි පුථුජ්ජනකාලෙ දින්නං පුථුජ්ජනදානමෙව හොති, එවං මරණාධිප්පායෙන පුථුජ්ජනකාලෙ පහාරෙ දින්නෙ අරහත්තං පත්වා තෙනෙව පහාරෙන මතෙ කස්මා අරහන්තඝාතොයෙව හොති, න පුථුජ්ජනඝාතොති? විසෙසසම්භවතො. යථා හි දානං දෙය්‍යධම්මස්ස පරිච්චාගමත්තෙන හොති, න එවං වධො. සො හි පාණො, පාණසඤ්ඤිතා, වධකචෙතනා, උපක්කමො, තෙන මරණන්ති ඉමෙසං පඤ්චන්නං අඞ්ගානං පාරිපූරියාව හොති, න අපාරිපූරියා. තස්මා අරහත්තං පත්තස්සෙව මරණන්ති අරහන්තඝාතොයෙව හොති, න පුථුජ්ජනඝාතො. යස්මා පන ‘‘ඉමං මාරෙමී’’ති යං සන්තානං ආරබ්භ මාරණිච්ඡා, තස්ස පුථුජ්ජනඛීණාසවභාවෙන පයොගමරණක්ඛණානං වසෙන සතිපි සන්තානභෙදෙ අභෙදොයෙව. යදා ච අත්ථසිද්ධි, තදා ඛීණාසවභාවො. තස්මා අරහන්තඝාතොව හොතීති නිච්ඡිතං. කථං පනෙත්ථ වධකචෙතනා වත්තමානවිසයා සියාති ආහ ‘‘**වධකචිත්තං පච්චුප්පන්නාරම්මණම්පි…පෙ…. පවත්තතී**’’ති. තත්ථ **පබන්ධවිච්ඡෙදවසෙනා**ති යෙන පබන්ධො විච්ඡිජ්ජති, තාදිසං පයොගං නිබ්බත්තෙතීති අත්ථො. තෙන යදා පබන්ධවිච්ඡෙදො, තදා අරහාති යථාවුත්තං අරහන්තඝාතං පතිට්ඨාපෙති. **න එව**න්ති යථා කාලන්තරාපෙක්ඛකිච්චසිද්ධං වධකචිත්තං, න එවං චාගචෙතනා. ‘‘**සා හී**’’තිආදිනා චාගචෙතනාය කාලන්තරානපෙක්ඛකිච්චසිද්ධිතංයෙව විභාවෙති. **අඤ්ඤසකකරණ**න්ති අත්තතො විනිමොචෙත්වා අඤ්ඤස්ස දක්ඛිණෙය්‍යස්ස සන්තකභාවකරණං. **තස්සා**ති චජිතබ්බස්ස වත්ථුනො. **යස්සා**ති යස්ස පුථුජ්ජනස්ස. **තස්සෙව** තං **දින්නං හොති**, සචෙපි අරහත්තං පත්වා තෙන පරිභුත්තන්ති අත්ථො.

''කප්පවිනාසෙ''ති ඉදං ''සණ්ඨහන්තෙ කප්පෙ''ති වුත්තත්තා මහාකප්පවිනාසං සන්ධාය වුත්තන්ති ආහ ''**කප්පට්ඨකථාය න සමෙතී''**ති එත්ථ ආයුකප්පස්ස අධිප්පෙතත්තා. ආයුකප්පො චෙත්ථ අවීචියං නිබ්බත්තසත්තානං අන්තරකප්පපරිමාණං පරමායු වෙදිතබ්බං. තඤ්හි සන්ධාය ''එකං කප්පං අසීතිභාගෙ කත්වා තතො එකභාගමත්තං කාල''න්ති (කථා. අට්ඨ. 654-657) වුත්තං. තයිදං ''**එකං කප්ප''**න්ති යදි එකං මහාකප්පන්ති අත්ථො, තථා සති වීසතිඅන්තරකප්පපරිමාණො එකො අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යකප්පොති වුත්තං හොති. අථ එකං අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යකප්පන්ති අත්ථො, සබ්බථාපි ''චතුසට්ඨී අන්තරකප්පා''ති වචනෙන විරුජ්ඣතීති වීමංසිතබ්බං. යථා පන කප්පට්ඨකථාය අයං අට්ඨකථා සමෙති, තං දස්සෙතුං ''**කප්පවිනාසෙයෙවාති පනා''**තිආදිමාහ.

පකතත්තො වා අපාරාජිකො. **සමානසංවාසකො** කම්මලද්ධීනං වසෙන අනානාසංවාසකොති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

නියතස්ස පුග්ගලස්ස විජ්ජමානතං පටිසෙධෙත්වාති යොජනා. තත්ථ **පටිසෙධෙත්වාති** ''පුග්ගලො පන නියතො නාම නත්ථී''ති එවං පටිසෙධෙත්වා. තත්ථ කාරණමාහ ''**මිච්ඡත්තසම්මත්තනියතධම්මානං විය සභාවතො''**ති. පඤ්ඤත්තිමත්තඤ්හෙතං මිච්ඡත්තසම්මත්තනියතධම්මනිස්සයං, යදිදං නියතො පුග්ගලොති. **යථාපුච්ඡිතන්ති** ''කිං පුබ්බහෙතු නියමෙතී''තිආදිනා පුච්ඡිතප්පකාරං නියාමකහෙතුං. **යෙනාති** යෙන උපරිමග්ගත්තයවිපස්සනාඤාණෙන. **නියතානියතභෙදන්ති** සොතාපන්නාදිනියතභෙදං, සත්තක්ඛත්තුපරමාදිඅනියතභෙදඤ්ච. සොතාපන්නො එව හි එකො සත්තක්ඛත්තුපරමො නාම හොති, එකො කොලංකොලො නාම, එකො එකබීජී නාමාති සොතාපන්නස්ස නියතභාවො වුත්තොති ආහ ''**සොතාපන්නො ච නියතො''**ති. බ්‍යතිරෙකත්ථො හි අයං ච-සද්දො. **තතො පුබ්බෙති** සොතාපත්තිමග්ගතො පුබ්බෙ. ''**පුබ්බහෙතුකිච්චං නත්ථී''**ති ඉදං සොතාපන්නස්ස නියතතාය වුත්තත්තා වක්ඛමානඤ්ච දොසං හදයෙ ඨපෙත්වා වුත්තං. උපරිමග්ගානං සඋපනිස්සයත්තෙ පඨමමග්ගස්සාපි සඋපනිස්සයතා සිද්ධා එවාති චොදනං සන්ධායාහ ''**යදි හී''**තිආදි. **තඤ්ච** නියතත්තං. **අස්සාති** සොතාපත්තිමග්ගස්ස.

තෙනෙව ඛීණාති සොතාපත්තිමග්ගෙනෙව ඛීණා. කාරණුපච්ඡෙදෙන හි ඵලුපච්ඡෙදො සියා. **තතොති** සත්තක්ඛත්තුපරමාදිතො. **සාති** සත්තක්ඛත්තුපරමාදිතා. **පවත්තිතොති** විපාකප්පබන්ධතො. **තෙනාති** සොතාපත්තිමග්ගෙන. **වුට්ඨානෙති** වුට්ඨානෙ සති. කාරණෙන විනා ඵලං නත්ථීති ආහ ''**සක්කාය…පෙ…. භවිතබ්බ**''න්ති. ''**නාමකරණනිමිත්තතො**''ති ඉමිනා නාමකරණහෙතුතාය නියාමකතං විභාවෙති එකබීජිආදිසමඤ්ඤානං අන්වත්ථසඤ්ඤාභාවතො. තෙනාහ ''**විපස්සනා…පෙ…. සන්ධාය වුත්ත**''න්ති.

ආදි-සද්දෙන ''එකොම්හි සම්මාසම්බුද්ධො, සීතිභූතොස්මි නිබ්බුතො''තිආදීනි (මහාව. 11; කථා. 405; ම. නි. 1.285) සඞ්ගණ්හන්ති. එත්ථ ච ''සදිසො මෙ න විජ්ජති, එකොම්හි සම්මාසම්බුද්ධො (මහාව. 11; කථා. 405; ම. නි. 1.285). 'අත්ථෙතරහි අඤ්ඤෙ සමණා වා බ්රාහ්මණා වා භගවතා සමසමා සම්බොධියා'න්ති එවං පුට්ඨො අහං, භන්තෙ, 'නො'ති වදෙය්ය''න්තිආදි (දී. නි. 3.161) වචනෙහි **ඉමිස්සා** ලොකධාතුයා විය අඤ්ඤස්ස බුද්ධස්ස අඤ්ඤිස්සා ලොකධාතුයා උප්පාදො නිවාරිතොති දට්ඨබ්බං. න හි විජ්ජමානෙ ''සදිසො මෙ න විජ්ජතී''තිආදි සක්කා වත්තුං. යං පන වදන්ති ''ලොකධාතුවිසෙසාපෙක්ඛාය වුත්ත''න්ති, තම්පි නත්ථි තථා විසෙසනස්ස අභාවතො, බුද්ධානුභාවස්ස ච අසමත්ථභාවවිභාවනතො. ආණාඛෙත්තකිත්තනඤ්චෙත්ථ ධම්මතාදස්සනත්ථං. සක්කොති හි භගවා යත්ථ යත්ථ ඉච්ඡති, තත්ථ තත්ථ ආණං වත්තෙතුං. ''**එකිස්සා ලොකධාතුයා**''ති ච ඉදං බුද්ධඛෙත්තභූතාය ලොකධාතුයා දස්සනත්ථං වුත්තං. තත්ථායමත්ථො – බුද්ධඛෙත්තභූතා එකාවායං ලොකධාතු. තත්ථ එකස්මිං කාලෙ එකො එව සම්මාසම්බුද්ධො උප්පජ්ජතීති. තෙනාහ ''**බුද්ධඛෙත්ත…පෙ…. අධිප්පායො**''ති.

තස්මාති යස්මා උපසම්පදාදීනං පාතිමොක්ඛං, උපසම්පදා ච පබ්බජ්ජාදීනා, තස්මා. **පාතිමොක්ඛෙ** සිද්ධෙ, සිද්ධාසු **තාසු** පබ්බජ්ජූපසම්පදාසු. **තතො පරං විනට්ඨං නාම හොතීති** පච්ඡිමපටිවෙධතො පරං පටිවෙධසාසනං, පච්ඡිමසීලභෙදතො ච පරං පටිපත්තිසාසනං විනට්ඨං නාම හොතීති සාසනභාවසාමඤ්ඤෙන පන උභයං එකජ්ඣං කත්වා දස්සෙන්තො ''**පච්ඡිම…පෙ…. එකතො කත්වා**''ති ආහ.

පරිදෙවනකාරුඤ්ඤන්ති පරිදෙවනෙන කරුණායිතබ්බතා කරුණායනා.

ධම්මානං සභාවවිසෙසො න සක්කා ධාරෙතුං, යතො පාරමීපවිචයාදීසු උදකපරියන්තං කත්වා මහාපථවීකම්පො අහොසි, අභිසම්බොධිදිවසෙ ච ඨපෙත්වා පුබ්බුත්තරදිසාභාගෙ බොධිරුක්ඛමූලෙ භූමිභාගො මහාපුරිසං ධාරෙතුං නාසක්ඛි, අඤ්ඤදත්ථු එකපස්සෙ පක්ඛිත්තඅතිභාරභරිතනාවා විය චක්කවාළගබ්භො විපරිවත්තො. ''සමුප්පාදිකා''ති වත්තබ්බෙ ස-කාරෙ අ-කාරස්ස ආ-කාරො, එකස්ස ච ප-කාරස්ස ලොපො කතොති දස්සෙන්තො ආහ ''**සමං උද්ධං පජ්ජතීති සාමුපාදිකා**''ති. සමං උපාදියතීති වා සමුපාදා, සමුපාදා එව **සාමුපාදිකා**, සමුපාහිනීති අත්ථො.

සන්තතිඛණවසෙනාති සන්තතිවසෙන ආයූහනසමඞ්ගිතා, සපුබ්බපච්ඡාභාගස්ස ගහණවසෙන චෙතනාක්ඛණවසෙන චෙතනාසමඞ්ගිතාති යොජෙතබ්බා. එකස්මිං උපට්ඨිතෙ පච්චයවසෙන තදඤ්ඤස්ස උපට්ඨානං පරිවත්තනං.

පඨමබලනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියබලනිද්දෙසවණ්ණනා

810. භොගෙ භුඤ්ජිතුං න ජානාති, විනාසෙතීති යොජනා.

ලහුපරිවත්තිතාය ජීවිතස්සාති අධිප්පායො.

න අදාසි පයුත්තවාචාය උප්පන්නන්ති අධිප්පායෙන.

සම්මාපයොගෙනාති සම්මාපටිපත්තියා.

දුතියබලනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්චමබලනිද්දෙසවණ්ණනා

813. **ධාතුසභාවොති** භූතාදිසඞ්ඛාතධාතූනං සභාවො. **සභාගවසෙන** එලභූතෙන. **අජ්ඣාසයධාතුපරිච්ඡින්දනතොති** අජ්ඣාසයසභාවස්ස ''හීනං, පණීත''න්ති වා පරිච්ඡිජ්ජ ජානනතො, වුට්ඨිනිමිත්තෙන විය මහොඝෙන උපරිමෙඝවුට්ඨියා.

පඤ්චමබලනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඡට්ඨබලනිද්දෙසවණ්ණනා

සද්දත්ථො සම්භවති සමාසන්තෙනෙව තථා සද්දසිද්ධිතො. **තෙසන්ති** පරොපරානං විසදාවිසදානං සද්ධාදිඉන්ද්‍රියානං. **එවඤ්ච කත්වාති** ආසයාදිතො ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තස්ස, ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තතො ච අධිමුත්තිභෙදස්ස විසිට්ඨසභාවත්තා එව.

815. ''කෙ පන තෙ අරියාවාසා''ති පුච්ඡිත්වා තෙ සුත්තෙනෙව දස්සෙන්තො ''**ඉධ, භික්ඛවෙ**''තිආදිපාළිං ආහරිත්වා ''**එවං වුත්තා**''ති නිගමෙත්වා පුන මග්ගාධිගමෙනෙව තෙසං අධිගමං දස්සෙන්තො ''**එතෙසූ**''තිආදිමාහ. තත්ථ **ඉතරෙති** ඡළඞ්ගසමන්නාගමඑකාරක්ඛාසඞ්ඛායපටිසෙවනාදයො.

816. **ආරම්මණසන්තානානුසයනෙසූති** ආරම්මණානුසයනං, සන්තානානුසයනන්ති ද්වීසු අනුසයනෙසු. යථා හි මග්ගෙන අසමුච්ඡින්නො රාගො කාරණලාභෙ උප්පජ්ජනාරහො ථාමගතට්ඨෙන සන්තානෙ අනුසෙතීති වුච්චති, එවං ඉට්ඨාරම්මණෙපීති තස්ස ආරම්මණානුසයනං දට්ඨබ්බං. තං පනස්ස අනුසයනං උප්පත්තියා පාකටං හොතීති දස්සෙතුං අට්ඨකථායං ''යථා නාමා''තිආදි (විභ. අට්ඨ. 816) වුත්තං. ''**ආචිණ්ණසමාචිණ්ණා**''ති එතෙන ඉට්ඨාරම්මණෙ රාගස්ස චිරපරිභාවනං විභාවෙති. යස්මා පන එවං චිරපරිභාවිතං පරිවෙඨෙත්වා විය ඨිතං හොති, තස්මා ''**සමන්තතො වෙඨෙත්වා විය ඨිතභාවෙන අනුසයිතතං දස්සෙතී**''ති වුත්තං. තථා හි උදකෙ නිමුග්ගසදිසො උදාහටො. ''සබ්බෙපි තෙභූමකා ධම්මා කාමනීයට්ඨෙන කාමා''තිආදිපාළිවසෙන භවරාගස්සාපි වත්ථුකාමතා වෙදිතබ්බා. **රාගවසෙනාති** ආරම්මණරජ්ජනවසෙන.

818. **ඉන්ද්‍රියවිසෙසො** විනෙය්‍යානං ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තං.

819. පහාතබ්බෙන උපද්දුතනිරොධනත්ථං පහායකං පරියෙසතීති පඨමං පහාතබ්බං, පච්ඡා පහායකන්ති අයං **පහාතබ්බපජහනක්කමො** පහානක්කමපදෙන වුත්තො. **යස්සාති** පහාතබ්බස්ස. **තන්ති** පහාතබ්බං. **පඨමං වුච්චතීති** පහානවිචාරණානං පඨමං වුච්චති. **තතො** පච්ඡා **අප්පහාතබ්බං** යථා තං දස්සනත්තිකාදීසු.

826. **තන්ති** භවඞ්ගං. **තස්සාති** ලොකුත්තරස්ස. **පාදකන්ති** අන්තිමභවිකස්ස භවඞ්ගං සන්ධායාහ.

ඡට්ඨබලනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සත්තමබලනිද්දෙසවණ්ණනා

828. **සමාපන්නොම්හීති** මඤ්ඤතීති අත්ථො.

සමාධි වා තස්ස ආරම්මණභූතං **කම්මට්ඨානං වා** චිත්තමඤ්ජූසාති යොජනා. **ඨපෙතුන්ති** යථාපරිච්ඡින්නං කාලං සමාපත්තිචිත්තං පවත්තෙතුං.

තෙහීති සඤ්ඤාමනසිකාරෙහි. **තංසභාවතාති** කාමාදිදුතියජ්ඣානාදිඅනුපක්ඛන්දනසභාවතා. **පගුණවොදානං** පගුණභාවසිද්ධා ඣානස්ස පටිපක්ඛතො විසුද්ධි.

සත්තමබලනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දසමබලනිද්දෙසවණ්ණනා

831. **පඤ්ඤාව විමුත්තීති** රාගාදීහි විමුත්තිභූතා පඤ්ඤාව විමුත්තීති යොජනා. **කම්මන්තරස්ස විපාකන්තරමෙවාති** අත්ථො විපාකන්තරජානනස්සෙව දුතියබලකිච්චත්තා, කම්මන්තරජානනස්ස ච තතියබලකිච්චත්තා. **බලසදිසතන්ති** එකච්චබලසදිසතං. කස්මා පනෙත්ථ බලඤාණකිච්චෙ වුච්චමානෙ ඣානාදිඅබලඤාණං උදාහටන්ති චොදනං සන්ධායාහ ''**යදිපී**''තිආදි. **තදන්තොගධන්ති** තස්මිං ඣානාදිපච්චවෙක්ඛණාසභාවෙ සත්තමබලඤාණෙ අන්තොගධං. **එවන්ති** ඣානාදිඤාණං විය. **අප්පෙතුං, වික්ඛම්භිතුඤ්චාති** අත්තනා වුත්තාකාරං සන්ධායාහ. සමුදයප්පහානාදිඑකච්චඤාණකිච්චම්පි අකරොන්තං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං කථමප්පනාදිකං ඣානාදිකිච්චං කරෙය්‍ය, බලඤාණෙහි පන ජානිතබ්බං, තතො උත්තරිඤ්ච ජානන්තම්පි යස්මා එකච්චබලකිච්චං න කරොති, තස්මා අඤ්ඤානෙව බලඤාණානි, අඤ්ඤං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණන්ති දස්සනත්ථං ''එතෙසං පන කිච්චං න සබ්බං කරොතී''තිආදි (විභ. අට්ඨ. 831) අට්ඨකථායං වුත්තං. තත්ථ යථා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං අබලකිච්චං එකච්චං න

කරොති, එවං බලකිච්චම්පීති උදාහරණදස්සනවසෙන ''තස්මිං ඨානං භුත්වා අප්පෙතු''න්තිආදි වුත්තන්ති දස්සෙතුං ''**අථ වා...පෙ.... දට්ඨබ්බ**''න්ති වුත්තං.

දසමබලනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඤාණවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

17. ඛුද්දකවත්ථුවිභඞ්ගො

1. එකකනිද්දෙසවණ්ණනා

843-4. **අත්ථිපටිච්චං නාමාති** අත්ථිතා පටිච්චත්ථො නාම, අසතිපි සහජාතපුරෙජාතාදිභාවෙ යස්මිං සති යං හොති, සො තස්ස පච්චයොති කත්වා යථා තථා අත්ථිතාමත්තං ඉධ පටිච්චත්ථොති අත්ථො. තං පන පටිච්චත්ථං බ්‍යතිරෙකමුඛෙන පාකටතරං කාතුං ''**යථා**''තිආදිමාහ. තත්ථ **නිස්සයාදිපච්චයභාවෙන පටිච්චාති වුත්තන්ති** නිස්සයාදිපච්චයභාවතො පච්චයභූතං චක්ඛාදි ''පටිච්චා''ති වුත්තං. **එකිස්සා සෙණියාති** අට්ඨාරසසු සෙණීසු මයං අමුකාය සෙණියා ජාතාම්හ, න අඤ්ඤෙ විය අප්පඤ්ඤාතාති එවමෙත්ථ අත්ථං වදන්ති.

පුරතො කරණං පමුඛභාවකරණං. **නිධානරාසීති** නිදහිත්වා ඨපිතධනනිචයො. **යසොති** ඉස්සරියං. තං පන යෙසු වත්තති, තෙසු පට්ඨාපකආණාකරණෙහි පාකටො හොතීති ''**පට්ඨාපකමදො, ආණාකරණමදො**''ති ච වුත්තං.

845. **වත්ථුනාති** ජාතිආදිපවත්තිහෙතුනා.

846. **පතිට්ඨාභාවොති** කුසලකම්මෙසු පතිට්ඨානාභාවො, සො පන යස්මා කුසලකිරියාය ඨානං න හොති, තස්මා ''**කුසලකරණෙ අට්ඨාන**''න්ති ආහ. පමාදසඞ්ඛාතස්ස අත්ථස්ස එවමාදිකො පරියායොති යොජනා. **ආදි**-සද්දෙන ''වචීදුච්චරිතෙ, මනොදුච්චරිතෙ චිත්තස්ස වොස්සග්ගො, මක්ඛො, පළාසො''ති ච එවමාදිකස්ස සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. ''පමාදො පමජ්ජනාදී''තිආදිකො **තදත්ථප්පකාසකො,** ''චිත්තස්ස වොස්සග්ගො වොස්සග්ගානුප්පාදන''න්තිආදිකො **තප්පරියායප්පකාසකො** බ්‍යඤ්ජනපරියායො ච අපරියන්තොති සම්බන්ධො. ''**චත්තාරො ඛන්ධෙ දස්සෙතී**''ති ඉමිනා සතිවොස්සග්ගාකාරප්පවත්තා චත්තාරො අකුසලක්ඛන්ධා පමාදොති වදති.

847. අනිවාතවුත්තිතාය හෙතුභූතො චිත්තසම්පග්ගහො **මානවිසෙසො.**

848. උත්තරභාවො උත්තරියං, කරණෙන උත්තරියං **කරණුත්තරියං,** සාරම්භෙන පරස්ස කිරියතො උත්තරිකිරියා.

849. **නෙරුත්තිකවිධානෙනාති** ඉ-කාරච්ච-කාරානඤ්ච ර-කාරතාපාදනෙන.

අත්තහිතං අත්තාති උත්තරපදලොපෙන නිද්දෙසමාහ යථා ''රූපභවො රූපං, භීමසෙනො භීමො''ති ච. **ආදින්නො, පත්තො** වා අත්ථො **අත්තාති** නිරුත්තිනයෙන පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා.

මුද්දිතස්සාති අඞ්කිතස්ස.

850. **ජානන්තස්සෙව** මහාජනස්ස. **උපාදානාදිපච්චයෙති** ඉන්ධනුදකචීවරාදිකෙ පාරිපූරිහෙතුකෙ.

851. **ගණ්ඨිකා** සයං ගණ්ඨිකරණතො. පතිරූපවචනතො, අඤ්ඤෙසං ගණ්ඨිභෙදතො ච **ගණ්ඨිභූතා.**

852. අභෙජ්ජන්තරතාය **සමාසෙවිතතාය** සුට්ඨු ආසෙවිතතාය.

853. චිරකාලපරිභාවිතත්තෙන **තෙමනකරණං** අල්ලභාවකරණං, ලොභවසෙන අවස්සවනන්ති අත්ථො.

එවං සන්තෙ කථං ඛීයනන්ති නිද්දෙසොති ආහ ''**ඛීයනන්ති වා''**තිආදි.

854. **චීවරමණ්ඩනාදීනන්ති** චීවරමණ්ඩනා පත්තමණ්ඩනා සෙනාසනමණ්ඩනාති ඉමෙසං. ඉදානි තං විසෙසනභාවං යොජෙත්වා දස්සෙතුං ''**චීවරෙන හී''**තිආදි වුත්තං.

855. සභාගරහිතො, සභාගපටිපක්ඛො වා **අසභාගො**, අනනුකූලානං පටික්කූලතා වා. තෙනාහ ''**මානථද්ධතා, විරොධො වා''**ති.

856. **සඞ්කම්පනා** උක්කණ්ඨනාවසෙන අනවට්ඨානං, අනවධානං වා. **තස්ස තස්ස** ආරම්මණස්ස **තණ්හායනා.**

857. **කායස්සාති** නාමකායස්ස. තස්මිඤ්හි අවිප්ඵාරිකෙ රූපකායොපි අවිප්ඵාරිකො හොති.

860. **රාගාදීනන්ති** රාගමොහඅහිරිකානොත්තප්පවිචිකිච්ඡාදීනං.

861. තිවිධම්පි කුහනවත්ථුං දස්සෙතුන්ති සම්බන්ධො. **තත්ථාති** මහානිද්දෙසෙ. ''තත්ථ කතමා කුහනා ලාභසක්කාරසිලොකසන්නිස්සිතස්සා''තිආදිනා (විභ. 861) ඉධ ඛුද්දකවිභඞ්ගෙ ආගතං දෙසනානයං නිස්සාය මහානිද්දෙසදෙසනා පවත්තාති ආහ ''**නිස්සයභූතාය ඉමාය පාළියා**''ති.

අන්තරහිතානීති අන්තවිකලානි ඡින්දන්තානි.

ලාභසක්කාරසිලොකහෙතු සම්භාවනාධිප්පායෙන සංයතාකාරදස්සනං කොහඤ්ඤන්ති ආහ ''**පාපිච්ඡතාය නිරත්ථකකායවචීවිප්ඵන්දනිග්ගහණං කොරජ**''න්ති. යො සංවෙගබහුලො කුක්කුච්චකො පුබ්බෙනාපරං අත්තනොපි කිරියං පරිසඞ්කන්තො පච්චවෙක්ඛමානො තිට්ඨති, තාදිසං විය අත්තානං දස්සෙන්තො ''**අතිපරිසඞ්කිතො**''ති වුත්තො.

864. පසංසාමුඛෙන නින්දනන්ති පසංසාවත්ථුතො ඛිපනං **බහි ඡඩ්ඩනං** යථා ''අදායකං අහො දානපතී''ති.

865. **ගවෙසනකම්මන්ති** අප්පකෙන ලාභෙන මහන්තස්ස පරියෙසනකබ්යාපාරො.

866. පොක්ඛරං වුච්චති සුන්දරං, වණ්ණස්ස සුන්දරභාවො වණ්ණපාරිපූරී හොතීති ආහ ''**වණ්ණපාරිපූරී වා වණ්ණපොක්ඛරතා**''ති.

879. **සෙය්‍යමානාදිනිද්දෙසෙසූති** ''තත්ථ කතමො සෙය්‍යස්ස 'සෙය්‍යොහමස්මී'ති මානො''තිආදිනා (විභ. 869) නිද්දිට්ඨෙසු නවසු මානනිද්දෙසෙසු. ''**සෙය්‍යාදිපුග්ගලො**''ති ඉදං තත්ථ පාළියං සෙය්‍යාදීනං නවන්නං පුග්ගලානං ආමට්ඨත්තා වුත්තං. ඉධ පන පුග්ගලාමසනෙ සති සෙය්‍යපුග්ගලො ච ආමසිතබ්බො සියා. තෙනෙවාහ ''**සෙය්‍යමානභාවෙපී**''ති. **සෙය්‍යමානභාවෙපීති පි**-සද්දො ආකඞ්ඛකො අසෙය්‍යමානනිද්දෙසෙපි පුග්ගලාමසනස්ස කතත්තා. **යස්ස කස්සචීති** සෙය්‍යාදීසු යස්ස කස්සචි පුග්ගලස්ස.

880. **පුරිමමානස්සාති** පුබ්බෙ පවත්තස්ස සදිසමානස්ස, හීනමානස්ස වා, සදිසමානවසෙනෙව පන පාළි ආගතා.

881. ''මිගානං කොත්ථුකො අන්තො, පක්ඛීනං පන වායසො''ති (ජා. 1.3.135) වචනතො ආහ ''**පක්ඛිජාතීසු වායසො අන්තො ලාමකො**''ති.

882. **විරාගන්ති** අරහත්තං.

883. **මානසම්පයුත්තච්ඡන්දො** තණ්හාඡන්දො. **මානසභාවං අනුගතො** සෙය්‍යාදිතො සම්පග්ගණ්හනවසෙන පවත්තො මානසම්පයුත්තකත්තුකම්‍යතාඡන්දො වා **මානච්ඡන්දො**.

884. **තත්ථාති** තස්මිං විලම්බනෙ නිප්ඵාදෙතබ්බෙ. **යුත්තං** අනුච්ඡවිකං. **මුත්තං** විස්සට්ඨං. **සිලිට්ඨං** සහිතං, අත්ථද්වයවිභාවකං වා.

888. **අනුද්දයස්සෙවාති** මෙත්තායන්තස්ස විය අනුකම්පන්තස්ස විය විකප්පනාති ආහ ''**සහනන්දිතාදිකස්සා**''ති, මෙත්තාදිපතිරූපෙන පවත්තගෙහසිතසිනෙහස්සාති අත්ථො. තෙනාහ ''**තාදිසො රාගො**''ති. **අත්ථො යුජ්ජතීති** එවම්පි ''තත්ථා''ති පාළිපදස්ස අත්ථො යුජ්ජති. පරානුද්දයතාහෙතුකො හි පරානුද්දයතාසහිතො සො විතක්කොති.

890. කාමගුණපාරිපූරියා යෙභුය්‍යෙන ලොකො සම්භාවෙතීති ආහ ''**අනවඤ්ඤත්තත්ථමෙව කාමගුණෙ ච පත්ථෙතී**''ති.

එකකනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුකනිද්දෙසවණ්ණනා

891. **බන්ධතීති** කුජ්ඣනාකාරං බන්ධති ඝටෙති. උපනාහො හි ආඝාතවත්ථුනා චිත්තං බන්ධන්තො විය හොති, යතො අඤ්ඤථා පවත්තිත්වාපි අවිදිතෙ උපනාහෙ ආඝාතවත්ථුසන්නිස්සිතොව හොති.

892. **දන්තෙහි ඡින්දිත්වාති** දන්තෙහි ඡින්දිත්වා විය එකදෙසං අපනෙත්වා එකදෙසං ගහෙත්වාති අධිප්පායො.

894. **අච්චයං කත්වාති** වීතික්කමං කත්වා. **පටිච්ඡාදනෙති** අත්තනා කතස්ස අච්චයස්ස පටිච්ඡාදනෙ. වොච්ඡින්දනං වීතික්කමකිරියාය අප්පටිජානවසෙන උපච්ඡින්දනං, වොච්ඡින්දනෙන ඡාදනා **වොච්ඡින්දනඡාදනා**.

අසම්මාභාසනෙ සඨ-සද්දො ලොකෙ නිරූළ්හොති ආහ ''**යො න සම්මා භාසති, සො සඨො**''ති. සඨස්ස යක්ඛසූකරසදිසතං දස්සෙන්තො ''**කුච්ඡි වා පිට්ඨි වා ජානිතුං න සක්කා**''ති ආහ, ඉන්දජාලසදිසො වා එසො දට්ඨබ්බො.

යො සබ්බථා විපන්නජ්ඣාසයොපි සමානො කායවචීභෙදමත්තෙන අත්තානං සම්පන්නං විය දස්සෙත්වා ලොකං වඤ්චෙන්තො අඤ්ඤථා සන්තං අඤ්ඤථා පවෙදෙති. තෙනාහ ''**තෙනෙතං සාඨෙය්‍යං මායාතො බලවතරවඤ්චනාති දට්ඨබ්බ**''න්ති. සන්තදොසපටිච්ඡාදනමෙව හි මායා. **තෙනෙවාති** බලවතරවඤ්චනාභාවෙනෙව. දළ්හකෙරාටියඤ්හි ''**පරික්ඛතතා**''ති වුත්තං.

908. **අභාවෙපීති පි**-සද්දෙන ''කො පන වාදො භාවෙ''ති දස්සෙති. යදිපි හි පුථුජ්ජනානං, එකච්චානඤ්ච සෙක්ඛානං යථාරහං අත්තාභිනිවෙසාදීහි කතූපකාරං රූපරාගාදිසංයොජනකිච්චං සාධෙති, එකච්චානං පන විනා එව තෙහීති කස්සචිපි කිලෙසස්ස අවික්ඛම්භිතත්තා කථඤ්චිපි අවිමුත්තො කාමභවො අජ්ඣත්තග්ගහණස්ස විසෙසපච්චයොති ''අජ්ඣත්ත''න්ති වුච්චති, තදභාවතො ''බහිද්ධා''ති ලද්ධවොහාරෙ රූපාරූපභවෙ කෙවලම්පි සංයොජනකිච්චං සාධෙන්තං පවත්තතීති, තතො එව රූපාරූපාවචරසත්තානං බහිද්ධාසංයොජනභාවහෙතුජාතන්ති ච ''බහිද්ධාසංයොජන''න්ති වුච්චතීති ඉමමත්ථමාහ ''**සක්කායදිට්ඨාදීනං...පෙ.... යොජනං නාමා**''ති.

දුකනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තිකනිද්දෙසවණ්ණනා

909. අවිජ්ජාභවතණ්හාහි විය ඉස්සාමච්ඡරියදොමනස්සාදිසහායභූතෙන දොසෙනපි භවාභිසඞ්ඛරණං හොතීති ''**අකුසලමූලානෙව වට්ටමූලානී**''ති. තෙනාහ ''**තීහි...පෙ.... කථිතො**''ති.

919. රූපාරූපාවචරවිපාකානං සන්තපණීතභාවෙන උළාරතමත්තා තත්ථ **සාතිසයො භවරාගො** වුත්තො.

920. **මානෙන ඨපනාති** මානෙන සෙය්‍යාදිවසෙන අත්තනො ඨපනා. **ඨපනාති** ච දහනා, පග්ගණ්හනා වා.

921. **තංසම්පයුත්තාති** දොසසම්පයුත්තා.

922. **තෙසං වණ්ණභෙදන්ති** තෙසං ජීවානං වණ්ණවිසෙසං, තෙසං වා තථා කථෙන්තානං සුත්වා. **බ්‍යාපීති** සකලලොකබ්‍යාපී, සකලසරීරබ්‍යාපී වා. **පරිමණ්ඩලොති** පරමාණුප්පමාණො හුත්වා පරිමණ්ඩලො. **ආදි-**සද්දෙන අඞ්ගුට්ඨප්පමාණො වයප්පමාණොතිආදිකං සඞ්ගණ්හාති.

923. **උතුපරිණාමජො** සීතාදිඋතුවිපරිවත්තජාතො. **ඔපක්කමිකො** අත්තනො, පරස්ස වා තාදිසඋපක්කමනිබ්බත්තො. **විසමපරිහාරජො** චිරාසනචිරට්ඨානාදිනා කායස්ස විසමපරිහරණතො ජාතො. **සන්නිපාතජො** සඞ්ඛයතො පට්ඨාය පච්චෙකං විසමාකාරතො දොසත්තයසමොධානතො ජාතො. **කම්මසමුට්ඨානො** උතුපරිණාමාදීහි විනා කම්මතො සමුට්ඨිතො. **පිත්තසෙම්හවාතසමුට්ඨානා** පන පිත්තාදීනං අධිකභාවෙනෙව වුත්තා. සබ්බස්සාපි හි රොගස්ස දොසත්තයං ආසන්නකාරණං දොසප්පකොපෙන විනා අභාවතො. කම්මං පධානකාරණං කතොකාසෙ එව තස්මිං උප්පජ්ජනතො, ඉතරං පන තස්ස සහකාරිකාරණං දට්ඨබ්බං. තයිදං පුබ්බෙකතහෙතුවාදිනො පටික්ඛිපන්ති. උපපජ්ජවෙදනීයඵලම්පි පුබ්බෙකතහෙතුකපක්ඛිකමෙව අතීතද්ධිකත්තා කම්මස්සාති අරුචිසූචනත්ථං කිර-සද්දග්ගහණං කරොති ''**උපපජ්ජවෙදනීයඤ්ච කිර පටික්ඛිපන්ති**''ති.

924. **දාහකාරණතායාති** රාගාදිදසවිධග්ගිදාහස්ස, නරකග්ගිදාහස්ස ච කාරණතාය.

926. **පුථුනිමිත්තසභාවෙසූති** පුථූ නානාකිලෙසාදීනං කාරණසභාවෙසු.

931. අද්දනං **අද්දා** මද්දවො, අනෙකත්ථත්තා ධාතූනං තප්පටික්ඛෙපෙන **අනද්දාති** ආහ ''**අමුදුතා වා අනද්දා**''ති.

936. අයොනිසොමනසිකාරහෙතුකත්තා ආවජ්ජනාය අකුසලානුකූලකිච්චතා දට්ඨබ්බා.

තිකනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. චතුක්කනිද්දෙසවණ්ණනා

939. **එවං-සද්දෙනාති** නිදස්සනත්ථෙන එවං-සද්දෙනාති අධිප්පායො. භවො එව අභිවුද්ධො **අභවො** යථා ''අසෙක්ඛා ධම්මා''ති (ධ. ස. තිකමාතිකා

11). දුතියස්මිං පක්ඛෙ භවාභවසද්දෙන සම්පත්තිවිපත්තියො, වුද්ධිහානියො වා වුත්තාති වෙදිතබ්බා.

අගතියාති අයුත්තගතියා, අප්පතිරූපකිරියායාති අත්ථො.

කොධූපායාස...පෙ.... මාතුගාමා වා ඌමිආදිභයන්ති යොජනා. **පඤ්චකාමගුණමාතුගාමග්ගහණෙ**ති පඤ්චකාමගුණග්ගහණෙ, මාතුගාමග්ගහණෙ ච.

''සයංකතං සුඛදුක්ඛ''න්තිආදිකා දිට්ඨි යදිපි අඤ්ඤෙසම්පි දිට්ඨිගතිකානං අත්ථෙව, **තිම්බරුකො** පන තථාදිට්ඨිකො භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා පුච්ඡීති සා දිට්ඨි ''**තිම්බරුකදිට්ඨී**''ති (සං. නි. 2.18) වුත්තා. තෙනාහ ''**තිම්බරුකො...පෙ.... ආගතත්තා**''ති.

චතුක්කනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පඤ්චකනිද්දෙසවණ්ණනා

940. **ආගමනස්ස** පටිසන්ධිග්ගහණවසෙනාති අධිප්පායො.

941. **උපචයනතො**ති වඩ්ඪනතො. **අඤ්ඤථා**ති ලාභතො තක්කනතො ච අඤ්ඤප්පකාරො ගහිතොති තං දස්සෙන්තො ''**සද්ධාරුචිආදීහී**''ති ආහ. අනුස්සවතො හි සද්දහනං, රුච්චනං පන ජාතිස්සරඤාණතොපි හොති. **ආදි**-සද්දෙන ඛන්තිආදීනං සඞ්ගහො.

942. අක්ඛන්ති මූලං එතෙසන්ති **අක්ඛන්තිමූලකා. දුක්කටදුබ්භාසිතතාදිදොසා** තාදිසානි කායවචීමනොදුච්චරිතානි.

943. **උදග්ගතාසඞ්ඛාතො අවූපසමො** න උද්ධච්චසඞ්ඛාතොති පීතියා එව සවිප්ඵාරිකතාසඞ්ඛාතං අසන්තසභාවං ආහ. **අවූපසමහෙතුභූතො**ති වික්ඛෙපහෙතුභූතො. **පීතියා ආකාරො**ති පීතියා පවත්තිආකාරො.

පඤ්චකනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ඡක්කනිද්දෙසවණ්ණනා

944. **තෙනා**ති කොධාදීනංයෙව විවාදමූලත්තා.

945. කුසලානුයොගෙ සාතච්චං **කුසලානුයොගසාතච්චං.**

ගණෙන සත්තසමූහෙන සඞ්ගණි සන්නිපතනං යෙන සද්ධිං, තෙන සඞ්ගති **ගණසඞ්ගණිකා. කස්සචි** සාසච්ඡාදනාදිකස්ස.

946. **උපවිතක්කෙතීති** ආරම්මණං උපෙච්ච තක්කෙති.

948. **අධිච්චසමුප්පන්නිකොති** ''අධිච්චසමුප්පන්නො අත්තා ච ලොකො චා''ති එවංවාදී.

ඡක්කනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අට්ඨකනිද්දෙසවණ්ණනා

952. **ඔසීදනාකාරෙනාති** කත්තබ්බකම්මෙ අනුස්සහනාකාරෙන.

958. **තෙ** අභිනිවෙසා **අසඤ්ඤීවාදා** වදන්ති එතෙහීති.

අට්ඨකනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. නවකනිද්දෙසවණ්ණනා

960-963. **දසමස්සාති** අට්ඨානසාතස්ස.

අජ්ඣත්තන්ති ගොචරජ්ඣත්තං අධිප්පෙතං. **එතස්ස** ගාථාවචනස්ස. **නිට්ඨපෙත්වාති** අභිනිවිස්ස.

964. **අඤ්ඤෙසං** ඵස්සාදීනං **සඞ්ඛතභාවෙ** යථාසකංපච්චයෙහි. යෙනාකාරෙන මානස්ස සාතිසයා පවත්ති, තං දස්සෙතුං ''**අහන්ති, අස්මීති චා**''ති වුත්තං. **අත්තනොති** දිට්ඨිගතපරිකප්පිතස්ස අත්තනො. යථා මානස්ස සම්පග්ගහවසෙන, එවං තණ්හාය මමත්තවසෙන, දිට්ඨියා නිච්චාදිවසෙන **පවත්ති විසෙසවතී** සමානෙපි අනාගතකාලාමසනෙති ආහ ''**භවිස්සන්ති...පෙ.... වුත්තො**''ති. ''අහමස්මී''ති පන පවත්තමානස්සෙව භවතීති සබ්බපදසාධාරණස්ස මානස්සෙව වසෙන ඉඤ්ජිතාදිතා අට්ඨකථායං වුත්තා.

නවකනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දසකනිද්දෙසවණ්ණනා

970. **සඞ්කප්පනන්ති** ''කුසලතා''ති වුත්තපදස්ස අත්ථවචනං. **තස්සා** උපායචින්තාය. **මිච්ඡාභාවො** සාවජ්ජභාවො. **තදාකාරො මොහොති** යථාවුත්තාකාරෙන පවත්තෙ චිත්තුප්පාදෙ මොහො. **තස්සාපි** යථාවුත්තපච්චවෙක්ඛණායපි යථාකතපාපෙපි. **අධිමානසම්පයුත්තං සඤ්ජානනං** පකතිපුරිසන්තරදස්සනාදිවසෙන පවත්තං දිට්ඨිසම්පයුත්තචිත්තං එලං විය විමුත්තන්ති ගහිතං දට්ඨබ්බං.

දසකනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තණ්හාවිචරිතනිද්දෙසවණ්ණනා

973. **විසෙසං අකත්වාති** අනුපනිධානං, සමතො ච අසමතො ච උපනිධානන්ති ඉමං විභාගං අකත්වා, යො ''ඉත්ථං, එවං, අඤ්ඤථා''ති පදෙහි පකාසිතො.

විසෙසස්සාති ''ඉත්ථං, එවං, අඤ්ඤථා''ති යථාවුත්තස්සෙව විසෙසස්ස. **දිට්ඨියාති** දිට්ඨියා ගහිතාය තදවිනාභාවිනී **තණ්හා** දස්සිතා. **සීසසීසමූලකෙහීති** චතූහි සීසෙහි, ද්වාදසහි ච සීසමූලකෙහි. සයමෙව ච තණ්හා දස්සිතාති යොජනා. යදි දිට්ඨිමානගාහොපි ඉධාධිප්පෙතො, යතො ''තණ්හාමානදිට්ඨිවසෙන සමූහගාහතො''ති (විභ. අට්ඨ. 973) අට්ඨකථායං වුත්තං, කථං ''තණ්හාවිචරිතානී''ති වචනන්ති ආහ ''**දිට්ඨිමානෙසූ**''තිආදි. **තංමූලකත්තාති** තණ්හාමූලකත්තා.

974. න අවක්කරීයතීති **අනවකාරී**, තං අනවකාරිං කත්වා, තං පදන්තරෙන විභාවෙන්තො ''**අනවක්කරි, තං කත්වා**''ති ආහ. **වික්ඛෙපනං** අවයවතො විභාගො. **අත්තතො අවිනිබ්භුජිත්වාති** ය්වායං දිට්ඨිගතිකපරිකප්පිතො අත්තා, තතො අවිසුං කත්වා.

976. බහිකතානි රූපාදීනි උපගන්ත්වා පවත්තා තණ්හා උපාදායාති වුත්තාති යොජනා.

එකච්චස්ස පුග්ගලස්ස එකස්මිං අත්තභාවෙ කස්සචි තණ්හාවිචරිතස්ස අසම්භවො, කස්සචිදෙව සම්භවොති ආහ ''**කස්සචි සම්භවදස්සනත්ථං වුත්ත**''න්ති.

තණ්හාවිචරිතනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඛුද්දකවත්ථුවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

18. ධම්මහදයවිභඞ්ගො

1. සබ්බසඞ්ගාහිකවාරවණ්ණනා

978. **ධාතුසම්භව…පෙ…. සඞ්ගහිතත්තා**ති එත්ථ ඛන්ධාදීනං කාමධාතුආදිධාතූසු සම්භවභෙදභින්නානං නිරවසෙසතො සඞ්ගහිතත්තාති විභාගෙන යොජනා, තථා සෙසෙසුපි පරියාපන්නපභෙදභින්නානන්තිආදිනා. තත්ථ ''**නිරවසෙසතො සඞ්ගහිතත්තා**''ති ඉමිනා ''සබ්බසඞ්ගාහිකවාරො''ති අයමස්ස අත්ථානුගතා සමඤ්ඤාති දස්සෙති. යස්මා චෙත්ථ ඛන්ධාදීනං ද්වාදසන්නං කොට්ඨාසානං අනවසෙසසඞ්ගහො, තස්මා එවං දුතියවාරාදීනඤ්චෙත්ථ අනුප්පවෙසො වෙදිතබ්බො. ඛන්ධාදීනමෙව හි තෙසං සම්භවාදිවිචාරො උප්පත්තානුප්පත්තිදස්සනවාරොති වත්තුං යුත්තොති යොජනා. අනුප්පත්තිදස්සනඤ්චෙත්ථ අත්ථාපත්තිසිද්ධං වෙදිතබ්බං. න හි තත්ථ ''කති ඛන්ධා න පාතුභවන්තී''තිආදිපාළි අත්ථි.

979. **පුච්ඡානුරූපන්ති** යෙනාධිප්පායෙන පුච්ඡා කතා, තදනුරූපං. **අවිතථබ්යාකරණං** නාම බුද්ධානං එව ආවෙණිකං, අඤ්ඤෙසං තං යාදිච්ඡිකං සුතක්ඛරසදිසන්ති ආහ ''**සබ්බඤ්ඤුවචනං විඤ්ඤාය කතත්තා**''ති.

සබ්බසඞ්ගාහිකවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. උප්පත්තානුප්පත්තිවාරවණ්ණනා

991. ''කාමභවෙ''ති ඉදං ඔකාසවසෙන වත්වා පුන සත්තසන්තානවසෙන වත්තුං ''කාමධාතුසම්භූතානඤ්චා''ති වුත්තන්ති තමත්ථවිසෙසං දස්සෙන්තො ''**ඉද්ධියා…පෙ…. අත්ථො**''ති ආහ. ''න වත්තබ්බං සියා''ති කස්මා වුත්තං, යදිපි අසඤ්ඤසත්තානං අචක්ඛුකත්තා රූපායතනං අච්චන්තසුඛුමත්තා හෙට්ඨිමභූමිකානඤ්ච අගොචරො, සමානභූමිකානං පන වෙහප්ඵලානං, උපරිභූමිකානඤ්ච සුද්ධාවාසානං චක්ඛායතනස්ස ගොචරො හොතීති ආයතනාදිකිච්චං කරොතියෙවාති සක්කා වත්තුං. යං පනෙත්ථ විත්ථාරතො වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. ''හෙට්ඨතො අවීචිනිරයං පරියන්තං කත්වා උපරිතො පරනිම්මිතවසවත්තිදෙවෙ අන්තොකරිත්වා යං එතස්මි''න්තිආදිනා (ධ. ස. 1287) වුත්තපදෙසා **කාමාවචරාදිඔකාසා. තෙ සත්තනිකායා ච ධාතූති වුච්චන්ති** සමුදායස්ස අවයවාධාරභාවතො යථා ''මාසපුඤ්ජො මාසො''ති. සත්තා උප්පජ්ජන්ති එත්ථාති සත්තුප්පත්ති, උප්පජ්ජනට්ඨෙන සත්තාව උප්පත්ති සත්තුප්පත්තීති එවං ඔකාසසත්තලොකද්වයස්ස

සත්තුප්පත්තිපරියායො වෙදිතබ්බො. **සත්තභාවෙන උප්පත්ති**, න අනුපාදින්නක්ඛන්ධා විය සඞ්ඛාරභාවෙනෙවාති අධිප්පායො. කෙ පන තෙති ආහ ''**සත්තාවාසවසෙන...පෙ.... උපාදින්නකක්ඛන්ධා**''ති. **තංතංපරියාපන්නානන්ති** තංතංසත්තාවාසපරියාපන්නානං සත්තානං, සඞ්ඛාරානමෙව වා. **සදිසාධිට්ඨානභාවෙනාති** සදිසාකාරෙන පවත්තමානානං ඛන්ධානං පතිට්ඨානභාවෙන. යෙභුය්යෙන හි තස්මිං සත්තාවාසෙ ධම්මා සමානාකාරෙන පවත්තන්ති.

උප්පත්තානුප්පත්තිවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පරියාපන්නාපරියාපන්නවාරවණ්ණනා

999. **තත්ථ, අඤ්ඤත්ථ වාති** තස්මිං, අඤ්ඤස්මිඤ්ච භවෙ, ඔකාසෙ ච. පරිච්ඡෙදකාරිකාය කාමාදිතණ්හාය පරිච්ඡිජ්ජ ආපන්නා ගහිතාති පරියාපන්නාති තංතංභවාදිඅන්තොගධා **තංතංපරියාපන්නා**.

පරියාපන්නාපරියාපන්නවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. උප්පාදකකම්මආයුප්පමාණවාරො

1. **උප්පාදකකම්මවණ්ණනා**

1021. **ධාතුත්තයභූතදෙවවසෙනාති** කාමාදිධාතුත්තයෙ නිබ්බත්තදෙවානං වසෙන.

උප්පාදකකම්මවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ආයුප්පමාණවණ්ණනා

1026. සුපරිමජ්ජිතකඤ්චනාදාසං විය සොභති විජ්ජොතතීති සුභො, සරීරොභාසො, තෙන සුභෙන කිණ්ණා විකිණ්ණාති **සුභකිණ්ණා**.

1027. **තංතංමනසිකාරන්ති** පරිත්තපථවීකසිණාදිගතමනසිකාරං. **අප්පනාක්ඛණෙපීති පි**-සද්දෙන පුබ්බභාගං සම්පිණ්ඩෙති. ඡන්දනං ආරම්මණපරියෙසනං **ඡන්දො**, කත්තුකම්යතාඡන්දො. පණිධානං චිත්තට්ඨපනා **පණිධි**, සඤ්ඤාවිරාගාදීහි ආරම්මණස්ස විසෙසනං තථාපවත්තාය භාවනාය ආරම්මණකරණමෙව.

විපුලං වුච්චති මහන්තං, සන්තභාවොපි මහනීයතාය මහන්තමෙවාති ආහ ''**විපුලා ඵලාති විපුලසන්තසුඛායුවණ්ණාදිඵලා**''ති.

1028. යං චාතුමහාරාජිකානං ආයුප්පමාණං, **සඤ්ජීවෙ** එසො එකො රත්තිදිවො, තාය රත්තියා තිංස රත්තියො මාසො, තෙන මාසෙන ද්වාදසමාසිකො සංවච්ඡරො, තෙන සංවච්ඡරෙන පඤ්ච වස්සසතානි සඤ්ජීවෙ ආයුප්පමාණං. යං තාවතිංසානං ආයුප්පමාණං, එසො **කාළසුත්තෙ** එකො රත්තිදිවො…පෙ…. තෙන සංවච්ඡරෙන වස්සසහස්සං කාළසුත්තෙ ආයුප්පමාණං. යං යාමානං ආයුප්පමාණං, එසො **සඞ්ඝාතෙ** එකො රත්තිදිවො…පෙ…. තෙන සංවච්ඡරෙන ද්වෙ වස්සසහස්සානි සඞ්ඝාතෙ ආයුප්පමාණං. යං තුසිතානං ආයුප්පමාණං, **රොරුවෙ** එසො එකො රත්තිදිවො…පෙ…. තෙන සංවච්ඡරෙන චත්තාරි වස්සසහස්සානි රොරුවෙ ආයුප්පමාණං. යං නිම්මානරතීනං ආයුප්පමාණං, **මහාරොරුවෙ** එසො එකො රත්තිදිවො…පෙ…. තෙන සංවච්ඡරෙන අට්ඨ වස්සසහස්සානි මහාරොරුවෙ ආයුප්පමාණං. යං පරනිම්මිතවසවත්තීනං දෙවානං ආයුප්පමාණං, **තාපනෙ** එසො එකො රත්තිදිවො…පෙ…. තෙන සංවච්ඡරෙන සොළස වස්සසහස්සානි තාපනෙ ආයුප්පමාණං. **මහාතාපනෙ** උපඩ්ඪන්තරකප්පො. **අවීචියං** එකො අන්තරකප්පො ච ආයුප්පමාණන්ති වදන්ති. දෙවානං අධිමුත්තකාලකිරියා විය තාදිසෙන පුඤ්ඤබලෙන අන්තරාපි මරණං හොතීති ''**කම්මමෙව පමාණ**''න්ති වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. එවඤ්ච කත්වා අබ්බුදාදිආයුපරිච්ඡෙදොපි යුත්තතරො හොතීති.

කිං ඨානන්ති අට්ඨසු ඨානෙසු කතරං ඨානං. **භවසීසානී**ති භවග්ගානි, පුථුජ්ජනභවග්ගං අරියභවග්ගං සබ්බභවග්ගන්ති වෙහප්ඵලාදීනං සමඤ්ඤා. **කස්සචි සත්තාති** පුථුජ්ජනස්ස, **කස්සචි පඤ්චාති** සොතාපන්නස්ස, සකදාගාමිනො ච, **කස්සචි තයොති** අනාගාමිනො වසෙන වුත්තං. තස්මා සො බ්රහ්මකායිකාදීහි චුතො අරූපං උපපජ්ජන්තො වෙදිතබ්බො. ''නවසු බ්රහ්මලොකෙසු නිබ්බත්තඅරියසාවකානං තත්රූපපත්තියෙව හොති, න හෙට්ඨූපපත්තී''ති (විභ. අට්ඨ. 1028) අයං අට්ඨකථාපාඨොති අධිප්පායෙන ''**යං පනා**''තිආදි වුත්තං. ''තත්රූපපත්තිපි හොති උපරූපපත්තිපි, න හෙට්ඨූපපත්තී''ති පන පාඨොති තෙන ''හෙට්ඨූපපත්තියෙව නිවාරිතා''තිආදිවචනෙන පයොජනං නත්ථි. අරූපධාතූපපත්ති ච න නිවාරිතාති

සම්බන්ධො. අරූපධාතූපපත්ති න නිවාරිතා ''මත්ථකෙ ඨිතොව පරිනිබ්බාතී''ති නියමස්ස අනිච්ඡිතත්තා.

අඤ්ඤත්ථාති කාමලොකෙ. **තත්ථාති** රූපලොකෙ. **අයං අට්ඨකථාති** ''පඨමජ්ඣානභූමියං නිබ්බත්තො…පෙ…. පරිනිබ්බාතී''ති එවං පවත්තා අට්ඨකථා. **තෙනෙවාති** යස්මා රූපධාතුයං උපපන්නො අධිප්පෙතො, න උපපජ්ජනාරහො, තෙනෙව කාරණෙන. **තස්සාති** යථාවුත්තස්ස රූපධාතුයං උපපන්නස්ස අරියසාවකස්ස. යෙන රූපරාගෙන තත්ථ රූපභවෙ උපපන්නො, තස්මිං අරූපජ්ඣානෙන වික්ඛම්භිතෙ සම්මදෙව දිට්ඨාදීනවෙසු යථා කාමරූපභවෙසු ආයතිං භවාභිලාසො න භවිස්සති, එවං අරූපභවෙපීති දස්සෙන්තො ආහ ''**පුන…පෙ…. භවිස්සතියෙවා''**ති. **තත්ථ නිබ්බත්තොති** රූපධාතුයං උපපන්නො. **අරියමග්ගං භාවෙත්වාති** හෙට්ඨිමං අරියමග්ගං සම්පාදෙත්වා. **නිබ්බත්තභවාදීනවදස්සනවසෙනාති** තස්මිං රූපභවෙ නිබ්බත්තොපි තත්ථෙව ආදීනවදස්සනවසෙන. **අනිවත්තිතභවාභිලාසොති** උපරි අරූපභවෙ අවිස්සට්ඨභවපත්ථනො, යතො අරූපධාතුයං උපපජ්ජනාරහො. **තස්ස වසෙනාති** තාදිසස්ස අරියසාවකස්ස වසෙන. ''කස්සචි පඤ්ච, කස්සචි තයො අනුසයා අනුසෙන්තී''ති අයං **යමකපාළි** (යම. 2.අනුසයයමක.312) **පවත්තා**.

ආයුප්පමාණවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අභිඤ්ඤෙය්‍යාදිවාරවණ්ණනා

1030. ''රුප්පනලක්ඛණං රූපං, අනුභවනලක්ඛණා වෙදනා''තිආදිනා **සාමඤ්ඤලක්ඛණපරිග්ගාහිකා**. ''ඵුසනලක්ඛණො ඵස්සො, සාතලක්ඛණං සුඛ''න්තිආදිනා **විසෙසලක්ඛණපරිග්ගාහිකා**.

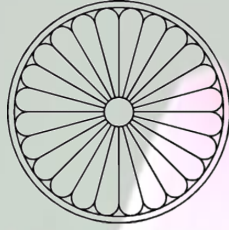
''චත්තාරො ඛන්ධා සියා කුසලා''තිආදීසු ඉධ යං වත්තබ්බං, තං ඛන්ධවිභඞ්ගාදීසු වුත්තං, තස්මා තත්ථ වුත්තනයෙනෙව ගහෙතබ්බන්ති අධිප්පායො. සෙසං යදෙත්ථ න වුත්තං, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙවාති.

අභිඤ්ඤෙය්‍යාදිවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ධම්මහදයවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති සම්මොහවිනොදනියා ටීකාය ලීනත්ථවණ්ණනා

විභඞ්ග-අනුටීකා සමත්තා.

සබ්බදානං ධම්ම දානං ජිනාති,
සබ්බරසං ධම්ම රසං ජිනාති;
සබ්බරතිං ධම්ම රතිං ජිනාති
තණ්හක්ඛයො සබ්බදුක්ඛං ජිනාති

(ධම්මපදය තණ්හා වග්ගො)

ධම්මාරාමො ධම්මරතො - ධම්මං අනුවිචින්තයං;
ධම්මං අනුස්සරං භික්ඛු - සද්ධම්මා න පරිහායති.

(ධම්මපදය භික්ඛු වග්ගො)

ධම්මො පනෙසො සුගතප්පසත්ථො,
තරණීව සංසාර මහණ්ණවස්ස;
බ්‍රහ්මාසුරාදීහි නමස්සනීයෙහා,
රසො රසානං පරමො තිලොකෙ.

මහාගදො මච්චුජරා පහානො,
සබ්බීතිනාසාය විසෙසමන්තො;
සබ්බත්ථි දානෙන ච කප්පරුක්ඛො,
චින්තාමණී භද්දඝටොව ධම්මො.

ධම්මං විනා නත්ථි පිතාව මාතා,
තමෙව තාණං සරණං පතිට්ඨා;
තස්මා හි භො කිච්චමඤ්ඤදප්පහාය,
සුණාථ ධාරෙථ චරාථ ධම්මෙ.

(රසවාහිනී)

චිරං තිට්ඨතු ලොකස්මිං - සම්මා සම්බුද්ධ සාසානං!

ධර්ම දානය පිණිසයි.........